

ఓం
నారాయణాయ నమః

గణపతి

Acc No: 28372

రామాయణము

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

వెల: 15-00.

దుందుభి-ఉగాది

మొదటిముద్రణ : 1982

ప్రతులు : 1000

దొరకుచోటు :

చర గణపతిశాస్త్రి,
సిస్ట్రోకెరంపూడి బీచ్ క్వార్టర్స్,
ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ,
వాల్తేరు-3.

ముద్రణ :

లలితా ఆర్ట్ ప్రెస్

విశాఖపట్టణము

ఓం

పరమాత్మయగు

శ్రీమన్నారాయణునికి

శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే ప్రారంభించబడిన
హిందూధర్మరక్షణ ప్రణాళికక్రింద
ఇయ్యబడిన విరాళముతో
ముద్రించబడినది.

రామాయణసుధ

(మథనము)

: కొన్ని చర్చనీయములు ;

రాముని అయనమును మార్గమును అనగా రామాయణమును పరిశోధించి మధించి రామాయణ తత్త్వమును తెలిసికొని ఆ సుధను ఆస్వాదించువలసియున్నది. ఈ రామాయణము ఆదికావ్యము. రామాయణ రచనకు పూర్వము వేదములలోనేగాని లోకములో ఛందస్సు పద్యరచనలేదు. తమసానదీతీరమున చెట్టుపైని కొమ్మమీదనున్న పక్షులజంటలో ఒకపక్షిని బోయవాడు చంపగా గ్రందఁబడి రక్తపుమడుగులో దొడ్లుచున్న పక్షిని కళ్ళారఁజూచి దుఃఖింపవచ్చిన శోకమె శ్లోకమైనది.

మానిషాదః ప్రతిష్ఠాంత్య, మగమః శాశ్వతీస్సమాః
యత్క్రొంచ మిధునాదేక మవధీః కామమోహితం॥

ఓ నిషాదః క్రొంచపక్షుల జంటలో కామియైన యొకపక్షిని జంపితివిగాన నీవెంతోకాలము ఉండవు. అని యుప్రయత్నముగా వేదఛందస్సులలో మునిగితిలు వాల్మీకినోట వెలువడినది. దీనిలో “ఓ లక్ష్మీవతి! రాక్షసుల జంటలో కామాంధుడైన యొకనిజంపితివిగాన శాశ్వత ప్రతిష్ఠను పొందుము” అనునర్థము స్ఫురించినది. ఈ స్ఫురించిన యర్థమునుబట్టి బ్రహ్మ గోచరించి “నారదునివల్ల విన్న రాముని చరిత్రను పైవిధమైన శ్లోకములతో వ్రాయు” మని చెప్పగా వాల్మీకి వ్రాసెను. వాల్మీకి మొదట వ్యాధుఁడుగానుండి నారదుని యుపదేశముచే బుషియయ్యెననుకథ ఎంతవఱకు సత్యమో చెప్పజాలము. వాల్మీకి అనగా వల్మీకము (పుట్టు) నుండి బయలుదేరినవాడు అను వ్యుత్పత్తినిబట్టి యీతని జీవితము ఊహించి యుండవచ్చును. ఏదియేమైనను మహారియును మహాకవియునగు వాల్మీకినుండి వచ్చిన రాముని యయనముమార్గము-రామాయణము జగత్ప్రసిద్ధమైనది. ‘నీనోటనుండివచ్చిన ప్రతిమాట సత్యమే. లేకమైనను అసృతము ఉండదని బ్రహ్మ చెప్పనేచెప్పెను. అందుకనియే’ రామాయణమంతయు సరిగా జరిగినదే. రామాదులు మాటాడిన

శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే ప్రారంభించబడిన
హిందూధర్మరక్షణ ప్రణాళికక్రింద
ఇయ్యబడిన విరాళముతో
ముద్రించబడినది.

“ఇతి సీతాచ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః
అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్
తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్
ఆస్యతా మితిచోవాచ స్వాగతంతు నివేద్యచ.

అమోఘాధ్యకాండ 58-16, 17

ఈ వాల్మీకియే రామాయణ కర్తయై యుండవచ్చును. భరతుడు వచ్చి పామకలను పట్టుకొని వెళ్లువరకు సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూటములోనే యుండిరి. మొదటిలోఁడక్క నింతెప్పుడును వాల్మీకిసంగతి రాలేదు. చివర ఊత్తరకాండలో మాత్రము వచ్చినది. రాముని రాకవల్ల రాక్షసులు వచ్చుచుండుటచే ఋషులు భయపడుచుండుట జరిగినది. రాముఁడు అక్కడ ఋషులకు కష్టములేకుండుటకై ఆచోటువిడిచి అగస్త్యాశ్రమమునకు వచ్చి యక్కడనుండి దండకాటవికి వచ్చెను. సీతారామ లక్ష్మణులు వచ్చిపెళ్ళిన కొంత కాలమునకు నారదుడు వచ్చుటయు వాల్మీకి యడిగిన ప్రశ్నలకు నారదుఁడు రామునిచరిత్ర చెప్పుటయు జరిగియుండవచ్చును.

“రామః సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరాత్తవాన్”

(బాలకాండ)

రాముఁడు రావణునిజంపి సీతనుపొంది మరల రాజ్యము పొందెను అని చెప్పి

“రామోరాజ్య ముపాసిత్యా బ్రహ్మలోకంగమిష్యతి”

పదునొకండువేల యేండ్లు రాజ్యము పాలించి బ్రహ్మలోకము పొందును. అని చెప్పెను. దీనిని బట్టి వాల్మీకికి నారదుడు ప్రారంభము నుండి పట్టాభిషేకము వరకు చెప్పెనని తరువాతఁ గొంతకాలము రామాయణము రచించెనని పదవ సీత ఆశ్రమములోనున్నపుడు ఊత్తరకాండ రచించెనని మనమూహింపవచ్చును. పదవ కుశలవులు పుట్టుట వారిచే రామాయణము గానము చేయుచుట మొదలగునవి గ్రంథములోనే చెప్పబడెనుగదా.

ప్రతిపాద చేసిన ప్రతిపని సత్యమేయని జగముంతయు నమ్మి తమకు అసంగతముగాఁ దోచిన విషయములను శంకించుట, విమర్శించుటయు జరిగినది. ఇది కవి కల్పితమన్నచో అసలు ప్రశ్నలకు తావేలేదు.

వాల్మీకి వ్రాసిన రామాయణమే అన్నిటికంటె ప్రాచీనము. అసలు రామాయణముకన్న పూర్వము రచితవాఙ్మయమే లేదు. ఉండునన్నను అది దొరకలేదు. అయినపుడు వాల్మీకి రామాయణముకంటె భిన్నమయిన రామాయణములు ఎందుకు వచ్చినవి? రామాయణములో సూచింపఁబడిన విషయములనుబట్టి యున్నట్లు రామునిచరిత్ర అనేకరకములుగా వ్రాయుట జరిగినది. వాల్మీకి రామాయణములోని సంగతులకు విరుద్ధముగానున్నవి అప్రమాణములేయని అనకతప్పదు. అధ్యాత్మ రామాయణాది గ్రంథములందు రామునికి అతిమానవ శక్తులున్నట్లు చూపబడినది. “నిజమైనసీత అగ్నిలోఁబడెను. మాయాసీత అగ్ని నుండి వెడలెను. ఆ సీతను రావణుడు దొంగిలించినట్లును, చివర అగ్నిలో మాయసీత పడినట్లును, నిజమైనసీత అగ్ని నుండి వచ్చినట్లును ఇది సీతారాములకి తెలియు”నని కల్పితము. రాముడు తాను మానవుఁడననుకొన్న పుడేకాని రావణునిచంపుట కుదురదు. వాల్మీకి రాముని పూర్ణమానవునిగా చూపినాఁడు. ఏమైన రామునికి బలహీనతలు మొదటఁ గలిగినను వానిని అధిగమించినట్లు కనిపించును.

—: రా మాయ ణ ర చ న :—

అసలు రాముని చరిత్ర జరుగుటకుముందే ఈ రామాయణము వ్రాయబడినదను వాదము బయలుదేరుటవలకు జరిగినది.

తైక కోరిన పరముల ప్రకారము సీతారామ అత్తమామలు అత్రియాశ్రమమునుండి చిత్రకూటగిరి దగ్గఱకు వెళ్ళిరి. అక్కడ వాల్మీకి యాశ్రమమునకు వెళ్ళి వాల్మీకికి నమస్కరించిరి. వాల్మీకి వారిని గౌరవించి కూర్చుండమని చెప్పి స్వాగతమిచ్చెను. పిదప వాల్మీకికి నివేదించి అక్కడ పర్ణశాల నిర్మించుకొనిరి.

“ఇతి సీతాచ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః
అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్
తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్
ఆస్యతా మితిచోవాచ స్వాగతంతు నివేద్యచ.

అమౌధ్యాకాండ 56-16, 17

ఈ వాల్మీకియే రామాయణ కర్తయని యుండవచ్చును. భరతుడు వచ్చి పాదుకలను పట్టుకొని వెళ్లువరకు సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూటములోనే యుండిరి. మొదటిలోఁదక్క నింకెపుడును వాల్మీకిసంగతి రాలేదు. చివర శత్రుకాండలో మాత్రము వచ్చినది. రాముని రాకవల్ల రాక్షసులు వచ్చుచుండుటచే ఋషులు భయపడుచుండుట జరిగినది. రాముఁడు అక్కడ ఋషులకు కష్టములేకుండుటకై ఆచోటువిడిచి అగస్త్యాశ్రమమునకు వచ్చి యక్కడనుండి దండకాటవికి వచ్చెను. సీతారామ లక్ష్మణులు వచ్చివెళ్ళిన కొంత కాలమునకు నారదుడు వచ్చుటయు వాల్మీకి యడిగిన ప్రశ్నలకు నారదుఁడు రామునిచరిత్ర చెప్పుటయు జరిగియుండవచ్చును.

“రామః సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరాప్తవాన్”

(బాలకాండ)

రాముఁడు రావణునిజంపి సీతనుపొంది మరల రాజ్యము పొందెను అని చెప్పి

“రామోరాజ్య ముపాసిత్యా బ్రహ్మలోకంగమిష్యతి”

పదునొకండువేల యేండ్లు రాజ్యము పాలించి బ్రహ్మలోకము పొందును. అని చెప్పెను. దీనిని బట్టి వాల్మీకికి నారదుడు ప్రారంభము నుండి పట్టాభిషేకము వరకు చెప్పెనని తరువాతఁ గొంతకాలము రామాయణము రచించెనని పిదప సీత ఆశ్రమములోనున్నపుడు శత్రుకాండ రచించెనని మనమూహించవచ్చును. పిదప కుశలపులు పుట్టుట వారిచే రామాయణము గానము చేయించుట మొదలగునవి గ్రంథములోనే చెప్పబడెనుగదా.

—: రామాణమున కాండలెన్ని :-

పాద్యపురాణములో పాతాళఖండము 17వ అధ్యాయములో ఇటు చెప్పబడినది.

“షట్కాండాని సురమ్యాణి యత్రరామాయణేనసఘ
బాలమారణ్యకం చాన్యత్కిష్కింధం సుందరం తథా
యుద్ధము త్రయమన్యచ్ఛ షడేతాని మహామతే.

అనఘా! రామాయణములో ఆఱుకాండలు రమ్యమైనవి. బాలకాండ అరణ్యకాండ, కిష్కింధకాండ, సుందరకాండ, యుద్ధకాండ, ఉత్తరకాండ అని ఇవి ఆఱుకాండలు అని, అయోధ్యకాండ వేరుగా బరిగణింపక బాలకాండలోనే అంతర్భవించక జేసిరి.

చతుర్వింశతి సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవాన్ ఋషిః
తథా సర్గ శతాన్వంచ, షట్కాండాని తథోత్తరం

బాల|| 4-1

అనుశ్లోకమునుబట్టి 24 వేలశ్లోకములు 5వందలసర్గలు, ఆఱు కాండలు. మఱియు ఉత్తరకాండ వాల్మీకిఋషి రచించెను. అనుదానినిబట్టి అయోధ్యకాండ వేఱుగా పరిగణింపబడిఆఱుకాండలును, ఉత్తరకాండయు అనిచెప్పెను. దీనిని బట్టి అయోధ్యకాండనుగూడ వేఱుగాగ్రహించినట్టు తేలుచున్నది. కాన ఉత్తర కాండతో ఏడుకాండలగును.

—: శాంత—దశరథుని కూతురు :-

రామాయణములో వాల్మీకి కొన్ని విషయములను సూచించి వదలి పెట్టును. వానిని మనమూహింపవలయును. దశరథునికి కౌసల్యయందు శాంతయను కుమార్తె కలిగినట్టును ఆమెను రాకుమారునికియైబోగా వరకు రాముడువచ్చి ఈమెను రాకుమారునికియవలదని మునికుమారునికిమ్మనగా అప్పుడామెను రోమపాదునికి పెంపుడు కుమార్తెగానిచ్చెననియు పిదప ఆమెను ఋశ్యశృంగుండు గ్రహించినట్టు చెప్పెనరు. ఆ ఋశ్యశృంగుడే పుత్రకామేష్టి చేయించినట్టు పుత్రులు కలిగినటులు ఉన్నకథ మనకు తెలిసినది.

—: పా య స ము—వి భా గ ము :—

పుత్రకామేష్టిలో ఒక యజ్ఞపురుషుడు పాయసమును దశరథునికిచ్చెను దశరథుడూ పాయసములో సగము కొనల్యకిచ్చి మిగిలిన సగము మరల సగముచేసి దానిని సుమిత్రకిచ్చెను. ఆ మిగిలిన సగమును మరల సగముచేసి కైకకిచ్చి చివర మిగిలిన సగమును కైకకంటె సుమిత్ర పెద్దదికాన కైకకంటె తేడా చూపుటకై విశేషజ్ఞుడగురాజు మరల సుమిత్రకిచ్చివేసెను. ఈ విధముగా కొనల్యకు సగము సుమిత్రకు పావు, మరల ఎనిమిదవ వంతు, కైకకు ఎనిమిదవ వంతు అయ్యెను.

ఇటులు చెప్పుకొన్నపుడు

భరతోనామ కై కేయాంజణ్ణి సత్యపరాక్రమః
సాక్షాద్విష్టో శృతుర్భాగః సర్వైఃసముదితో గుణైః

సత్యపరాక్రముడగు భరతుడు సాక్షాద్విష్టువునకు నాల్గవ యంశవాడు.

సర్వ గుణములు గలవాడు. సాక్షాత్తు విష్టువునకు ఇట ఎనిమిదంశ వాడు పాయసమును ఐటి యయ్యెనుగాన నాల్గవయంశవా డెటు అయ్యెనని ప్రశ్న పచ్చుచున్నది కాని ఇక్కడ సాక్షాత్తు విష్టువునకు అనుచోట విష్టువు సాక్షాత్తు అవతరించిన సగము అంశయైన రామునకు నాల్గవ యంశవాడు అని యర్థము చెప్పుకొన్నచో ఈ విరోధము ఉండదు. ఇదే యన్నిటి కంటె మంచిదిగా వ్యాఖ్యాన కర్తలు అంగీకరించిరి.

అథ లక్ష్మణ శత్రుఘ్న సుమిత్రాఽజనయ త్సుతౌ
వీరా సర్వాస్త్ర కుశలా విహీరర్థ సమన్వితౌ.

కాల 18-73

ఇక్కడ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు విష్టువునకు అనగా అవతరించిన రామునికి సగము, సగములో సగ భాగము కలవారని భావము. ఇక్కడ అర్థ

శబ్దమునకు ఆ సగము అని కాక అంశము అని చెప్పకొని చుట్టువున కంశలు అని వ్యాఖ్యానకర్తలు సమన్వయించిరి.

రాముని తరువాత భరతుఁడు పుట్టెను

కౌసల్యాజనయద్రామం సర్వలక్షణ సంయుతం. బాల 18-11
అని రాముని జననము తరువాత

భరతోనామ కైకేయ్యాజ్ఞే సత్యపరాక్రమః. బాల 18-12

సత్యపరాక్రముడైన భరతుఁడు కైకకు పుట్టెను అని చెప్పబడెను రాముని తరువాత భరతుఁడు పుట్టెనని గ్రహింపవలయును.

భరతాదేవ రామస్య రాజ్య సాధారణాద్భయం
తద్విచింత్య విషణ్ణాస్మి.

అని మంధర రామునికి భరతునివల్లనె రాజ్యభాగ సామ్యమును బట్టి భయము. అందు అది ఆలోచించి రాముడు భరతుని కేమి చేయునా అని భయపడు చున్నానని అన్నది. దీనిని బట్టి రాముని పిదప భరతుడె పుట్టెనని తెలియుచున్నది.

శక్య ముద్ధర్తుం నసంఖ్యే భరతానుజః. యుద్ధ 59-112

రామేణాపి పరిష్కృతక్తో లక్ష్మణేనాభివాదితః. యుద్ధ 61-8

యుద్ధములో భరతుని తమ్ముడగు లక్ష్మణుడు ఉద్ధరింప శక్యముగాని వాఁడు అనుచోట లక్ష్మణుఁడు భరతునితమ్ముడనెను. లక్ష్మణునిచే నమస్కరింప బడినవాడు. అను వీనినిబట్టి భరతుఁడు లక్ష్మణునికంటె పెద్ద అని గ్రహింప వలెను. వీనికి భిన్నముగా నున్నవి మరొక రీతిగా సరిపుచ్చుకొనవలెను.

సీతారాముల వయస్సు

యాగ రక్షణకై రాముని పంపమని దశరథుని విశ్వామిత్రుడు డడిగెను. అప్పుడు

ఊన షోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః.

బాల 20-2

రాముడు పదునారేండ్లు నిండనివాడు. ఎటు వంపుడును అని దశరథుడు డడెను. అనగా నాలుగేండ్లు తక్కువ గలవాడు 12 ఏండ్లవాడు అని యనుకొనవలెను. కనుకనే మారీమండ రావణునితో రాముని శక్తిగురించి చెప్పుచు

ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిం

బాలో ద్వాదశవర్షోఽయ మకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః.

అరణ్య 18-6

నా కుమారుడు అస్త్ర పాటపము లేనివాడు 12 ఏండ్లవాడు అని దశరథుడు మహాభాగుడైన విశ్వామిత్రునికి చెప్పెను. దానినిబట్టి రామునికి 12 ఏండ్ల యున్నవనుకొనెను. మరియు సీత అడవిలో రావణునితో నిట్లు అనెను.

ఉషిత్వా ద్వాదశసమా ఇక్షావకూణాం నివేశనే
భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామ సమ్పత్తిని
తత స్త్రయోదశేవర్షే రాజాఽమంత్రయత ప్రభుః
మమభర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశతః,

అరణ్య 47

ఇక్షాకుల యింట పన్నెండేండ్లు భోగములు అనుభవించుచుండగా పదుమూడవయేట రాజు వనవాస సంకల్పము చేసెను. నా భర్తకు అప్పుడు ఇరుపదియైదుయేండ్లు అనెను. విశ్వామిత్రుడు యాగరక్షణకై తీసికొని వెళ్లి మిథిలకు వెళ్లి వివాహము జరపెను. అప్పుడు 12 ఏండ్లు. వివాహమైన పిదప 12 ఏండ్లు ఇక్షాకుల యింటిలో నుండెను. 13వ ఏట వివాహము. కనుక 12 ఏండ్లు, 13 ఏండ్లు కలుపగా 25 ఏండ్లు వనవాసమునాటి కనెను. ఇంక వనవాసము 13 ఏండ్లయ్యెను కనుక రామునికి సీతను రావణుడు డెత్తికొనిపోవునప్పు డిది 38 ఏండ్లు అని తేలినది. ఇంక కొసల్య రాముడు వనవాసమునకు వెళ్లునప్పుడు

దశసప్తచ పర్వాణి తవ జాతస్య రామన.

అయోధ్య 20-11

నీవు పుట్టి పడునేడు ఏండ్లు అయినవనెను. వనవాసమునకు వెళ్లునపుడు రామునికి 25 ఏండ్లు ఉండగా పడునేడు ఏండ్లు అని కౌసల్య ఎట్లన్నది అనగా మొదటి జన్మ నుండికాక (అప్పుడు రామునికి ఎనిమిదేండ్లు) రెండవ జన్మ యగు ఉపనయన కాలమునుండి చెప్పెననియు అనుకొనవలెను. ఈపయనము నాటికి 8 ఏండ్లు పిదప పడునేడేండ్లు అయినవి గాన ఎనిమిది పడునేడు కలిపిన ఇరువది యైదు అని సమన్వయించుకొనవలయును.

సీ త వ య స్సు

రావణుడు సీత నెత్తుకొనిపోవుటకు సన్యాసి వేషముతో వచ్చినపు డిట్లు అన్నది.

అష్టాదశ పర్వాణి మమ జన్మని గణ్యతే.

అరణ్య 47

పడునెనిమిదేండ్లు నా జన్మయందు లెక్కింపబడున్నవి. ఇంక తాను వచ్చేండ్లు ఏండ్లు ఇశ్వాకులయింట భోగములను అనుభవించినట్లు పై వాక్యములవలన తెలియుచున్నది, పడునెనిమిదేండ్లలో వచ్చేండ్లెండ్లు తీసివేయుగా వివాహ కాలమునకు అయిదేండ్లు ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని సీత అనసూయతో

పతి సంయోగ సులభం వయో బృష్టాతు మే పితా

చింతామగమద్దీనో విత్తరాశాది వాద్భగః.

అయోధ్య 118-24

పతితో కలియుటకు పయస్సువచ్చినట్లుచూచి నా తండ్రి ధనము పోయిన బాటసారి వలె దుఃఖించెను. అని చెప్పిన దానినిబట్టి సీతకు వివాహ కాలమునకు 12 ఏండ్లు ఉన్న పనవలయును. అయితే 18 ఏండ్లు అని రావణునితో నెట్లు చెప్పెను. అనగా సీత జనకునికి దొరకకముందు పెద్దెలో 6 ఏండ్లు ఉన్నదనవలెను. ఈ యారేండ్లు కలిపిన 24 ఏండ్లు అగును. తరువాత ఏండ్లు వనవాస సమయము కాన 25 ఏండ్లు అగును. వనవాసపు ఏండ్లు 12 కలిపినచో సీతకు 36 ఏండ్లగును. ఇట్లు చెప్పుకొన్నచో పై మాటలు సరిపోవును.

కైక వరములు

కుమారులందఱకు పెండ్లియయిన తరువాత భర్తుడు ప్రభుత్వ నితోగూడ మేనమామ యింటికి పోయియుండెను. రాముడు గుణభిరాముని ప్రజలకు రామునిమీద అనురాగము గలిగినది. దశరథుడు రామునికి వట్టాభిషేకము చేయవలెనని కోరెను. ప్రజలను సామంతులను వారి యభిప్రాయములను గొనుటకు పిలిచెను. కైకయరాజును జనకమహారాజును పిలువలేదు. వారి దేశములు దూరము. అభిషేకము తొందరగా కావలయును. వారు తరువాత ఈ సంగతి విందురులే యని యనుకొనెను. కైకయరాజును పిలువకపోవుటలో ఏదైన భయమున్నదేమో. తనకో దుర్నిమిత్తములు కనిపించుచున్నవి. రాముని పిలిచి యిట్లు అనెను.

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః
తావ దేవాభిషేక స్తే ప్రాప్తకాలో మతోమమ॥

ఈ పురమునుండి వెళ్ళి పరదేశములో భరతుడు ఉన్నంతలోనే రామునికి అభిషేకము చేయవలసి యున్నది.

కామంఘలు సతాన్వతై భ్రాతాతే భరతః స్థితః
దేష్టానుపర్తి ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః
కింతు చిత్తం మనుష్యాణా మనిత్య మితిమేమతిః

అయోధ్య-4-28, 27.

నీ సోదరుడు భరతుడు పూర్తిగా సత్ప్రసవనలోనేయున్నాడు. జేష్ఠుడవైన నిన్నునుసరించువాడు, ధర్మాత్ముడు, జితేంద్రియుడు గాని మనుష్యుల మనస్సు స్థిరముగానుండదని నాయుద్దేశము. అని దశరథుడు అనెను ఇట్లు ఎందుకు అనవలసి వచ్చినది. వాల్మీకి కొన్ని విషయములు నూచించి వదలుచుండును. కైకను వివాహమాడునపుడు కైకయరాజు తన కుమార్తెకు పుట్టినవానికి రాజ్యమిచ్చినచో నా కుమార్తెను ఇచ్చెదనని పురోహితుని ద్వారా తెలువగ దశరథుడు

వివాహస్తు మమాభీష్టో నపుత్రే రాజ్యమర్పణం
యదిచేన్నమ పుత్రాశ్చ భవిష్యంతి హ్యపుత్రిణః
తేచాన్య వంశస్య మర్యాదాంచ కుమారకాః
న్మత్యజంతి మహాత్మాస స్త్వాదా విక్ష్యాకునాకృతామ్॥

- ఉమాసంహిత

కైకను వివాహమాడుట యిష్టమే కాని కైకపుత్రునికి రాజ్యమిచ్చుట నాకిష్టము గాదు. పుత్రులులేని నాకేకనుక పుత్రులు పుట్టినచో వాడు ఇక్ష్యాకులు చేసిన మర్యాదను కాపాడకపోరు. జ్యేష్ఠునికి రాజ్యమివ్వ అంగీకరింతురు అని తలచి

యథా వదసి భోవిప్ర తథే వ కరవాణ్యహం
పట్టాభిషేకసమయే భవేమిం స్మృతితోయది
త్వయా వాక్యేన భూపా తదాచేత్కరవాణ్యహం
ఇతం ప్రతిజ్ఞా మకరోష్యివాహ గ్రహణేన్నపః
తస్మాదస్మి స్మరవ్యాఘ్రే సదోషోస్తి శుభాననే.

- ఉమాసంహిత

ఓ విప్ర! యట్లే చేయుచును కాని పట్టాభిషేక సమయమున నాకు జ్ఞాపకము చేసినచో నీ వాక్యము ప్రకారము చేయుదును. అని రాజు ప్రతిజ్ఞచేసెను. కనుక ఎవరు జ్ఞాపకము చేయలేదు కనుక రాజులో దోషములేదు. అని ఉమాసంహితలోఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు ఎవరైనను జ్ఞాపకము చేయుదు రని భరతుని విషయములో రాజు భయపడినట్లు కవి సూచించెను.

ఈ విషయము మంధరయొనను జ్ఞాపకము చేయలేదు. రాముని పట్టాభి షేకపునంగతి మంధరవిని కైకతోఁ జెప్పగా కైక “ఎంత మంచిమాట చెప్పి తివి” నాకు భరతుడొకటి రాముడొకటిగా అని సంతోషముతో మంధరకు హారము బహూకరింపగా దానిని నేలపై కొట్టి మంధర నీనపతి కొసల్యవల్ల నీకుఁజిక్కి పచ్చును. రాముడు నీ కొడుకును తనకడులేకుండుటకై చంపింప గలడని దుర్బోధచేయుటచే కైక సరేయన్నది. మంధర వివాహపునాటి షరతును జ్ఞాప కము చేయక శంబరాసుర యుద్ధసమయములో దశరథుఁడిచ్చిన రెండు పర ములను కోరమన్నది. షరతు ప్రకారమైతే భరతునికి రాజ్యమొకటి సిద్ధించును రామునివల్ల భయము ఉండనే యున్నది. రామునినే ప్రజలు రాజుగా అంగీక రించెదరేమో అనితలచి కాబోలు శంబరాసుర యుద్ధసమయమున ఇచ్చిన పరములనే కోరునట్లు చేసినది. రెండవపరముచే రాముని వనవాసము కోరు నటు చేసినదని యనుకొనవలెను. సరే కైక వివాహకాలపు షరతు రామునికి

తెలియునా? తెలిసినచో తన పట్టాభిషేకముకెలులు ఒప్పుకొనెను. భరతుఁడు రాముని వనవాసము విని దుఃఖించి తల్లిని నిందించి రాముని తీసికొనివచ్చుటకు వెళ్ళి రమ్మని ప్రార్థించి బలవంతపెట్టుగా చివర- “మన తండ్రి నీ తల్లికి పెండ్లిలో రాజ్యము చుట్టముగా నిచ్చెద” ననెను. కాన రాముని కిది తెలిసియు తండ్రి యాజ్ఞచే అభిషేకమున కంగీకరించెనని గ్రహింపవలెను.

రాముఁడు ఏకపత్నిప్రతుఁడు

రాముఁడు ఏకపత్నిప్రతుఁడా కాఁడా? అను విషయముతోఁగూడ విసుర్గులు బయలుదేరినవి. ఇందు కీ క్రిందివి ప్రమాణముగా తోచుచున్నవి.

హృష్టాఃఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః స్త్రియః. అయోధ్య 12-12.

రాముని గొప్ప స్త్రీలు పట్టాభిషేకమునకు సంతోషింతురు అని మంధర అన్నది, స్త్రీలు అని బహువచనముచే ఎక్కువ భార్యలున్నారని తోచును కాని ఇది మంధర చేసిన పరిహాసము గావ ఇది ప్రమాణము గాదు. ఇట్లే

యత్సుఖేషాపధానేషు శేతే చందన రూషితః
వీజ్యమానో మహర్థాభిః స్త్రీభిర్భుమ సుతోత్తమః. అయోధ్య 42-12

చందనము పూసికొని సుఖమైన తల.గడలపైఁ పరుండి మహర్థులగు స్త్రీలచే విసరఁబడు నా కొడు కెట్లు అడవిలో నుండఁగలఁడని దశరథుఁడు విలపించెను. స్త్రీలనఁగా పరిచారికలని కాని భార్యలని కాదు. కాన ఇదియు రాముఁడు బహువత్నికుండు అనుటకు ప్రమాణముకాదు. ఇట్లే సీత

ఏతుర్నిదేశం నియమేన కృత్వా
వనా నిష్పృత శ్చరిత ప్రతశ్చ
స్త్రీభిశ్చ మన్యే విపులేక్షణాభి
స్తస్యం రంస్యసే వీతభయః కృతార్థః. సుందర 27.

సీత అశోకవనిలో తాను చనిపోవగా తండ్రియాజ్ఞ ను పొలించి వనవాస ప్రతము పూర్తిచేసి అనేక స్త్రీలతో సుఖింతువు.” అన్నమాట పూర్వపు సంగతి

కాదు. తాను చనిపోయిన తరువాత రాముడు అనేక స్త్రీలను పెండ్లిచేసుకొను నేమో. అని దుఃఖావేగముతో అన్న పలుకులు గాన అవియు బహు పత్నిత్వ మును సాధింపవు. ఇక

భుజైః పరమ నారీణాం పరిమృష్ట మనేకథా.

యుద్ధ 21-3

పరస్త్రీల భుజములచే అనేక జర్యాయములు పరిపృష్టము రామ భుజము అన్నది పరిచారికలచే పరిపృష్టము అనియే గ్రహింపఁదగినది. కనుకనే ఈ త్తర కాండమున సీతా త్యాగము పిదప

ఇష్యుణ్ణో రఘుపతిః పుత్రద్వయ సమన్వితః

న సీతాయాః పరాం భార్యాం వప్రే రఘునందనః.

ఉ త్తర 22-8.

యజ్ఞ ముచేసిన రాముడు పుత్రులతోఁగూడినవాడై సీతకంటె వేఱుగా ఇంకొక భార్యను పరింపలేదు. అని వాల్మీకి చెప్పెను. మఱియు

కాంచనీం మమపత్నీం దీక్షార్థాం యజ్ఞ కర్మణి

అగ్రతో భరతః కృత్వా గచ్ఛ త్యగ్రే మహాయశాః.

ఉ త్తర 23-7.

నా జార్య బంగారు ప్రతిమను యజ్ఞకర్మలో దీక్షకు తగినదానిని మహాయశుడు భరతుడు ముందుంచుకొని వెళ్ళును. అని రాముఁ డన్నదియు దీనిని ధ్రువపఱచుచున్నది.

రాముడు సత్యవరాక్రముడు

రాముడు సత్యమె వరాక్రమముగాఁ గలవాఁడు. ఆడిన మాట తప్పని వాఁడు. “రాజు దళరథుఁడు చెప్పినది శుభమైనను అశుభమైనను చేయుదువా” అని కైక రామునితో అనగా “రాజు చెప్పినచో అగ్నిలోఁ బడెదను. విషమైనను త్రాగెదను. సముద్రములో ఉణికినను. రాజున కిష్టమైనది రాముఁడు చేయును. రాముఁడు ఎప్పుడును రెండు సూటాడఁడు.” అనును. అప్పుడు తన కిచ్చిన రెండు వరముల సంగతి కైక చెప్పగా “ఈమాత్రపు దానికి తండ్రీ

నాతో చెప్పరాదా, నాతో నూటాడడం దేల, ఈ విచార మేల. తండ్రియె కాదు, నీవు చెప్పినను చేయువాడనే అని, తల్లికి సీతకు చెప్పి పెళ్ళాడను” అని వచ్చి బయలుదేలును. అప్పుడు తల్లి “నేను తల్లిని తల్లిమాట వినవలదా” అనగా బ్రతిమాలి, తండ్రి మాటయె యిందఱకు శిరోధార్యమని చెప్పి నెలవు తీసికొని సీతతో “నీవు అత్త మామలకు సేక చేయుచు అయోధ్యలో నుండుము. అడవిలో చాల కష్టము లుండును.” అనును. అప్పుడు ఎంత చెప్పినను వినకపోగా అప్పుడు “నీవు మగ పేషము వేసికొన్న స్త్రీ అని మా తండ్రి తలవలేదు.” అని పౌరుషముగా సీత అనినది. ఇంక అప్పుడు కారణలేక సీతను తనతో రమ్మనెను. తనతో లక్ష్మణుండు వచ్చెద నన్నాడు, సరే అన్నాడు. సీతారామలక్ష్మణులు వనమునకు బయలుదేరిరి. సుమంత్రుడు రథముపై ఎక్కించి తోలుచుండెను. వడిగా తోలుమని రాముండు అనెను. తోలుకు అని దశరథుండు డనెను. ఇదిగిని అప్పుడు రాముండు నా తండ్రి బాధ చూడలేను త్వరగా తోలుము. ఒకవేళ తండ్రి నా మాట వినలేదా అన్నచో వినబడలేదు అని తండ్రితో చెప్పి అని రాముండు అనెను. ఇది యసత్యము కాదా అని సందేహము కలుగవచ్చును. కాని తాను చేయుచున్నది మాట యిచ్చినవి చేయకపోయినచో అన్యతమగును.

సత్యంబ్రామాత్ ప్రయంబ్రాయాత్

నబ్రాయాత్ సత్య మప్రియం.

సత్యము పలుకవలయును. ప్రయము పలుకవలెను. సత్యమైన యప్రియము పలుకరాదు. అని ధర్మము.

అందుచేత చిరకాలము తండ్రి బాధ చూడలేక, ఇది తాను తన నోటితో చెప్పుటకాదు. ఏదో సర్ది చెప్పుట కలు సూతుని చెప్పుము అనెను. ఇది యసత్యముగా రాముండు తలవలేదనుకొనవలయును.

ఇట్లే హనుమంతునిజూపి రాక్షసస్త్రీలు ఈతడెవరు? అని సీతను తఱచి అడుగుదురు. అప్పుడు “ఇట్టి మోసములు తెలిసిన మీకుగాని నాకేమి తెలియును పాముకు కాళ్ళు ఉన్నవోలేవో పాముకుగాని నాకేమి తెలియును అనును. ఇది ప్రేదానివంటిదే.

రామునిజూచి గుహుండు శోకించి ఈ వనరాజ్యమంతయు నీదే. దీనిని పాలించుచు సుఖముగా ఉండుమనెను. “నేను కైకతో అడవిలో దొరకువానినే తినుచు ఉండునంటిని. కనుక నీవిచ్చినవి గ్రహింప” నని గుహునితోచెప్పి ఉత్తమండు తెచ్చిన నీళ్ళేత్రాగి ఆ మొదటి దినము వనమున గడపెను.

భరతుండు రామునిఁ దీసికొనిపెళ్లుటకు వనమునకువెళ్ళి మాఅమ్మ అంగీకరించినది. నేను నీకు రాజ్యమును ఇచ్చుచున్నాను గ్రహింపుమనెను. నేను అందఱియుండు వనవాస ప్రతిజ్ఞచేసి తండ్రిపోయిన తరువాత అందఱునచ్చి రాజ్యము ఏలుమన్నచో నేను అయోధ్యకు వచ్చినచో జనమేమందురు. నేను అన్నమాట ప్రకారము చేసితిరెదను. నీ వాటా ప్రకారము రాజ్యమేలు, నేను వన వాసులు చేయుట అనిచెప్పి చివరకు తనపాదుకలనిచ్చెను. ఈ యన్నిటిలోను సత్యము తూచా తప్పక రాముడుఆచరించెను.

రాముండు మానవహృదయము కలవాడు. అతనికి సుఖములన్నియు ఇష్టమేకాని కర్తవ్యముముందు సుఖములను త్రోసిపై చును.

విరాధుండు మొదలైనవారు సీతను అపహరించి తీసికొనిపోగా అదృష్ట దానింసకామా కైకేయీ, సంపూర్ణాకామా, కైక కోరిక శేషు తిరిగింది. కైక కోరిక పూర్తిగా తీరినది అనును. కాని కర్తవ్యనిష్ఠలో పెనుకాడలేదు. ఇంకను వనవాసపు మొదటగూడ ఇట్లేయునును.

—: వాలిని చాటుగాఁజంపుట అన్యాయముకదా :—

సీతను రావణుండు హరించిన తరువాత సీతను వెదకుచు ఋశ్యమూకము చేరి సుగ్రీవునితో సఖ్యముచేసి “వాలినిచంపి నీకు రాజ్యమిప్పింతును. సీతను వెదకించి నాకు సాయము చేయుము” అనును. వాలిసుగ్రీవులు యుద్ధము చేయుచుండగా చెట్టుమాయనుండి జాబుముచేసి వాలిని చంపును. అప్పుడు వాలి నుండి చంపిన వంపకుండవు అని వాలి రాముని నిందించును. ఇక్కడ వాలి తన ఎదురుగానుండి యుద్ధము చేయునపుడు ఎదుటివారి బలములో సగము వాలికి వచ్చుననునంతి యుద్ధము వాల్మీకి తననోటితో చెప్పుకొని అట్టి పరమున్నదని రామునికి తెలిసినట్లును, ఎదురుగాబోయి యుద్ధముచేసినచో అట్టి పరమున్నదని రామునికి తెలిసినట్లును, ఎదురుగాబోయి యుద్ధముచేసినచో అట్టి పరమున్నదని రామునికి తెలిసినట్లును, తనబలములో సగము వాలికి పోవునని రాముండు చెట్టుచాటునుండి కొట్టినట్లును

రాముడు చెట్టుచాటునుండి కొట్టుట సూచించుచున్నది. బ్రహ్మాదులు పరమ లిచ్చుటయు, ఆ వరములుకూడ పట్టుకట్టి యుపాయములుపన్ని రాక్షసాదులను చంపుటయు పురాణప్రసిద్ధము. వారి రాముడు తన్ను చంపినపుడు “నిపు అన్యాయముగా జరిపితివి అనునుగాని తనకు ఎదుటివాని బలమువచ్చును గాన ఈ విధముగ చంపెనుగదా అని యనుకొనడు. హేని తాను అకృత్యములను చేయక యుండునా. తాను అకృత్యములను చేయవచ్చును. రాముడు తన వరముల షరతులు పట్టుకుండఁ గొట్టెను అది న్యాయమే అనియు అనుకొనడు. అటులు అనుకొనక ముఖ్యముగా ఇటు ఆక్షేపించును. “నీకు అన్యాయముచేసిన వాడనుగాను. పైగా ఇతరునితో యుద్ధముచేయుచు షరాకుగా నున్నపుడు నన్నేల చంపితివని యాక్షేపించును. దానికి రాముడు ‘సోదరుడు బ్రతికియుం డగా ఆతని భార్యను దొంగిలించినందుకు శిక్ష మరణమే. భరతుని రాజ్యములో ఇట్టి అన్యాయము జరుగుటకు వీలులేదు. రాజశాసనము ప్రకారము నేను చంపి తిని. పైగా నుగ్రివునికి వాగ్దానముచేసిన ప్రకారము నిన్ను చంపితిని అనును. “నేను కోతిని తినుటకు వనికిరానుగదా ఏల చాటుగా చంపితివి” అని వారి అన్న దానికి రాజులు చేటాడుదురు. ప్రకారమృగములను చంపుటకు ఎదురు, చాటు అను నియమము లేదు అని జవాబుచెప్పి యొప్పించును. ‘ఎదురుగానున్న వాని సగము బలము వారికి వచ్చు’ నను వరమున్నదన్నపుడు చాటుగా రాముడు చంపుట అన్యాయము అని విమర్శకు లనరని యనుకొందును.

పూర్వకథలలో కావములు, పరములు ఉన్నవి. ఆ కాపాదుల ప్రకారము యిప్పుడు జరుగుటలేదని మనము వానిని నమ్ముము. మనము విమర్శించున పుడు కథలలోగాని చరిత్రలలోగాని కథలు చెప్పినవి సరిగానమ్మి విమ ర్శింపవలసి యుండును. ఎదురుగానున్న వానిబలము వారికివచ్చునని నమ్ము నపుడు దుష్టుని వాలినిచాటుగా చంపుటయు న్యాయమే అనవలయును. సీత అన్నిలోఁబడినది. ఆమె పావిత్ర్యమునుబట్టి ఆమెకు ఏమియు కష్టము కలుగ లేదు. ఇత్యాదులుకూడ పై వానివంటివే.

హనుమంతుడు వచ్చి సీతకు రాముని జయము, రావణ సంహారమును చెప్పి నిన్ను బాధలుపెట్టిన యా రాక్షసస్త్రీలను చంపెదను సెలవిమ్ముఅనును, అప్పుడు సీత యిట్లు నును. ‘పాపము ఈ రాక్షసస్త్రీలు. రావణుని దాస్యములో నున్నపుడు నన్ను బాధించిరి. వీరు రావణుని బానిసలు కనుక బాధించిరి. ఇప్పుడు రావణుడు హతుడయ్యెను. నన్నింక వీరు బాధింపరు. లోకములో

ప్రభువు చెప్పినట్లు దాసదాసీలు చేయుదురు. అది వారితప్పుగాదుగాన వారిని బాధింపవలదని యనును.

రాముడు సీతను తీసికొనిరమ్మని విభీషణుని పంపగా “నేని టీ స్నానము చేయక వచ్చెదను” అనును. అపుడు రామునియాజ్ఞ ప్రకారము చేయుట మన విధి. స్నానముచేసి యలంకరించుకొని రమ్మనును. సరే అట్లే యని సీత స్నానముచేసి అలంకరించుకొని వచ్చును.

—: రాముని మానవత్వము :—

అపుడు సీతనుచూచి రాముడు నీకై నేను జయింపలేదు దుష్టసంహారము చేసితిని. నీకిష్టము వచ్చినట్లు వెళ్ళవచ్చును.” అని రాముడు సామాన్య పురుషునివలె అనును.

అపుడు నీవు నా సంగతి తెలిసియు ఇట్లు అనవచ్చునా? ఎవరో ఒక దుష్ట స్త్రీనిబట్టి స్త్రీజాతినంతటినిబట్టి అవమానించుచున్నావు. అని సీత ఆతవిశ్వాసముతో గట్టిగా అని లక్ష్మణుని చితిపేర్చుమని ప్రవేశించును.

—: సముద్రముపై ని రాముడు సేతువు గట్టుట :—

రాముడు దారి యిచ్చుటకు సముద్రునిమీద బ్రహ్మాస్త్రము వేయబోగా సముద్రుడు వచ్చి “రామా ! భూమ్యాది భూతములు శాశ్వతముగా స్వభావము గనే యుండును. నలుడు విశ్వకర్మ కొడుకు సేతువును గట్టగలడు, ఆ సేతువును దాల్తును” అనగా నలుని పిలిచి రాముడు సేతువు గట్టించును. అపుడు నలుని మాట వలన వానరులు పర్వత శిలలను సాల వృక్షములను వేసి సముద్రమును పూరించిరి. త్రాళ్ళతో గట్టిరి. కర్రలు వైచిరి. మొదటినాడు 14 యోజనములు రెండవనాడు 20 యోజనములు, మూడవనాడు 21 యోజనములు, నాల్గవనాడు 24 యోజనములు. అయిదవనాడు 36 యోజనములు కట్టిరి. ఈ విధముగా అయిదు రోజులలో సేతువు పూర్తియైనది.

—: ఇంద్రజిత్తు కథ :—

ఇంద్రజిత్తునకు “14 ఏండులు నిద్రాహారములు లేనివాడే చంపగల” డని వరమున్నది. ఇది వాల్మీకి సూచింపలేదు. 14 ఏండులు వనములో సీతారాముల సేవలో నిద్రాహారములు లేని లక్ష్మణుడు చంపునని వాసిష్ఠ రామాయణములో గలదు.

రావణునికి వేదవతి, నందికేశ్వరుడు. నలకూబరుడు, రంభలు ఇచ్చిన శాపములనుబట్టి రావణుడు సీతకు హాని ఏమియు చేయలేకపోయెను. ఆ శాపములు రావణుని వరములకంటె బలిష్ఠము లని గ్రహింపవలయును.

—: సీత పూర్వ జన్మలో వేదవతి :—

వేదవతి తండ్రి కుశధ్వజుడు. ఆమె విష్ణువును వివాహముచేసికొన తపస్సు చేయుచుండగా రావణుడు బలాత్కరింపబోయి జుట్టు పట్టుకొనగా ఆమె తన చేతితో జుట్టు గోసిపై చి యగ్నిలో బడెను. పేదవ ఆమె అయోనిజగా అంకలో పద్మములో పుట్టెను. ఈమెవలన నీకు మరణమున్నదని జ్యోతిష్కులు చెప్పగా ఆమెను పెట్టెలో పెట్టి సముద్రములో విడువగా క్రమముగా ఆమె జనకుడు పొలము దున్నునపుడు నాగడి చాలులో దొరకెను గాన సీత అని పేరు పెట్టిరి. సీత యనగా నాగడి చాలు అని యర్థము.

—: సీతా త్యాగము .—

జనులు బజారులలోను, ఉద్యానవనములలోను, అన్నిచోట్ల సీతను గూర్చి అపవాదములు చెప్పుకొనుటతో అవి భద్రుడను గూఢచారునివలన విని రాముడు సీతను అడవిలో విడచెను.

—: శంబూకుని కథ :—

ఉత్తరకాండలోని కథ యిది. ఒక బ్రాహ్మణుని కుమారునికి అకాల మృత్యువు వచ్చినది. ఆ బ్రాహ్మణుడు రాముని రాజ్యపాలనను నిందించి నీ యున్యాయ పాలనము వలన నా కుమారుడు చనిపోయెను. దీనికేమి సమాధానము చెప్పుచువు అని నిలదీసి అడుగును. రామునితో అప్పుడు నారద మహర్షి అనెను. “నీ రాజ్యములో శూద్రుడు తపస్సు చేయుచున్నాడు. అటు శూద్రుడు తన వర్ణధర్మమగు శుశ్రూష చేయక తపస్సు చేయుచున్నాడు. కాన యిటు బ్రాహ్మణుని కుమారుడు చనిపోయెను. వానిని దండించుము.” అస రాముడు వెదకి దండకావనములో శరీరముతో స్వర్గము వదలి కోరు శంబూకుండును శూద్రుని జూచి వానిని జంపును. శంబూకుండు చనిపోయి గంధర్వు డయ్యెను. బ్రాహ్మణుని కుమారుడు బ్రతికెను. అని కథ.

ఉత్తర 76.

పూర్వపు ధర్మముల ప్రకారము బ్రాహ్మణుండు బ్రహ్మమును దెలిసికొని ధన సంపాదన చేయక దొరకినంతతో తృప్తి పడిబ్రహ్మమెకావలయును.

స్థిత్యర్థాదధికం గృహ్లాన్ బ్రాహ్మణో యాత్యధోగతిం.

తాను బ్రతుకుటకు గావసరమైనదానికంటె ఎక్కువ గ్రహించిన బ్రాహ్మణుడు అధోగతిని పొందునని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఇట్లే క్షత్రియుడును దుష్టశిక్షణలో, శిష్ట రక్షణలో ఆహుతి కావలయును. వైశ్యుడు కృషి, గోరక్ష వాణిజ్యాదులద్వారా ప్రజలను సేవింపవలయును.

శూద్రుడు తల్లివలె ప్రజలకు సేవచేయువలెను. చేసెను. అందుచే అతడు సంఘమునకు ఆధారమయ్యెను. ఈ సంఘముల నియమములను అతిక్రమించినచో అందరు శిక్షార్హులే. స్వధర్మములను పాటించినచో అందఱు మోక్షము పొందుదురు. దీనినే గీత బోధించెను. షనులలోనేకాని ఫలితముతో అందఱు సమానులే. అందుచే రాముడు రాజకనుక వర్ణధర్మరక్షణ చేసెను. అందుచే చనిపోయిన బ్రాహ్మణుని కొడుకుకూడ బ్రతికెను.

‘భవిష్య(తి)చ్ఛాద్ర యోన్యాం వై తపశ్చర్యా కలాయుగే’

ఉత్తరకాండ-74.

కలియుగములో శూద్రుడు తపస్సు చేయవచ్చునని నారదుండు రామునితో అనెను. ఇతర యుగములలో చేయరాదని నాటి నియమము.

ఈనాడు పూర్వపు వర్ణ ధర్మముల ప్రకారము-ధనమునకు ప్రాధాన్యము నీయుక-జీవించువారు లేరు. తల్లివలె కర్తవ్య నిష్ఠతో సేవ చేయు శూద్రులు లేకపోవుటచే సమాజస్థితి శోచనీయమైనది. కుటుంబములో చిన్నపిల్ల మొదలు కొని యుజమాని వఱకు ఎవ రే పని చేసినను ఫలితము సమానముగానే యున్నది. కనుక కుటుంబములో సంఘర్షణలు లేవు. అట్లే సంఘములో గూడ అందఱకు పనులు వేరైనను ఫలము సమానముగా ఉన్నచో నేటి సంఘర్షణలుండకపోయెడివి. విద్య వినయమునకు జ్ఞానమునకుగాక ఆశ పెంచెడిదై నది. త్యాగజీవితమేపూర్వము అందఱకు ఆదర్శమైనది.

రాముడు రాజ్యము కోరలేదు. రాముని సేవయే లక్ష్యమునకి స్వర్గము. కైక సంపాదించి పెట్టినను భరతుండు రాజ్యము గ్రహింపక అన్నలాగుననే నార బట్టలు ధరించి నందిగ్రామములో ఉండి వనములో దొరకు నాహారమునే తిని ఋషి జీవితము గడపెను.

రామాయణములో సీతకున్నంత ప్రాధాన్యము ఊర్మిళ, శ్రుతకీర్తి, మాండవులకు లేదుగాన వారి ప్రస్తావనను వాల్మీకి తేలేదు.

పట్టాభిషేకమైన తరువాత కూడ సీత పట్టణవాసము గోరక ముని కన్య లతో అశ్రమములో నుండగోరెను. రాముండు సంపూర్ణ మానవుడుగా నుండి ప్రజారంజనమే యాదర్శముగా నుంచుకొని పాలించెను. రామాదుల నడతయే మనకు ఆదర్శముగా నుండునుగాక.

ఈ విధముగా వాల్మీకి రామాయణమును అన్నివిధములూ తీర్చిదిద్దెను. దానిని సరిగా అర్థముచేసికొనవలయును. గ్రంథవిస్తర భీతిచేసిటులు సంగ్రహముగా కొన్ని విషయములు చర్చింపబడెను.

—: కృతజ్ఞతలు :—

ఈ “రామాయణ సుధ”ను ప్రచురించుటకు తిరువతి దేవస్థానముల ఎగ్జిక్యూటివు ఆఫీసరు శ్రీ పి.వి.ఆర్.కె. ప్రసాదుగారును. సంపాదకులు అయిన శ్రీ కె. సుబ్బారావుగారును దయతో తిరువతిదేవస్థానములచేత ముద్రణా వ్యయములో సుమారు సగము ద్రవ్యము విరాళముగా ఇప్పించినారు. వారికెంతయు కృతజ్ఞుడను. వారికి నా కృతజ్ఞతాభినందనము లర్పించుచున్నాను.

ఈ ప్రెస్ ను పెట్టుటకు ఉదారముగా స్థలమును గృహమును ఇచ్చిన శ్రీ కొల్లూరు కృష్ణమూర్తిగారికి వారి కుటుంబమునకు నా హృదయపూర్వకాభినందనములు.

ఇంక నాకు ముద్రణ విషయములోనే గాక అన్ని విషయములలోను రామునికి హనుమంతుడు, సుగ్రీవాదులవలె సహాయపడుచు కుడిభుజములవలె నున్న శ్రీ కోవలై రామమూర్తిగారికి, చి॥ ముడుంటై శ్రీనివాసాచార్యులుకు, చి॥ రామానుజాచార్యులుకు నా ఆశీస్సులు.

ముద్రించుటలో శ్రద్ధ చూపి చక్కగా పనిచేసిన చి॥ ఎమ్. శ్రీరామ ప్రసాదునకు, చి॥ మండా అప్పలనరసింహమూర్తికి నా ఆశీస్సులు.

ఇట్లు,
బుధవిధేయుడు,
చర్మ గణపతి శాస్త్రి.

రా మాయ ణ ము

—: అనువాదముల రీతులు :—

బా ల కౌ ం డ :-

తపస్సాధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్
నారదం పరివ్రజ్ఞ వాల్మీకి ర్మునిపుంగవమ్.

1-1

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నిపుణుని వాగ్విద్యరేణు నిఖిల మునిజనా
ధిపు నారదు సంపన్నము
తపస్వీ వాల్మీకి యిటు తమి గావించెన్.

శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు

తపస్సాధ్యాయ కమనీయ శీలు
మునినాథు నారదముని లోకవంద్యు
ననఘు తపోనిధియైన వాల్మీకి
గనుగొని యొకనాఁడు కర మర్థినడిగె.

రంగనాథరామాయణము

మునివరుఁడు తపస్సాధ్యాయ
యనిరతుఁడై పండితాశి యందు త్తనుడై
తనరెడు నారదు ప్రశ్నిం
చెను వాల్మీకియను తపస్వీ చి త్తంబలరన్.

శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు

తపమున స్వాధ్యాయంబున
సువరము వాగ్విద్యరేణు శుద్ధాత్ము ముని
శపదాఘ్య నారదుం గని
తపస్వీ వాల్మీకి పలికె దద్దయు భ క్తిన్.

రామకథామృతము, తాడేపల్లి వెంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారు, బాల. 1

శ్రీయుత తపోవిశిష్ట స్వాధ్యాయ నిరతు
వాగ్విదగ్రణి నిత్యతపస్వి వరుని
నారదమునిండు నతుల విజ్ఞానరాశి
నడిగె వాల్మీకి మునిపుంగవుడు ప్రేమముగ,

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు బాల. 1

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నెపుడు మునిగి వాక్కుతత్వ మెఱిగిన చతురున్
తపసి విశారదు నారదు
నపు డా వాల్మీకిమూని యడిగెను నిలులన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. 1-1

మా నిషాద ప్రతిష్ఠాంత్య మగమః శాశ్వతీః సమాః
య త్రౌంచ మిథునాదేక మవధీః కామమోహితం.

బాల 1-15

ఓరి మహోగ్రపాతకుడ యోరి నిషాదుండ క్రౌంచయుగ్మ మిం
పారగం గాముకేశి మెయినాడగ నందొకవక్షి నీల్ల ని
ష్కారణ మేల చంపితలు గావున నీవును వేగ చావు పో
రోరి దురాత్మ యంచుం గడు నుగ్రత సమ్ముని వల్కెం బల్కినన్.

భాస్కర రామా. బాల. 10

తెలియుమా నిషాదుండ ! ప్రతిష్ఠ నీక
ప్రాప్తమయ్యెడు శాశ్వత హృదయములం
గ్రౌంచ మిథునంబునందు నొక్కండు నీవు
కామమోహితముం జంపు కారణమున.

వావిలికొలను బాల. 161

వినుమా నిషాద ! క్రౌంచమీ
ధునమున నీవేటి కొకండు దునిమితా కామం
బున మోహము నొందుచు గడు
దవరంగ నిలగనుమ శాశ్వతమగు ప్రతిష్ఠన్.

జనమంచి బాల.

ఓ నిషాదుండ ! యీ యిల నుండఁబోకు
మింక శాశ్వతమగు సమలేల నీకుఁ
గ్రొంచ మిథునంబులోన నొక్కండు కామ
మోహితముఁ బొరిగొంటివి మోసమునను.

రామకథా. తాడేపల్లి. బాల. 96

మా నిషాదాప్రతిష్ఠ నీకొనుగాక
ఇలను శాశ్వతభంగిఁ దుల్యులను గొనక
గ్రొంచ మిథునంబునందు నొక్కటిని మోహ
వశను ద్రుంచితి వేక్తైక బాణనిహతి.

బులుసు బాల. 9

తెనుఁగు అనుష్టుప్ -

గ్రొంచ మిథునంబు నుండి, కామి నొక్కని జంపుటన్
మహాప్రతిష్ఠఁ బొందునూ, నిషాద ! శాశ్వతంబుగన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి, 8

తమువాచతతో బ్రహ్మ ప్రహసన్ మునిపుంగవం,
శ్లోక ఏవ త్వయాబద్ధో నాత్ర కార్యా విచారణా.
మచ్చందా దేవ తే బ్రహ్మన్ ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ
రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వమృషినత్తమ.

1-30

బాల. 1-31

జానుగ నీ ముఖాబ్జమున శారద యున్నది నా యనుజ్ఞ వి
జ్ఞానముతోడ మున్ను సుంసంయమి చెప్పిన వాక్య వద్ధతిన్
సూన్యత భాషణ్ణాముల శ్లోకనిబద్ధము గాధఁగవిత్వ సు
శ్రీ సోగి విస్తరించి తగఁ జెప్పము రామకథా ప్రపంచమున్.

భాస్కర. బాల. 17

దరహసాంకురమొప్పు బద్ధభవుఁ డా ధన్యాత్ము నీక్షించి సా
దరుడై యేటికిఁ జింతసేయ మునినాథా ! శంకఁ బోవీడుమీ
యరయన్ బద్యమె చుమ్మ యద్ది యెటులౌరా ! వచ్చెనం చెంచకా
సరణిం దెల్పెద మన్ని దేశమున భాషా కాంత నీ వాక్కునన్
యరయన్ నిల్చి వత్తెను.

వావిలికొలను బాల. 174

అవలన్ బ్రహ్మ, మొగంబునన్ నగవు తొల్కొడంగ నమ్మొనిపుం
గవుతో నిట్లనె “నోయి బ్రహ్మ ! యిది శ్లోకం, బిందు శంకేల గొం
దువు నా యిచ్చనె యీ సుస్వతి యిటుల్ నీలోఁ బ్రవర్తిలై మో
నివరా : రాముచరిత్ర వ్రాయు మిపుడే నీ విట్టి పద్యంబులన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. బాల. 18

ఉదార వృత్తార్థ వదై ర్మనోరమై స్తదాస్యరామస్య చకార కీర్తిమాన్
సమాక్షరై శ్లోకశతై ర్యశస్వినో యశస్కరం కావ్య ముదారధి ర్మునిః.
1-42

సార మనోర హవాక్యో
దారము సమవర్ణ వృత్తతత గూఢార్థా
ధారము సదమల కీర్తివి
హరము రామాయణంబు సమహరణంబున్.

వావిలికొలను బాల. 184

అతి మనోరమోదార వృత్తార్థ సరస
మాక్షర శ్లోక శతముల నయ్యుదార
ధాముని యశస్వి రచియించె రాము చరిత
మోద్యము యశస్కరము కావ్యమగుచు వెలయు.

రామకథా. తాడేవల్లి. బాల. 119

మహితోదార కధార్థ సత్పద మహామాన్యంబునై సర్వలో
కహితంబొనటు సర్వరంజకముగాఁ గావ్యంబుగా నెంచె ధీ
మహితుం డా మౌని తల్లజుండు రఘుస్వామి గాథన్ ముదా
వహ తుల్యాక్షర పద్యరాజము నింపన్ దివ్య కీర్తిద్యుతుల్.

బులుసు బాల. 36

శ్రేయ ముదారవృత్త మగు హృద్య పదార్థము లేర్పడన్ సమా
మ్నాయ సమాక్షరాలు గల మానిత పద్య శతాలతోడ రా
మాయణ కావ్యమున్ మలచె స్వచ్ఛ యశోయుత రాముగాథ లా
ప్యాయ యశస్వి వాల్మీకి మహాకవి శిల్పి యుదార చిత్తుడై.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 26

తచ్చుత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పపర్యాకులేక్షణాః
సాధు సాధ్వీతి తావూచుః పరం విస్మయ మాగతాః.
జలజల రాల బాష్పములు సర్వ మునికులు దాని నెల్ల వీ
నుల కనువిందుగా విని మనోగతి నచ్చెరువంది హర్ష సం
కలితమతిం గుశీలవుల గాయనవర్కుల మౌనివేషులన్
సలలిత రూపయు క్తులఁ బ్రశంస యొనర్చిరి సాధు సూక్తులన్.

వావిలికొలను బాల. 219

ఆహా యెంత విచిత్రమంచుఁ గనులన్ హర్షాశ్రవా ర్పిందు సం
దోహంబుల్ చిలుకం గుమారకుల నస్తోక ప్రభావాధ్యుల
న్నీహరాంశు సమాన వక్తుల రహి న్నీక్షించి కారుణ్య ము
త్సాహంబుం జెలగ న్నుతించి రతి చిత్తప్రాధి వాగ్వైఖరిన్.

గోపీనాథ బాల. 116

అది విని మౌను లెల్లరు రసాలసవృత్తిఁ దలిర్చు ప్రీతిమైన్
బొదలుచు బాష్పజాలములఁ బొంపిరివోవుశుభేక్షణంబులన్
పదలఁగరాని స్నేహమున వారి నెడంద గదించుకొంచు గ
ద్గదిక తగం బల్ ! యనుచు గార్కొను విస్మయమోజ నెక్కొనన్.

రామకథా. తాడేపల్లి. బాల 12-1

ప్రణుతింపన్ విని దానిఁ, జిత్తము ద్రవింపన్ బాష్ప పర్యాకులే
క్షణులై మానులు బాగుబాగని మహాశ్చర్యంబు నానందమున్
గని యోహా ! భళి ! గీత మాధురియు క్లౌక ప్రాభవం జెట్టిదో
యని క్లాపించిరి ధర్మవత్సలత నెయ్యం బొప్పు నా బాలురన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. బాల. 35

తామగ్నిమద్భి గ్గుణవద్భిరాకృతాం, ద్విజో త్తమై ర్వేదషడంగ పారగైః
సహస్రదై స్సత్యరత్నై ర్మహాత్మభి ర్మహర్షికలైః ఋషిభిశ్చ కేవలైః
5-2

దురిత హరుల్ సుకర్మ నిరతుల్ విజితేంద్రియు లంచితవ్రతుల్
సరసులు సత్కళావిదులు శాస్త్ర మతజ్ఞులు సద్గుణాకరుల్
సురుచిర పుణ్య లవ్యయులు సూన్యత వాదులు చిత్రవీధివ వి
స్తరిత బృహత్తముల్ సుజనన త్తము లప్పురి భూసురోత్తముల్.

భాస్కర బాల. 3

రామునకును భరతునకును
నేమాత్రము భేద మే నెఱుంగ నేనటు గానన్
భూమీశుడు పట్టంబును
రామునకుం గట్ట మనను రంజిలకున్నే.

వావిలికొలను అయోధ్య 185

శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవంబు, చేరి నాకెఱిగించి చెవులకు పించు
చేసితి వేమందుఁ జెలువ నీ పొందు, వాసిగా ఫలియించె పక్రకోత్తులును
భరతునికంటె నా భరతాగ్రజుండు, తిరమైన భక్తి విధేయుండు నాకు.
రంగనాథ అయోధ్య 82 పు

చెలియా వరమ ప్రేయ మగు
నల జనక సుతాధినాథు సభిషేకము సొం
పలరం జెప్పితి దీనికిఁ
గల ప్రత్యుపకార మేమి గాఁచింతు నికన్.

గోపీనాథ అయోధ్య 8-4

ఆ రాముండు భరతుండు నా
కారయ నొక్కరూప యటుగావున నా
భూరమణుఁ డతని రాజ్య
శ్రీరమణునిఁ జేయు టరయ బ్రియుమగుగాదే.

గోపీనాథ అయోధ్య 185

భరతుండు రాముఁ డంచను విభాగము నాచుది లేదొకప్పు న
వ్వరమ గుణాధ్యు మేలెఱుకపాటొనరించితి గాన నింక నొం
డరయను గోరు మిష్టకరమాధ్యతిమై నిడుదాన దీనిలో
పరియగు సంతసంబు తఱి చానరొ : కానఁగరాదు చూడఁగన్.

రామకథా అయోధ్య 2-5!

ప్రియమైన మాట చెప్పితి
రయమున నీ నగను గొమ్ము రావే యనినన్
భయ కోప వివశ మంధర
యయోయయోయనుచు నేడ్వ నారంభించెన్.

విక్రమానాథ రామాయణకల్పవృక్షము అయోధ్య అభిషేక 18 పుట

ఇంతకంటెను ప్రేయమైన దేది వాకు
సంత భుభవా ర్షఁ దెచ్చిన యట్లి నీకు

ఘనుండున్ స్నిగుండు లక్ష్మీవర్ధనుఁ డమోఘప్రేముండా లక్ష్మణుం
డనఘుం డన్నయు లోకరాముండు హితవ్యాపారుఁ డా రామభ
ద్రుసకున్ దక్షిణకామవై ప్రియుండుడై తోడై సదా భూరిశో
భనసంధాయనుండై రహిం దగె బహిఃప్రాణంబు చందంబునన్.

గోపీనాథ బాల. 432

సొంపార రామభద్రుండు
నింపుగ లక్ష్మణుని విడిచి యించుకయు నిన్
ద్రంపఁడు సరసాన్నము భుజి
యింపఁడు క్రిడఁ జరియింపఁడు నెపుడున్.

గోపీనాథ బాల, 433

రామునే ప్రీతిమైఁ జూచి రామచంద్రు
నకుఁ బ్రియంబులఁగూర్చి యన్నకుఁ దలంపఁ
దనువు వెడలి ప్రాణమో యను విధమున
వర్తనము చేయుచుండు విద్వాంసు లలర.

జనమంచి

అనుజని లక్ష్మణున్ విడిచి యప్పురుషోత్తము డైన రాముడుం
గనఁడు సుషుప్తి రుచ్యముగఁ గ్రాలెడు నన్నము తల్లిదెచ్చి యుం
చిన భుజియింపనొల్లఁ డల చిన్ని సహోదరుఁ బ్రాణముల్
గనుగానకొంటిమై నృపుల గాదిలి పెద్దకుమారుఁ డొప్పియున్.

జనమంచి బాల. 574

మహాపుత్రునిగు లెక్కి మరలించు రాముండు
మీటి గుఱ్ఱములపై స్వారిచేయు
వేదాలనిక ధనుర్వేదాన స్థిరుఁ డయ్యు
స్వపితృ శుశ్రూష నానక్తుఁ డగును
బాల్యమాదిగ స్నేహవంతుండై మెలఁగును
లక్ష్మీవర్ధనుండైన లక్ష్మణుండు
నర్వప్రియుండె యయ్యు సతతంబు సేవించు
అన్నయౌ రాము లోకాభిరాము

అక్షనిధి అక్షణుడు శరీరమున వేత
యయ్య నన్న రాముని బహిఃప్రాణ మయ్యె
నిద్ర పురుషోత్తముడు గనం డితడు లేక
తినడు మృష్టాన్నమైన అక్షణుని విడిచి.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 285

విశ్వామిత్రో యయావగ్రే తతోరామో ధనుర్ధరః
కాకవక్షధరో ధన్వితంచ సౌమిత్రి రన్యగాత్
కలాపినో ధనుష్పాణీ శోభమానో దిశోదశ
ఐశ్వామిత్రం మహాత్మానం క్రిశీర్షావిన పన్నగౌ.

12, 6, 7

ముందు విశ్వామిత్రుని యేగంగఁ బిలువ
డాకేలఁ జావంబు డాక మెలయ
ముద్దు జల్పంబులు మోదంబు నింపగ
ననుంగు తమ్ముడు వెంటనంటి రాగ
రామభద్రుం డేగె గ్రాల భూషణములు
దశ దిశల్ వెలుగంగ,

వావిలికొలను బాల. 612

రాజీంపన్ రఘువర్షు లీ క్రిమఁ దనుత్రాణుల్ గృహణుల్ ధను
ర్పాణుల్ శౌర్య ధురీ య దుర్భుతులు భాస్వద్భ్రష్ట గోధాంగుళీ
త్రాణుల్ తాపసరాజు వెంటఁ జని రంఁబొప్ప లీలారతిన్
వాణీనాథుని వెంట నకులు భాస్వల్లీలఁ బోవుఁ గతిన్.

గోపీవాధ బాల. 509

మునుకొని దివ్యశంఖములు మ్రోగుచునుండఁగ ముందు మౌని వె
ళ్ళెను పిదపన్ ధనుస్సును ధరించియు రాముడు వెళ్ళె బిమ్మటన్
జనుపములన్ ధరించి యనుజుండును అక్షణు డేగె నిట్లు మౌ
నిననుసరించి యేగిరి వనిన్ దిశిరస్సుల పాములో యనన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 29-1

ఈ యం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరి తవ
ప్రతిచ్ఛ చై నాం భద్రంతే పాణిం గృహ్ణిష్యపాణినా.

బాల. 73-21

ఈ సీత నామ కూతురు
నీ సహధర్మచరి దీనినిం గైకొనుమీ
కౌసల్యాసుత ! నీకును
భాసుర శుభమగు గ్రహింపు పాణింబాణిన్.

వావిలికొలను బాల. 1287

నా తనూజాత సాధ్వియా సీత నీకు
ధర్మ సహచరియై సంతతంబు చాయ
గతి ననుగతయై యుండు నీ కన్య కరము
కరమునఁ బ్రతిగ్రహింపుము గలుగు శుభము.

గోపీనాథ రామాయణము బాల.

లెను మీ సీత మదాత్మజ
వనితామణి నీకు ధర్మపత్ని యగును గై
కొనుమీ నీకున్ శుభములు
తనరున్, బాణిని గ్రహింపు తరుణి కరమ్మున్.

జనమంచి బాల.

ఈ యది సీత నా సుత సదీడిత త్వత్సహధర్మ చర్యకున్
బాయక నిల్చు సాధ్వి పరభాగ మహోన్నత భాయవోలే ని
న్నేయెడఁ గొల్చు భద్ర మిక నింతి కరంబు కరంబునన్ బ్రహ్మ
క్షాయిత వృత్తిఁ గైకొనుము సంపద సొంపెనలారుచుండగన్.

రామకథా. బాల. 10-3-64

ఈ సీత నాదు పుత్రిక
నీ సహధర్మచరి యౌచు నెగడుచు నుండున్
ఈ సీతను గైకొను మెం
తో శుభము, గ్రహింపు పాణితోడన్ బాణిన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 949

స నిత్యం ప్రశాంతాత్మా మృదుపూర్వంతు భాషతే
 ఉచ్యమానోపి పరుషం నోత్తరం ప్రతివద్యతే
 కథంచి దుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి
 నస్మర త్యపకారాణాంశ తమ స్యాత్మక ర్తయా.

అయోధ్య. 1-9-10

మరియు శీలవృద్ధుండును జ్ఞానవృద్ధుండు దయావృద్ధుండును
 మధుర భావబుండును జితక్రోధుండు నగు రాముండు.
 భాస్కర. అయోధ్య. 10

ఏవ్వరి నేనియుఁ దన్నున్
 నొవ్వం బలికినను దాను నుడువఁడు కఱకుల్
 సవ్వచు మృదుపూర్వంబుగ
 ద్రెవ్వనఁ బ్రతివచనమిచ్చుఁ దిరమగు శాంతిన్.

ఉపకార మేమి పనికి
 నెపుడే నించుక యొనర్ప నెలమిఁగను సదా
 యపకార శతము సల్పిన
 విపరీతమునెంచఁ డాత్మ విజ్ఞాం డగుటన్;

వా.వి. అయోధ్య 11

ఒరులు పరుషంబు లాడిన
 నురుమతిఁ బేళల సుధామయోక్తులఁ దగ ను
 త్తర మిచ్చుఁగాని కినుక
 స్పృరుషోత్తర మీఁడు శాంతిభావుం డగుటన్.

గోపీనాథ. అయోధ్య 10

తనుఁ బరుసములాడ నతం
 డని యుపని నొకండయేని నగపడఁ డున్నన్
 మనమున నిడఁ డవ్వని
 స్మీనయఁడు ప్రత్యుత్తరముల మొగకొని మెలఁపన్.

రామకథా. తాడేవల్లి. అయోధ్య 1-7

తచ్చుత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పపర్యాకులేక్షణాః
సాధు సాద్వితి తాపూచుః పరం విస్మయ మాగతాః.
జలజల రాల బాష్పములు సర్వ మునికులు దాని నెల్ల వీ
సుల కనువిందుగా విని మనోగతి నచ్చెరువంది హర్ష సం
కలితమతిం గుశీలవుల గాయనవర్కుల మౌనివేమలన్
సలలిత రూపయు క్తులఁ బ్రశంస యొనర్చిరి సాధు సూక్తులన్.

వావిలికొలను బాల. 219

అహ యెంత విచిత్రమంచుఁ గనులన్ హర్షాత్రవా ర్పిందు పం
దోహంబుల్ చిలుకం గుమారకుల నస్తోక ప్రభావాఘ్యుల
న్నీహరాంకు సమాన వక్త్రుల రహి స్వీక్షించి కారుణ్య ము
త్సాహంబుం జెలగ న్నుతించి రతి చిత్తప్రౌఢి వాగ్వైఖరిన్.

గోపీనాథ బాల. 116

అది విని మౌను నెల్లరు రసాలసస్పృత్తిఁ దలిర్చు ప్రీతిమైన్
బొదలుచు బాష్పజాలములఁ బొంపిరివోపుకుభేక్షణంబులన్
పదలఁగరాని స్నేహమున వారి నెడంద గదించుకొంచు గ
ర్గదిక తగం బలే ! యనుచు గార్కొను విస్మయమోజ నెక్కొనన్.

రామకథా. తాడేపల్లి. బాల 12-8

ప్రణుతింపన్ విని దానిఁ, జిత్తము ద్రవింపన్ బాష్ప పర్యాకులే
క్షణులై మౌనులు బాగుబాగని మహాశ్చర్యంబు నానందమున్
గని యోహో ! భతి ! గీత మాధురియు క్లాక ప్రాభవం బెట్టిదో
యని క్లాపించిరి ధర్మవత్సలత నెయ్యం బొప్పు నా బాలురన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. బాల. 30

తామగ్నిమద్భి ర్గుణవద్భిరాకృతాం, ద్విజో త్తమై ర్వేదషడంగ పారతైః
సహస్రదై స్సత్యరత్నై ర్మహాత్మభి ర్మహర్షికలైః ఋషిభిశ్చ కేవలైః.
5-23

దురిత హరుల్ సుకర్మ నిరతుల్ విజితేంద్రియు లంచితవ్రతుల్
సరసులు సత్కళావిదులు శాస్త్ర మతజ్ఞులు సద్గుణాకరుల్
సురుచిర పుణ్యు లవ్యయులు సూక్ష్మత వాదులు చిత్రవీప వి
స్తరిత బృహత్తముల్ సుజనసత్తము లప్పురి భూసురోత్తముల్.

భాస్కర బాల. 30

రామునకును భరతునకును
నేమాత్రము భేద మే నెఱుంగ నేనటు గానన్
భూమీశుడు పట్టంబును
రామునకుం గట్ట మనసు రంజిలకున్నే.

వావిలికొలను అయోధ్య 185

శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవంబు, చేరి నాకెఱిగించి చెవులకు విందు
చేసితి వేమందుఁ జెనుప నీ పొందు, వాసిగా ఫలియించె వక్రోక్తులును
భరతునికంటె నా భరతాగ్రజుండు, తిరమైన భక్తి విధేయుండు నాకు.

రంగనాథ అయోధ్య 82 పు.

చెలియా పరమ ప్రియ మగు
నల జనక సుతాధినాథు నభిషేకము సొం
పలరం జెప్పితి దీనికిఁ
గల ప్రత్యుపకార మేమి గావించు నికన్.

గోపీవాథ అయోధ్య ౪-4

ఆ రాముండు భరతుండు నా
కారయ నొక్కరూప యటుగావున నా
భూరమణుఁ డతని రాజ్య
శ్రీరమణునిఁ జేయు టరయ బ్రియమగుగాదే.

గోపీనాథ అయోధ్య 185

భరతుండు రాముఁ డంచను విభాగము నామది లేదొకష్ట న
వ్వరమ గుణాధ్యు మేలెఱుకపాటొనరించితి గాన నింక నొం
డరయను గోరు మిష్టకరమాధృతిమై నిడుదాస దీనిలో
సరియగు సంతసంబు తఱి చానరొ ! కానఁగరాదు చూడఁగన్.

రామకథా అయోధ్య 2-51

ప్రియమైన మాట చెప్పితి
రయమున నీ నగను గొమ్ము రావే యనినన్
భయ కోప వివశ మంధర
యయోయయోయనుచు నేడ్చ నారంభించెన్.

విశ్వనాథ రామాయణకల్పవృక్షము అయోధ్య అభిషేక 18 పుట

ఇంతకంటెను ప్రియమైన దేది వాకు
సంత శుభవార్తఁ దెచ్చిన యట్లి నీకు

నేమి యొసంగినగాని యోసి మిగులను
నల్పమే యగుఁ బరికింప నల్పతమము.

బులుసు వెంకటేశ్వరులు అయోధ్య. 20

ఇంతకుమించి నాకుఁ గడుదృష్టిని గూర్చెడిదేమి మందరా !
ఎంతటి మంచిమాట వినిపించితి విప్పుడు నన్ను నీవలెన్
సంతనపెట్టువా రెవరు చక్కని వార్తను తెచ్చినందుకున్
ఎంతటి కాన్కయైన సరియే మఱి కొరు మికిమి యిత్తున్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి అయోధ్య 170

కింతా మన్యత వై దేహః పితామే మిథిలాధిపః
రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుష విగ్రహం.

అయోధ్య 20-3

మజ్జనకుండగు జనకుండు బలవరాక్రమ సత్యసుగుణంబులు గల
మహానుభావుండ వని నన్నిచ్చెం గాని నీవు పురుషాకృతిం
గైకొనిన యింతి పగుట యెఱుంగఁడు.

భాస్కర అయోధ్య 167

నాదు జనకుండు మిథిలాధినాథుఁ డిప్పు
డిది వినంగ వై దేహుడే యెంచు నిన్ను
రామ ! జామాత పురుష విగ్రహముఁ గొన్న
స్త్రీ యటంచును దలఁపడే చిత్తమునను,

వావిలికొలను అయోధ్య 524

రామ ! మా తండ్రి జనకుండు రమణతోడ
రూపమాత్రంబు చేతఁ బురుషుండ వై న
నిన్ను స్త్రీనిగా నెఱుంగక నన్నొసంగె
నెఱిగి యుండినం గని గని యేల యిచ్చు.

గోపీనాథ అయోధ్య 655

తలఁపడా యేమి రామ ! నా తండ్రి జనకుఁ
డా యశోనిధి మిథి లాధినాయకుండు
స్త్రీపురుష విగ్రహంబయి సరికిఁ గూర్చె
ననుట జామాత తన కెటో యబ్బె ననుచు.

రామకథా అయోధ్య 3-431

అసదృశ విదేహుడౌ మిథిలాధిపుండు
సన్ను గొనిపోవ జంకిన నిన్ను గూర్చి
యేమి తలపోయునో రామ ! యెఱుంగవొక్కా
పురుష విగ్రహుడ డయ్యు స్త్రీమూర్తి యనఁడె.

బులుసు అయోధ్య 30-2

మగవేషము వేసిన
మగువఁగఁ బిత తెలిసికొనక మగువను నన్నున్
మగటిమియె లేని నీ కిడి
యెగిరెను నల్లండ వనుచు నేమనుకొనెనో.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య 30

రాజా భవతుతే పుత్రో భరతశ్చాస్తు మేదినిం
వసుంతత్ర గమిష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి.

అయోధ్య 35-10

నీ కొడుకే ధరిత్రి గొనని ప్రభుతం గనని ద్రువంబుగా
లోకుల మెల్ల రాముఁ డెటు లోలమతిం జరియించునందము
ప్రీతికులమై చరించెద మిసీ నెఱిమాలిన నీడు వీటితో
నేకరణిన్ వసించురు సుధీంద్రులు సజ్జను లార్య సన్నుతుల్.

వావిలికొలను అయోధ్య 363

సరె నీ పుత్రుండు భరతుండు
సరపతి యగుఁగాక మేము నగర నివాసుల్
అరిగెదము రాముతోనే
భరతుండు నీ వేలుకొనుండు పాడగు పడమిన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

నీ రాజ్యములో బ్రాహ్మణు
లేరును వాసంబుచేయ నెంచరు సుమ్మి
ఈ రీతిగ నీవు దురా
చారపుఁ గర్మలనె యెప్పుడు సలిపెదుగానన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

సహి తద్భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో న భూవతిః
తద్భవనం భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో నివత్యతి.

అయోధ్య 37-29

రాముడు పాలింపనిచోఁ
గామిని రాష్ట్రం బదెప్పుఁ గానేరదు శ్రీ
రాముడు నిలిచిన వనమే
శ్రీమానిత రాష్ట్ర మగును సిద్ధము సుమ్మి.

వావిలికొలను అయోధ్య 1041

ఇక జనులెల్లఁ బోవఁదరులే తుదకుండిన శూన్యమౌ ధరన్
యొకతెవె రాజ్యమేలుచును నుండుము రాముడు రాజుగాని యీ
సకల ధర్మి కాసయగు సాధువు రాముడె యున్న కానయే
సకల జనాధ్యయై తనరు చక్కనిరాజ్యమయ్యాను పాతకీ.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

రామం దశరథం విద్ధి మాంవిద్ధి జనకాత్మజాం
అయోధ్యా మటవీం విద్ధి గచ్ఛతాత యథా సుఖం. అయోధ్య 40-9

మనమున రాముని దశరథ
జననాయకుఁగాఁ దలంపు జనక తనూజన్
ననుగాఁ దలంపుము కానన
ము నయోధ్యఁగఁ దలంపు మేగు ముదమునఁ దండ్రి.

భాస్కర అయోధ్య 224

రాముడ యెఱుంగుమీ దశరథుఁడు నింద
నను దలంపుమా జనకుని తనయఁ బుత్ర !
యటవి యయోధ్యయంచు నాత్మఁ జూడు
పోయి రమ్ము యథా సుఖముగను దండ్రి.

వావిలికొలను అయోధ్య 1094

రాముని దశరథ రాజుగాఁ జూడు
భూమిజ నన్నుఁగా బుద్ధిఁ జింతింపు
మడవి నయోధ్యగా నాత్మతోఁ దలపు
కడు భక్తి యుక్తి రాఘవు బోల్చి యుండు.

రంగనాథ అయోధ్య 99

తనయ శేఖర రాముని దశరథునిగ
గహ్వరీ పుత్రికను నన్నుఁగాఁగ దండ
కాటవి నయోధ్యగా హృదయమున నెరిగి
భూరి సుఖలీల నడవికిఁ బోయి రమ్ము.

గోపీనాథ అయోధ్య 854

అన్నా లక్షణ ! కాననాంతరములం ద్రాంతముం దై వము
ట్లన్నజేరి చతుర్దశాబ్దములు నిద్రాహారముల్ మాని తం
డ్రీ న్నాంగొల్వము, జానకిని జననిగా గూడ భక్తి భావింపుమీ
కొన్నాళ్లున్ వనమే యయోధ్య యనుచుఁ గోర్కిన్ బ్రవర్తింపుమీ.

శ్రీకృష్ణరా. అయోధ్య 1-111

అప్ప ! దశరథుఁగా రాము సెన్నంగనుము
మలసి నన్నదై భావింపుమా జనకజ
నబవి సెప్ట నయోధ్యగా నరసికొనుచు
ననుచుము యథా సుఖస్థితి మనుము చనుము.

రామకథా అయోధ్య 4-195

దశరథునిగాఁగఁ జూడుమీ దాశరథి
జనకజాతను నన్నుఁగాఁ గనుము వత్స !
అడవిని నయోధ్యగాఁ గను నరయు మన్న !
పోయి రమ్ము సుఖముగాఁ బోయి రమ్ము.

బులుసు అయోధ్య 40-9

కను, రాముని దశరథుఁగా
కనుమీ మాతగను సీతఁ గర్తవ్యముతో
కనుమి యయోధ్యగ వనమును
కనుగొనుచు యథాసుఖముగఁ గడు వడి రమ్మా.
మాతగను=తల్లిగను
మా=లక్ష్మిగా, తగను తగునట్లు.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

తిష్ఠేతి రాజా చుక్రోశ యాహియాహితి రాఘవః
సుమంత్రస్య బభూవాత్మా చక్రయోరివ చాంతరా,

అయోధ్య 40-48

కూడంజాల రథంబు నిల్పుమని యాక్రోశించుచుంగూడ రాఁ
జూడం దండ్రీ యవస్థఁజూచి మదిలో శోకం బదైర్యముతోఁ
గూడందోడనె తెంపు గూడుటయు వక్కుంభిన్నధీశాగ్రణి
చూడారత్నము తేరు వేనడుపుమంచుం జెప్ప నయ్యాశ్చ కున్.

భాస్కర అయోధ్య 240

నిలు నిలు ముటంచు నఱవంగ నృపతి పిఱుద
 బద బద ముటంచు రాముండు పలుకుచుండ
 బండి కలుదోయి జిక్కినవాని భంగి
 మిడితెను సుమంత్రు మనమంత మడుకు గదుర.

వావిలికొలను అయోధ్య 112

ఓ సుమంత్రుండ రథ మునుపవే యునుచు
 నా సుమంత్రుండు వినునట్లు చీరుచును
 వెనుకొని పురి చాటి వెనవెన నేగుదేర
 మనుజేతుఁ జూచి సుమంత్రుతో ననియె
 నిదె వచ్చుచున్నాఁ డిసకులేశ్వరుండు
 పొదపొద పోనిమ్ము పోనిమ్ము రథము
 అని యని రఘురాముఁ డందంద తఱుమ
 మొససి యాతఁడు రయంబునఁ దేటుఁ బఱపె.

రంగనాథ అయోధ్య 101 పుట

నిలు నిలు మని పలుకు దశరథుని వాక్యంబును రథంబు రయంబున
 చోలు మనియెడి రాముని వాక్యంబును విని సుమంత్రుండు యెద్దియుఁ జేరు
 నేరక చక్రమధ్యంబునఁ జిక్కియున్న చందంబున.

గోపీనాథ అయోధ్య 867

ఆగు శ్రోలకుమని రాజు నఱచుచుండె
 నడపు నడవని రాముండొ నుడువుచుండె
 వారి నుడువుల మధ్య సుమంత్రు స్వాంత మపుడు
 నడచు మునువెన్నఁ చక్రాల నడుమఁ బడెను.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

యావత్తు నిర్యతస్తస్య రజోరూప మదృశ్యత
 ప్రవేక్ష్యాకుపర స్తావత్ సంజహరాత్మ చక్షుషీ

యావద్రాజా ప్రియంపుత్రం పశ్యత్యత్యంత ధార్మికమ్
తావద్వ్యవర్ధతేవాస్య ధరణ్యాం పుత్ర దర్శనే.

అయోధ్య 42-1, 2

రామ రథోత్థితం బగు పరాగము దోచెడు నంతదాక నా
భూమివిభుండు పుత్రకుని పోయినవంకను తెప్ప వాల్చు డా
భూమి పరాగమున్ సుతుని పోవుట భూపతి చూచునట్లున
స్తోమముగాఁగ రేగెఁ బతి స్రుక్కక యుండెడిఁగాక యంచునో.

వావిలికొలను అయోధ్య 1140

ఆధవుడు దశరథుఁ డటు పోక నిలిచి
తన సూను రథమును దప్పక చూచి
యదియుఁ గానక ధూళి నటు చూచి చూచి
యదియుఁ గానక బయలటు చూచి.

రంగనాథ అయోధ్య 101 పుట

రాము రథమేగినట్టి మార్గంబునందు
బయలు వెడలిన ధూళి కన్నడువఱకు
నవనిపతి చూచుచుండె నేకాగ్రదృష్టి
సకల లోకాభిరాము యశఃప్రధాము.

బయలు. అయోధ్య 42-1

రాము రథంపు ధూళి కనులంబడి కన్నడు నంతదాక న
జ్ఞే మొగమెత్తి చూచు మరలింపఁడు, కన్నుల ధార్మికున్ సుతున్
వేమఱు చూచునందనుక వేగమె వెంటనె మేనుసాచు నెం
తో మెయి సాగిపోయె మది నుబ్బిన పుత్రుని బెంగతోడుతన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

అదె రఘువీరుఁ డున్నరథ మల్లదె పోయెడి రాము తేఱు పొ
మ్మదె యదె పోయె నయ్యరద మక్కడఁదోచెఁ దదియ భూరజం

బదియు నడంగెఁ బొమ్మకట హా గుణరత్నమ హాకుమార హా
సదమల కీ ర్తిహర ! నృపసత్తమ హా ననుగూడనింగదే.

భాస్కర అయోధ్య 244

అదిగో రాము రథంబు చక్రము లవే యానాను జెండాయు న
ల్లదె యావై పుగనున్న ధూళి యదియే యా చెల్లవై పే రథం
బదిగో పోవుచునుండె నాకన మదే యాపై పె యంచున్ గడున్
మదిఁ దృప్తింబడి రాజు నద్దియు గనన్ రామిన్ నిరాశన్ గనెన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

రామప్రస్థాపికాయాశ్చ ప్రతిఘ్నాశ్చ తవోదరే
దశమాసా మయానితా హలోకే నిందితోహ్యహం
కంఠేఽవసజ్య పాశంవాచిషం పీత్వాఽధవాశరే
త్యజప్రాణాంశ్చ దుర్మధేజలమగ్నిం ప్రవిశ్యవా.
త్వామద్య నిహనిష్ఠ్యామిసో చేద్రామస్య దుర్యశః
రాఘవస్యానుజో బ్రాతా భరతోమాతృహా ఇతి.

అయోధ్య. 73-5-7.

అడవుల రామచంద్రుండు జటాజినముల్ ధరియించి యుండనే
బుడమి భరించి భోగములు బొందగలానటె యిట్టి చొప్పులే
యెడఁగననింక నన్న మొగమేమి తెఱుంగునఁ జూతుఁ బాపపుం
గడుపునఁబుట్టి యీ భువనగర్హకు పాత్రుఁడనై తి రాక్షసి.

ఆ భరతుండోహో శత్రుఘ్న ! మనమీపాపజాతిం జంపిన మాతృహంతలని
ఁచంద్రుండు మనమొగంబును చూడండు. గావునని పుణ్యహీన తన దురి
బునఁ బోవుఁగాక.

భాస్కర. అయోధ్య 358-360.

పెనుషేది తల్లిఁజంపిన నీచులనను
మనలజూడఁగ రోయుమది రామవిభుండు

అట్లుగాక వలదని యతని వారించి
యటుపోయి కౌసల్య నడుగుల కెఱంగి.

రంగనాథ, అయోధ్య 114.పు

ఈయెడ నగ్నిని దూకుము
హోయని దండకను జూరుము యురిసోతను వే
పాయుము ప్రాణమువేటొక
ప్రాయశ్చిత్తంబులేదు పాపిని నీకున్.

వావిలికొలను. అయోధ్య 18౯0

దుష్టవారిణివైన కతంబున మహిరమణుండు లోకాంతర గతుండయ్యె
రామభద్రుండు వనంబునకుఁ జనియె నేను పంశపాంశనివగు నీకుంబుట్టిన కతం
బున లోకంబునందు ఉపక్రోశమలీమనుండనైతి.

గోపీనాథ. అయోధ్య 1522.

కృతి రాము వనికి గెంటియు
పతికంఠము పిసికిచంపు త్వద్గర్భములో
మతిచెడఁగా వదినెలలున్
వెత గడపియు హాజగములనిందుఁడనైతిన్.
మెడలో నురిపోసికొనియె
తడఁబడకయె ఘోరవిషముత్రాగియె పాపీ
కడువడినీళ్ళనొ యగ్నినొ
విడువకపడి ప్రాణములను విడుదుఁజేధా.
అనఘుండగు రాముని
యనుజుండు భరతుండు మాతృ హంతకుడని రా
ముని కవయశ మగునేమో
యని కాక యిపుడునిను హతమార్చియె యుందున్.

చ. గ. శాస్త్రి, అయోధ్య 73

రామో విగ్రహవాన్ధర్మ స్సాధు సత్వత్య పరాక్రమః
రాజా సర్వస్య లోకస్య దేనానాం మఘవానిన.

అరణ్య 37-13

లోకము రక్షించుటకై
కై కేయి వరంబు నెవముగా నా పుణ్య
శ్లోకుండు తండ్రికి నసృతము
రాకుండగ వచ్చినాఁ డరణ్యమ్మునకున్.

భాస్కర అరణ్య 18

రాముండు ధర్మమూర్తి, యవరాజిత సత్యపరాక్రముండు ను
త్రాముండు దేవతా తతికి. రాణ విభుండు సమస్తమౌ జగ
త్సమము పాలికిన్ సుమతి సూర్యుని కాంతి హరించు నట్లు స్వో
ద్దామ సుశీల గుప్త వసుధా సుతనా హరియింప జూడగన్.

వావిలికొలను అరణ్య 583

ఒడలూనిన ధర్మమే రా
ముండు, సత్యపరాక్రముండు పూతచరితుఁ డా
తఁడు, సర్వలోకంబులకును
నొడయఁడు దేవతలలోన నురు శక్రుఁ డటుల్.

చ. గ. శాస్త్రి అరణ్య

వృక్షౌద్వక్షం ప్రధావంతస్స గిరేశ్చాద్రిం నదా స్నద్ధిం
ఐభూవ విలప న్రామ శ్శోకార్ణవ పరిప్లుతః
అపికాచి త్వయాదృష్టా సా కదంబప్రియా ప్రియా
కదంబ యదిజానీషే శంస సీతాం శుభాననాం.
అశోక శోకావనుద ! శోకోపహత చేతనం
త్వన్నామానం కురు క్షిప్రం ప్రియాసందర్శనేన మాం.

అరణ్య 60-11-17

నా కాంతః బాసి యెంతయు
శోకించుచు నున్నవాడ శుభతర కృపతో
శోకాపనుద ! యశోకమ
శోకము వారింపు నన్నశోకుం గాఁగన్.

భాస్కర అరణ్య

శోకాపహమ యశోకమ
శోకోపహితాత్మునన్ను శుభమగు త్వన్నా
మాకలితుని జేయఁగదే
యాకలికంతి విధంబునని నాతోడన్.

వావిలికొలను అరణ్య 1027

ఘనుఁ డా రాముఁడు చెట్టుచెట్టు గలయంగాఁ జూచుచున్ శైలముల్
వనముల్ పల్వలముల్ నదీనదము లావాసంబు లీక్షించుచున్
వనితం గానక పెట్టిపట్టినగతిన్ వర్తించుచున్ శోకతా
ప్రసూనితాంతేక్షణుడై వనిన్ వెమక నారంభించె నుద్వేగియై'

గోపినాథ అరణ్య 1058

చెట్టు చెట్టు పుట్ట పుట్ట గట్టు గట్టు
వాగు వాగు తిరిగి వనరందొడఁగె
నెందు గానఁబడునో యెదియేని దెలుపును
అనెడు నాస రాముఁ డమలచరిత.

రామకథా అరణ్య 3-44

కంటిపె కదంబమ కదంబకాననా ప్రే
యాత్మ నా ప్రీయ సేత శుభాంగి నిందు
బిల్వ బిల్వోపమ స్తనిని వేగఁ జూపు
చివురుఁబోడి వచింపు సిరి దలంచి.

రామకథా అరణ్య 3-45

శోకోపహత మనస్సు న
 శోకమ యూరార్పవలదె శోభనమూర్తి
 శ్రీకలన నెఱిగి తెలిసి త్వ
 దీకార్థపదుంబొనర్చి యెలమి దొలంకన్.

రామకథా అరణ్య 3-47

తనవుననుండి తరువునకు
 గిరినుండి గిరి నదినుండి గిరికిన్ నదికిన్
 పరువిడు విలపించును గడు
 దిరుగు వెతల బురదజలధి దిగఁబడిపోవున్.

చ. గ. శాస్త్రి అరణ్య 60-11

కడిమిపూఁ బ్రియఁ బ్రియన్ గడిమిరో ! కంటివే
 సుముఖి సీత నెఱుంగుచో వచింపు
 మిసిమి చివురుఁబోలి వసువుఁ బుట్టముఁ దాలుచు
 బిల్వస్తనిని గన్న బిల్వ! చెవుమ
 అద్భుతప్రియఁ బ్రియ నద్దన ! భీరువౌ
 సీత బ్రదికియున్నఁ జెపుమి త్వరగ
 చివురుపూవుల నిండిన వనస్పతి కుకుభ
 మా ! కకుభోరు నర్థాంగి దెలుపు
 భ్రమరములు ముసరుచుఁ బాడవఱులు తరువు
 తిలకమా ! తిలకప్రియ తెరువు తెలుపు
 శోకహత చిత్తుఁడను నై తి శోకహరి
 యో యశోక ! యశోకుఁగాఁ జేయునన్ను.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య 60

నాహం జానామి కేయారే నాహం జానామి కుండలే
 నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభి వరదనాత్.

అనవుడు లక్ష్మణుండును నిజాగ్రజు తోడుత నిట్లు పలుకు నో
యనఁడు : యెఱుంగఁజాల వనితాంగదముల్ గుఱితింపలేన యీ
గొనబగు కుండలంబులను గోమలి కేను దినంబు పొద వం
దన మొనరించుంగనుట నాతివి యుండియ లే నెఱుంగుదున్.

వావిలికొలను కిష్కింధ 187

అధిప ! 'యీ కమనీయ రత్నాంగదములు
నీ రుచిర కుండలంబులు నే నెఱుంగ
ననవరతము పాదాభివందనము వలనఁ
బదకటక నూపురము లెఱుంగుదు మహాత్మ.

గోపీనాథ కిష్కింధ 269

ఎఱుగం గేయూరము లే
నెఱుంగం గుండలము లెచ్చ డెఱుగుచు నుంటన్
ఎఱుగుదు నూపుర యుగ్మము
మఱువను నిక్కముగ నివి మా వదినవియే.

శ్రీకృష్ణ రామాయణము కిష్కింధ 1-73

అవి తల్లి కాలి యుండెలు
నవి గురుతే నాకు నిచ్చలాయమ చరణచ్చ
చ్చవిదీప్తములై వెలిగెడు
నవి రూపముచేతఁ గవ్వమయ్యె గుఱుతిడన్.

విశ్వనాథ రామాయణ కల్పవృక్షము కిష్కింధ 2025

ఎఱుగవయ్య కేయూరములెఱుంగఁగుండ
లమ్ములటు లాతిసొమ్ముల యిమ్ములెరుంగ
నమ్మనూపురముల మాత్రమరయఁగాంతు
నిచ్చలుఁ బదాభినందన నిరతిఁజేసి.

దామకధా. కిష్కింధ 1-114

ఎఱుగను చెవి కుండలముల
 ఎఱుగను నేబాహుపురుల నెఱుఱును వదెనన్
 చరణములవ్రాలి మ్రొక్కుట
 నెఱుగనుఁ జరణములనున్న యాయందెలనే.

చ. గ. శాస్త్రి, కీర్తింభ-౩

—: సీతను రక్షించు స్త్రీలవర్ణన :—

ఏకాక్షి మేకకర్ణాంచ కర్ణప్రావరణాం తథా
 అకర్ణాం శంకుకర్ణాంచ మస్తకోచ్ఛ్వాస నాసికాం
 అతికామోత్తమాంగీంచ తనుదీర్ఘశిరోధరాం
 ధ్వస్తకేశీంతథాఽ కేశీంకేశ కంబలధారిణీం.
 లంబకర్ణ లలాటాంచ లంబోదర ప్రయోధరాం
 లంబోష్ఠీం చుబుకోష్ఠీం లంబాస్యాం లంబజానుకాం
 హ్రస్వాం దీర్ఘాం తథాశుష్ణాం వికటాం వామనాంతథా
 కరాళాం భుగ్నవక్త్రాంచ పింగాక్షీంవికృతాననాం.

సుందర 17-5-౩

ధరణీసుతనుజూచి తన్ని కటంబున
 ఘోరదర్శన సురారిసతుల
 నేకాక్షిని నకర్ణ నేక కర్ణనుశంకు
 కర్ణను దనుసుదీర్ఘ కంధరలను
 సెగయుముక్కున దాని దిగవ్రేలు చెవిదాని
 ధ్వస్తకేశిని బోడితలలవారి
 నతికాయమగు నుత్తమాంగంబుగల దాని
 గడ్డంబునంటు పల్కప్పదాని.
 లంబకర్ణ లలాటను లంబకుచను
 కేశకంబళధారిణి గీశవరుడు

అంబజానుక అంబాస్య అంబజరర
అంబరదనాంశుకలయుఁ గదంబములను.

వావిలికొలను. సుందర 480

ఒంటికంటిదొకతె ఒంటిచెవిదొకతె
తలఁగప్పు చెవులతోఁదనరు నొకతె
చెవులె లేనిదొకతె చెవుల మేకులదొకతె
ఎత్తైన ముక్కుది యెంతొతలది
పొడుగు సన్నమెడది విడిన వెండ్రుకలది
అసలె వెండ్రుకలేమి యెసఁగనదియు
కంబళ్ళ కురులది అంబోష్టి చుబుకోష్టి
అంబజానువులది అంబవక్త్ర.

బిట్టుకేలాడు పాలిండ్లుఁ పొట్టగలది
పొట్టిది, వికార, మరగుజ్జు పొడుగుగలది
గూనిది కరాళ ఘోర వంగున్న తలది
పచ్చకళ్ళది వికృతాస్య వరలెనచట.

చ. గ. శాస్త్ర సుందర 17-7

నిష్ప్రభాం శోకసంతప్తాం మలసంకుల మూర్ఛజాం
క్షీణపుష్పాం చ్యుతాం భూమౌ తారానివతితామివ
చంద్రరేఖాం పయోదాంతే శారదాభ్రై రివాక్యతాం
క్లిష్ట రూపా మసంస్పరా దయుక్తామివ వల్లరీం.
సీతాం భర్తృ వశేయుక్తా మయుక్తాం రాక్షసీవశే
అశోకవనికా మధ్యే శోకసాగరమాప్లతాం
తాభిః పరివృతాం తత్రసగ్రహా మివ రోహిణీం
దదర్శ హనుమాన్ దేవీం అతా మకుసుమామివ.

వెండ్రుకల్ జడగట్టి వేడి నిట్టూర్పుతో
విన్ననై వదనంబు వెల్ల బాట

....

భయముబొంది యలంతమై బరగుదాని
అతి నిందాన్విత కీర్తికై వడి విహినార్థోక్తి చందంబునన్
తత ధూమాకృత వహ్ని సంగతిని నట్ట చ్చన్న చంద్రప్రభా
కృతి

మలినాంగిన్ సతతోపవాస కృత రామ ప్రేమ చింతా సమా
కలితన్ శోక సమేత సీతఁ గనియెం గార్యంబు ధుర్యంబుగన్.

భాస్కర సుందర 141-145

ఆ చెట్టు క్రిసీడ నమలిన చారిత్ర
వనటచే దపించి వగుచు దాని
బెనగొన్న మాపుడు మను వెండ్రుకలదాని
నెఱిమీదు నడవడి నెగడుదాని

....

శారద వేళను నీరదావృత మైన
పూవ చందురురేకఁ బోలుదాని
క్రూరగ్రహవృత రోహిణి చాడ్చున
నసురాంగ నావృత యైన దాని
పూవులు లేనట్టి తీవర బోలినదాని
శీల మహిమఁ గాపుచేసికొం చడలెడు దాని
సీతఁగనియె వానరుండు.

వావిలికొలను. సుందర 487

గొనగొని రాముఁ బేర్కొని ప్రలాపింపఁ
 గనుగొని మఱి సీతఁగ నిశ్చయించి
 విన్ననగు మోము నా కృశాంగంబు
 నా విరిసిన వేణియా యున్న యునికి
 యాదురవస్థయు నా విలాపంబు

రంగనాథ. సుందర 286 పుట

చతురత దక్కి భీషణ కుజగ్రహ పీడితయైన రోహిణి
 సతిక్రియఁ బొల్పుదక్కి యనిశం బెదఁ గుందుచు నేకవస్త్రయై
 హితులను బంధువర్గముల నెప్పుడు గానక ఘోర రాక్షసా
 ప్రతతులఁ జూచుచుం గలకఁబాటుచుం బాల విచారమొందుచున్

గోపీనాథ. సుందర 382

ప్రియ జనముఁ బాసి రక్కసిపిండు పొదువ
 వృకతతి క్రాంతయగు మృగవిధము తోవ
 నల్ల బిత్తరిచూపుల నెల్ల దెసలఁ
 గాంచు న మృహసాధ్వీ గాంచె నతఁడు,

రామకథా. తాడేపల్లి. 1-174

అట నా వృక్షముక్రింద జాలిగ ననింద్యాకారయై హర్షమే
 మటు మాయంబయి పోవఁ బొల్పుటి, కురుల్ మాలిన్యముం బెంద ముం
 దటి పుణ్యంబు క్షయింప జాతిపడు నా తారనీబలెన్ దీనయౌ
 చటులాక్షిన్ జనకాత్మజన్ హనుమ శ్రీ సంపన్ను డంతన్ గనెన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి, సుందర

పావన శీలయై పతి దర్శనమే లేమి
 నగలు వీడి పతి గుణాలె చాల్చి
 యూధమున్ విడి సింగ మొడిఁబడ్డ కరిణి యు
 ట్లాపుల విడి, యౌచు నసుర వశము

శరదంబు దాకృతి శశికళ వోలె దీగ
లేని వీణియు వోలె క్లేశ మొంది
పతి యుంకమున హాయి వజలి న దయినను
రాక్షసీ కారలో మ్రగుచుండి.

మింట గ్రహమధ్య రోహిణివంటి దగుచు
ఆ యశోక వనాన శోకాబ్ధి ముగ్ధి
విరులు లేక శూన్యమగు తీవియను బోలి
హడలి దీనయౌ జానకిన్ హనుమ గనియె.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి, సుందర

కిం మా మనదృశం వాక్య మీదృశం శ్రోత్ర దారుణం
రూక్షం శ్రావయసే వీర ప్రాకృతః ప్రాకృతా మివ
న తథాస్మి మహాబాహో ! యథాత్మ మవ గచ్ఛసి
ప్రత్యయం గచ్ఛమే యేన చారిత్రేణైవమే శపే
ఛృథక్ స్త్రీదాం ప్రదారేణ జాతింతాం పరిశంకసే
పరిత్యజేమాం శంకాంతు యదితేహం పరిక్షితా.

యుద్ధ 122-6, 7, 8

లక్ష్మణ ! చూచితే యనఘ లక్షణ లక్షితనై న నన్ను దు
ర్లక్ష్య చరిత్రఃబోలె వికలస్థితగా భవ దగ్రజుండు దా
సూక్ష్మనిశాతయైన మతిఃజూడక ఘోరవచో మహాగరు
త్పక్ష్యలితేక్షణాస్త్రములఁ బాల్పడఁజేయుచు నున్నవాడొగిన్.

భాస్కర యుద్ధ 2168

క్షుద్రుండు క్షుద్ర నాడుగతి శ్రోత్ర విదారణ రూక్ష వాక్యముల్
భద్రచరిత్ర ! పల్కందగవా ననుబోడిని, నీ వదేమిగా
భద్రము సంశయించితివి శీలమునం దటువంటిదానిగా
హృద్రస నెంచఁబోకు సుచరిత్రముపై శపథంబు చేసెదన్.

వావిలికొలను. యుద్ధ 2678

స్త్రీలను నీతిహీనలను చెన్నటి తాఁగల నాత్మనెంచి యో
షాకుల జాతి యంతయును నట్టిదిగాఁ దలపోయునేల మ
చ్చీలపరీక్ష నీమమును చేసియ యుండిన నిట్టి శంకలన్.

వావిలికొలను. 2679

అనరానట్టిది శ్రోతదారుణము నత్యంతోగ్రమున్ నన్నునే
మని యీనీచపు వాక్కు నీచపు జనుం డట్టుల్ వినంబలెక్క దె
ట్లని నన్నెంచుచునుంటివో యటులు వీరా ! నేనుగా నింక నీ
వు నిదే నమ్ముమి యెట్టుపెట్టుకొనెదన్ పో నాడు శీలంబుతో.

ఎవరో దుష్టపుస్త్రీలఁబట్టి యిపు డిట్లే నీవు స్త్రీజాతినే
భువి శంకించెద విట్టి శంక విడు మిష్టన్ నన్ బరిక్షింపుమీ.

చ. గ. శాస్త్రి, యుద్ధ

చితాం నోకురు సౌమిత్రే వ్యసనస్సాన్య భేషజం
మిథోవఘాతా నాహం జీవిత ముత్యహే

యుద్ధ 119-18

మీరింక నమ్మకున్నను
గారవమేపార ననుగరుణించి మహా
దారంబగు సొదఁబెట్టుఁడు
ధీరమతిం జొత్తునందుఁ దిరమగుకడకన్.

భాస్కర యుద్ధ 2668

అని డగ్గుత్తికతోడఁ బల్కుచును దుఃఖాక్రాంతయై దీనుడై
ఘన చింతాబ్ధి మునింగియున్న మఱియిం గంజాక్షి వీక్షించి యా
పెను శోకంబున కౌషధంబగు చితంబేర్పంగదే లక్షణా!
యనఘా! యిట్టి మహాభిశాపహతనై ప్రాణంబు నిచ్చుంజుమీ.

వావిలికొలను. యుద్ధ, 2188

ఓయి సుమిత్రకుమార ! యురుతరవ్య సనంబునకు
 భేషజం బిదె నాకుఁ జూడ
 మదిఁ దోచినది గాన మానక చితఁ గూర్పు
 మెల్ల మిధ్యాపవాద సహిత
 గాఁగ జీవించుట కథలు గానంబులు
 నట్లుండ నప్రీత నైతి.

రామకథా. యుద్ధ 1-271

ఇపుడె చితిపేర్చు సౌమిత్రి! యిట్టివ్యధను
 అంతమొందించు నౌషధమగును నిదియె
 మిథ్యగాఁగొట్టు దెబ్బల మిగుల స్రుక్కి
 యింకజీవింపఁగా నుత్పహింపలేను.

చ. గ. శాస్త్రి యుద్ధ 119

ఆత్మానం మానుషం మన్యే, రామం దశరథాత్మజం
 యోహం యస్యయతశ్చాహం భగవాంస్త ద్భ్రవీతుమే.

120-11

మీరునన్ను పెక్కుభంగుల,
 నారాయణుండనగ వలదు నరుండసఁదగు నే
 నారయ దశరథరాముండ,
 నీరేరుహలోచనుండ నే తలపోయన్.

భాస్కర. యుద్ధ 240¹

మనుజుండనని దశరథస్యవ,
 తనయుండనని రాముండనని తలఁతును నన్నున్
 వినిపింపుఁ డెవ్వండను నె
 వ్వని వాడనొయేలనేను ప్రభవించితిన్.

వావిలికొలను. యుద్ధ 2705

అవ్వసుధేశేశేఖరున కాజికిఁ బుత్రుండ రామనాముండన్
 మువ్వరకంటెఁ బెద్దను మనుష్యుండనంచుఁ దలంచుచుందు నే

సెప్పడ నాకుఁ బూర్వతను పెచ్చుది విష్ణుఁడ వండిరిప్పుడే
నిష్పసుధన్ జనించుటకుఁ గారణమెచ్చుది దెల్పుఁ డింతయున్.

గోపీనాథ, యుద్ధ 2980

నేను మానవమాత్రుఁడనేఁడుటంచు
దశరథాత్మజుఁడంచు నేదలఁతుగాని
మీరు పలికిన భావము దీరెఱుంగ
ననుడుఁ బరమేష్ఠి రామునకనియె నిట్లు.

శ్రీకృష్ణ యుద్ధ 4-111

నన్ను మానవునిగ నాబుద్ధి నూహించు
దశరథాత్మజ ప్రథాప్రసక్త
సెవడసెవని వాఁడనెల లోచిత భాగ
వంతుఁడజుఁడ తెలిసి పలుకుగాక.

రామకథా తాడేపల్లి యుద్ధ 1-249

నను మానవునిగ దశరథ
తనయుండగు రామునిగను తలఁతును మదిలో
కని నేసెవడ సెవని వా
డనొ యెటుపచ్చితి నొ పూజ్యుడవు వాకొనుమీ.

చ. గ. శాస్త్రి యుద్ధ 120

మచ్చునకు కొన్ని పద్యములు మాత్రము చూపబడినవి.

గా య త్రీ బీ జా క్ష ర యు త

రా మా య ణ సు ధ

“ఓం తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి
ధియో యో నః ప్రచోదయాత్”.
అన్నది గాయత్రీ మంత్రము.

ఓం

తప స్వాధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరం
నారదం పరివ్రజచ్చ వాల్మీకి ర్మునిపుంగవం.

బాల 1-1

ఓం

తపమున స్వాధ్యాయంబున

నెపుడు మునిగి వాక్కు తత్త్వ మెఱిగిన చతురున్

తపసి విశారదు నారదు

నపుడా వాల్మీకిమౌని యడిగెను నిటులన్.

సహత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః
ఋషిభిః పూజిత స్సమ్య గ్యధేంద్రో విజయీపురా.

బాల 30-25

త్సరు సహిత ఖడ్గము శరాలు తనరు రాము

డపుడె యజ్ఞము పాడుచేయంగ వచ్చి

నట్టి రాక్షసుల వధింప నమరవిభుని

యటు- జయించు రాముని మెచ్చిరంత ఋషులు,

త్సరు=కత్తి పిడి.

విశ్వామిత్ర స్సధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనక భాషితం

వత్స రామ ధనుఃపశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్.

బాల 67-12

విజ్ఞాఁడు జనకుఁ డీటు అన వినియు ధర్మ
మూర్తి యయివ పిశ్వామిత్ర మునివరుండు
నాయనా ! వత్స ! యో రామ ! యీ యపూర్వ
ధనువుఁ జూడు మటంచును ననియెఁ బ్రీతి.

తుష్టావాస్య తదాపంశం ప్రవిశ్యస విశాంపతేః
శయనీయం నరేంద్రస్య తదాసాద్య వ్యతిష్ఠత.

అయోధ్య 15-20

తురగములు లాగ రథముపై నరపతి గృహ
(తుర్) మటు ప్రవేశించియు సుమంత్రుఁ దధిప కులము
మొదటినుండి స్తుతించి యా భూపు శయ్య
వరికి దరయగ వేగనరిగి పొగడె.

వనవాసంహి సంఖ్యాయ వాసాం స్యాభరణానివ
భర్తార మను గచ్ఛంత్యై సీతాయై శ్వశురో చదా.

అయోధ్య 40-17

వనవాస వత్సరంబులు
గణించియె క్షౌమము అను ఘన భూషణముతో
తన భర్త ననుసరించెడి
జనకజకు నరపతి మామ సరగున నిచ్చెన్.

రాజా సత్యంచ ధర్మశ్చ రాజా కులవతాం కులం
రాజా మాతా పితావై వ రాజా హితకరో నృణాం.

అయోధ్య 17-21

రేడీ (=రాజే) సత్యము ధర్మము
రేడీ (=రాజే) కులవంతులకును ఋతయుత (ప్రధితము) కులమున్
రేడీ (=రాజే) తల్లియు తండ్రియు
రేడీ (=రాజే) హితకరుడు సర్వస్పృధివిన్ ప్రజకున్. (ప్రజకున్ శత్రుకున్)

నిరీక్ష్య సముహూర్తంతు చదర్శ భరతో గురుం
ఉటజే రామమనీనం జటావల్క్యల ధారిణం.

అయోధ్య

నట్టి దర్శనావసయిని నేలవయినె
 సేత లక్షణముండు చేరి యుండ
 నా మహామహితుని రాము నగణ్య పు
 ణ్యగరి మాత్ము భరతుఁ డరసె.

యది బుద్ధిః కృతాద్రష్టు మగస్త్యం తం మహామునిం
 అద్వైత గమనే బుద్ధిం రోచయన్మ మహాయశః

అరణ్య 11-44

మలలం బొప్పగు వృక్ష రమ్య వనసీమన్ సీత హర్షించి క్రి
 (మే)దల దేలంగల, దీపులక్ష్యణుండు గూడన్ హర్షముం గాంతు, పు
 ష్పల పృక్షంబుల నాకసం బలరు నా కాలమందే కనన్
 దలఁతేన్ పెళ్లుమి యా యగస్త్యముని పూత స్వప్న రమ్యార్పికిన్.

అరణ్య 11

భరత సౌర్య పుత్రస్య శ్వప్నాజాంచ మమ వ్రభో
 న్యుగరూప మిదం వ్యక్తం విస్మయం జనయిష్యతి.

అరణ్య 42-17

భరతునికిని మీకు సంపదై మా యత్త
 (భర్) లకు నాకు నిది కేకులకు నెసంగు
 జీవించకయు అది చేజిక్కునా దాని
 చర్మంతె రుచిరమై సారు మీరు.

గచ్చ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలం
 వయస్యం తం కురుక్షిప్ర, మితోగత్వాద్య రాఘవ.

అరణ్య

గోచరగతి కాలము దాటఁ గూడు నెటులు
 నలుపు సుగ్రీవుతో మైత్రి జ్వలను నెదుట
 వానితో సన్ని సాక్షి కమైన మైత్రి
 నలుప ద్రోహంబు చేయుట వలనుపడదు.

దేశ కాలౌ భజస్వాద్య క్షమమాణః ప్రియా ప్రియే
 సుఖమఃఖసహాకాలే సుగ్రీవ వశగో భవ.

కెష్కింధ 22-20

దేశకాలాలు పొందఁ దత్త్వియము నప్రి
యమును సై చుచు సుఖము దుఃఖమును గూడ
సేచి సుగ్రీవునియెడ నాశ్రయము పొంది
దేశ కాలానుసారము వాసి గనుము.

పంద్యాస్తేతు తపస్విధ్ధాస్తవసావీత కల్మషాః
ప్రష్టవ్యాచాపి సీతాయాః ప్రవృత్తి ర్విసయాన్వితైః.

పంద్యులు సుమి వారలు. వారు ప్రతము తపము
చేసి పాపముల్ జ్ఞాన చేసికొన్న
వారు, వారిని జానకి వార్తలెల్ల
వినయ మొప్పారఁగాఁ దెల్పికొనుము వేగ.

కిష్కింధ

స నిర్జిత్య పురిం శ్రేష్ఠాం అంకాం తాం కామరూపిణీం
విశ్రమేణ మహాతేజా హనుమాన్ కపిసత్తమః,

సతమారితిగఁ గామరూప యయి రజ్జదక్షయౌ అంకిణీన్
అతి తేజుండయి వాయుజుండు భువి వీర్యంబొప్ప వోడించి స
న్మతితో ద్వారముగుండఁ గాక విలస త్రాకారముం దాటి శ
స్యతముండై రిపు నెత్తిపై నెడమ కాల చల్లంగ నుంచెన్ వడిన్.

సుందర 4-1

ధన్యా దేవా సగంధర్వాః సిద్ధాః పరమర్షయః
మమ పశ్యంతియే నాథం రామం రాజీవల్ చక్రం.

ధీయుతుఁ బ్రియుగను దివ్యసిద్ధ ఋషిగం

సుందర, 20-41

ధర్వులు దేవతల్ ధన్యతములు

పోని పద్మాక్షుండు పుణ్యాత్ముండు పరాత్ముఁ

డగు రామునికిన్ నాదు ప్రాప్తియే.

మంగళాభిముఖీ తస్య, సాతదాసీన్మ హాకపిః

ఉపతస్థే వికాలాక్షీ ప్రయతా హవ్యవాహః.

సుందర, 53-27

మంగళము నూరుతికిని గూర్చుంగఁ గోరి
నిలుచుచును పూని సీత యుగ్మిని భజించె
అగ్నిదేవ! హనుమతు తైత్తంబుగూర్చు
చునుదు సీత ప్రార్థనచేయ నగ్నివినియె.

హితం మహర్థం మృదు హేతుసంహితం
వృత్తిత కాలాయతి సంప్రతిక్షమం
నిశ్చయ తద్వాక్య ముపస్థితజ్వరః
ప్రసంగ వానుత్తర మేతదబ్రవీత్.

హిత నిర్ధారణచేసి యుక్తమంగ గావించంగ నానంచుఁ బల్
స్తుతహృదికిగ యుక్తి యుక్తమంగ నెంతో గొప్ప యర్థంబు నీ
మతికెంతో తగియున్నదిప్పటికి సొంపై ముందుగా నీ మఱ
జ్జితజింఘాని క్షమంబయైన గతినిట్లే మంత్రులందఱులన్.

ధర్మాత్మా రక్షసాం శ్రేష్ఠ స్సంప్రాప్తోఽయం విభీషణః
అంతైశ్చర్యం ధ్రువంశ్రీమా, నయంప్రాప్తో హ్యకంటకం

యుద్ధ, 41-67

ఓను ధర్మాత్ముఁడు' గుణకం
ఓనుతుండు విభీషణుఁడు గనెను నాశరణున్
తని శ్రీమంతుఁడు ముళ్ళుం
తని అంతైశ్చర్యము ధ్రువమందెను జుమ్మి.

యోవజ్రపాతా శనిపాతాన్న చుక్షుభే నవాపిచచాలరాజా
సరామ బాణాభిహతో భృశార్త శ్చచాలచాపంచమమో చవీరః

యుద్ధ, 59-139

యోధముఁబ్బు డేరావణు డుగ్రవజ్ర
పాతమున, నశనిహతిని స్వల్పమైన
క్షోభపడఁడా చలింపఁడా యాబలుండు
రామశర విధుండగుచు విల్వదలె వణకె.

యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనంగతాః
తం మన్యే రాఘవం వీరం నారాయణ మనామయం.

యుద్ధ, 72-10

యోధ్యుగు రాముఁడెంత మహాబలుండొ
అతని యస్త్రాలు నెంత మహాత్ముగలవా
ఎవని విక్రమమున దైత్యు లెల్లఁజచ్చి
రాయభయు రాముఁడలఁతు నారాయణునిగ.

సతే దద్యశిరే రామం దహంత మరి వాహినిం
మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా.

యుద్ధ 94-26

సమ్మోహనాస్త్రాస సమ్మాధుత్తై రి రిపుమ
నఃఖరు తూరుని రాముని స్తనరు పౌర
వేల రాముల నరసి మరల నొక్క
రామునె గాంతురు రాక్షసాళి.

ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ
బద్ధాంజలిపుటాచేద మువాచాగ్ని సమీపతః.

యుద్ధ 119-23

ప్రథిత దేవ విప్రుల సీత ప్రణతి చేసి
అగ్ని దరిఁ గేలు జోడించి యనియె నిటులు
నా మనసు రాముని విడి వరుం దలఁచదేని
లోకసాక్షియౌ నగ్ని నన్ బ్రోచుఁగాక.

చలనా త్పర్వత సైవ గణా దేవస్య కంపితాః
చచాల పార్శ్వతీచాపి తదాఽఽశ్లిష్టా మహేశ్వరం.

ఉత్తర

చోటుఁ గని రావణుండు నా క్షోణిధరము
నిటులు నటులును వేగఁ గంపింపఁజేయ
దేవగణముల్ వడంకిరి దేవదేవు
గొంగలించుకొని యునుమయుఁ గూడ వడఁకె.

దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్చాద భోజనం
సర్వమేవ వావిభక్తం నా భవిష్యతి హరిశ్చర.

ఉత్తర, 44-41

దయిత లాత్మజుల్ సర్వవత్తనము రాష్ట్ర
మఖిల భోగ మాచ్ఛాదనాహరములును
ఓయి కపివాజ ! నికును నుర్వి నాకు
సెల్లను నవిభాజ్యములుగ నెసంగు గాక.

యామేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలా ముపావిశత్
తామేవ రాత్రిం సీతాప వ్రసూతా దారక ద్వయం.

ఉత్తర

ప్రీతిని శత్రుఘ్నుండు ద
యాతత హృదుఁ డేనిశితతి నా పర్ణకుటిన్

(తే) ఏతంచెనో యా రాత్రియె

సీత యిరువురు కొమరులను చెచ్చెఱు గనియెన్.

ఇదం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీ బీజ సంయుతమ్
త్రిసంధ్యం యఃపఠేన్నిత్యం, సర్వ పాపైః ప్రముచ్యతే.

ఈయది రామాయణ మిటు

గాయత్రీ బీజ వర్ణ కలితము, సతమున్

వీయెడఁ ద్రిసంధ్యలను శ్ర

ద్ధాయుతుఁడై చమపఁ బాప తమము నశించున్.

గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య ప్రకారము గాయత్రీ
బీజాక్షరయుత రామాయణము

* ఈ గుర్తుగలవి బీజాక్షరములు.

1. సవితుర్వరేణ్యం భగ్గోదేవస్య ధీమహి
ధియో యోనః ప్రచోదయాత్, అని గాయత్రీ మంత్రము.

*

1. సతేన పరమాస్త్రిణ మానవేన సమాహతః
సంపూర్ణం యోజనశతం క్షిప్తస్సాగర సంప్లవే.

*

2. విశ్వామిత్రో మహాతేజా భూయస్సేపి మహాతపః
తతః కాలేన మహతా మేనకా పరమాప్సరాః

బాల. 62-3

*

3. చతురశ్చో రథశ్శ్రీమాన్ నిస్త్రింశో ధనురుత్తమమ్.
వాహనం నరసంయుక్తం ఛత్రంచ శశినస్త్రిభం

అయోధ్య. 14-36

*

4. వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ సదానఘః
దయావాన్ సర్వభూతేషు లాభస్తస్య మహాత్మనః

అయోధ్య. 44-5

*

5. ద్వారేణ పై జయంతేన ప్రావిశ చ్ఛాంత వాహనః
ద్వాస్త్రై రుత్థాయ 'విజయం' పృష్టస్సైస్సహితోయయా.

అయోధ్య. 71-33

*

6. ఉటజే రామమాసేనం జటామండలధారిణం
తంతు కృష్ణాజినధరం చీలవల్కలవాసనం.

అయోధ్య. 99-22

*

7. తేవయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్
ద్రష్టుమిచ్ఛామహే సర్వేభగవంతం నివేద్యతాం.

అరణ్య. 12-14

*

8. మమభర్తా మహాతేజా వయసా వంచవించకః
అష్టాదశ హిషర్షాణి మమజన్మనిగణ్యతే.

అరణ్య. 47-10

*

9. తతః పరమ సంహృష్టో హనుమాన్ స్తవగర్వభః
ప్రత్యువాచ తతోవాక్యం రామం వాక్యవిశారదః

కిష్కింధ. 4-3

10. సకామినం దీన మదీనస త్త్వం శోకాభినన్నం సముద్భిరకోపం
సరేంద్ర సూనుర్నర దేవ* పుత్రం రామానుజం పూర్వజమిత్యువాచ
కిష్కింధ. 4-3

11. తతో రావణ నితాయా స్నేతాయా శ్శత్రుకర్షణః
ఇయేష పదమన్వేష్టుం చికిర్షన్ కర్మ వానరః
సుందర. 1-1

12. తత స్త్రైవ్య నగస్యాగ్రే హ్యేకాశ్లస్య దంతినః
భర్తా పరిగృహీతస్య జానకి స్కంధమాశ్రితా.
సుందర. 27-16

13. నాపమాన్యో భవద్భిశ్చహరిః ధీర పరాక్రమః
దృష్టాహి హరయః పూర్వంమయా విపులవిక్రమాః
సుందర. 46-9

14. శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావ దభిభాషితం
రామః పీతి సమాయుక్తో వాక్యము త్తరమబ్రవీత్.
యుద్ధ. 1-1

15. యస్తు సత్యమసౌ పక్షంరామ స్యాశ్రిత త్తిష్ఠతి
రక్షోగణ పరిక్షిప్తో రాజాహ్యేష విభీషణః
యుద్ధ. 28-27

16. తేజోవీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహాగుణః
ప్రదర్శనంచ బుద్ధిశ్చ స్మృతిశ్చ ద్విగుణంతయోః
యుద్ధ. 50-40

17. కుంభకర్ణం హతందృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా
రాక్షసా రాఘవేంద్రాయ రావణాయ* న్యవేదయన్.
యుద్ధ. 68-1

18. విజ్ఞాయతు మనస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః
సన్నివృత్యా హతాత్మస్మాత్సం చివేశవరంతతః
యుద్ధ. 81-1

19. మరణాంతానివై రాణి విస్తృతంనః ప్రయోజనం
క్రియతామస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథాతవ.

యుద్ధ. 112-28

20. ఏవమే తత్పురావృత్తమాఖ్యానం భద్రమస్తునః
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్తతాం.

యుద్ధ. 31-124

21. తతఃప్రచోదయన్నూత స్తానశ్వాన్ రుధిరప్రభాన్
ప్రయయా భీమసన్నాదో యత్రరక్షః పతిః ప్రితః

ఉత్తర. 41-1

22. విస్మజ్య మహాబాహుః ఋక్షవానర రాక్షసాన్
భ్రాతృభిస్సహితో రామః ప్రముమోద*సుఖంసుఖీ.

ఉత్తర. 41-1

23. సురాహికథయంతి త్యామాగతం శూద్రమాగతః
ప్రాహ్మణస్య తుధర్మేణ త్వయా*జీ వాపితస్సుతః

ఉత్తర. 76-27

24. ఏవమేతత్ పురావృత్త మాఖ్యానం భద్రమస్తునః
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్తతాం.

ఉత్తర. 111-28

—: రాముని వనవాసకాలము :—

(గోవింద రాజీయముననుసరించి)

1వ రోజున చైత్రశుద్ధ దశమినాడు వనవాస ప్రయాణము- రాత్రి
జమసాతీర వాసము.

2వ రోజున జాహ్నువీ తీరవాసము-గుహునిరాల్.

3వ రోజున గంగాదక్షిణ తీరతరువు కిందనుండుట.

4వ రోజున ప్రయాగలోనుండుట-భరద్వాజ దర్శనము.

5వ రోజున యమునాతీర వాసము-చిత్రకూటప్రవేశము.

6వ రోజున సుమంత్రుడు అయోధ్యకు వచ్చుట-రాత్రి దశరథమృత్యువు

7వ రోజున కౌసల్యాదుల విలాపము-భరతునికై యాతలం బంపుట.

8వ రోజునుండి 12వ రోజువఱకు భరతుని అయోధ్య ప్రయాణము.

వ రోజువరకు పౌరలౌకికకర్మ.

నాలుగు దినములు వనమార్గము వాగుచేయుట.

20వ రోజువరకు భరతుని వనప్రయాణము.

21వ రోజునుండి రామునిదగ్గఱ భరతుడు మూడురోజులుండుట.

22వ రోజున తిరిగి అయోధ్య పాదుకలతో వచ్చుట. ఇంకను మధ్యమధ్య
రోజులు లెక్కించగా మరల పాదుకలకు వట్టాభిషేకమువరకు 45 రోజులయ్యెను.

శ్రీరాముడు చిత్రకూటమున పడిన్నర మాసములుండెను. మొదటి సంవత్సరము ఇట్లు గడచెను. పిదప చిత్రకూటమును విడచి దండకారణ్యమును ప్రవేశించి ఋషుల ఆశ్రమములను చూచుచు గడపినవి పదినంవత్సరములు. పిదప పంచవటిలో ఒకటిన్నర సంవత్సరములు గడపెను. ఈ విధముగ ఒకటి, పది, ఒకటిన్నర కలిసి పన్నెండున్నర సంవత్సరములు.

పన్నెండున్నర సంవత్సరము లయ్యెను. తరువాత పదుమూడవ యేడు
కొంచెము మిగిలియున్న దనగా మాఘశుక్ల అష్టమినాడు “విందము” అను

పేరుగల ముహూర్తమున రావణుండు సీతను దొంగిలించికొని పోయెను. 12
సంవత్సరముల 4 నెలలు.

జ్యేష్ఠపక్ష పూర్ణిమనాడు చాలి వధ ఒరిగెను.

కార్తికపక్ష పాడ్యమి వరకు సుగ్రీవుని వట్టాభిషేకాది కార్యములు.

నాలుగు మాసములు పర్వాకాలము గాన సీతాన్వేషణ జరగలేదు.

కార్తికము చివర- సుగ్రీవునిపై లక్ష్మణు డాగ్రహించుట.

కార్తికము చివరనుండి మాన్యశీర్షము చివరవరకు సీతాన్వేషణము.

హనుమంతుడు మాన్యశీర చుక్క ఏకాదశిని లంకావ్రవేశము.

ఆ యుద్ధరాత్రి తుదకు సీతాదర్శనము.

ద్వాదశినాడు శింశుపా పృక్షము నుండి రావణ దర్శనము. సీతా సంభా
షణము.

త్రయోదశినాడు అజ్ఞాది వధ.

చతుర్దశినాడు బ్రహ్మాస్త్రముచే కల్లుబడుట. లంకా దహనము.

మరల మహేంద్రాద్రి యందున్న వానరులతో గలయికకు 5 రోజులు.

మార్గశీర కృష్ణ షష్ఠినాడు మధువన భంజనము.

అష్టమినాడు ఉత్తరఫల్గుని విజయాఖ్య ముహూర్తమున రామాదుల
సేవాప్రస్థానము.

ఏడు రోజులలో పుష్య శుక్ల పాడ్యమి వరకు సముద్రతీరమున స్కంధా
వారము.

పుష్య శుక్ల చవితికి విభీషణుని రాక,

పంచమికి సముద్రము దాటుటకై ఆలోచన.

పిదప నాలుగు దినములు సముద్రుని రాముడు ప్రార్థించుట, ప్రాయోప
వేశము.

దశమికి సేతువు బంధించుటకు మొదలుపెట్టుట.

త్రయోదశిని సేతు బంధము పూర్తి.

చదుర్దశికి రాముడు సువేలగిరి నెక్కుట.

పుష్య పౌర్ణమి నుండి బహుళ విదియ వరకు సైన్యము దాటుట.

తదియ నుండి దశమి వరకు సేనా నివేశనము.

ఏకాదశిని రావణుడు పంపగా శుకసారణులు వచ్చి రాము సేన చూచుట.

ద్వాదశికి వానరసేనా గణనము.

త్రయోదశి నుండి అమావాస్య వఱకు రాక్షస సేనా గణనము.

మాఘ శుద్ధ పాడ్యమిని అంగద రాయబారము.

సీతకు రాముని మాయ శిరస్సు చూపుట.

విదియ నుండి అష్టమి వరకు వానర రాక్షస యుద్ధము.

మాఘ శుద్ధ నవమి రాత్రి ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులను నాగాస్త్రముచే బంధించుట.

దశమిని గరుత్మంతుడు వచ్చుట, నాగపాశ విమోచనము.

ఏకాదశి, ద్వాదశులలో ధూమాక్ష వధ.

త్రయోదశి అకంపన వధ.

చతుర్దశి నుండి మాఘ బహుళ పాడ్యమి వరకు యుద్ధము. నీలుడు ప్రహస్తుని జంపుట.

చతుర్దశి నుండి పాడ్యమి వరకు రామ రావణుల యుద్ధము, రావణ మకుట భంగము.

పంచమి నుండి చతుర్దశి వరకు కుంభకర్ణునితో యుద్ధము చేయుట.

మాఘ బహుళ అమావాస్య యుద్ధ విరామము.

ఫాల్గుణ శుక్ల పాడ్యమి నుండి చవితి వరకు నరాంతక వధ.

పంచమి నుండి సప్తమి వరకు అతికాయ వధ.

అష్టమి నుండి ద్వాదశి వరకు నికుంభ కుంభ యుద్ధము- వధ.

పెదవ మూడురోజులకు మకరాక్ష వధ.

ఫాల్గుణ శుద్ధ విదియ- ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము.

తదియ నుండి సప్తమి వరకు ఓషధుల దెచ్చుటకు సంరంభము- యుద్ధ విరామము.

శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారి హిందూదేశ చరిత్రననుసరించి

—: అయోధ్యనుండి లంకకు రాముని ప్రయాణము :—

1. అయోధ్యనుండి ప్రయాగ-భరద్వాజాశ్రమము.

2. భరద్వాజాశ్రమములో ఒకరాత్రి రాముడుండెను.

3. భరద్వాజాశ్రమము నుండి చిత్రకూటము వదిలి కోశములదూరము. కోశము అనగా పదిన్నర మైళ్లు.

4. చిత్రకూటము దగర మంచాకిని నది యున్నది. అవినేడును గలదు. అక్కడనుండి యాగ్నేయముగా వెళ్ళెను.

5. అత్రి యాశ్రమము. ప్రస్తుత రీవా ప్రాంతమునుండి దక్షిణసీమ వరకు. ఇక్కడ అనసూయతో సీత మాటాడెను.

6. అత్రి యాశ్రమమునుండి దండకారణ్యము. దీనికి తరమున గంగ దక్షిణమున వింధ్య, పడమట ఉత్తరవింధ్య అత్యాశ్రమము. దక్షిణవింధ్య దక్షిణ కోసలము, విదర్భ, దక్షిణపథిలో మలయాద్రి, దక్షిణమున ద్రవిడ, పాండ్యములు గలవు. తూర్పున ఉత్కళ కళింగములు, ఆంధ్ర చోళములు గలవు. (సీతగుజా ప్రాంతము)

7. కొంత దూరములో విరాభుడు కన్నడెను, బిలాసపూర్ కుళాశాస్త్రి ముగా నున్నది. 15 మైళ్లు.

8. ఇట శరభంగాశ్రమము కలదు. ఇచ్చట శరభంగుండగ్నితో జొచ్చెను. ఇచ్చటనే చంపణుడిన మునుల యెముకల గుట్టలున్నవి. ఇచ్చటనే రాక్షసులఁ జంపెదనని రాముండు ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

9. సుతిశ్లాశ్రమములో రాత్రియుండెను. ఇక్కడే కొండలు, నదులు, అరణ్యములున్నవి. కొంతదూరములో పంచావ్వరస్సరస్సు గలదు. ధర్మ భృతుండు దీనినిగూర్చిన కథలు చెప్పెను. ఇచట మాందకర్ణి తపస్సు చేసెను, విలాసపూరు, రాయపూరు జిల్లాలకు మధ్యగానున్నది. ఇటనే రామగిర్యాశ్రమము గలదు.

10. సైయాశ్రమము నుండి దక్షిణముగా నాలుగు యోజనములలో (120) మైళ్ళలో అగస్త్యాశ్రమము గలదు. యోజనమునగా 30 మైళ్లు. ఇది రాయపూరునకు దక్షిణముగా ఒక స్తర పంథానమునకు ఉత్తరమున గలదు.

11. అగస్త్యభాతయాశ్రమమునకు అగస్త్యనియాశ్రమముయోజనము.

12. అగస్త్యని యాశ్రమమునకు రెండుయోజనములలో పంచవటి గలదు

13. గోదావరి యిక్కడనే గలదు. ఇక్కడనే పర్ణశాల నిర్మించుకొనిరి, భద్రాచల ప్రదేశము పర్ణశాలా ప్రదేశము. మహారాష్ట్రములో నాశిక పర్ణశాల ప్రాంతము గాదు.

14. పంచవటికే శూర్పణఖ వచ్చినది. ఇక్కడనే ఖరాదులు చంపబడిరి. ఈ ప్రాంతమే జనస్థానము. వాల్మీకి వర్ణించిన శంబరపురము సంబలపూరు.

15. సీతను రావణు డెత్తికొనిబోయిన తర్వాత రెండామడలలో నున్న భద్రాచలము దగ్గర గోదావరి చాటిరి. ఇక్కడనే జటాయు వుండెను. అక్కడ నుండి పడమరగా నైరుతి దిశగా కొంత దూరమువెళ్లిన మరల జనస్థానము పిదప మూడు క్రోశములలో నున్నది.

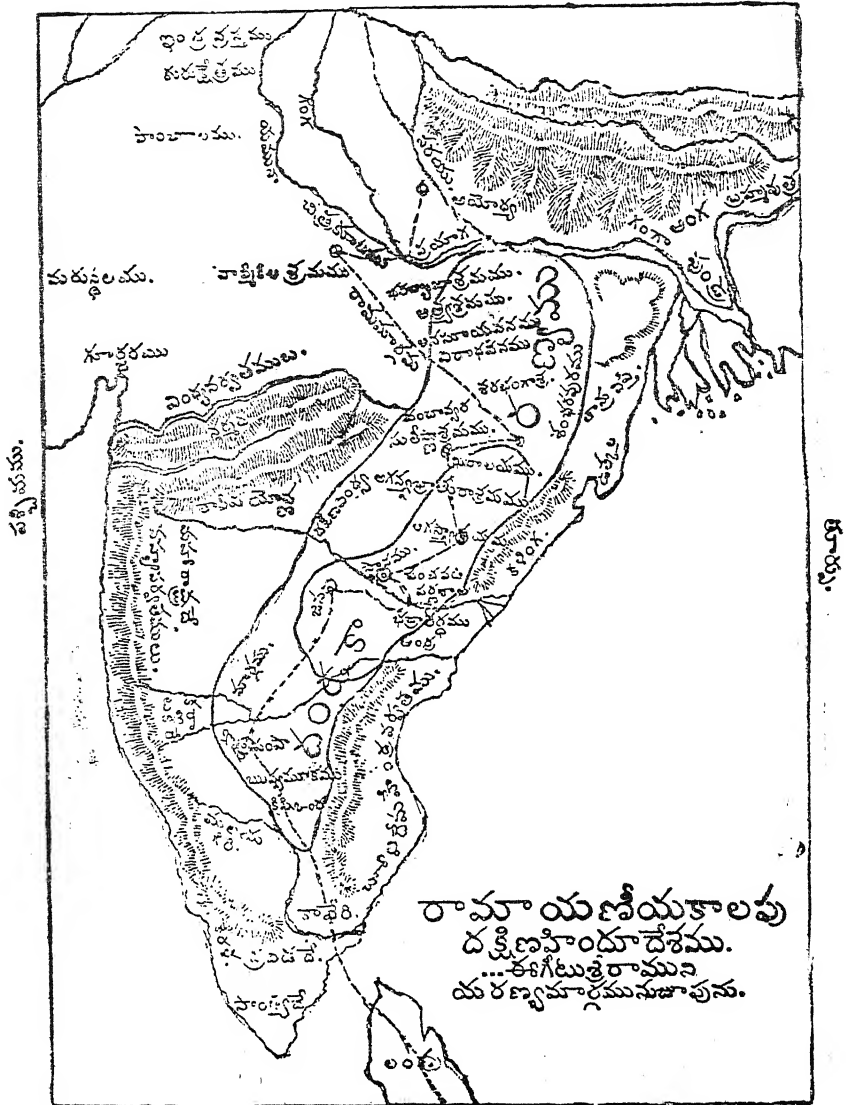
16. క్రౌంచారణ్యము నైజాము రాజ్యమునకు నైరుతిగా నున్నది. ఇట నుండి మూడు క్రోసులు వెళ్ళగా కబంధుడు కనిపించి చెప్పగా పడమరగా పంపా సరస్సు చేరిరి. పంప బళ్ళారి జిల్లాలో గలదు.

17. హంపి- ఋశ్యమూకము, మాల్యవంతము. కిష్కింధ ఇవి యన్నియును హంపి విరూపాక్షాలయము దగ్గరనున్నవి ఆనెగొంది దగ్గర కొన్ని కొండలుగలవు.

18. ఆ కిష్కింధ నుండి పర్వతాలు దాటిన రామేశ్వరము గలదు. అక్కడే వంతెన గట్టిరి. అక్కడ సముద్రముదాటి లంకకు వెళ్ళిరి.

—: ఆయోధ్యనుండి అంకకు మార్గము :—

ఉత్తరము.

దక్షిణము.

శ్రీనివాస రామాయణ సుధ - బాలకాండ

-: విషయ సూచిక :-

గ్రంథాదిలో :-

1. మథనము - చర్చనీయములు.	౧
2. కృతజ్ఞతలు	౨౦
3. అనువాదముల రీతులు	౨౧
4. గాయత్రీ రామాయణము	౨౩
5. గోవిందరాజీయము ననుసరించి-గాయత్రీ రామాయణము	౨౬
6. రాముని వనవాసాది కాలము	౬౩
7. అయోధ్యనుండి రాముని అంకాపర్యాణము	౬౪

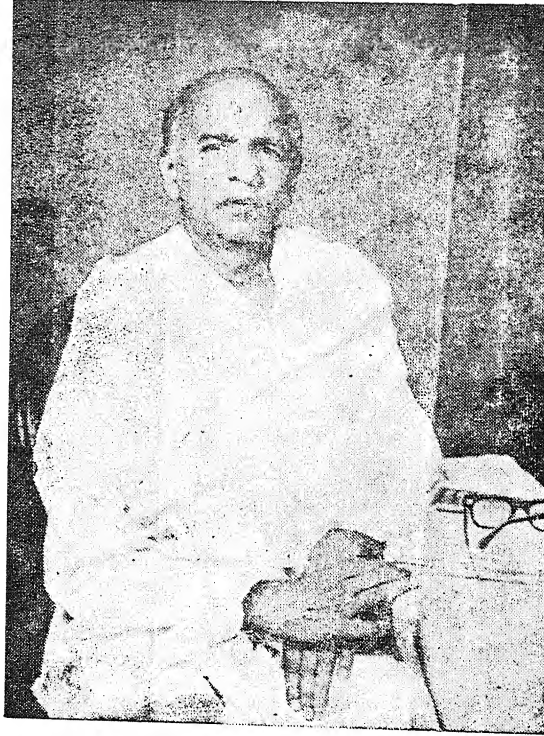
పుట

1. దైవధర్మపార్శ్వన	1
2. సరస్వతీస్తుతి	2
3. జనక గురుశ్ఛిష్యమస్మృతి	2
4. సంస్కృతాంధ్రకవి సోదర సత్వాగ్రహి వందనము	2
5. ఆంధ్రకవి నమస్కృతి	4
6. కవి గుణ గ్రహణము	4
7. అనువాదకుని మనవి	4
8. గాంధీజీ నిర్యాణ ప్రశంస	5
9. అనువాదకుని సాహసము	6
10. రామాయణ ప్రశంస	7
11. కావ్య స్వరూపము	8
12. అనువాదకుని వంశ వర్ణన	9
13. ఇక మాతండ్రి	11
14. ఆత్మ ప్రశంస	12
15. విష్ణు పార్శ్వన	13

16.	గజేకుని, అంజనేయుని ప్రార్థన	13
17.	కథా ప్రారంభము - గాయత్రీ మంత్రముతోని 'త' బీజాక్షరముతో మొదలు	13
18.	శ్రీరాముని గుణ వర్ణన	14
19.	నారదుడు చెప్పిన సంగ్రహ రామాయణము	16
19.	ఫుట్ నోట్సులో రాముని వరుస్సు మొ॥	25
20.	రామాయణావతారిక	27
21.	రామాయణ కథాసంగ్రహ సూచిక	32
22.	శ్లోక సర్గ సంఖ్య	34
23.	కుశలపులు గ్రహించి రామాయణ కథాగానము చేయుట	35
24.	కథా ప్రారంభము - పుర వర్ణన	40
25.	రాజ ప్రజాది వర్ణన	43
26.	అమాత్యాదుల వర్ణన	47
27.	దశరథుడు అశ్వమేధము చేయ సంకల్పించుట	50
28.	రోమపాదుని కథను సుమంతుడు దశరథునికి చెప్పుట	52
29.	ఋశ్యశృంగుని కథ	54
30.	సనత్కుమారుడు చెప్పిన వాక్కులు సుమంతుడు దశరథునికి చెప్పుట	58
31.	అశ్వమేధ ప్రయత్నము	62
32.	దశరథుడు అశ్వమేధ దీక్షను పూనుట	64
33.	దశరథుడు పుత్రకామేష్ఠి చేయుట	68
34.	పుత్రకామేష్ఠి	78
35.	ఒక మహాపురుషుడు దశరథునికి పాయస మిచ్చుట	80
36.	శ్రీరామావతారము	88
37.	పాయస విభాగాదులు - ఫుట్ నోట్సు	87
38.	విష్ణువు అంశలు	88
39.	విశ్వామిత్రుని రాక	91
40.	దశరథుడు విశ్వామిత్రునితో రాముని పంపలే ననుట	96
41.	రాముడు 16 ఏండ్లు నిండనివాడు అనగా నేమి - ఫుట్ నోట్సు	96
42.	,, ,,	97
43.	సవాసర మన నేమి - ఫుట్ నోట్సు	98

44.	విశ్వామిత్రుడు దశరథుని కోపించ వసిష్ఠ డోదార్పుట	100
45.	దశరథుడు రామలక్ష్మణులను పంపుట	102
46.	కామదహన కథ	104
47.	మలద కరూళ దేశముల కథ	106
48.	తాటక కథ - వధ	108
49.	విశ్వామిత్రుడు సర్వాస్త్రముల నిష్పుట	114
50.	అస్త్రోపనంహరము	115
51.	సిద్ధాశ్రమము - వామనుని చరిత	117
52.	రామక్షల్పములు యాగ రక్షకై సిద్ధపడుట	119
53.	మారీచ సుభాహువులు యుజ్జవేది పై ని రక్తధారలు పోయుట	120
54.	రాముడు మారీచుని సముద్రములోఁ బడగొట్టి సుభాహుని చంపుట	121
55.	“తప్త” అన్నది గాయత్రిలో రెండవ బీజాక్షరము పద్యము మొదలు - ఫుట్ నోటు చూడుడు	122
56.	విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను మిథిలకు తీసికొని వెళ్ళుట	122
57.	కుశనాభోపాఖ్యానము	124
58.	కుశనాభుని చరిత్ర	126
59.	కుశనాభుని కన్యలను బ్రహ్మదత్తుడు పెండ్లియాడుట	127
60.	విశ్వామిత్రుని వంశ వర్ణన	130
61.	ఉమా గంగల పుట్టుక	132
62.	కుమారస్వామి పుట్టుక	136
63.	సగరుని చరిత్ర	140
64.	భూమిని సగర సుతులు తగ్గిపుట	142
65.	కపిలమహాముని సగర పుత్రుల భస్మము చేయుట	144
66.	సగరుని యుజ్జ సమాప్తి	147
67.	గంగ భూమికి అవతరించుట	151
68.	సగర పుత్రులు తరించుట	154
69.	క్షీరసముద్ర మథన కథ	155
70.	దితి గర్భమును ఇంచుగ్గిడు చీల్చుట	160
71.	మారుత శబ్ద వ్యుత్పత్తి	161

72.	విశాలపురికి రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితో వెళ్ళుట	162
73.	అహల్య చరిత్ర పృక్షి ప్రేమ చూ॥ పుట్ నోట్లు	165
74.	విశ్వామిత్రుని చరిత్ర	167
75.	కామధేనువు అతిభ్యము	171
76.	విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును హరింప కామధేనువు రాజు బలముల గూల్చుట	174
77.	విశ్వామిత్రుని అస్త్రముల వసిష్ఠుడు మింగుట	179
78.	తిగ్రశంకువు బొందితో స్వర్గమొంద గోరుట	180
79.	తిగ్రశంకు స్వర్గ పోత్తి	186
80.	శునశ్శేపుని విశ్వామిత్రుడు బ్రతికించుట	190
81.	శునశ్శేఫవద వృత్పత్తి - పుట్ నోట్లు	191
82.	ఆగ్నేయ మంత్రాలు (ఋగ్వేదము)	194
83.	విశ్వామిత్రుడు మేనక వ్యామోహమున బడుట	195
84.	విశ్వామిత్రుడు రంభను శపించుట	198
85.	విశ్వామిత్రునికి బ్రహ్మర్షిత్వము సేద్దించుట	199
86.	శివ ధనుస్సును గూర్చి జనకుడు తెలుపుట	203
87.	రాముడు శివధనుస్సు నెత్తి విజయట	206
88.	దశరథు రప్పింప జనకుడు మంత్రుల పంపుట	208
89.	సూర్యవంశ క్రమమును పసిష్ఠుడు చెప్పుట	213
90.	జనకుడు నిమి వంశమును చెప్పుట	215
91.	కన్యాపరణము	217
92.	సీత, ఊర్మిళ, మాండవి, శ్రుతకీర్తులకు వివాహము	219
93.	అయోధ్యా పర్యాణము	224
94.	పరశురాముడు రాముని ఎదుర్కొనుట	225
95.	వైష్ణవ ధనుః ప్రసంగ	226
96.	పరశురాముని గర్వభంగము	228
97.	దశరథుడు పుత్రులతో అయోధ్య చేరుట	230

రచయిత :

డా॥ గణపతిశాస్త్రి

గణపతి

రామాయణ సుధ

బాలకాండ

దైవధర్మ ప్రార్థన

నిత్య మనంత మనాద్యము
శుశ్ర్యంత జ్ఞేయ మఖిల లోకాశ్రయమున్
సత్యస్వరూప మవ్యయ,
మత్యంతానందతత్త్వ మనయముఁ గొలుతున్.

తొలి నారాయణుఁ డాత్మ రూపమున నెందున్ క్షీరమట్లాప్పి లీ
లలకై ఆవయి పాలమీఁగడయటల్ న్యక్తాకృతిన్ బొంది, ని
ర్మల మాకాశము, నందుగాలి, యనలంబాపై, నటన్ నిరు, అం
దిల అన్నంబయి జీవియై, వెలుఁగు ఆ యీశన్ సదా మ్రొక్కెదన్.

అమితాజ్ఞానముఁ బాపి దుర్బరజరావ్యాధుల్ స్వనామాపశే
షము గావించుచుఁ జావుబుట్టుకల స్పర్శల్ సోకరానట్టులన్
విమలానందమునందు, తేల్చుచు మహానిర్వాణ మార్గంబు వి
శ్వములం గల్గెడు నెల్లప్రాణులకు నశ్రాంతంబు సిద్ధించుతన్.

ఏయది సర్వలోకముల కెల్లెడ నెందును మూల మైనదో
ఏయది నిల్పఁగోరి తమదెల్ల మహాత్ములు ధారపోసిరో
ఏయది తన్నుఁ గొల్చునరు లేరికి బంధము సోకనియదో
ఆయకలంక ధర్మపథ మాదృతి నెప్పుడు నాశ్రయించెదన్.

సకలప్రాణుల కెల్లకాలములలో సౌహార్ద మేపారు జీ
వికకుం బ్రావయి ప్రేమ భక్తి సమతా విజ్ఞాన వైరాగ్య ధా
ర్మిక మార్గాశ్రయమై సమస్త పర మర్షి స్వాంత సంసేవ్యమై
యకలంకం బగు ఆయహింసపథముల్ ప్రాప్తించుతన్ మాకిటన్.

సరస్వతీస్తుతి

బ్రహ్మపదంబునం దమృతవాహినియై విశదంబు నొంది ఆ
 బ్రహ్మ ఋషిప్రశాంత విమలాశ్రమవాటి మెలంగి సత్కవి
 బ్రహ్మల మోముఁదమ్ముల సరస్సులలో రసకేశిఁ దేలు ఆ
 బ్రాహ్మి మదార్యనూక్తి రసపాపనియై విహరించు గావుతన్.

—: జనక గురు నమస్కృతి :—

కవియై పండితుడై విమర్శకవదభ్యాతాత్ముడై వ క్తయై
 వివిధగంధకళావిధా కుశలుఁడై విజ్ఞానియై బోధక
 ప్రవరుండై బహువాఙ్మయ గ్రహణుడై వ్యాకర్తయై సంస్కృత
 ప్రవరుం డా జనకున్ గురున్ దలతు శాస్త్రాభిజ్ఞ నారాయణున్.

శ్రీ నారాయణశాస్త్రిని
 జ్ఞానధురీణుని ననేకశాస్త్రజ్ఞుఁ గవీ
 శాసుని మణిమణియు గొలిచి
 జానుగ రామాయణసుధఁ జక్కఁగఁ గూర్తున్.

ప. అని యిష్టదైవత జనక గురులకు నమస్కరించి మరియు

తీయని కై తమావి నునుఁదిన్నని కొమ్మను గూరుచుండి క్రొం
 దీయని గొంతుతోఁ జివురుతీయము లూరగ రామ! రామ! రా
 మా! యని యక్షరామృతము లానుచు నయ్యమృతంబు లిచ్చురా
 మాయణగాత వాల్మీకి మహాకవి కోయిలఁ బ్రస్తుతించెదన్.

సతతము రాముని చరితా
 మృతమును వీనుల పుటముల హృదిఁ గ్రోలుచునే
 మతిఁ దృప్తిని పొందని యా
 మతియుతు వాల్మీకి ననఘు మణిమణి తలతున్.

నై దిక సంహితాటవుల బాటలు దీటిచి యజ్ఞశాలలన్
 వేదిక లాశ్రమాలమృతవీధులు చక్కఁగ దిద్ది యందులో
 పాదము లుంచలేనిజనపంక్తికి మేడలు పూవుఁదోట ల
 ప్లాదక రీతి నంతరులు సల్పిన శిల్పిని వ్యాసు మ్రొక్కెదన్.

నాల్గు పదనంబులు ధరింపనట్టి బ్రహ్మ
హస్తములు నాల్గు దాల్చుని యపరహరిని
ఫాలమున లోచనము తేని కూలపాణి
నట్టి భగవానుఁ బాదరాయణుని దలంతు.

మదిలో మాటలలోన నాచరణలో మార్పేమి లేకుండ న
త్పదవిం గాంచుచుఁ గాంచజేయుచు జగత్కళ్యాణమే నిత్యమౌ
విధిక్యత్యం బని, తామెఱుంగకయె యీ విశ్వంబులన్ నిల్చుచున్
మది శాంతించు మహాత్ము లంఘిరజమున్ భక్తిం దలన్ దాల్చెదన్.

ఏపాపంబు దలంపకుండ బలియై ప్రేమాత్మసత్కాగ్రహ
లాపం జేర్చడ గెల్చి యెమ్ముకలతాశ్శన్, మేనిసిమ్మెంబు సేర్చి
చ్చాపాకంబునఁ ద్యాగపం బురదతో స్వాతంత్ర్యసాధంబునన్
సోపానంబులు దీర్చు సోదరులకున్ జోహతులర్పించెదన్.

శీలౌచిత్యములన్ తృణింపక ప్రజాసేవన్ బానర్పున్ గవి
త్వాలంబంబునఁ దత్త్వముం దెలిపి బ్రహ్మనందముంగూర్చు కా
వ్యాలాపంబుల సత్యజీవితపథం బందించుచున్ భావుకుల్
లాలింపన్ రససిద్ధులౌ కవులెల్లన్ భక్తిఁ జేమొడెదన్.

భాననావ్రతిభ సవ్రతిమత గన భాన
కాశిదాసుల మహాకవుల మ్రొక్కి
రసవాహినీ పూర్ణరచన మ్రొళ్ళు చివురుఁ
గన జేయ భవభూతికవిత మెచ్చి
భక్తిముక్తులఁ బారవశ్యంబు గూర్చు లీ
లాశుక శంకరులను దలంచి
వివిధపర్ణలలో విశ్వంబులను ముంచి
వై వంగ బాణుని వాణిఁ బొగడి

అమృత జీవితయాత్రఁ గావ్యంపు వంతె
నల రచింప బుద్ధాశ్వ మౌమల నుతించి
వైకిఁ గనరాక డంబ మావంతలేక
యణియున్న కవిబ్రహ్మలను దలంతు.

—: ఆంధ్రకవి నమస్కృతి :—

సకలాంధ్రోద్వికి రమ్యవాఙ్మయపు భిక్షం బెట్టు ధన్యాత్మునిన్
సుకవిన్ నన్నయఁ గొల్చి, యందములతో శోభిల్లు వాక్చాతురి
న్నకలంబున్ తనసొమ్ము చేసిగొని దానా లిచ్చు నాతిక్కయ
జ్వకు జోహారు లొనర్తుఁ దత్పదము లేశం బైన సిద్ధింపఁగన్

ఆచరణలోన రచనలో ననుభవమున
తనబ్రతుకు మహాభాగవతంబు గాగ
భాగవత మొండెఁ దనలోని బ్రతుకుగాఁగ
బ్రతికి బ్రతికించు పోతన పదవి నడతు.

త్యాగము చేసి స్వార్థము పరార్థమె స్వీయ శరీర మంచు నా
త్యాగము సర్వమున్ భగవదర్పణబుద్ధి నొనర్చి ధన్యులౌ
త్యాగయ పోతనాది కవితల్లజ లీఘవి నేకొలందిగా
నో గనవత్తు రట్టి పురుషోత్తమ వృత్తమె నిల్పు లోకమున్.

—: కవిగుణగ్రహణము :—

ఒక్కొకనివద్ద నొక్కొక యుచితగుణము
గర్భితం బయి యుండును గాన నేను
అఖిల కవి గుణ గ్రహణ పరాయణుండ
నయి జొహారువు లర్పించెద నందఱకును.

ఎవరు సుకవులో కుకవులో యెవరికెఱుక
ఎవరికిని వారె సుకవులై, రితరులెల్ల,
కుకవులవుదురు; కుకవుల సుకవులుగను
అందఱను జేసి మ్రొక్కుటే నాదుమతము.

—: అనువాదకుని మనవి :—

వ. అని యిట్లు దేశసేవా సమర్పిత సర్వస్వ లగు సోదరులకును
సంస్కృతాంధ్రకవులకును మ్రొక్కి యెదియే నుత్తమ కావ్యంబు రచింపఁ
దలపోయుచు ఉత్తమకళల మూలమున ఆనందమును విశ్వశ్రేయస్సును

కలిగించుటయె ఊత్తమకావ్యలక్ష్యంబని తలంచుచు “నా నృషిః కురుతేకావ్యం” ఋషి కానివాఁడు కావ్యంబు రచింపఁడు అనువాక్యము మనసము చేసికొనుచు సత్యమార్గముల నడచుచు ఋషియైనవాఁడె తాను ఆచరణలో చూపువాడు గాన ఇతరులకు బోధింప సమర్థుడైకావ్యమును రచించును. అతఁడు తన యనుభవములను గావ్యరూపమునదెలిపి జనులను సన్మార్గపరులను చేయుటయె తనవిధియుని తలంచును గాన ఋషియై కావ్యము రచించును, రచింపవలెను. అని భావించి వరమఋషుల గుణంబులను కవియోగ్యతను సంపాదించి కావ్యంబు రచింపంబూనునర్హతకై సాధన చేయుచుండ-సర్వజి న్నామ సంవత్సర పుష్య బహుళ పంచమి శుక్రవారమునాడు సాయంసమయమున (క్రీ. శ. 20-1-1948 సాయం కాలము 7-30 గం||లకు)

గాంధీజీ నిర్యాణ ప్రశంస

ఆర్యుండై మతరాజకీయ చతురుండై ధర్మసంస్థాపనా
చార్యుండై స్థిర భారతీయ చిరదాస్యచ్చేదనోత్తీర్ణుండై
క్రౌర్య ద్వేష విమూఢ సోదరవధ స్త్రైడాపహరారి కా
నార్యోదగ్ర హలాహలగ్రహ హరుండౌ గాంధీ మాభాపూజీ

ఎప్పటిలోలెఁ బ్రార్థనమహితలికిం జనుదెంచుచుండ నే
చప్పుడు బాపుసైవఁ డని సవ్యడిమాని ప్రజాసముద్ర మా
యప్పకు మ్రొక్కి మ్రొక్కుగొను నత్తటి వచ్చి సహోదరుం డౌకం
డప్పుడు గుండ్లు పేల్చినట యంచు హఠాత్తుగ వీనులంబడెన్.

ఇది యేమీ యని గుండెకొట్టుకొన నష్టే రేడియో వైపుగాఁ
బదముల్ తొట్టిలఁ బర్వతైత్తి ప్రజ ప్రోవై యుంట నేమేమి యై
నది యంచున్ గని యెల్లచేష్ట లుడుగన్ మా నెహ్రూబాబయ్య గ
ద్దదికన్ నోటను మాటరాక యెటొ పల్కున్ వింటి నీరితిగన్.

“ఏమి చెప్పుదు ‘బాపూజీ యింకలేడు
పిచ్చితమ్ముఁ డొక్కఁడు చేయు పిచ్చిచనికి
తన శరీరము బలి చేసి మనల వీడె
అనుజ ఘోరహింసాహలాహలము మాన్పు”

* 1 గాంధీజీని బాపూజీ అని ఆ పులు అందురు. 2 ప్రార్థన మః
బిర్లాభవనముయందున్న స్థలము. బాపు-తండ్రి: అప్ప-తండ్రి.

ప. అను నీమాటలు పలుకు నయ్యవనరంబున

క్షీతియున్ వోమము నొక్క పెట్టు విలపించెన్ జంగమస్థాపరా
గతి స్థంభించె, విదేశముల్ వగచె భక్తతేజి మూర్ఛితై ద
స్మృతి సాయుజ్యము శిష్యులొంద; ప్రజలం బిచ్చెక్క లోధ్యాన ము
ద్రుతులై జ్ఞానులు మౌనుతైరి విని గాంధీదేవు నిర్యాణమున్.

ప. అప్పుడు నా మనస్సులో నిట్లని తలంచితిని.

క్షీతి శ్రీరాముని కాలమం దుడుతనై. శ్రీకృష్ణుతో నాడు గా
ల్లతనై పుట్టకపోతి, నేడయిన సర్వారాధ్యుడౌ గాంధీతో
బ్రతుకం గాంచియు బాపుజీయడుగుజాళ్ళం బట్టి దీప్తజ్ఞో
స్మృతి సర్వైక్యము గూర్చుసేవలకుఁ బ్రాణం బీయ లేదై తినే.

ప. అని చింతించుచు “గాంధీజీ తన శరీరమును విడుచునపుడు ‘హా
రామా!’ అని పలికె నని విని పోనీ ఆ గాంధీజీకి ఆరాధ్యుడై వ మైన శ్రీరాముని
చరిత్రను వ్రాసిధన్యుడగా దలంచి మున్ను వ్రాయుదలంచిన కావ్యంబిదే యగు
గాకతలంచుచుండ చాలకాలమిట్లు గడవగానిప్పటికి వాల్మీకిమహామuni రచితమైన
రామాయణ మహాకావ్యమును తెనుగులోనికి వ్రాయ దొరకొనియు ఈ రామా
యణ మహాకావ్యము నిదివరకే చాలమంది తెనుగులోనికి దీసికొని వచ్చిరి గదా
అని భావించి మరి యిట్లు అనుకొంటిని.

అనువాదకుని సాహసము

ఎందఁ జెందరో యిది మధియించి రనుచు
మనముమాత్రము నిపు డూరకొనుట యేల
అంత అంతలు యత్నము లాచరింపఁ
దుడుకు నందఱ కమృతంబు దొరకెనొక్కొ.

ప. అని మనమునఁ దలపోసి

తీరుని తేనెలాని రుచి తీయన సుంతయు బాలకుండఁ గొం
దీనుని పూవుదేనియలు తెచ్చి యొసంగెడి తేజివారి నే
నీయెడ మౌని వాల్మీకి కవీశుని వాగవ్యతంబు గ్రోలి యా
తీరున సుంతయున్ జెడనితీరున నీయొగ సాహసించితిన్.

పాయక యా కవిత్రయము వారిముఖంబులఁ బొచ్చిపంచమా
మ్నాయము భారతంబు బుధమాన్యుఁడు పోతనచేతఁ బోతగా
పోయఁగఁ బడ్డ భాగవతమున్ బతి! కమ్మని త్రియన్ రుచుల్
మాయురె! చిమ్మి హాయినిడు మైమరపించును లేవు తత్తులల్

బాగుగా భారతంబును భాగవతము
తెలుఁగులోనికి సరి వచ్చి వెలుఁగుఁ జూపె
భాస్కరాదులెందఱో కాని వ్రాసినారు
అయిన సరిగ రాలేదు రామాయణంబు.

వ. అని పామరులు మొదలు సహృదయులవఱకు పలుకు వాక్యంబు
లాలకించి ఇట్టిజనుల వ్రవాదమును తుడిచివైవఁ దలఁచి మధుర రామాయణా
మృత కలశమును పరమానందకరముగా జనుల కందీయఁ దలపోసి వాల్మీకి
చూపిన కవితామాధురియు, పవిత్రతయు ప్రామాణికతయు ఇసుమంతయు
తగ్గకుండ నుండునట్లు బంగారమునకు పరిమళమును మార్దవమును సరిపడు
నట్లు తీర్పు సాహసించితిని-

—: రామాయణ ప్రశంస :-

అస లసార మైనది యేది యైనఁ గాని
సరసకవి నోటఁ బడినచో సరసమె యగు
అరస కవినోటఁ బడి సారమైనదయ్యు
విరస మరసము నయి యెంతో పిప్పి యగును.

వ. మరియును

అసలే నీరస మైన దేని సరసుండౌ సత్కవిం బట్టి వత్
రసముల్ చిప్పిలఁజేయు లోకమున, నిట్లె నప్పు డింకన్ రసో
ల్లసితంబే యగుచో నికన్రస సముద్రం బందు నోలార్చదే
సిసలౌ మైముఱ పీయదే రసములో సిద్ధిన్ గనన్ జేయదే.

ఇక రామాయణమో సమస్తము రసంబే జాలువాఱంగ నె
న్నిక కన్నట్టిది, దీని నెట్టికవియేనిన్ చక్కఁగాఁ దీర్చినన్
ప్రకటంబై రసమొల్కజేయు ననుదానన్ శంకయే లేదు, పూ
నిక, బ్రాజ్ఞల్ కవులెందఱో చిలికి దానిన్ బొంద రై; రేలాకో

వ. పై వాక్యంబులభావమునే మరియు నీరితి సెంచితిని.

అస లీ రామాయణమే రసామృతము లింపారంగఁ జిందించు; స
ద్రసపారిణుఁడె యైన సత్కవిముఖాబ్జంబందు వెల్వడ్డవో
సిన లై నట్లుగ గాక యెట్లుగును వాసిన్ రక్తి యాసక్తి యిం
దసలొ ముక్తి రసంబులన్ జిలుకు నాధన్యుండు వాల్మీకియే.

పాయక యా కవిత్రయము పంచమవేదము భారతంబు భ
ద్రాయితమూర్తి పోతన బుధాదృత భాగవతంబు నా
ప్యాయితఁ దీర్చి తెన్గునకె యందము తెచ్చిరి యట్ల నేను రా
మాయణమున్ మలంచి తెనుగందము గూర్చగ సాహసించితిన్.

వ. ఇకఁ గావ్యస్వరూప మెట్టిదై యుండవలె ననిన-

—: కావ్య స్వరూపము :—

అందమును, వీనులకు విందు చిందుచుండి
ఇంద్రియముల హృదిని స్పందింపఁ జేసి
హాయి, మైమర్చు సౌందర్య మలరఁ జేయు
కావ్యమే సావనం బయి కళలదేల్పు.

మత్తై గుంబులు మరువ మళోకము
మాళితి పొగడల మాళివోలె
మేలిబురుగు ముత్యాలు పచ్చలు గూర్చి
రత్నాల్ పొదిగిన హారంబువోలె

రసములు, చిల్కు వనసలు మామిడి ద్రాక్ష
చెఱకు తేనెల మిశ్రసేధు వటుల
సంగీత సాహిత్య సరసనాట్య ప్రయోగ
రమ్య మధుర ప్రదర్శనము భంగి

చిలుక కోయిల గెమికుల చెలమివోలె
వన్నెవన్నెల యందాల వలువ పగిది
పద్మ కలహంస సరసుల వవన మటుల
హృద్యమై శ్రావ్యమౌ కావ్య మింపు నింపు

ఆశ్రమ భూమియందు దానంద నోద్యాన
లీలలు దిద్దు వాల్మీకి వాణి
పట్టన సౌధాల, పావనాశ్రమ మంత్ర
భాసఁ జిత్కెడి కాళిదాససూక్తి
రాజరీవియు, బ్రేమరాగ సౌందర్యంబు
జిలికించు భోజుని జిలుగువలుకు
దేశభాషలలోనఁ దీరుని రససిద్ధి
భక్తిఁ జిమ్ము తులసి ప్రభృతి గతుల.

తాళ్ళ నేప్పించు భవభూతి రమ్యరీతి
ఇంక నాయానహృదయ కవీశపదవు
లాకళింపు చేసికొని హృద్యామృతంబు
సంతరింతు మధువ మటు సరసభణితి

ప. అట్టి కావ్యరచనకు ముందు మా వంశమును గూర్చి సంగ్రహముగ తెలిపెదను.

—: అనువాదకుని వంశవర్ణన :—

భరత ఖండంబునం దాంధ్రధరణిలోన
ప్రథిత గోదావరీతీర పావనోర్విఁ
గళల కాకరమై గురుకులము అలరు
సరస కాకరపంజు మా జన్మభూమి.

అందు నరుగులె వేదవేదాంగ విద్యాలయములు
అందు గృహములె ఛాత్రసంఘావాస మందిరములు
అందు మావితోటలె ప్రశాంతాశ్రమ పదతలములు
అందు వాకిండ్లె సకలకలారావ రంగభువులు.

ప్రథితమౌ నట్టి కాకరపజ్జునందు
విదిత చర్ల వంశమునందు నొదవినాండ
వేంకట జనార్దనులనెడి విమలగుణులు
నా దగు పితామహులు వారు త్యాగమతులు.

నవమాసంబులు మోసె మాకిలను జన్మంబున్ ప్రసాదించు శీ
లవత్తిరత్నము తల్లి వేంకమయుతాఁ బ్రాయంబునన్ మేను వా
య విఠోకించి సమస్తపొషణ భరం బత్యంతమున్ దాల్చి యీ
యవనిన్ బెంచిన మా పితామహుల సౌహృదం బడేపొడిదో.

నాదు జనయిత్రి వేంకమ సాధుచరిత
ఆమె యుత్తమ గృహలక్ష్మి యంచు మిగుల
నూరివారలు చెప్పఁగవింటి, నామె
వర పత్రివ్రత యాకొండి వంశజాత.

పిన ప్రాయంబునయుండె తల్లితనువున్ వీడన్ దదీయంపు వ
ర్తనలన్ గల్గెను భాగ్య మబ్బదయినన్ తద్భర్తృ సేవాపరా
యణతల్ దీనజనోపకార నిరత స్వాంతంబు శాంతంబు పా
వన సౌశీల్యము నేటికిన్ మనకగా భావస్మృతిన్ దోచెడిన్.

అలరుఁ దీయమామిడి గున్న నల్లుగొనిన
ప్రకృతిలత సహజమృదుల పరిమళములు
తనర విడువూలలోన రాలినవి రాల
నంత నిలిచె మూఁడె గుణత్రయంబు పగిది.

అందు మొదటిసంతతిని లచ్చమ్మ యండ్రు
అవల రెండవ దానిఁ గామన్న యండ్రు

ఏను మూడవవాడను నిందు నేనె
తొకిక జ్ఞానుడను వా రతాకృమతులు.

వ. ఇంక మాతండ్రి

తనకు బేరుప్రతిష్ఠలను గోర, డైన శి
ష్టలకు బేరును ప్రతిష్ఠలను గూర్చు
తాను సేరాజును దర్శింప, డైన శి
ష్టతతి నాస్థానకపుల జేయు
తన కెట్టియుద్యోగమును వాంఛ చేయుడు
శిష్యు లుద్యోగముల్ సేయ మెచ్చు
తనయింటి వ్యవహారము వెలుంగడు గాని
యఖిల దేశ వ్యవహార మెలుగు

ఆంటరాని తనము గూల్చు నంటుపడును
ఆర్తుల వెలిమావంగ గుఱియగును వెలికి
కడంగి దేశకష్టము బాప గష్టపడును
సచ్చరితుడు నారాయణశాస్త్రి తండ్రి.

ఛాత్రులో వారు పుత్రులో సఖులాయనుమ
నెల్లరు భ్రమింప బోధించె సెవరొకాని
యఖిల శిష్యులు కవిగురుప్రాజ్ఞు లైరి
చరమ శిష్యు డైతి చిత్తపాదులకు నేనె.

గర్వాంధ నృపతుల గనక దున్నుటయె మే
లని మహిషశతక మనుపదించె
నన్న యాథర్వణాంధ్రవ్యాకరణమును
తెనుగున వ్రాసి ఖ్యాతిని గడించె
ప్రఖ్యాత మగు మహాభారత మీమాంస
తెనిగించి తెనుగుకు దీప్తిగూర్చె
వినుత భర్తృహరి నిర్వేద నాటకమును
తెనుగు కావ్యాదర్శమును రచించె.

నీలకంఠ విజయముఁ దెల్పించి మించె
ఘనత సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటురచన
ముఖ్యపదవిని వహించి స్ఫూర్తి గాంచె
సచ్చరితుఁడు నారాయణ శాస్త్రితండ్రి.

జనకుఁడే సర్వవిధుల నాచార్యుఁడగుట
నేను జేసిన పుణ్యపుం దీరుగాదె
సరస సాహిత్య సంగీత శాస్త్రగతుల
సతఁడె గురువు నాదర్శ మన్నిచికిని.

—: ఆప్త ప్రశంస :-

తొలుతనుండి చేదోడు వాదోడు నగుచు
చాలవిధుల నాపత్ని సుశీల తీర్పు
అదన నరసింహమూర్తి మేనత్త కొడుకు
చూడ నా గ్రంథములు వెల్లుచూడగలిగె.

వివిధ కృతులఁ బత్ని సుశీల విమల కమల
చర్ల బుద్ధనారాయణశాస్త్రి. విదుల
మృదుల యను నాదుసుతు లాంధ్రులెఱుంగఁ దెనుఁగు
సలిపితిని చర్ల గణపతిశాస్త్రినేను.

ముద మిడి సద్గుణములచే
విధిగా కుడిభుజములవలెఁ బ్రియలగు తనయల్
విదుల మృదుల కృతి రథసా
రథు లయి కనఁ దీర్చినాడ రామాయణమున్.

—: విష్ణుప్రార్థన :-

తెల్లని వస్త్రము దాలిచి
చల్లని చందురుద్యుతియు భుజంబులు నాల్గున్
మెల్ల బ్రసన్నముఖము గల
చల్లని హరిఁ బలఁతు విఘ్నశాంతికి నెప్పుడున్.

—: గణేశప్రార్థన :—

దేవేశుడు మొదలు సకల
మౌ విబుధులు నెల్ల వనుల ప్రారంభములో
ఏ విభుఁ గొలిచి కృతార్థులు
గా వెలసిరో యాగణేశుఁ గరముం గొలుతున్.

—: ఆంజనేయప్రార్థన :—

ఎందెందు రాము గుణములు
విందుగ వినఁబడుచు నుండు వీనులకెపుడున్
అందందె యశ్రు లూరెడు
కందోయిని గేలు మోడ్చు కపివరుఁ గొలుతున్.

వేదంబులఁ దెలియందగు
వేదవిదుఁడు దశరథునికి వేడ్క సుతుండై
ఈ ధరఁ బుట్టఁగ వేదమె
ప్రొదుర్భవమొందె మునికి రామాయణమై.

వ. అట్టి రామాయణ సుధకుఁ గథాక్రమమెట్టిదనిన—

:—కథాప్రారంభము :—

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నెపుడు మునిగి వాక్కుతత్త్వమెఱిగిన చతురున్
తపసివిశారదు నారదు
నపుడా వాల్మీకి మౌని యడిగెను నిటులన్

1-1

ఇప్పుడీ జగతిలో ఋషివర ! నరులందు
నెవ్వఁడు గుణవంతుఁ, డెవడు వీరుఁ
డెవ్వఁడు ధర్మజ్ఞుఁ, డెవఁడు కృతజ్ఞుండు
సత్యవాక్యుఁడు వ్రతశాలి యెవఁడు

సచ్చరిత్రుడెవండు సకల హితుఁ డెవండు
ప్రాజ్ఞుఁడు సర్వసమర్థుఁ డెవఁడు
ఎపుడు ప్రేమముగనె యెవని దర్శనముండు
నెవనిలో నాత్మ స్ఫురించుచుండు

క్రోధము జయించె నెవఁడు, సురూపి యెవఁడు
ఊర్వలేనివాఁ డెవఁడు, కోపింప నాజి
నెవని కమరులున్ దలఁకుదు, రితని జెప్పు
మెఱుంగ వేడ్కగల దెఱుంగు దీప యనగ 1-2

త్రిలోక సంగతులెల్లన్, దెల్పివ నారదుం డాగిన్
వాల్మీకి మునివాక్యంబుల్, విని విన్నని యిట్లులెన్ 1-3

ఎక్కడనై నను నీ విటు
వక్తాజించిన సుదుర్బలంబగు గుణముల్
చిక్కునె, ఆలోచించిగొ
వక్తాజింతు నిపుడెట్టి వజ్జలిన నరునిన్ 1-4

వ, అని యిట్లు దేవముని కొండొకతడవు ధ్యానించి వాల్మీకి మునిపుంగవునికి
ఈ విధమునఁ జెప్పఁబొడంగె 1-5

—: శ్రీరాముని గుణవర్ణన :-

కలఁడిజ్ఞాపలయింట రాముడని యాఖ్యన్గన్న వీరండు ని
ర్మలుఁడతండు, యశాత్ముండై ద్యుతిధృతుల్ రాజిల్లుధీశాలి చం
చలచి త్తంబును వంచియాత్మవశియౌ శాంతుండు ధీరుండు ను
జ్ఞులుఁడెందున్ స్మితపూర్వభాషి నయవిద్యావేత్త శ్రీమంతుఁడున్ 1-6

దుష్పథిన్బోవు శత్రువుల దండించు మ
హాహూఁడగు విఘ్నలాంసుఁ డతఁడు

శంఖమూదుకబోవు చక్కని కంఠంబు
పెద్ద ధవడలున్న వీరుడతఁడు

అతఁడు మహారస్కుఁడయి మహిష్వాసుఁడౌ
 ధృతగూఢజత్రుఁ డరిందముండు
 అజానుబాహువై యందమౌ శిరసు ను
 ఫాలము విక్రమంబలరు వాఁడు

సముండు సమతఁదీరిచిన యంగములవాఁడు
 నునుపు వర్ణము బలియు పెన్ తొమ్మువాఁడు
 లక్ష్మిగల మహాక్షుండు శుభలక్షణుండు
 సత్యసంధుండు యశస్వి జ్ఞానయుతుండు

1-7

ప్రజకయి ప్రాణమైనవిడు వశ్యుండునై శుచియై సమాధితో
 భుజములుగల్పు, జీవజగమున్ దనధర్మము లోకధర్మమున్
 స్వజనము నెట్లు రక్షణము సల్పుంగ దీక్షితుండై ప్రజాపతిన్
 గజిబిజిసేయుధారణము గల్గు విచక్షణుండై న సాధువున్

1-8

అతడు వేదవేదాంగ తత్త్వజ్ఞుండు
 వరధనుగ్వేద పారగుండు
 అతడు సర్వకాస్త్రార్థసారవిదుండు
 స్మృతియుఁబ్రతిభయు భాసిల్లువాఁడు
 అతఁడు దైన్యములేని యాత్మగల్గినవాడు
 ఘనుండు సర్వలోకప్రియుండు
 అతఁడు, నదములచే సంధ్రమ్మువోలికఁ
 బుణ్యపురుషులచే హిందఁబడును

ఆర్యుండతఁ డెల్ల ర సమంబురయువాడు
 అగవడును నెవ్వడై నఁ బ్రియంబుగానె
 అతఁడు సర్వగుణంబుల కాటవట్టు
 తల్లి కౌసల్య కానంద దాయకుండు.

1-9

ఇతడు గాంభీర్యమునవార్ధి-హిమగిరి దైర్యమందు
 వీర్యమున మహావిష్ణువె-స్పృధివియె యోర్పునందు

క్రోధమందుఁ గాలాగ్ని, చంద్రుఁడు ప్రియదర్శనమున
త్యాగమున ధనదుఁ డవరధర్ముండు సత్యమందు

1-10

—: నారదుడు చెప్పిన సంగ్రహ రామాయణము :—

వ. నీవు తెలిసికొనఁ గోరియుడిగిన యా గుణములు గలవాఁడు రఘు
కుల చంద్రుఁడగు శ్రీరాముండె ఇతని చరితము ఉత్తమము. దానిని సంగ్ర
హంబుగఁ జెప్పెద నాలకింపుము. ఇటువంటి సర్వగుణాభిరాముఁడగు రాముడు
సత్యవరాక్రముఁడు. ప్రకృతి హితంబు చేయువాఁడు' అని తలఁచి యతని
తండ్రి దశరథుండు ప్రకృతి హితంబుచేయగోరి అతనిని యావరాజ్యంబునం
దభిషేకింపఁ దలఁచెను.

1-11

ధర్మపత్నులు మువ్వు రాదశరథునికిఁ
గలరు కౌసల్యయు సుమిత్ర కైక యనఁగ
రాము నభిషేకవస్తువుల్ కైక చూచి
మును పిడిన వరములను గోరుకొనియె నామె

1-12

అడవికిని రాము బంపుట యం దొకండు
భంతు రాజ్యాభిషేకంబు మఱియొకండు
ధర్మపాశాన బద్ధుండై దశరథుండు
సత్యమును నిల్పి సుతు వనస్థలికిఁ బంపె

1-13

పితృవాక్పాలనఁ గైక యిష్టమును గావించన్, గడున్ సత్యపున్
బ్రతినన్ బూర్తియొనర్ప వీరుఁడతఁడంతన్ గానకుం బోవఁగా
నతనిన్ దమ్ముండు లక్ష్మణుం డలసుమిత్రానంద సంధాయు సు
ప్రతియై వెంబజనెన్ వినమ్రతయు సౌభ్రాత్రంబు చూపించుచున్

1-14

గుణముల్ భూషలుగా ధరించిన యనుంగుంబత్నియున్, సర్వల
క్షణ సంపన్నయు, దేవమాయయటులన్ జన్మించి కర్మప్రతున్
జవకున్ దండ్రుగొన్న ప్రాణహిత, శ్రేష్ఠంబైనయిల్లాలు, రో
హిణి చంద్రుంబలె, సీత భర్త ననువర్తించెన్ మహాసాధ్వియై

1-15

ప్రజల రంజించు శ్రీరాము వదలలేక
పురిని నడవిగ, నడవిని పురిగఁజేసి
తన్నుఁ బొరులనుసరింపఁ, తండ్రియైన
దశరథుండు కుండ, రాముండు తరలె వనికి

1-16

ఒడలెఱుంగకుండఁ బడియుండ నడిమిరాత్రి
జనుల నందఱు కనుగప్పి సత్యదీక్ష
నతడు రథముతోలించి యా యడవిదారి
యెఱుంగకుండనే ముందున కేగె వనికి

1-17

గంగయొడ్డున నేపారు శృంగిబేర
పురమునందు సూతు మరల్చి పురికిబంపి
బాల్యమిత్రు నిషాదాధిపతిని గుహని
దరియబోయెను రాముడు ధార్మికుండు

1-18

గుహుడు లక్ష్మణుడును సేతకూడ రాగ
ఒక్కవనముననుండి యింకొక్కవనికి
నరిగె రాముడు; పిమ్మట నంబు పూర్వ
నదులు దాటిరి దేవగంధర్వసములు

1-19

వారు చిత్రకూటాద్రిని జేరి యంత
వనముల విహరించుచు సుఖం బొనర ముపురు
నటు భరద్వాజమునియాజ్ఞ నందమైన
యొక కుటీరము నిర్మించి యుండిరందు

1-20

చిత్రకూటము రాముండు చేరినంత
తనయ శోకాతురుండయి దశరథుండు
స్వసుతుని దలంచి యెడ్చుచు స్వర్గమరిగె
నతడు మరణింప నట వసిష్ఠాదులంత

1-21

భరతు రప్పించి యా రాజ్యపాలనంబు
నొనరుపగ నియోగించిన నొప్పుకొనక

భరతుడు మహాబలుడు రాముపాదములను
వడి ననుగ్రహింపగజేయ వనికి జనియె

1-22

అంత సత్యవిక్రముని మహాత్ము రాము
సన్నఁగాళ్ళపై భ్రాతృమర్యాదమీర
వ్రాలి—“ధర్మజ్ఞ! యీ భూమి వలయమునకు
నీవ పతివి కొను” మని యాచించి వేడె

1-23

సుముఖుడు పరమోదారుడు విమలయశుడు
రాముడంత పితృజ్ఞదలంచి రాజ్య
మునకు నొప్పుకొనక భరతు ననునయించి
న్యాసముగజాదుకల నిచ్చి యనిపెట్టెను

1-24

తనకోరిక దీరకె రా
ముని చరణాబ్జముల వ్రాలి పొగులు భరతు డె
ట్లనొ చని నందిగ్రామం
బున రాముని రాక గనుచు భువి పాలించెన్

1-25

వ్రతి చిన్న విషయమైనను
వతి భక్తిని పాదుకలకు నపుడు నివేదించి
చి తదుపరి యేలుననఘ భ
రతుడు జడలు దాల్చి యన్నలాగున వ్రతియై

1-26

పురికి వనినుండి భరతుండు మరలిపోవ
నింక సత్యసంధుండు జితేంద్రియుండు
నైవ శ్రీరాము డిట నున్నఁ జారులు నరుగుదెంతు
రనుచు తలపోసి దండకవనులఁ జొచ్చె

1-27

అంబుజాక్షుడు శ్రీరాము డడవిఁ జేరి
అచ్చట విరాధు డనుదైత్యు హతమొనర్చి
మునుల శరభంగుని నాసుతీక్షుని నగస్త్యు
నిక నగస్త్యు సోదరుని దర్శించె నెలమి

1-28

ఆయగన్యు వాక్యముచేత నైంద్రధనువు
ఖడ్గమును సంబులపొది నక్షయశరాలు
త్రైకొని మఱి రాముడు వన్యగణముగూడి
యందు వసియింప ఋషులెల్ల నటకువచ్చి

1-29

అసురగణదౌష్ట్యమును జెప్పి హతమొనర్ప
రాముఁగోరగ దండకారణ్యవాసు
లన్ని కల్పులౌ ఋషులకు 'నసురగణము
వట్టి వధియింతు' నని గొప్ప ప్రతినిచేసె

1-30

వార లిటులుండగా కామచారిణీయును
ఆజనస్థాన వాసినియైన యసుర
శూర్పణఖ వచ్చి బాధింపఁజూచి విసిగి
ఆమె ముక్కుచెవులు కోసి యనిపి రంత

1-31

శూర్పణఖ పోయి చెప్పగ శూరులగుచు
ఖరుడు త్రిశిరుడు దూషణు డౌతసివడగ
వారలను వారియనుచరవ్రాతములగు
రాక్షసుల జంపె రాముడు రణమునందు

1-32

వ. ఇట్లు ఆ రామలక్ష్మణులు దండకారణ్య మందు నివసించుచు
జనస్థానమునందు వాసంబుండి, ఋషులను సాధువులను నిత్యము బాధించు
వదునాలుగువేల రాక్షసులను అంతమొనర్చిరి.

1-33

అంత,

కలనన్ రామ నరుండు జ్ఞాతివధమున్ కావించు టాలించి బి
ట్టలుకన్ మూర్ఛితుడౌచు రావణుడు సాహాయ్యంబుకై కోరగం
'బలవద్వైరముకూడ' దంచు బలుమార్ మారిచుడన్ దైత్యు డ
ర్చి వారించినగాని కాలమది ప్రేరేపింపగా మానకే

1-34

ఆ మారిచునితోడన్

రాముని యాశ్రమముచేరి రావణు డపుడే

ఆ మాయకానిద్వారా

రాము ననుజు మోసపుచ్చి రమణి హరించెన్

1-35

సీతఁగావవచ్చు జటాయుఁజెనకి కూల్చి

రావణుడు లంక కేగెను, రాము డంత

పర్ణశాల సీతఁ గానక పథి జటాయు

హతుఁగని హరింపబడె సీత యనుచు వినియె

1-36

వినినంతన్ వికలేంద్రియుండయి మహావీరుండు రాముండు హె

చ్చిన దుఃఖంబున స్రుక్కిబిట్టు విలపించెన్ రాళ్ళువీలన్ తరుల్

నునుబూగండ్ల మరందముల్ విడువ, మ్రోడుల్ కూల, జంతుల్ వనం

బును వాతంబును చేష్ట దక్కవ్రకృతే మూర్ఛిల్ల మ్రోడైచనన్ 1-37

అలసి రాముడెట్టెటో తేరి యాత్మబంధు

వగు జటాయువు త్యాగంబు నాత్మ మెచ్చి

దహసకర్మాదులొనరించి దయిత సీత

నడవి వెదకుచు కబంధు ననురఁ గనియె

1-38

వికృతాకారుని ఘోరదర్శనుని బృధ్విభారు నాదైత్యు నం

తకు వీడిన్ వడిఁబుచ్చి, యంతృక్రియలన్ జల్పన్ మహాబాహువ

ష్టిక నారక్కసి దివ్యుడై దివముపై కేతెంచి “శ్రీరామః ముం

దుకు నీ వేగియు ధర్మశీల శబరిన్ దూర్ఘంబవీక్షిం” పనన్

1-39

అరిదమనుడు మహాతేజాడపుడు శబరి

ధర్మచారిణి, భక్తిచేదనువు మఱచు

దాని, దరియనేగిన, నామె తన్ను జగము

మఱచి పూజించె శ్రీరాము చరణములను

1-40

శబరి వీడ్కొల్పి శ్రీరామచంద్రు డపుడె

యరిగి పంపాసదీ తీరమందు దిరుగు

మాన్యు భక్తిమంతుని హనుమంతు దరిసి

యతడు నుడువ సుగ్రీవు మైత్ర్యంబు చేసె

1-41

అటు సుగ్రీవునితో సమస్తము స్వవృత్తాంతంబు వాక్రచ్చిముం
గట నారాఘవుడాదినుండి తుదిదాకన్ సీతవృత్తాంత మం
తటనింకన్ వివరించి తెల్పుగ; సమస్తంబైన వృత్తాంత ము
చ్చటిదాలించి యొనర్చెయగ్నియెదుటన్ సఖ్యంబు సుగ్రీవుడున్ 1-42

పిదప తనకును వాలితో పెరిగియున్న
ద్వేషమును దుఃఖితుండయి వినయ మొప్ప
రాఘవునికి నివేదింప రాఘవుడును
వాలిఁ జంపి సాయమొనర్పఁ బ్రతి న చేసె 1-43

ఆ వాలి బలమెఱుగు సు
గ్రీవుడు రాముబలమెఱుగకె రఘురాముం
డావాలి గెలుచునే యని
యావాలి బలంబు రాము డరయ వచించెన్ 1-44

వాలి బలమిట్టి దనుచు విశ్వాస మొదవ
రామునికి మహాపర్వత ప్రతిమమైన
దుందుభినిశాటు దేహమున్ తొందరగనె
తీసికొనిసోయి రాముడు తెలియజూపె 1-45

కని రాముండు బలుండు దుందుభి మహాకాయాస్థి శైలంబు నం
తన చిర్నవృలు మోమునందొలుక పొదాంగుష్ఠమున్ జూపి చి
మ్మెను కూలందశ యోజనంబు; లిటెనమ్మింపంగ, నొక్కండె య
మ్మున భేదించెను సప్తసాలము లగంబున్ గ్రింది పాతాళమున్ 1-46

అవల అదిచూచి మిక్కిలి యలరి నమ్మి
రాముతోడఁ గిష్కింధ పురంబు చేరి
హేమపింగళుండును వానరేశ్వరుండు
ఘనుండు సుగ్రీవుడటఁ జేసె గర్జనంబు 1-47

ఘన గర్జారావమాలకించి కడు నుగ్రాకారుడై వాలి తా
రన్నవీడ్కొల్పి రణంబులో విపుల శౌర్యంబొప్పు సుగ్రీవుఁ జం
ప ననిం జేయగ, నొక్కటా శరముచే వాలిన్ ద్రుతిన్ దున్ని నే
ర్చున, రాముండభిషేకమున్ జలిపె వీరుల్ మెచ్చ సుగ్రీవునిన్

కపి వృషభుడు సుగ్రీవుడు
కపులన్ రావించి యెల్ల కడలన్ సీతన్
అపుడే వెదకింప బనిచె
స్వపరాక్రమమును ప్రతిజ్ఞ ప్రకట పడంగన్

మరల సంపాతి యను గ్రద్దమాటఁ బట్టి
నూలు యోజనంబు లటు విస్తారమైన
అవణ జలనిధిని దాటియు రావణుండు
రక్షణముచేయు లంకాపురంబు చేరి

అందశోకవనంబునఁ గుందుచుండి
రామునినె ధ్యానమొనరించు రమణి సీతఁ
జూచి హనుమంతు డానవాల్ చూపి యిచ్చి
ఆమె వార్త యెఱిగి మిగుల నోదార్చి సతిని

అటు మర్దించియు తోరణం, బవల సేనాధ్యక్షు లైదుండ్ర నె
క్కటికయ్యుంబునఁ జంపి, మంత్రి సుతులన్ గర్వాంధులౌ నేడ్వరన్
త్రుతిలోఁ బిండిగజేసి యక్షయసుతున్ శూరున్ వడిన్ నొంచియుం
తట సందేశము రావణాసురుని కందంజేయుఁ బట్టుంబడెన్

బ్రహ్మవరమునఁ దన్ను నస్త్రమున నుండి
విడివడిన వానిగాఁ దెల్పి వీరుడతడు
యంత్రములు గల్గు నసురుల నట క్షమించి
ధరణిజ వని విడిచి లంకఁదగుల బె టె

రామునికి ప్రియము నచింప లంకనుండి
వచ్చి హనుమంతుడిక “చూచి వచ్చినాను
సీత” నని మహాత్ముడౌ రాముచెంతకేగి
యతనికిఁ బ్రదక్షిణముచేసి యనియె నెలమి

1-54

వడి సుగ్రీవునిగూడి వార్ధితట మేపారన్ సమీపించి యె
క్కిడి వింటిన్, రవిసారమౌ శరములెన్నేన్ వేయ నెంతో సము
ద్రుడు క్షోభించి తనుంగనం బఱిచి వాక్రువ్వంగ తద్వాక్కుచే
కడలందున్ సలుచేత కైలములచేఁ గట్టించె బెన్నేతువున్

1-55

ఇంక నా సేతుకెక్కి యా లంక కేగి
ఘోర రణమున రావణుఁ గూల్చి రాము
డపుడు సాధ్వీజానకిఁ గాంచి యసురు లింట
నున్న సతి గౌనన్ సంకోచమొంది మదిని

1-56

విమల స్వాంతుడు లోకరంజకుడు పృథ్వీశుండు లోకావహ
దముకై జంకి జనుల్ వినన్ పరుషవార్తన్ బల్కెని, “ట్లన్యగే
హము నందుండి స్వశీలరక్షణము చేయన్ శక్యమే నీ చరి
త్రము శంకాస్పదమిచ్చ వచ్చినటు సీతా! నీవు పోవచ్చు” నాన్

1-57

“ఎపుడారామునిజాతు నెప్పుడు ప్రియున్ బ్రేమంబుతో జేరి కా
శ్యవయిన్ వ్రాలుదు” నంచునెంచుచుగలల్ దాఁగాంచునాసీత యి
ట్టి పరీవాదపు బల్కుముల్కి హృదిగాడిన్చేయ నిశ్చేష్టయై
యపుడమాటలు సై చలేక జ్వలనంబందిట్టె చొచ్చెన్ పడిన్

1-58

అపుడు తల్లి భూదేవి బిట్టలుకఁ బోలె
మిగులఁ గంపింప దొడగెను జగములన్ని
మదిని నాందోశనము పొందె మాన్యులెల్ల
కుమిలి, రారాముహృది కొట్టుకొన దొడంగె

1-59

పిదపనగ్నిదేవుడు చెక్కుచెదరకున్న
సేత సాధ్వీ నెత్తుకవచ్చిచెప్ప, నగ్ని
మాటవలన 'జనకజ కల్మష విహీన'
యంచు దలచి రాముడు స్వీకరించె సతిని.

1-60

అట్టి లోకోత్తరమగు కార్యంబువలన
దేవతలు ఋషులు మహాత్ముడై వెలుంగు
రాము మెచ్చగ నపుడు శ్రీరాము డాత్మ
నలరె, సర్వదేవులు పూజ నలిపి రతని

1-61

లంకలోన విభీషణు రాక్షసేంద్రు
నప్పుడె యభిషికించి యే యార్తి లేక
రాముడు కృతకృత్యు డయి హర్షంబు నొందె
సురల వరములుపొంది వానరుల నిలిపె

1-62

పుష్పకముమీద సఖులతో మోదమార
పురి యయోధ్యకు వెడలి రాముండు పిదప
ఆభరద్వాజా నాశ్రమం బరిగి భరతు
వలను హనుమంతుఁ దనరాకఁ దెలుప ననిపె

1-63

ఇంక సుగ్రీవుడాదిగ హితులురాగ
మునుపటి కథను జెప్పుచు పుష్పకంబు
నెక్కి, యనిన గడు వత్తికమింపకుండ
ననుజుఁ గలియ నందిగ్రామమందు వ్రాలె

1-64

నందిగ్రామమునన్ జటల్ విడచి పుణ్యాత్ముండు రాముం డనుం
గుందమ్ముల్ వడిరా నయోధ్యజని, యెంతో జెంగతో స్రుక్కిక
న్నుం దమ్ముల్ గడుగాయ కాయగని తన్నున్ రూపమున్ ప్రేమగ
న్నుందొప్పన్ దమిద్రాపుపౌరుల భువిన్ దోడ్తోగొనెన్ సేతతో

1-65

హర్షమున నుల్లసిలి లోకమంత యపుడు
తుష్టి పుష్టిని గని ధర్మనిష్ఠగలిగి
అధి వ్యాధి లేకయుఁ గఱపై న లేక
యుట సుఖిక్షముగా నెల్ల జూయిగనిరి

1-66

ఎవరు నెటఁ బుత్రమరణ మీక్షింపబోరు
సతులు పతియు క్తలయు ప్రతిప్రతులె యౌదు
రగ్నిగండము జలగండ మచటలేవు
వాతభయము జ్వరభయ మెవ్వరును గనరు

1-67

అకలిభయంబు దొంగభయంబు గాని
లేక రాష్ట్రముల్ పురముల్ సమృద్ధమైన
ధాన్యధనములఁ దులతూగి దనర ప్రజలు
అట సుఖింతురు కృతయుగ మందుఁబోలె

1-68

అశ్వమేధయాగములు నూ ర్లాచరించి
స్వర్ణదక్షిణ లిచ్చి విద్వాంసులకును
కొల్లు లక్షలు గోవులు కొలవరాని
ధనము లిడె విప్రులకు రాము డనఘయశుడు

1-69

శతగుణంబుగ రాజవంశముల నిలిపి
స్వస్వధర్మంబులొక జతుర్వర్ణములను
నడపి *దశవర్ష సాహస్రములు నిక దశ
వర్ష శత ముపాసించి విశ్వమును ప్రేమ

1-70

* దశవర్ష సాహస్రములు దశవర్ష శతములు అనగా తృతీయం శత మిత్యాహుః, చతుర్థంతు సహస్రకం. శతమనగా మూడు, సహస్రమనగా నాలుగు అని సంఖ్యాశాస్త్ర పరిభాష. దశవర్ష సాహస్రమనగా 40 ఏండ్లు. దశ వర్ష శతమనగా 30 ఏండ్లు. 40, 30 కలిపిన 70 పరిపాలన. వట్టాభిషేకమునకు పూర్వము 34 ఏండ్లు గడచెను. మొత్తము 108 ఏండ్లు శ్రీరాముని జీవితము. (ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము 1467 వ పుట)

శ్రీరాముండు నిరంతరము ప్ర
జారంజకముగ జగముల జను లిట మెచ్చం
గా “రామరాజ్యమిది” యన
నారాధించుచు బ్రహ్మలోక మందెడుఁ బిదపన్

1-71

శ్రీరామాయణ మిందు బ్రాహ్మణులు సంప్రీతిన్ బరింపంగ వా
క్వారాజ్యంబును గాంతు, క్షత్రియులు నేపారన్ బరింపంగ క్షో
ణీరాజ్యంబునుగాంతు, వైశ్యులునుసెన్నేన్ లాభముల్ గాంతు రిం
పారన్ దీనిబరింపశూద్రులు మహత్త్వం బెంతయున్ గాంతుగా. 1-72

ఇది

వాల్మీకి మహామునిచే రచింపబడి వెంకమాంబా పుత్రుడును
నారాయణశాస్త్రి జనక గురువరప్రాప్త విద్యుడగు
చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదించబడిన
రామాయణ సుధ యందు
రామాయణ సంగ్రహము.

రామాయణావతారిక

ఇట్లు వాక్య విశారదుండగు నారదుండు వాల్మీకి యడిగిన ప్రశ్నల కు త్తరంబుగ పావనంబగు రఘురాముని చరితమును సంగ్రహముగ దెలుప విని ధర్మాత్ముడైన వాల్మీకి శిష్యులతోడ గూడి నారదుని బూజించి వీడ్కొలువ దేవర్షియగు నారదుడు వాల్మీకిని వీడ్కొని, వాల్మీకి యనుమతితో నాకాశ గమనంబున వెడలిపోయెను.

1

అమరముని దేవలోకము
నిముసములోఁ బోవ, గంగ నికటస్థము నా
తమసా తీరముఁ జని పా
ర్శ్వమునంగల శిష్యుతోడ వాల్మీకి యనెన్.

2

విమలం బీ తమసా తీ
ర్థ, మిదె భరద్వాజ! నీవు దర్శింపు. మెటుల్
రమణీయమయి ప్రసన్న జ
లమయి యగపడెడినో సుజనుల మనంబు పలెన్

3

కలశం బటు బుంచుము వ
ల్కల మిటుతె మ్ముత్తమ మయి కనుపడు తమసా
జలమున మునుగుదు నన వ
ల్కలమిడె గురు నియతుడగు భరద్వాజు డటన్

4

ఆ మహాత్ముడౌ వాల్మీకి యపుడు శిష్యు
హస్తముననుండి వల్కల మందికొనుచు
నధిక విస్తారమై యొప్పు నా వనంబు
నన్నికడల దృష్టి నిగిడిచి యరసె మిగుల

5

వనిలో చెంతనె చీకుచింతయును రవ్వంతేని లేకుండి ను
 స్వనముల్ చేసెడి క్రౌంచపక్షుల కవన్ వంద్యుండు వాల్మీకి క
 న్నొసె, నిట్టుల్ గనుచుండ నొక్కడు బహుక్రూరుండు వ్యాధుండు హే
 చ్చిన ప్రేమందగు జంటనుండి మగపక్షిన్ గూల్చెపాపాత్ముడై 6

అపుడు రక్తమున తడిసి యవని దొర్లి జచ్చి
 యచట: పడియున్న ప్రియుజూచి యాడు పక్షి
 ఎటువు శరమున్న ప్రియతము నిట్టె పాసి
 దీనముగ నేడ్చె వినువారు దిగులుచెంద 7

అపుడటలన్ నిషాదు పగకాహుతియై పడుపక్షిగాంచి ధ
 ర్మపరుడు మౌనిచంద్రు మది గ్రక్కున జాలి జనించ, జాలిగా
 స్వపతినిజూచి యేడ్చు నలవక్షిని నెంచి, యధర్మమంచుఁ బై
 కపు డిటుక్రొంచిగూరిచి దయాపరు డమ్మునిపల్కె నిట్టులన్ 8

* క్రౌంచ మిఘనంబునుండి, కామినొక్కని జంపుటన్
 మహా ప్రతిష్ఠ బొందుమా నిషాద: శాశ్వతంబుగన్ 9

* ఇతరార్థములు :-

(1) క్రౌంచ మిఘనమునుండి: రావణ కుంభకర్ణుల జంటనుండి లేక
 మండోదరీ రావణుల జంటనుండి, కామిన్: పరశ్రీ కాముకుని రావణుని, మాని
 షాద లక్ష్మీపతీ (2) నిషాద (నితరాం లోకాన్ సాదయతి పీడయతీతి
 నిషాదః) రావణా: సీతారాముల జంటనుండి, క్రౌంచద్వంద్వమునుండి:
 (క్రంచేః పచాద్యచ్ వనవాసాది దుఃఖిత) సీతారామ ద్వంద్వమునుండి, చంపు
 టన్: సీతా హరణముచే అధికపీడ కలిగించుట ద్వారా రాముని జంపుటచే,
 (చచ్చిన వానినిగా జేయుటచే) మహా అప్రతిష్ఠను బొందుమా. ఇది కావ్యార్థ
 సూచనము.

బాలకాండ (2వ సర్గ)

వ. ఇట్లు క్రౌంచ పక్షిని గుఱించి పలికి తన హృదయములో మరల దానిని భావించి ఈ శకుని విచారంబుచే శోకార్తుడైన నేనిది (ఈ వ్యాధి శాప రూప తపో నాశక వాక్యము) యేమిట్లు పలికితిని అని యమ్మహా ప్రాజ్ఞుడును బుద్ధిమంతుడునగు వాల్మీకి ముని వుంగవుడు ఆలోచించుచు శిష్యునితో నిట్లనియె.

10

ఇది పాదములన్ దీర్చిన
యది, యుచితాక్షర సమమయి యలరును వీణా
మృదులయ యుత, మిది శోకిత
హృది వెడలిన శ్లోక మన్యమెది కాదరయన్.

11

ముని యతడిటులనుచుండన్
విని శిష్యుం డా యనర్థవృత్తము మదిలో
ననువుగ గ్రహించె, దానికి
మనమున గురువును ప్రహేద మహితుండయ్యెన్.

12

అవల నా వాల్మీకి మహాముని యథావిధిగ నా తమసా తీర్థంబున
అభిషేక మాచరించి యా వృత్తమునె మదిలోఁ జింతించుచు ఆశ్రమమునకు
మరలుటయు నతని శిష్యుండగు భరద్వాజుండును తద్వార్తాశ్రవణ కుతూహ
లుండయి వినితుండయి పూర్ణ కలశంబును దీసికొని గురుని ననుసరించె. 13

ధర్మవిదుడైన వాల్మీకి తనదు శిష్యు
డనుసరింప నాశ్రమము నపుడు సొచ్చి
కూరుచుండి యేయవా చెప్పుకొనుచునుండి
యాత్మయందు విలీనుడై ధ్యానముండె.

14

అంత నా ధ్యానములో

15

జగముల్ సర్వము పూర్ణమైన యటులన్ సంకల్పమాత్రన్ సృజిం
చి గడున్దీర్చు స్వయం ప్రభుండు జతురాస్యేందుండు తేజస్వియై
తగు నా బ్రహ్మ తనంత వాల్మీకి మునిన్ దర్శింప నేతేరఁజూ
చి గభాల్యన్ ముని లేచి దోయిలిడి నిల్చెన్ విస్మయానముడై. 16

అట్లు నిల్చి నమస్కరించి అర్ఘ్య పాద్యంబు లొసంగి యుత్తమాస
నంబు ముందుండుటయు నందు గూర్చుండి వాల్మీకి మహర్షిని కూడ ఆసనం
బున గూర్చుండుమని ఆనతి యిచ్చెను. బ్రహ్మ యానతి ప్రకారమున వాల్మీకి
ముని యాసనంబున గూర్చుండి యుండె. అంతట సాక్షాత్తుగా లోక పితా
మహుడైన బ్రహ్మ గూర్చుండుటంగని బ్రహ్మ భావ గతంబగు మనస్సుతో
వాల్మీకి ధ్యానంబునం దుండియె పాపాత్ముడు వైర బుద్ధియు సగు నా వ్యాధు
నిచే నకారణంబుగ-చారు నిస్వనములు చేయుచు హయిగనుండిన క్రౌంచ
మును జంపిన సంఘటనను జూచి శోకించుచునె యా లలితపదమైన శ్లోకమునె
శోకపరాయణుండైన మౌని యంతర్లీన మానసుండయి గానంబు చేసె. 11

7

అవలన్ బ్రహ్మ, మొగంబునన్ నగవు తొల్కాడంగ నమ్మాని పుం
గవుతో నిట్లనె “నోయి బ్రహ్మ! యిది శ్లోకం, బిందు శంకెలగాం
దువు, నా యిచ్చనె యీ సరస్వతి యిటుల్ నీలోఁ బ్రవర్తిల్లె, మౌ
నివరా! రాము చరిత్ర వ్రాయుమిపుడే నీవిట్టి పద్యంబులన్. 18

ధర్మాతుఁడు గుణవంతుఁడు
నిర్మల మతి వీర రాము విశాల చరిత్రం
బర్మిలి నారదు చెప్పిన
పేర్మిన్ రచియింపుమయ్య విబుధులు మెచ్చన్ 19

మహిని జానకీ రామలక్ష్మణుల మధ్య
రాక్షసులమధ్య నెది యేది ప్రకటముగను
మఱి రహస్యముగ జరగె నెఱుగఁ గలవు
ఎల్లకావ్యాన నీమాట పొల్లుగాదు, 20

హృదయంబున్ ద్రవియింపఁజేసి మది రంజిల్లన్ మనోహరియై
మృదులంబై మధురంబునై యనఘమై యేపారు రామాయణం
బిది చక్కంగ సువృత్త వృత్తములతో నీవిప్పుడే తీర్చు, సదీ
హృదయుల్ భావుకులున్ మెయిన్మఱచి మేల్మేలించు గీర్తింపఁగన్. 2

ఎందనుక శైలములు నదు లీధరిత్ర
నిల్చియుండునో యందాక నిఖిల జగతి
నెమ్మి నీకూర్పు రామాయణమ్ము నిలుచు
ఇలను, పయి బ్రహ్మలోకాన నిలుతువీవు.

22

ధ్యానంబందిటు పల్కి బ్రహ్మ, త్రుటి నంతర్ధానముం జెందగా
మౌనీకుండిక ధ్యానమున్ విడి యిదేమాయంచు నాశ్చర్యమున్
ఆనందమ్మును పొందె నంత ముని శిష్యశ్రేణి యాలించి య
ద్దానిన్ గాన మొనర్చి వాకొని రమందాశ్చర్య సంప్రీతులై

23

సమమైన యక్షరంబుల
నమరిన నాల్గు చరణముల నాముని యెది గా
నము చేసెనో యాయది శో
కము శ్లోకంబయ్యె మరలఁ గలిపె వచింపన్

24

భావించిన యాత్మ గలుగు
నా వాల్మీకికిటు బుద్ధి యంత జనించెన్
'కావించెద రామాయణ
మీవిధి పద్యములచేత నేనిక' ననుచున్.

25

శ్రేయ, ముదారవృత్తమగు హృద్యపదార్థములేర్పడన్ సమా
మ్నాయ సమాక్షరాలుగల మానితపద్య శతాలతోడ రా
మాయణ కావ్యమున్ మలచె స్వచ్ఛ యశోయుత రాముగాధ, లా
ప్యాయుశస్వ వాల్మీకి మహాకవి శిల్పియుదార చిత్తుడై.

26

మృదుమఘుర వాక్య బద్ధము
తదుపగత సమాస సంహితా యోగం బొ
ప్రథిత రఘురామ చరితం
బు దశాస్యవధ, ముని తీర్చె పూర్తిగ వినుడి.

27

రామాయణ కథాసంగ్రహము

వ. ధర్మాత్ముడైన యా వాల్మీకిమహాముని ధీమంతు డయిన యా రఘురాముని ధర్మ సంహితమైన చరితముసంతను స్ఫుటముగ నన్వేషించు వాడయి జలము నాచమించి కృతాంజలియై యుండి దర్శనము ప్రాచీనాగ్రములుగ నుంచి ధర్మముగా ఆ రాముని గతిని మనంబున ధ్యానింపఁ దొడంగెను.

సీతారామ లక్ష్మణులును భార్యలతోఁగూడిన దశరథ మహారాజును రాజ్యమున నుండి సరిగా ఏమిచేసిరో ఎటు నవ్వెరో ఏ భాషలు భాషించిరో, ఎటు నడచిరో, ఏమి ఆచరించిరో సర్వ ధర్మములందు వీరులైన వారెట్లు తలచిరో అదియంతయు ఆ ధ్యానములో ముని గనఁ గలిగెను. ప్రి తృప్తియుండైన రాముఁడు సత్య సంధుఁడయి వనములో ఎట్లు ఏమి అనుభవించెనో అదియుఁ జూడఁగలిగెను.

ధర్మాత్ముడైన వాల్మీకిమహాముని యోగంబునఁగూర్చుండి పూర్వము జరిగిన దంతయు చేతిలోని ఉసిరక కామవలె గాంచగలిగెను.

మహాద్యుతియును భగవంతుడును నగు వాల్మీకి మహర్షి అదియు చక్కఁగాదెలిసికొని సర్వగుణాభిరాముడైన రాముని చరిత్రముసంతను రచింపఁ బూని, పూర్వము నారద మహర్షిచే చెప్పబడినదియు, ధర్మార్థ కామములతోఁ గూడి విస్తరమైనదియు, సముద్రము వలె సర్వగుణ రత్నములతో యుక్తమైనదియు అందఱకు వీనులకు విందు కలిగించునదియునగు రఘువంశ చరిత్రమును రచించెను.

అందు 1. రాముని పుట్టుక 2. అతని మహాపరాక్రమము 3. సర్వానుకూలతయు 4. లోక ప్రేమత్వము 5. ఓర్పు 6. సౌమ్యత్వము 7. సత్య శీలత 8 విశ్వామిత్ర సమాగమమున నానా విధములైన చిత్ర విచిత్రకథలు 9. శివ ధనుస్సును విజయము 10. జానకీ వివాహము 11. రామవరశరామ వివాదమును 12. దశరథరాముని గుణమును 13. రాముని యభిషేక యత్నములు 14. కైకేయి దుష్టత 15 అభిషేకవిఘాతము 16 రాముని నడవికిఁ బం

పుట 17 దశరథుని శోకము విలాపమును 18 దశరథుడు పరలోకము హిందు
టయు 19 ప్రకృతి జనుల విషాదము 20 పౌరులను కనుమఱిగి అడవికిపోవట
21 నిషాదాధిపుడైన గుహునితో సంభాషణము 22 సూతుని వెనుకకు అయో
ధ్యకు బంపుట 23 గంగనుదాటి భరద్వాజుని దర్శనము 24 భరద్వాజుని
యనుష్ఠావే చిత్రకూటము దర్శించుట 25 పర్ణశాల నిర్మించుకొని యుండుటయు
భరతుని రాకయు 26 రాముని ననుగ్రహింపఁజేయుట 27 తండ్రికి నీళ్ళు వద
లుట 28 పామకలను అభిషేకించుట 29 భరతుని నంద్రామ నివాసము
30 రాముని దండకారణ్య గమనము 31 విరాధుని వధయు 32 శరభంగ మహా
ముని దర్శనము 33 సుతీష్ఠునితో సమాగమము 34 అనసూయ సేతకు అంగ
రాగమర్పించుట 35 అగస్త్యుని దర్శనము 36 జటాయువుతో సమాగమము
37 పంచవటికి వచ్చుట 38 శూర్పణఖను చూచుట సంవాదము ముక్కుచెవులు
కోయుట 39 ఖరత్రిశిరస్సులవధ 40 రావణుడు వెడలుట 41 మూరిమవధ 42 సీతావ
హరణము 43 రాముని విలాపము 44 గృధ్రరాజు మరణము 45 కబంధుని
చూచుట 46 సంపాతి దర్శనము 47 శబరిదర్శనము 48 హనుమంతుని దర్శ
నము 49 సంపాసరస్సుదగ్గర రాముని విలాపము 50 ఋష్యమూకపర్వతగమ
నము 51 సుగ్రీవునితో సమాగమము 52 సుగ్రీవునికి సమ్మతము కలిగించుట
53 సుగ్రీవమైత్రి 53 వాలిసుగ్రీవ యుద్ధము 54 వాలివధ 55 సుగ్రీవుని స్రతి
పాదనము 56 తారావిలాపము 57 సమయము (ప్రతిజ్ఞ) పర్వరాత్రి నివాసము
58 రాముని క్రోధము 59 బలముల సమీకరించుట 60 సీతాన్వేషణకై వానరు
లను పంపుట 61 ద్వీపాది నివేదనము 62 సీతకిమ్మని రాముడు అంగుళీయ
కమిచ్చుట 63 ఋక్షుని బిలదర్శనము 64 కవుల ప్రాయోపవేశము 65 సంపాతి
దర్శనము 66 పర్వతారోహణము 67 హనుమంతుడు సాగరము అంఘించుట
68 సముద్రుని మాటవలన మైనాక పర్వత దర్శనము 69 సింహికానిధనము
70 లంకామలయ దర్శనము 71 రాత్రి లంక ప్రవేశించుట 72 ఒంటిగా ఆలో
చించుట 73 ఆపానభూమి గమనము 74 రావణాంతఃపుర దర్శనము 75 రావ
ణుని జూచుట 76 పుష్పక విమానమును జూచుట 77 సీతను రాక్షసస్త్రీలు భయ
పెట్టుట 78 త్రిజట స్వప్నము చూచుట 79 రాముడు సీతకు అభిజ్ఞానము ఇచ్చుట
80 సీతకు మణినిచ్చుట 81 లంకాపనమును విఱుగగొట్టుట 82 రాక్షస స్త్రీల

యువద్రవము 83 కింకరులచంపుట 84 హనుమంతుడుపట్టుబడుట 85 లంకాదహనము 86 ప్రతిష్ఠాపనము 87 మధువుల హరించుట 88 రాముని ఓదార్పుట 89 సీత ఇచ్చిన మణిని రామునికి ఇచ్చుట 90 విభీషణుని సమాగమము 91 రావణునివధకు ఉపాయముచెప్పుట 92 సముద్రునితో సంగమము 93 నలుడు సేతువును బంధించుట 94 సముద్రమును దాటుట 95 రాత్రి లంకను ఎదుర్కొనుట 96 కుంభకర్ణుని జంపుట 97 మేఘనాధుని జంపుట 98 రావణవధ 99 శత్రుసంగరమునందు సీతను పొందుట 100 విభీషణుని యభిషేకము 101 పుష్పక దర్శనము 102 అయోధ్యకు వచ్చుట 103 భరద్వాజునితో సమాగమము 104 భరతునిదగ్గకు హనుమంతుని బంపుట 105 రామాభిషేక మహోత్సవము 106 సర్వ సైన్యములను పంపివేయుట 107 స్వరాష్ట్రప్రజారంజనము అను విషయములును ఉత్తర రామాయణ కావ్యములో 108 సీతను అడవిలో విడచుట 109 వసుధలో రాముని భావి కార్యము” అను విషయములు భగవంతుడైన వాల్మీకి మహర్షి రచించెను. 28

—: ఇది కథాసంగ్రహము :—

వ. ఆత్మసంతుడును భగవంతుడుడైన యావాల్మీకిమహాముషి రాజ్యము పొందిన రాముని విచిత్ర పద భూషితమైన చరిత్రమునంతను రచించెను. 29

ఆ మహర్షి ఇరువది నాలుగువేల శ్లోకములను అయిదు వందల సర్గములను, ఆరు కాండలను ఉత్తరకాండను భవిష్యోత్తర కాండను రచించి 30

అనువుగ దీనిని గానం

జొనరించి జగతిదెవరు ప్రయోగింతురొకో

అని తలచు తడి గుళలప్పలు

మునివేషులు వచ్చి కాళ్ళమొక్కిరి భక్తిన్ 31

కుళలప్పలు ధర్మవిదులు రాకొమరు అనుజు

లాశ్రమ నివాసులు యశస్సులైనవారు

హాయిగొలుపు మధురమౌ అయ్యు స్వరంబు

గలుగువారని మదిలోనఁ దలచి మౌని 32

మేధావులు వినయం యుతుల్
వేద పరాయణ నిపుణులు వీరని గని యా
*వేదోప బృంహణము నా
పాదించ గ్రహింపజేసె వారల దీనిన్

33

ఈ రామాయణ కావ్యం
బారని జ్యోతియుగు సీత యనఘ చరిత్రం
బా రావణవధ' అనియెడు
పేరనె వాల్మీకి రచించె విమల ప్రతుడై

34

చదివిన గాన మొనర్చిన
మృదు మధురంబగుఁ బ్రమాణ త్రితయయుతంబై
విదితంబు సప్తజాతుల
నిది తంత్రీలయగతి యయి శ్రుతులకు విందౌ

35

అమల శృంగార కరుణ హాస్యాద్భుతములు
ప్రకట వీర భయానక రౌద్ర ప్రముఖ
రసము లెసగు రామాయణ రమ్య కావ్య
గాన మొనరించిరి కుశలవానుజు లట

36

తమతోన గాంధర్వ తత్త్వంబు నేర్చిన
స్వర మూర్ఖనాస్థాన సరసమతులు
అనుజులై సుస్వర వినుతులై రూపంబు
నొందిన గంధర్వయుగ్మకంబు
రూప లక్షణముల నేపారు మూర్తులు
మధుర స్వరంబులం బాడు వారు

1 * వెదోప బృంహణము = వేదార్థమున కాయా యుక్తులలో తాత్పర్య గ్రహణము. ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదార్థముపభృంహయేత్.

2 ప్రమాణ త్రితయయుతము = ద్రుతమధ్యమవిలంబిత ప్రమాణయుతము

3 సప్తజాతులు = సప్తస్వరముల జాతులు

బింబంబు వెల్వడు బింబంబులంబోలే
రాము మేన్ వెల్వడు రమ్యగుణులు

రాజసుతులు *కుశీలవులై తనర్పు
కుశలవులు ధర్మయు క్తమై కొమరుమిగులు
ఉత్త మాఖ్యాన మయ్యది యుత్తమముగ
పూర్తిగా వాక్కుకు విధేయముగ నొనర్చి:

37

కలిసి రామాయణ కావ్యంబు వినుపింతు
రొక్కమాటు ఋషులు కూర్చున్నచోట
అడి రామాయణ మాలపింత్రాకసారి
కలిసి ద్విజుల సమాగమములందు
తనరి రామాయణ తత్త్వంబు నెఱిగింతు
రొక్కమాటు సాధుల నికటమందు
విసరి రామాయణ రస మొలికిం త్రొక
పరి, భావితాత్ముల స్వాంత వీధి

వాల్మీకి గురూపదేశంబు పదవి విడక
తత్త్వ విదులు మహాత్ములు ధ్యానయుతులు
సర్వ లక్షణ లక్షితుల్ నరసమతులు
కపలు కుశలవుల్ సహృదయుల్ గానరతులు.

38

ప్రణుతింపన్ విని దానిఁ జిత్తము ద్రవింపన్ బాష్ప పర్యాకులే
క్షణులై మౌనులు బాగుబాగని మహాశ్చర్యంబు నానందమున్
గని యోహో ! భళి ! గీత మాధురియు శోకప్రాభవం బెఱిదో
యని క్లాఘించిరి ధర్మవత్సలత నెయ్యం బొప్పు నా బాలురన్.

39

ఎపుడో యొక్కడో యెట్టులో జరుగు నా వృత్తంబు ప్రత్యక్షమై
యిపుడే యొక్కడే యిట్టులే జరిగినట్లే కండ్లకుం గట్టి న

* కుశీలవులు=మంగళపాఠకులు

టు ప్రవర్ణింపగఁ జూచిదిండును మునుల్ మోదాన శ్లాఘించి యె
న్నొ పొగడ్తల్ కురిపింపఁ జాడిరి మఱంతోహయిమీఱన్ గపల్. 40

ఒకనూని ప్రీతితో నొక కలశ మొసంగె
శ్లాఘించి యొకఁడు వల్కలము నిచ్చె
ఒకఁడు కృష్ణాజినం బొకఁడు యజ్ఞోపవీ
తము, నొకఁడు కమండలమునిచ్చె
మౌంజి సమర్పించె మౌనివరుఁ డొకరుఁ
డొకఁడు కుతారంబు నొకఁడు వలువ
లొకఁడు కాషాయంబు నొగి సమర్పించెను
నొకఁడు చీరంబు లొసఁగె మెచ్చి

ఒకఁడు జడలముడి కుశలు నొకఁడొసంగె
ఒకఁడు యజ్ఞభాండము. కట్టెలొకఁ డొసంగె
ఒక్కఁ డాదుంబర బ్రుసిని ఒకఁడు మెచ్చె
ఒక్కఁడొశీస్సు లాయుష్య మొకఁడు పలికె. 41

వాల్మీకి మునిచేతఁ బరికిర్తితంబైన
యాభ్యానమిది పరమాద్భుతంబు
కావ్యముల్ రచియించు కవుల కియ్యది సమ
స్తము నేర్పెడి పరమాదర్శనీను
ఎటు లుపక్రమించి యెటు లుపసంహర
మొనరింపవలెనొ తెల్పిన రసోక్తి
సర్వగీతములందు సరసంబుగా గాన
మొనరింపఁబడు గీత సూక్తి సరము

ఆయువిడునది పుష్టిని చేయునదియు
అందఱకుఁ గూడ శ్రుతి మనోహరకరంబు
ధర్మబోధకము సత్యదాయకంబు
హర్ష మోక్షదాయకము రామాయణస్ము. 42

వీయది పాడమన్ననదె యింపుగఁ బాడుచు నెల్లవారి కా
 ప్రియతాత గల్గజేయుచును బాటలలోఁ బ్రజ మూగి మెచ్చరా
 మాయణ కావ్యగానమును నాచరియించుచునుండు చిన్నలేఁ
 బ్రాయము వారిఁ బ్రేమగని రాఘవుఁడున్ బిలిపించి యిట్లనెన్. 43

లాలింపఁదగిన యనుజుల
 లాలించి తన కతి దగ్గర నునుచుక జు
 ల్పాలం దువ్వచుఁ బ్రీతిన్
 బాలురఁ గడు గారవించెఁ బార్థివుఁడంతన్. 44

కనకమయ దివ్య సింహా
 సనమునఁ గూర్చుండి నృపుఁడు సహజు అమాత్యుల్
 తన దరిఁ గూర్చుండ నరసి
 యనియె నిటులఁ గవలఁ జూపి యనుజుల తోడన్. 45

వినుఁడు విచిత్ర పదము కథ
 యనుజన్ములు దై వతేజులగు వీరెటులన్
 మనసు కరగఁ బాడుదురో,
 యని రాముఁడు వారిఁ బాడమని ప్రేరేచెన్. 46

మృదువై యనురక్తంబయి
 మధురంబయి హృద్యనాద మహితంబగుచున్
 ముదమిడి తంత్రీలయవలె,
 ప్రథితార్థమగునది వారు పొడిరి హాయిన్. 47

అది సర్వగాత్రములు మది
 హృదయములు ద్రవింపఁజేసి యెంతయు సభలో
 ముదమును బ్రహ్మానందము
 నొదవన్ వీనులకు విందు లొనరించె నహో ! 48

మునివేడుల్ నృపలక్షణాన్నితులు సమ్మోదాశ్రునేతుల్ తపో
ఘనులై మీఱుకుశీలపుల్ వినుచు నా కావ్యంబు భూతిప్రదం
బునునై యెంతోమహానుభావకరమై పొల్చున్ వినుండయ్య మీ
కుసెగా దీతటి భూతి, మైమఱుపు నాకుంగూడఁ గల్గించెడున్.

49

పిదపన్ రాముఁడు ప్రోత్సహింపఁ గవలున్ వేమారు సంతుష్టులై
*మృదువౌమార్గ విధాన సంపదలచే నింపారఁగాఁ బాడి, రం
త ధరానాథుఁడు ప్రీతితోడఁ బరిషత్తం దుండి యాలించి నె
మ్మది వాసక్తిని మెచ్చి లోకముఁ దనున్ మైమర్చి శాంతింగదెన్. 50

ఇది

వాల్మీకి మహామునిచే రచింపఁబడి చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన
రామాయణ కథా గానము.

—: 0 :—

* మార్గము దేశి అని గానము రెండు విధములు. సంస్కృతసంప్రదా
యమునకు సంబంధించినది మార్గము అనియు ప్రాకృతాది దేశములకు సం
బంధించినదిదేశి అనఁబడును.

కథా ప్రారంభము - పురవర్ణన

ఈవసుంధరయెల్ల నీప్రజాపతి మొద
 ల్కొని జయంబు గొను నేజనపతులదొ
 పుత్రు లరువదివేపురచే జలధిగ త్ర
 వ్వించినట్టి సగరుఁ డెవరివాఁడొ
 స్వర్గమున రథమార్గము గల్గిభువి
 విధి యుక్తముగ వ్రేల్చువిభువు లెవరో
 సంతతికై గృహస్థాశ్రమమును గొని
 చినవాఁడె చదు వభ్యసించు రెవరో

వయసుతటి వీరులై జరన్ వనుల నిలచి
 కడకు యోగాన మెయి వీడు జ్ఞాను లెవరో
 ఈమహాత్ములిశ్వాకులయింటివారి
 గాథ రామాయణము నింపుగా రచింతు.

51

ఘనమై యిశ్వాకుకులం
 బునఁ దగి ధర్మార్థకామమూలము రామా
 యణ మాది నుండి సకలము
 వినిచెద విందుగ నసూయ విడచి వినుండీ.

52

అయోధ్యాపుర వర్ణనము

తుష్టియు నపార ధనధాన్యపుష్టి గలిగి
 కోసలం బనుసొక గొప్పదేశ ముండె
 అది సరయువునదీ తీరమందు వెలుగు
 అమలజల మందపవనముల్ హాయి గొలువ.

53

మను వనుమనుజేంద్రునిచే
తను నేపట్టణంబు నిర్మితంబయి యలరా
రెనొ, అది యయోధ్య యనఁగా
ఘనముగ లోకంబులందు భ్యాతం బయ్యెన్.

54

అది వన్నెండగుయోజనాల పొడవై వ్యాపించి శ్రీమంతమై
చదునై మూడగుయోజనాల్ వెడలుపై చక్కంగ నేర్పర్చు పెన్
పదవుల్ గల్గియుఁ జక్కఁదీజిచిన పొల్పొరాజమార్గాన నొ
ప్పిదమై వీడినపూలఁ జిత్రమయి యొప్పెన్ సిల్లు పల్లన్ సదా.

55

ఆపురి వసించి దశరథ
భూపతి యాగొప్పరాష్ట్రమునకున్ వృద్ధిన్
ప్రాపింపఁ జేయుచుండెను
నేపుగ స్వర్గమును నమరేంద్రుఁడువోలెన్.

56

వ. ఆన్యవసత్తమునికి హ్రీశ్రీ కీర్తులంబోలిన భార్యలు కొనల్య, సుమిత్ర,
తై కేయి యనువారు గలరు. అతనిచేఁ బాలితం బయినయాపుర మెట్లున్న
దనిన.

57

వెలుపలఁ గోటతల్పులు తోరణములు, లోఁ
జక్క నేర్పఱచు బజార్లు గలిగి
రక్షకౌ సర్వయంత్రాయుధా, లందాలు
సంతరించెడు శిల్పిజనము లొప్పి,
చూడ సమ్మృద్ధమౌ సూతమాగధ పంక్తి
శుభమైన, తులలేని శోభ లెసఁగి
ఎత్తుకోట బురుజు లెత్తిన జండాలు
శతశతఘ్నుల బార్ల తతుల వెలసి

వెలయు స్త్రీనాటక సమాజకళల నలరి
పెనుచు పూవుదోటలు నామ్రవనులు వఱలి
క్రాలు ప్రాకారపున్ మొలమూలు మించ
మీఱు నప్పురి దుర్గ గంభీరపరిఖ.

58

పరు లేరున్ జొరరానిదుర్గ మగుచున్ వాణిద్విప శ్రేణి ని
ర్భరమై, గోవులు నొందెలున్ ఖరములున్ రాజిల్ల సామంత భూ

వర సంఘాతము లాపరింపఁ బలుదై వారాధనల్ పర్వఁగా
బరదేశాగత వర్తక ప్రముఖులన్ భాసిల్లు నాప్రొలింగున్.

ప్రాసాదంబుల రత్నవి
భాసిత క్రిడార్థ కృతక పర్వతముల నా
వాసిత కూటాగార ని
వాసల నిండు మఘవునమరావతివోలెన్.

ఆపురి ఎనిమిది పథముల
రూపు గలిగి చిత్ర మయి, సురూపపతులకున్
ప్రాపయి సకల మణిగణ
వ్యాపకమై ధనికసౌధ పరికోభితమౌ.

గృహముల నిండి చిత్రములులేక సమంబయి యిట్లు సద్రసా
వహ మయి శాలితండులపు పాతుల నిండి, మృదంగదుందుభుల్
మహితములై నవీజెలస్వరంబులమాధురి విందిడన్ సుఖా
పహపణపథ్యనుల్ దిశలఁబర్చంగ నప్పురమొప్పునెప్పుడున్.

తపసున దివమునఁ, గాంచిన
సుపదులుసిద్ధులవిమానశోభనాన్త్రా
లెప్పుడున్ జక్కఁగఁదీర్చిన
యపురూపగృహాల నరవరాకుల నలరున్.

ఘనమగు నిట్టిపురి కుబే
రునికిని, యమునికయినను వరుణునికి, దేవేం
ద్రునికింగాని, స్వయంభువ
యిన బ్రహ్మకుఁగాని లేద యేయందములన్.

అసహాయున్ హితబంధుహిను ధ్వనివేద్యాకారుఁ బరె త్తు వా
ని, సుతేజస్వులు హస్తలాఘవ. మనిన్ నేర్పొప్పువీరుల్ వధిం
ప శరాల్ చేయరు; కానఁ గ్రొవ్వి భయదంబౌ గర్జనల్ చేయ నా
రసి శార్దూలవరాహ సింహములఁ గేల న్నమ్ములన్ గూల్తుగా.

అటువంటి, వేలకొలదిగ
భటులు మహారథులచేతఁ బరిపూర్ణంబై
నటువంటి మహపురమున
ఘటికుండు దశరథుండుండె క్షముఁడౌపతియై.

65

నిరతంబుగ్నినిప్రేల్పువేదనిధులున్ వేదాంగపారంగతుల్
వరశీలాదిగుఱ్ఱముల్ ద్విజులుమీఱన్ వేల్సమర్చించు స
త్యరతుల్ గొప్పమహర్షికల్పులు మహాత్మశ్రేణి యందుండు రా
త్మరతుల్ కేవలమౌముషుల్ నిలుతు రందాలొల్కునప్పీటిలో.

66

—: రాజప్రజాది వర్ణన :—

సకలవేదవిదుండు సర్వసంగ్రహకర్త
దీర్ఘదర్శి సుమహాతేజువాఁడు
పౌరులకును జానపదులకును ప్రియుండు
నై క్షావకవకులాన కతిరథుండు
యాగాదికము శ్రద్ధనాచరించెడువాఁడు
ధృతి ధర్మపరుఁడు జితేంద్రియుండు
ముల్లోకముల వ్యాప్తిపొందినవాఁడు మ
హర్షికల్పుఁడు రాజర్షి, బలుఁడు

మిత్రవంతుఁ, డమిత్రుల మించువాఁడు
ధనముల నితరసామగ్రి ధనద, శక్ర
సముండు లోకపాలుఁడగు నోజస్వి, మనువు
వలె దశరథుండు జగమేలె నిలచి పురిని.

67

అమలమనస్కులై జనము లప్పురిహృష్టులు ధర్మనిష్టులై
తమతమయా స్తిదృప్తిపడి, తాము బహుశ్రుతులై యలోభులై

క్షములయి, సత్యకాములయి, సంచరియించుచునుండు రం దన
ల్పమగు సదర్థసంచయములందనివాఁ డొకడేని లేఁడుగా.

68

కోరిక సెఱవేఱని సంచ
సారులు ధనధాన్యములును హయములుగోవులే
భూరిగ నుండని వారె
వ్వారును లే రామయోధ్యపట్నములోన్.

69

ఆనగరంబున నీచుఁడు
గానీ క్రూరుఁడుగాని కామియుఁగాని
గానఁగరాఁ, డప్రాజ్ఞునిఁ
గానీ నాస్తికునిగాని కానమయోధ్యన్.

70

పురుషులును స్త్రీలు పురి నె
ల్లరుగూడను ధర్మశీలురయి సునియతి నుం
దురు, శీలవృత్తములచే
నరయఁబడుదు, రమలులగు మహర్షులువోలెన్.

71

లేఁడు కుండలములులేనినరుఁడు, లేఁడు
మకుటముతాలైన మానవుండు,
లేఁడు మాలలులేనివాఁడు, లేఁ డవరిశు
ద్ధాత్ముఁడౌవాఁడు, లేఁ డల్పభోగి
లేఁడు గంధపుఁబూతలేని నరుఁడు, లేఁడు
మేననత్తరుపూసికొని నరుఁడు
లేఁడు మృష్టాన్నములేని నరుఁడు, లేఁ.డ
దాత, యనిష్కాంగదధారి లేఁడు

లేఁడు చేతికిఁగడియంబు లేనివాడు
లేఁ,డనాత్ముఁడు లేఁడన్నివేల్చనతఁడు

లేడయజ్య, దొంగయెలేడు లేడుహినుఁ
డాయయోధ్యలేడని మర్లుసట్టివాడు.

72

సతతమ్ము స్వస్వకర్మని
రతులయి విజితేంద్రియులయి బ్రాహ్మణులు సుసం
గతి దానాధ్యయన సుశీ
లతఁదగి, యిడినఁదొరపడరు గ్రహియించుటకై

73

నా స్తికుండునుగాని యన్యతవాక్యఁడుగాని
యబహుశ్రుతుఁడుగాని యచటలేడు
ఈర్ష్యగలుగు నరుం డేని యశక్తుఁడే
నమనీషియునేని యచటలేడు
ఆషడంగాలయం తరయనతఁడె లేడు
వ్రతముల పూననియతఁడె లేడు
వేనవేలీయని మానవుండును లేడు
దీనుఁడున్ చలచిత్తుఁడైన లేడు

వ్యథలుగలవాఁడు నొక్కఁడే నరయరాఁడు
స్త్రీపురుషులందు బరికింప శ్రీలురూపు
సద్గుణంబులు లేకుండు జనులె లేరు
రాజభక్తి ఖాన్యుఁడుఁ జూడరాఁడు పురిని.

74

నరులందఱు దీర్ఘాయులు,
నిరతము ధర్మమున సత్యనిష్ఠమెలగుచుం
దురు, పుత్రులఁ బౌత్రులనె
య్యురఁగాంతలఁ గలసి మెలసియుందురు పురిలో.

75

క్షాత్రమునకు బ్రహ్మ ముఖము
క్షాత్రమనుసరించి వైశ్యజనము చరించున్
ఈత్రయము నుపచరింతురు
పాత్రతఘద్రులు స్వధర్మపరులై పురిలో.

76

మనుజేంద్రుడు ధీమంతుం
డునగుమనువు పూర్వమెట్టులుపురము పరిర
క్షణమును హిసరించెనో నేఁ
డు నటులే యిత్తైక్కుపరిన్పడుడు రక్షించెన్.

77

* నలువర్ణంబులు తమ క
ర్మల వర్ణించి పరకర్మల గ్రహించినచో
నిలచినిలుపుఁ దత్కర్మల
వెలియిడి శిక్షించు నృపతి విప్రులనై నన్.

78

జ్వలితానల కల్పులు పే
శలులు సువర్చనులు విద్యసాంతమెఱుంగు యో
ధులచే నాపురి నిండె ద
రులలోనఁ బరున్న కేసరులచేఁబోలెన్.

79

అకాంభోజమునను బా
హికమున పనాయుదేశ జృధివి *నదములన్
శ్రీకరమయి పుట్టు హయా
నీకం బుచ్చైశ్రవ హయ నిభమొప్పుఁ బురిన్.

80

హిమనద్వింధ్య మతంగ పర్వతములం దేపారజన్మించి భూ
రిమదోన్మత్తములైన, బల్సిన, మహాద్రింబోని యెనుంగులన్
ప్రమదై రావత వామనాంజనమహా పద్మాదిదిక్కుంబి వం
శములన్బుట్టిన యెఱ్ఱులన్ దగి పురాస్థానంబు నిండాఁడున్.

81

** మృగమును మంద్రము భద్రము
మృగమంద్రము మంద్రభద్ర మృగ భద్రంబులే
మృగ మంద్ర భద్రమనగాఁ
దగు గిరి నిభ మదగజములఁ దత్పురి నిండెన్.

82

* నదములను=సింధు నదిములందు. సింధు నదిములందు గుఱ్ఱములు
పుట్టునని ప్రసిద్ధి కనుకనే సైంధవములని వానికి పేరు కలిగినది.

** భద్రా మంద్రా మృగాశ్చేతి, విజ్ఞేయా ప్రీతిగా గజాః, క్రమేణ
హిమవింధ్య సహ్యాజాః. హిమాద్రి యందు పుట్టు గజములు భద్రములని,
వింధ్య పర్వతములందు పుట్టువానిని మంద్రములని, సహ్య పర్వతములందు
పుట్టువానిని మృగములని పిలుతురు. మృగ మంద్రాదులు సంకీర్ణ జాతులు.

ఆపురి రెండు యోజనములై మనుజేంద్రుని మూలదుర్గ సం
వ్యాప్తమౌచు శత్రుభటు పంక్తికి యుద్ధము చేరానిదై
యేపున సత్యనామయగు, నిందు వసించి జగంబు నేలు నౌ
రా! పటుతేజుడౌ దశరథాఖ్యుడు చుక్కలజంధ్రు పొలికన్. 83

సార్థ కాఖ్యయై దృఢ తోరణార్గళ మయి
చిత్రగృహ రాజభాసియై శివకరమయి
నర సహస్ర సంకులయగు నా యయోధ్య
నృపుడు దేవేంద్రసముండు శాసించుచుండె. 84

—: అమాత్యాదుల వర్ణన :—

అట్టి మహాత్ముండును ఇక్ష్వాకువంశస్థుడైన యా దశరథునికి గుణవం
తులును. మంత్రజ్ఞులును, ఇంగితజ్ఞులును, నిత్యము ప్రియముగానుండు రాజు
హితమునం దాసక్తిగలవారునై న *యమాత్యులు ఎనమండుగురు గలరు. ఆ
వీరుండైన దశరథుని యమాత్యులు యశస్వులు, శుచులు, ఎల్లపుడు రాజ
కృత్యములందు అనురక్తులునై యుందురు. వారు ధృష్టి, జయంతుండు,
విజయుండు, సిద్ధార్థుడు, అర్థసాధకుడు, అశోకుడు, మంత్రపాలుడు, సుమం
త్రుడు అను పేర్లు గలవారు. 85

వసిష్ఠుడు వామదేవుండు అను ఋషిశ్రేష్ఠులు అతనికి ఋత్విక్కులు.
వీరు ఋత్విజులే గాక **మంత్రులునుగూడనై యుండిరి. ఇట్లే వీరు గాక
యితరులైనవారును మంత్రులుగా నుండిరి. వారు సుయజ్ఞుడు, జాబాలి,
కాశ్యపుడు, గౌతముడు, మార్కండేయుడు, దీర్ఘాయువు, ద్విజుండైన
కాత్యాయనుడు అను మహర్షులు. ఈ మహర్షులతో నెపుడును ఋత్విక్కులు
గూడి యుందురు. వీరందఱు పంశ పరంపరగా వచ్చినవారే. ఆ యమాత్యు
లును మంత్రీ ఋత్విజులును. 86

* అమాత్యులు=దేశాధికార్య నిర్వాహకులు.

** మంత్రులు=వ్యవహార ద్రవ్యులు.

విద్యావిసితులై విజితేంద్రియులయి త
 ప్పొనరించుటకు సిగ్గు పొందవారు
 చతురులై మతిఁ బరస్పర మనురక్తులై
 బహువిద్యులై నీతిఁ బరంగువారు
 శ్రీమంతులై వీరులై మహాత్ములయి శా
 స్త్రజ్ఞులై కీర్తితోఁ దనరువారు
 రాజ్య కార్యంబుల శ్రద్ధతో మెలఁగుచుఁ
 జెప్పినరీతిగాఁ జేయువారు

తేజ మోర్పును గలిగి పర్తించువారు
 పల్కుటకు ముందు స్మితమొల్కుఁ బలుకువారు
 కామమునఁ గాని క్రోధంపుఁగతనఁ గాని
 అన్యత మెన్నండు వారు మాటాడఁబోరు.

87

స్వీయులయెడ రిపులయెడన్
 చేయఁబడుదు నున్నదియును జేయఁబడినదిన్
 చేయఁగ చారులు కోరిన
 దాయెది తెలియనిది లేద యవ్వారలకున్.

88

వ్యవహారంబులఁ గుశలులు
 ఎవి సాహృదములొ నృపతి పరీక్షించినవా
 రవనరము గల్గినపుడు
 నవిరతమును శిక్షచేతు రాత్మజునై నన్.

89

ధనకోశ సంగ్రహణలో
 ఘనరక్షక సైన్యబలము గ్రహించుటలో
 మనసుంతురు, నేరము చే
 యనిచో హింసింపఁదలఁప రహితునిగానీ.

90

ప్రకటోత్సాహులు రాజనితిపరులున్ రాష్ట్రీను శుద్ధాత్మర
క్షకులున్ బ్రాహ్మణకర్మ క్షాత్రమును హింసం జేయకే నిల్పు హా
షకులున్, వీరులు కోశవర్ధకులునై సర్వైకమత్యంబుతో
సకలంబారసి శిక్ష నల్పుమరు దోషాదోష నిర్ణేతలై . 91

పురమున రాష్ట్రమున నయిన
నరుండు మృషావాది యెట గనంబడఁ డొకడున్
పరదార రతుడుఁ గాని
దురాత్ముండును గాని మనకు దొరకడొకండున్, 92

పురవరమది, రాష్ట్రంబును
నిరతంబు ప్రశాంతమగుచు నెగడును, అనా
గరికులు సుపస్త్రము మనో
హర వేషము గని సుశీలులయి యుందురటన్. 93

నితినేత్రాల మేల్కొను నృపతి హితము
కోరి, గురువై న పార్థివు గుణములెంచి
విక్రములయి నిశ్చయబుద్ధి వెలసియెల్ల
కడలఁ గనుట విదేశాల భ్యాతి గాంతు. 94

సంధి విగ్రహ తత్త్వంబు సరిగనెఱిగి
ప్రకృతి సంపద గల్గి మంత్రము దాచ
శక్తులై సూక్ష్మబుద్ధులై సతము ప్రియము
పలుకువారయి ఘననీతిఁ దెలిసియుండు. 95

ఇటువంటి గుణములుండిన
పటుతరమంత్రులను గూడి పాపనుండు నృపుం
డిట చారవక్షు యి ప్రజ
నటు రంజించుచు ధర్మమారసి యేలెన్ 96

నుంత యధర్మమేని మనసుం జౌరనీక జగాల ఖ్యాతుండై .
యెంతో వదాన్యుండై సముండు నెక్కుడు నారిపుఁ జెంత బోక సా
మంతుల వంచుచున్. జదిపి మార్గపు ముండ్లను సత్యయుద్ధుండై
యెంతయు మిత్తులం గలిసి యేలె మహేంద్రుడు స్వర్గముంబలెన్. 97

అనురక్తులు కుశలులు క్షము
లును మంత్రహితులగు మంత్రులు గలుగ సతతం
బును పురుష వ్యాఘ్రుండు దీ
ప్తిని గనె దేజములచే నుదిత సూర్యుడటల్

98

—: దశరథుండు అశ్వమేధము చేయసంకల్పించుట :—

వ. ఇట్టి ప్రభావము గల వాండును ధర్మజ్ఞుడును మహాత్ముడును నగు
దశరథుండు ప్రతాదితపము లాచరించినను వంశకరుం డైననుతుండు కలుగక
పోవుటవలన తనకు సంతానమెట్లు కలుగునా యని చింతించుచు అశ్వమేధ
యాగము చేసినచో సుతుండు కలుగు నేమో యని ఆ యాగము ఎందుకు
చేయరాదు? ఆ యజ్ఞము చేయవలసినదే యని నిశ్చయించి కృతాత్ములగు
మంత్రులతో నాలోచించెను. అట్లు ఆలోచించి ధర్మాత్ముడు మహాతేజుడు
నగు నారాజు సుమంత్రుని జూచి “ఓ మంత్రున త్తమా నా గురువులను పురో
హితులను సత్వరమే తీసికొని రమ్ము” అని పలికెను. అంతట సుమంత్రుడు
త్వరితగతితో పోయి వేదపాఠగులైన వారందఱను రప్పించెను. పిదప దశ
రథుడు సుయజ్ఞుని, వామదేవుని, జాబాలిని, పురోహితుడైన వసిష్ఠుని ఇంక
ద్విజోత్తములను పూజించి యీ విధముగా ధర్మార్థ సహితమును, మధురము
నైన వాక్యము పలికెను. “వంశకరుండైన సుతునికయి తపించుచున్న నాకు
సుఖ మున్నది లేదు. అందుకై యశ్వమేధయాగము చేయవలయునని నాకు
బుద్ధి కలిగినది. అందుచే శాస్త్రోక్త మగు విధిచే యజ్ఞము చేయఁ గోరు
చున్నాను. నేను నా కోరికను ఎట్లు పొందగలనో ఆలోచింపుడు” అని. 99

పిదప వసిష్ఠుడు మొదలైన బ్రాహ్మణులు (బ్రహ్మవేత్తలు) బాగుబాగు అని రాజు ముఖమునుండి వెలుపడిన వాక్యములను మెచ్చుకొని మిగుల ప్రీతిఁ జెంది “ఓ రాజా! ఆ యజ్ఞమునకై సామగ్రి సమకూర్చుము. అశ్వము గూడ వదలుము. సరయూనది కుత్తర తీరమున యజ్ఞభూమి ఏర్పఱచుము నీకిష్టమైన కుమారులు గలుగుదురు. పుత్రులకై నీకీ ధర్మబుద్ధి కలిగినది. మంచిది” అని పలికిరి.

100

అపుడు పార్థివుడు ఆద్విజుల మాటను విని సంతోషించి వెంటనే అమా త్యులను రావించి సంతానము కలుగు నను సంతోషముచేఁ గలిగిన యానంద భాష్యములచే పర్యాకుల మైన కన్నులతో నాగురుల యాజ్ఞలనునరించి మీరు యజ్ఞసామగ్రి కూర్చుండు. సమర్థులైన భటులును, ముఖ్యులైన ఋత్విజులును కూడ అనుసరింప అశ్వము వదలబడుగాక. సరయూనదికి ఉత్తర తీరమున యజ్ఞభూమిని ఏర్పాటు చేయుడు. కల్పశాస్త్రోక్త ప్రకారముగా యథావిధిగ శాంతులు వర్ధిలుగాక. అట్టి యజ్ఞమును మహిషతు లందఱును చేయఁగలరా! ఈ శ్రేష్ఠమైన యజ్ఞములలో కష్టమైన యే యుపరాధమైన జరిగినచో దానికై బ్రహ్మరాక్షసులు అపకాశము చూచుచుందురు. యథావిధిగా యజ్ఞము చేయని యజమానుఁడు నశించును. కాన నాయజ్ఞము యథావిధిగా సమాప్తి పొందు నట్లు సాధనములతో సమర్థులను నియోగించి చక్కగా తద్విధానమును జేయుడు అని చెప్ప అట్లేయని మంత్రులు పార్థివేంద్రుని వాక్యములను మన్నించి పలికిరి. ధర్మజ్ఞులైన యాద్విజులును రాజసత్తముని ఆశీస్సులతో పర్జిల్లబేసిరి, ఆ మంత్రులు రాజవద్ద సెలవు గైకొని వచ్చినట్లు తమ తమ గృహంబుల కరిగిరి.

101

అంత రాజు విప్రులను సొగనంపి ఋత్విజులు సందేశించిన ప్రకారము క్రతువును చేయుచుముగాక అని పలికి వచ్చిన సచివులను గూడ వారి గృహముల కనిపె. పిదప స్వమందిరమున కరిగి మహామతి యయిన యానందేంద్రుఁడు హృదయంగమమగు తన పత్నులను జూచి మీరు ఇంతటినుండి దీక్ష పూనుడు. సుతులకై నేను యజ్ఞ మొనరించెదను” అని పలికెను.

102

అంత అతిమనోహర మైన యారాజు మాటలువిని సువర్చస లయిన యాతని
కాంతల ముఖ వద్దములు మంచుకాలము గడచిన పిదప వద్దములవలె విక
సించెను. 103

—: రోమపాదుని కథను సుమంత్రుడు దశరథునికిఁ జెప్పట :—

విని సర్వంబు రహస్యమందు నృపుతో విజ్ఞాని సూతుం డనెన్
“ఘనులౌ ఋత్విజు లిట్లు చెప్పినది యుక్తంబౌ నిదే నేను విం
తీని పూర్వంబు, సనత్కుమారుఁ డనఘుండిగాధ మౌనుల్వినన్
వినిచెన్, సంతతి నీ కెఱుల్ గలుగునో పృథ్వీక యాలింపుమి. 104

అనఘుం డుండె విభండకుం డనుసూతుం డాకాశ్యవబ్రహ్మ. కా
తనికిం బుట్టును. ఋశ్యశృంగుఁ డనుపుత్రశ్రేష్ఠుఁ డాతం డిఁకన్
వనమం దెప్పుడు నుండుచున్ వనచరుండై మౌనియై యుండి దే
నిని కొంచెం బెఱుఁగండు తండ్రిమెనుకే నిత్యంబు వర్తించుటన్. 105

గురుకులమందు గేహమునఁ గూడ యథావిధి బ్రహ్మచర్యమున్
జరపును నామహత్ముఁ, డిదిసర్వజగాలఁ బ్రసిద్ధమౌ, మహీ
సుర లది యాత్మమెచ్చెవరు, చోద్యముగానిటులుండి యగ్నికిన్
వరయశ మొందుతండ్రికిని బాగుగ సేవలు చేయు నెప్పుడున్. 106

ఇదియిట్లు లుండనిక నీ
యదన ఘనుఁడు రోమపాదుఁ డనురాజు జగ
ద్విదితయతుఁ డంగదేశము
లఁ దనరును, బ్రతాపుఁడు చతురంగ బలుండున్. 107

కష్టము లెంతమాత్రమును గల్గని యట్లతఁ డాధరన్ బ్రజా
భీష్ట నేలుచుండ నట నెట్టియధర్మమొ యౌటచే ననా

శృష్టి సుదారుణం బగుచు నేర్పడుఁ బ్రాణి భయంబుగా ననా
శృష్టియు సంభవించుటయుఁ జింతిలి సార్థివుండికన్. 108

శాస్త్రవృద్ధులౌ బ్రాహ్మణసత్తములను
నపుడు రావించి వారితో సృష్టించు పలుకు
“తమరు శాస్త్రధర్ములు లోకధర్మవిదులు
దీని కిపుడు ప్రాయశ్చిత్త మానతిండు. 109

అనంగ వేదపారగులు బ్రాహ్మణులు నిట్లు
ప్రభునితోడఁ బల్కుదు “రావిభండక కుమారు
ఋశ్యశృంగు రావించి పూజించి పిదగ
శాంత మగుస్వాంతమున సుతన్ శాంత నిమ్ము”. 110

అని యావిప్రులు చెప్ప రాజు విని, “యేదర్హం బుపాయంబు పూ
జ్యుని రావించుట. కంచు మంత్రితతితో యోచించి యానూనిఁ బి
ల్వ నమాత్యాశ్రిఁ బురోహితున్ బనుచుడున్ వారున్ జనన్లేక భూ
పునిఁ బ్రార్థించి యుపాయమున్ వినుతు రాపుణ్యాత్ము రావింపంగన్. 111

గణికలచే రావింపంగ
నను వగునాపూజ్యుని. నిటులగునెడ శాపం
బును గలుగ దనుచువారు వి
భు నాజ్ఞ రప్పింతురు పూజ్యుఁ బురగణికలచే. 112

* అంతట ఋశ్యశృంగు శుచి యైన పవిత్రము నౌ నమాయిక
స్వాంతముచే సచేతనమె యయ్యును నాప్రకృతిస్వభావమే
వంతగ మాటు వర్షములు విశ్వము నంతను గప్పుఁ, బ్రాకృత
స్వాంతమే పుల్కరించుఁ బతి హర్షిలి శాంతను నౌని కిచ్చెడున్. 113

* శాంత దశరథునికి కౌసల్యుండు పుట్టెను. పిదప ఈమెను దశరథుఁ
డొక రాజుకు ఈయఁబోగా పరశురాముడు వచ్చి రాకొమరున కిచ్చినచో
నిన్ను చంపెదను. నీవు ఈమెను మునికుమారుని కిమ్మని చెప్పి పోయెను.
అపుడు ఆమెను రోమపాదుఁ డడుగఁగా అతనికి దత్తకుమారినిగా ఇచ్చెను.

అటువంటి ఋశ్యశృంగుం
 డీటు జామాత యగునాతఁ డీగతి నీకున్
 ఇటసుతులఁ బ్రసాదించెడు
 నటంచు సనత్కుమారుఁ డనె వింటె ప్రభూ !

114

అనుచు సుమంత్రుఁడు చెప్పన్
 విని దశరథుఁ డంత దాని వివరంబుగనే
 వినిపింపు మని యడుగుటయు
 వినిపించె సుమంత్రుఁ డవుడు విస్తరరీతిన్.

115

—: ఋశ్యశృంగుని కథ :—

వ. అని రాజిట్లు అడుగ సుమంత్రుఁడు రాజుతో నిట్లనియె. “రాజా !
 ఆ ఋశ్యశృంగుఁ డెట్లు రావింపఁబడెనో విస్తరముగఁ జెప్పెదను. నీవును,
 మంత్రులును వినుఁడు.

116

ఇక నమాత్యులతోఁ బురోహితుఁడు కూడి
 రోమపాదునితోడ వాక్రుచ్చె నిట్లు
 దేవ ! మేమందఱము చింతించినట్టి
 యాయుషాయము నిరపాయ మెటులుఁ గనిన.

117

శమచిత్తుం డగుఋశ్యశృంగుడు తపస్సాస్విధ్యాయ నిష్ఠుండు ని
 త్య మరణ్యాల భ్రమించువాఁ డతివలన్ దానెప్పుడున్ గన్నపా
 పమునం బోయిన వాఁడు కాఁడు, విషయవ్రాతాల్ సుఖం బెంతమా
 త్ర మెఱుంగండు, ప్రపంచ పద్ధతులగంధం బేన్ గనండ్డెన్నఁ డేన్. 118

మనుజస్వాంతము క్షోభపెట్టడి ప్రియం బొనింద్రియార్థాల నా
 సను గల్గించి ప్రలోభ పెట్టి పురికిన్ నమ్మాన్యు రప్పింత మిం

కను నాలశ్యము కూడ, దంప మగుసింగారిండుకొన్నట్టి యా
గణికల్ సత్కృత లేగి తెత్తు ముని నైకంబొ నుపాయంబులన్. 119

చ, అని వచింప విని రాజు “అట్లే” అని పురోహితునితోఁ జెప్పఁగా
పురోహితుడు మంత్రులకును ఈ సంగతి వినిపింప వారును అపుడే అట్లే
చేసిరి. ప్రముఖులగు గణికలు దాని నాకర్ణించి ఆ మహావనమును ప్రవేశించిరి.
వారు అతని యాశ్రమమునకు దూరము కాని ప్రదేశములో నుండి ఋషి
పుత్రుఁడును ధీరుఁడును నిత్యము ఆశ్రమమందు నివసించువాఁడు సగు నా
ఋశ్యశృంగుని దర్శింప అనేక యత్నములు చేయసాగిరి. 120

తండ్రి లాలింప తుష్టుడై తపసి నిత్య
మాశ్రమమునుండి యడు గై ననరుగఁ దెటకు
పుట్టినది మొదల్ స్త్రీగాని పురుషునేని
పురిని రాష్ట్రాన నున్నవేన్ మున్నుఁ గనఁడు. 121

ఒకమా రాముని ఋశ్యశృంగుఁడు హఠా త్తున్నట్టుగా నుండి యెం
దుకొ వారున్నెడ కేగుదెంచి యచటన్ పూఁజొండ్ల వీక్షించెఁ ద
న్నికటంబందు విచిత్రవేష లయి క్రొందీరులై యొప్పుగొం
తుకతోఁ బాడుచుఁ జేరి యా ప్రమదలున్ పూజ్యాత్ముఁ బ్రశ్నిం
త్రిటుల్. 122

ఎవ్వఁడ వీవు బ్రాహ్మణుఁడ యేమి యొనర్చుచు నుండి ఘోరమౌ
నివ్వని, నిర్జనం బయిన యిచ్చట నొంటిఁ జరింతు వేల, మే
మివ్వెషయం బెఱుంగ మది నిచ్చజనించె తగన్ వచింపుమం
చవ్వనితల్ మునిం గని ప్రయంబున మెల్లనఁ బ్రశ్న చేయఁగన్. 123

అది వఱ కెన్నఁడున్ గనని యాకృతితో మధురంపు రూపుతో
సుదతులు కాన నుండుటయుఁ జూచి విభండక సూనుఁ డంతటన్
హృదయమునందు స్నేహము జనించుటచేఁ దనతండ్రిసంగతిన్
విదితము చేయఁ గోరిక జనింప వచించెను వారితో నిటుల్. 124

“మాతండ్రి విభండకుం డను
నాతండు, నేనాతనికిని నౌరససుతుండన్
భూతలిని ఋశ్యశృంగా
భ్యాతుండ నేఁ జేయు కర్మ యది విదితంజే.

125

మాయాశ్రపదమును శుభ
దాయక మిందె గలదు * శుభదర్శనులారా !
మీయందఱ కిటఁ బూజలఁ
జేయుదును యథావిధిగను జేకొన రండి.

126

అను ఋషిపుత్రు వాక్కు విని యందఱ కంతఁ దదాశ్రమస్థలిన్
గనుఁగొను బుద్ధి పుట్టుటయుఁ గ్రక్కున వారలు వానితోడుతన్
జని, రిక వారి కాతండు వినమ్రుతఁ బూజలు నల్పి యిట్లనెన్
గొనుఁ డిదె పాద్య మర్ఘ్య మిదిగో ఫల మియ్యవె కందమూలముల్.

127

అని యర్చింప గ్రహించి ప్రీతి నఖిలం బాతండు గావించు న
ర్చన కత్తుత్సుకలై విభండకునివల్లన్ భీతలై శీఘ్రమే
వనమందుండి చనం దలంచి మునితోవాక్కుచ్చి రీరితి బ్రా
హ్మణ ! మాశ్రేష్ఠఫలంబులున్ గొను శుభంభౌఁ గాత, భక్షింపుమీ. 128

అని వారెల్లరు నంత వానిని దృఢంబౌ కౌఁగిటం గ్రుచ్చి యిం
కను నానందము నొంది వానికి ననేకంబై న యుండ్రాళ్ళు భ
క్ష్యనికాయంబును నీయఁ బుచ్చుకొని యాస్వాదించి తేజస్వీ యా
వనవాసుల్ మును పెద్దఁ జూడని వెవ్ పండ్లంచు నెంచెన్ మదిన్. 129

* ఋశ్యశృంగునికి స్త్రీపురుషభేదము తెలియదు కనుక శుభదర్శను
లారా ! అని పుంలింగప్రయోగము చేసెను.

* అట్టలుగాఁ గట్టి బిట్టుగా బిరు సెక్కి
చిక్కైన తనజటల్ నొక్కి చూచి
సునుఁబట్టు కుచ్చులన్ బొని మెత్తనివారి
కేశపాశము మెల్లఁ గేల దువ్వి
ఎండకు వానకు బెండయి బీటలు
వాడిన తనయెడల్ తీరు చూచి
బంగారు సౌరులు పరిమళంబులు చిమ్ము
వారల మేని యొయ్యార మరసి

కొసగ తలమొల్చు నొకతనకొమ్ము పట్టి
యెడఁదపయి వారిరెండు పాలిండ్లు నిమరు
స్త్రీపురుష భేద మెఱుంగని యాపవితుఁ
డిది సతుల తపోమహిమగ మదిఁ దలంచె.

130

వ. అంత కొంత తడవునకు.

131

అముని జనకు వలన భయంబు మొంది
తపసువేళ మించెఁ బోయెదమ యటంచు
వంక యిడి విప్రుసెలవంది వనిత లెల్ల
వెడలిపోవ, విభండకు కొడుకు పేదప

132

వనితల్ పోయిన దాది బెంగగొని యస్వస్థాత్ముఁడై నెమ్మనం
బునఁ జింతన్ దిరుగాడుచున్ వెదకుచున్ మున్నుందె మర్నా డటన్
వనితల్ నిల్చినచోటి కేగి మిపులన్ సౌందర్య శృంగార రూ
పిణులౌ నాగణికాగణంబు గనె సుప్రీతాంతరంగంబుతో.

133

వ. అటు వచ్చిన యావిప్రుని ఋశ్యశృంగుని నమాయకునిం జూచి
యావనిత అందరు హర్షంబు పొందు మానసంబులతో వానిని సమీపించి
యిట్ల నిరి.

134

మా యాశ్రమమునకున్ ర
 మోక్షా యీ! సౌమ్య! ఎన్నో యున్నవి చిత్రం
 జైయుండు పండ్లు మంపలు
 ఆయెడను నిటులే యగుఁ గడు ధ్యాస తపస్సుల్.

135

హృదయంగమ మ్మయిన యా
 సుదతుల పలు కాలకించి శుచి యగు ముని యా
 మదపతులతోడఁ జనుటకు
 హృదీఁ దలచెను, గై గొని చని రితనిని వారున్.

136

స్త్రీ పురుష భేద మెరుంగని
 యా పుణ్యాత్ముఁ డటు వచ్చినంతనె జడమౌ
 నా వ్రక్కతి కరఁగిసోయియె
 యేపారఁ గురిసె వ్రవంచ హృదయము పొంగన్.

137

వ. వర్షముతోపాటు తమ దేశమునకు విచ్చేసిన తపోధనుఁ డైన యా
 విప్రుని కెదురేగి యారోమపాద నరేంద్రుడు వినయ వినముఁ డయి శింసు
 భూమిని సోక నమస్కరించి యతనికి యథావిధిగా నర్ఘ్య మిడి ధ్యాససహి
 తుడై తాను గణికలచే రప్పించి కావించిన యీ మహాపరాధమును మన్నింప
 వేడి విప్రునకు అగ్రహము గలుగకుండుఁగాక యని అతని సనుగ్రహింపఁ జేసి
 కొని అతనిని అంతః పురమునఁ ప్రవేశపెట్టి యథావిధిగ తన తనయును శాంతను
 ఒసంగి శాంత మైన మనస్సుతో తాను వ్రహ్మమును పొందె. అంత నామహా
 తేజుఁ డయిన ఋశ్యశృంగుఁడు సర్వ కామములచేఁ జక్కఁగఁ బూజితుం డయి
 భార్య శాంతతో అటు నివసించి యుండెను.

138

సనత్కుమారుఁడు చెప్పిన వాక్కులు సుమంత్రుఁడు
 దశరథునికిఁ జెప్పట.

వ. ఓ రాజేంద్రా! ఆ దేవప్రవరుం డైన సనత్కుమారుఁ డింకను
 ఏమి చెప్పెనో అది నీకు హితమైనయదియ. దానిని విను మని సూతుఁడిటు
 చెప్పందొడఁగె.

139

శ్రీమంతుఁడు సత్యవ్రతుఁ
డౌ మహితుఁడు ధార్మికుఁడు నగు దశరథుఁ డన్
నామము గలరాజు సకల
భూమండలి నేలుచుండు భూత హితుండై .

140

ఆ విభున కుగదేశపు
భూవిభుతో మిగుల మైత్రి పొడయును, మఱియా
జ్ఞావిభున కెంతయు నను
భావముగల శాంతయనెడు వర సుతకలుగున్.

141

అంగ దేశంబు పాలించు నవనిపతికి
రోమపాదుఁ డనియెడు పుత్రుండు కలుగు
అతని దగ్గఱకును మహాయుధుడయైన
నృపతి దశరథుం డేగి యీరీతిఁ బలుకు.

142

ఓయి ధర్మాత్ముండ! యనపత్న్యఁడను నేను
నీవు పనుప శాంతాపతి ఋశ్యశృంగుఁ
డరుగుదెంచి నాకును సుత ప్రాప్తికొఱకు
కులము నిలువంగ యజ్ఞంబు సలుపుఁ గాక.

143

అనెడు రాజుమాటలు విని మనసులోన
సుంత చింతించి యాపుత్రవంతు డైన
శాంత పతి అత్మవంతుఁ డౌజ్ఞాపుఁడనుప
తనపురికిఁ దీసికొని పోవు దశరథుండు.

144

భూపతి యామహిసురుఁ బ్రమోదముతోడఁ బ్రతిగ్రహించి సం
తాపము వీడి యజ్ఞము నొనర్చుఁ గృతాంజలియై మహాయశః
ప్రాపక మొంది ధార్మికుఁడు యాగముకై వ్రజకై దివంబుకై
యేపున ఋశ్యశృంగు వరియించును ఋత్విజుఁగా ద్విజోత్తమున్. 145

జ్ఞాపతికి నాద్విజుని యనుగ్రహమువలన
అమిత విక్రము లగునల్లు రాత్మజులును
గలుగుదురు, వంశమును నిల్పఁ గలరువారు
సకలలోక విశ్రుతులై యెసంగగలరు.

146

అనుచు మున్ను దేవయుగంబునంఁజు జెప్పె.
దేవముఖ్యుడు భగవానుడై వెలుంగు
నాననత్కుమారుడు: కాన నరసి నీవె
పురుషవర్య! మహారాజ! త్వరితగతిని.

147

ఘన మౌవాహనముల్ బలమ్ము గొలువంగాఁ బోయి యాఋశ్యశృం
గుని రావింపు మటంచుఁ బూర్వకథ వాక్రుప్తన్ సుమంత్రుండు వా
నిని నాలించి. వసిష్ఠతో నపుడు దానిన్ జెప్పి యంతఃపురం
బును మంత్రుల్ చనుదేఱ నాద్విజుఁగనన్ బోయెన్ బ్రహ్మదంబుతో. 148

వ. మార్గమునఁ గలుగు వనములను, నదులను, మెల్లమెల్లగా క్రమ
మున దాటి యా మునిపుంగవుడు వసించు దేశంబు చేరి రోమపాదుని సమీప
మునఁ బావకునిబోలెఁ బ్రకాశించు నాద్విజ శ్రీమని గాంచి దశరథమహారాజు
యథావిధిగ సకల విధ పూజలం గావించె. అంత,

149

ఆ రోమపాదుఁ డంతట
నారాజు తన సఖుఁ డగుట, నమ్ముని సుతుతోఁ
గూరిమితోఁ జెప్పి తనకు
నా రాజునకుఁ గల బాంధవాదులఁ దెలిపెన్.

150

వ. మరియు నారోమపాదుండు తన్నుఁ బూజింపగా సత్కారములు
వడసి యట ఏడెనిమిది దినము లుండి యొక్కనాఁడు దశరథుం డారోమపా
దునితో నిట్లనియె.

151

దీరాజ ! దీకాంపతి ! నీ

గారాబుకుమార్తె శాంత భునుఁ డగువతితో

నారన్యపురికి వచ్చుత

ఆ రాజ్యమునందు గొప్ప దగువని కలిగెన్.

152

వ. అనుటయు

153

అటులే యంచును రాజు మౌని గమనం బత్వాశ్చతిన్ మెచ్చి తా

నిలు నివివృదే భార్యతో నరుగుమీ పృథ్వికు ప్రో అంచుఁ జె

ప్పబయున్ మౌని యతండు నల్లె యనుచున్ భూనాథుతో నంత పా

వుటకున్ వెంటనె బైలుదేతె విభు నామోదంబుతో ప్రీతితో.

154

ఒండొరు దోయిలించి మది నొప్పెడి మైత్రిని తొమ్ము తొమ్ముతో

మెండుగఁ గ్రుచ్చి తొగిలిడి మిత్రులు నిర్దురు వారు రోమపా

దండును హురుఁదాదశరథుండుఁ బ్రహోదముపొంది రాసఖులే

వెండియు వీడుకొల్ప రఘువీరుండు ప్రోలికి బైలుదేటుచున్.

155

నగరిన్ వేగ యలంకరింపుండు పథిన్ బస్సిరు చిలుకండు తి

న్నగ మార్గంబులు శుభ్రవర్చి మిశ్రులన్ సాంబ్రాజిగంధంపుఁ బొ

త్తగురున్ వత్తుల ధూప మేయుఁ డీక బారైతిరి జెంతాలు చ

క్కడగ సుస్వగతతోరణవ్రజములన్ గట్టుండి యంచున్ వడిన్.

156

పౌరులకు విభుండు త్వరగాఁ

జేరెడు దూతలకు నెల్ల చెప్పియు సనుపన్

వా రనినదే తడవుగ

పౌరులు నెఱవేర్చిరి పతి పనిచిన పైలన్.

157

దశరథుండున్ పసిష్ఠుండును తత్పురి వారల కేది పన్నిరో

విశదముగా సమస్త మది ప్రీతిఁ బొనర్చియు వేగ దూతలన్

దశరథుపాలి కంపి యుటుబాని నివేదనచేయఁగాఁ బ్రజల్త

దశరథు డాయలంకృతపురంబును జొచ్చె ద్విజేంద్రుతోడుతన్.

158

శంఖ దుందుభి తూర్వ ఘోషములతోడ
ఘనముగా ద్వీజవరు ముందు నునిచి కొనుచు
పురిఁ బ్రవేశించు నింద్రాభు భూమివిభునిఁ
గని మహానంద మొందిరి జనము లెల్ల.

159

ద్వీజుని సంతిపురంబు ప్రవేశపెట్టి
శాస్త్రదృష్టమౌ రీతిఁ బూజలను జలిపి
మునిని రావించి నందుకు మోట మొంది
తన్ను ధన్యుగఁ దలపోసె ధరణివిభుఁడు.

160

సువిదితుఁడు భర్తతో వ
చ్చు విశాలాక్షి సతి శాంతఁ జూచి మివులఁ బొ
ర విశాలాక్షులు కనుఁగవ
తొవమాలలు వైచుచుఁ దులతూగిరి ప్రీతిన్.

161

వనితలు పూజలు నల్పఁగ
ఘనుఁడౌ భూపతి విశేష గౌరవములతో
మునివరు ఋత్విజుఁ దన్నును
గన; సుఖముగ శాంత కొంత కాలం బుండెన్.

162

—: అశ్వమేధయజ్ఞ ప్రయత్నము :—

అంతఁ గొంత గతింపఁ గాలము హాయి గూర్చు వసంకమే
సంతసాన నలంకరించుక సర్వలోకుల స్వాంతముల్
సంతతంబు వెలార్చు జేయుచు రాఁగ, రాజు నెడందలో
సంతరించెను యజ్ఞభావన పర్వులున్ ముద మొందఁగన్.

163

పిదప దేవఋషి యయిన యా విప్రవరుని
శిరసు వంచి నమస్కరించియుఁ బ్రసన్నుఁ
జలిపికొని వంశము నిల్పి సంతతికయి
యిష్టి యాచరింప వరించె ఋత్విజుఁగను.

164

వ. పిదప ఆరాజుచేఁ జక్కఁగ సత్కృతుండయి యా ఋశ్యశృంగుఁడు
అట్లే యని రాజుతోఁ బలికి మరియు “సామగ్రి సమకూర్చుము. నీయశ్వ
మును వదలుము. అందమైన ప్రదేశమున యజ్ఞభూమిని ఏర్పఱచుమనెను. 165

అంత మంత్రుని తత్ముఁడైన సుమంత్రునితో రాజిట్లనియె. “ఓసుమంత్రా
వెంటనే ఋత్విజులును, బ్రహ్మవాదులునైన సుయజ్ఞుని, వామదేవుని, జాబాలిని
కాశ్యపుని, పురోహితుడయిన వసిష్ఠుని, ఇంకను మిగిలిన ద్విజ సత్తములను
బిలుపుము” అనుటయు అత్యంత విక్రముఁ డయిన ఆ సుమంత్రుఁడు త్వరగా
పోయి వేదపాఠగులైన యా సమస్తవిప్రులను రావించెను. 166

అప్పుడు ధర్మాతుఁ డయిన దశరథ మహారాజు వారిని పూజించి ధర్మార్థ
సహితమును మృదు మధురము నైన వాక్యము నిటు వలికెను.” పుత్రులకై
మిగుల ఆవేదన పడుచున్న నాకు సుఖమన్నది లేదు. అందుకై అశ్వమేధ
యాగము చేయవలయునని బుద్ధి కలిగినది. కనుక శాస్త్రమునందుఁ జెప్ప
బడిన కర్మప్రకారము యజింపఁ గోరుచున్నాను. ఈఋషి పుత్రుని ప్రభావము
చేత నా కోరికలను పొందుదునుగాక అని. 167

ఇది విని బాగు బాగు అని వసిష్ఠుడు మొదలైన బ్రహ్మవేత్తలు పార్థి
వుని నోటినుండి బెలువడిన యా వాక్యముల నభినందించిరి. అవల ఋశ్యశృం
గుఁడు మొదలగువారు రాజుతో నిట్లనిరి. “ఓ రాజా! సామగ్రి సమకూర్చుము
నీ గుఱ్ఱమును వదులుము. సరయువునకు ఉత్తరమున యజ్ఞభూమి నేర్పఱ
చుము. అన్నివిధముల అమిత విక్రములయిన సలపురు పుత్రులను పొందె
దవు. పుత్రులకై యిటువంటి ధర్మబుద్ధి పుట్టినది మంచిది అని వచించిరి. తరు
వాత రాజు ఆ ద్విజుల మాటల నాచరించి సంతోషముతో శుభాక్షరములు గల
యావాక్యమును అమాత్యులతోఁ బలికెను. 168

“గురువుల పవనములన నాకయి శీఘ్రముగా సామగ్రి సమకూర్చుండు. సమర్థులయిన భటులు అనుసరింఁ ఈ పాఠ్యాయునితో పురోహతునితోఁగూడ అశ్వమును వదులుండు. సరయువునకు ఈ త్తర ప్రాంతమున యజ్ఞభూమి ఏర్పాటు చేయుండు. తల్పేత్త ప్రకారముగ యథావిధిగా శాంతులు వర్ధిల్లుఁ గాక. భూపతులందరు ఇట్టి యజ్ఞము చేయువారరు. ఇందు ప్రమాదము కలుగ రాదు. ఈ యజ్ఞశ్రేష్ఠముతో ఏదైన ప్రమాదము సంభవించినచో మిగుల కష్టము కలుగును. విద్వాంసులైన బ్రాహ్మరాక్షసులు ఏదోయొక ఛిద్రమును పెడకు చుందురు. యజ్ఞము పొడైనచో ఆ యజ్ఞకర్త చెంటనే నశించును. తనుక యథావిధిగ ఈ యజ్ఞము పూర్తియగునట్లు చక్కని విధానముగ చేయుడు. ఇందు పనులతో సమర్థులైనవారిని నియోగింపుండు.

169

అని రాజు పలుకుటయు ఆ మంత్రులందఱు పార్థివేంద్రుని యాజ్ఞను పూజించి దానిని తగు సజ్జాచరింప అవల రాజుచే అనుమతించబడిన వారయి యాద్విజులు రాజవృషభుని యాజ్ఞను పొంది. వచ్చినచుట్లు మరల ఎవరి యింద్లకు వారుపెళ్ళిరి.

ఇంక రాజు ఆ బ్రాహ్మణోత్తములు గృహముల కరుగ మంత్రులను వీడ్కొల్పి మహాద్యుతి గలవారి డయి స్వమందిరమున కరిగెను.

170

—: దశరథుండు అశ్వమేధ దీక్షను పూనుట :-

తిరిగి వసంతము తిన్నంగ రాంగన్
కరముగ వత్సర కాలము నిండెన్
గురుతర శౌర్యము కూడిన రాజున్
వరతురగేష్టికి బాగుగఁ బూనెన్.

17

గురువు వసిదునికి నమ
స్కరించి తగినటు పూజ నలిపి పెనయింపన్
మరియద ముప్పిరి గొన ద
శరభుఁడు సంతతిని గోరి నరగునఁ బలికెన్.

172

ఓ భగవానుఁడ ! న్యాయం
బొ భాతిని నాదునిష్టి పవరింపుమయా !
తై భవ మగుచుజ్ఞాంగపు
శోభల లోపమ్మునుంతచొరరాదు నుండి.

173

సేపు సఖుఁడవు సుహృత్తువు
సీ వుత్తముఁడ వయినమహానిఁడు గురుఁడవున్
సీవే భరింపనర్హుడ
వీవ వహింపఁదగునిట్టి యిష్టిభరంబున్.

174

వ. అని రాజు పలుక-

175

ఎది సీవెటు చెప్పితివో
యది యటులె యొనర్తు నంచు నాద్విజవర్యుం
డధిపునితోడఁ బలికి చే
యందగువనులు చక్కఁజేరు నధికత్రద్ధన్.

176

యజ్ఞకర్మల నిష్ఠాతు లై నద్విజుల
వరమధర్మాత్ములౌను స్థాపత్యవిధుల
నిష్ఠితు లయినపెద్దల నేర్పు గలుగు
శిల్పకరుల వద్రంగులఁ జేర్చి మఱియు.

177

భవతుల నట నర్తకులను గణకవరుల
శువులు శాస్త్రవిదులు బ్రహ్మత్రుతులు నైన
పురుషవర్యులఁ బెద్దలఁ ద్వరగ నపుడు
ఆవసిష్ఠుఁడు రావించి యనియె నిట్లు.

178

వ. “మీ రందఱు రాజుకాసనప్రకారము యజ్ఞకార్యమును గూర్తురు గాక. త్వరగా వేలకొలది యిటుకలు తీసికొనిరండు. బహుగుణములతోఁ గూడిన గుఱారములు రాజులకు వేయవలయును. బ్రాహ్మణులకు వందల కొలది శుభములైన గృహములు రచింపవలయును. అవి బహువిధములైన భిక్ష్యములతోడను అన్నపానములతోడను గూడి యుండఁదగును. అటులే పౌరజనులకును వాల చిస్తరమైన వలు కక్ష్యలు గల నర్వసదుపాయములతోఁ గూడిన నివాసములు చేయవలయును. ఆవిధముగనే జనపదముల నుండు జనులకు బహుళోభనమైన యన్నము పెట్టవలయునే గాని యెదోలీలగా నిర్లక్ష్యముగాఁ జెట్టరాదు. వర్ణములవా రందఱు సత్కరింపబడి యెట్లు పూజను పొందగలరో యిట్లు చేయవలయును. కామ క్రోధములచే నైనను తిరస్కారము ఏమాత్రము ప్రయోగింపఁదగదు. యజ్ఞకర్మలందు ఏపురుషులై తే శిల్పులుగా నిమగ్నులై యుందురో వారిని గూడ విశేషముగా క్రమము ననుసరించి గౌరవింప వలయును. వారందఱు ధనములతోడను. భోజనములతోడను నిండి యుండు నట్లు చేయవలయును. అంతయు చక్కఁగ విహిత మగు నట్లును ఏమాత్రము లోటు రాకుండు నట్లును చేయవలయును. వీరందఱు స్రీతితో స్నిగ్ధమైన మనస్సుతోఁ జేయుదురు గాక.” అని వసిష్ఠుడు చెప్పవలయు వారందఱు దరి కరుదెంచి “మీరు చెప్పిన దంతయుఁ జక్కఁగా చేరుఁబడినదే యని తలఁచుఁడు. ఏమాత్రము లోటు చేయబడదు. మీరు చెప్పిన ప్రకారము చేయుదుము. ఏ కొంచె మైన లోటు రానియము.” అని వారు పలికిరి.

179

పిదప వసిష్ఠుడు సుమంత్రుని రావించి యిట్లు పలికెను. “ఓ మంత్రీ వర్యా వృధిలతో ధార్మికులయిన సృపతులను పిలిపింపుము. అన్ని ప్రదే శములందుఁ గల బ్రాహ్మణులను క్షత్రియులను వైశ్యులను శూద్రులనుగూడ వేలకొందిగ సత్కరించి రప్పింపుము. శూరుఁడును, సత్య విక్రముఁడును, సర్వకాస్త్రములందు నిష్ణ గలవాఁడును, వేదములందు నిష్ఠితుఁడును, మహా భాగుఁడును మిథిల కథిపతియు నయిన మిథిలాధిపతిని స్వయముగానే సత్కరించి రావెంపుము. అతఁడు పూర్వమునుండియు నునకు సంబంధించిన వాఁడు గాన ముందు తెలిసికొని ముందుగా నీకుఁ జెప్పచున్నాను.

స్నిగ్ధహృదయుఁడును, ఎల్లప్పుడు ప్రేమముగాఁ బలుకుచు నుండు బాంధవును, మన రాజసింహునికి మిత్రుఁడును అయిన కాశీపతిని స్వయముగానే నిపు వెళ్లి రప్పింపుము. పృథ్వుడు. పరమ ధర్మాత్ముఁడును మన రాజేంద్రుని మామగారు సగు కేకయరాజును సపుత్రకముగా ఇక్కడకుఁ దీసికొని రమ్ము.

మహానుభావుఁడును, అంగ దేశాధిపతియు. రాజసింహునికి బాల్య మిత్రుఁడు, యశస్వియు నయిన రోమపాదుని బాగుగా సత్కరించి తీసుకొని రమ్ము.

ఇంకను వృధిబిల్కఁ గల స్నిగ్ధహృదయుముగల రాజులను బంధు మిత్ర పరివార సమేతముగా శీఘ్రముగా నిటకు రప్పింపుము.” అని ఇట్లు వసిష్ఠుడు పలుకఁగా విని మహాత్ము డయిన సుమంత్రుడు త్వరితగతితో బాటు రాజులను రప్పించుటకయి తగు పురుషులను పంపి. ముని శాసనమును బట్టి తాను స్వయముగా వెళ్ళెను. 180

ఇంక నాయాకర్మలలో నిపుణు లైన వారందఱు యజ్ఞములో ఏది చేయఁబడినదో అది యంతయు పచ్చి ధీమంతుఁ డయిన వసిష్ఠునికి నిశేదిం చిరి, అపు డది విని ప్రీతిపొందిపవాఁడై పసిష్ఠుఁ డిట్లు పలికెను. 181

వేనికిని దిరస్కృతితోఁ

గానీ, నిర్లక్ష్యమునఁ గానీ యెపుడున్

దానము చేయఁగ రా, దటు

దానము చేసిన యెడ నది దాతనె చంపున్.

182

వ, అని వచించెను.

183

అంతఁ గొన్నిరోజులలోనె యవని పతులు

చాల రత్నాలు కాన్కగా క్షౌతహేంద్రుఁ

దైన దశరథునికీ దెచ్చి యప్పగించి
యజ్ఞమును జూడ నుండిరి హర్ష మొదవ.

184

వ. అనంతరము వసిష్ఠుడు సుప్రీతుడై రాజుతో నిట్లు పలికెను. 185

పురుషవ్యాఘ్ర ! త్వదాజ్ఞ ను
సరపతు అరుదెంచిరి, తగునటు వారలకున్
మరియాదలు చేసితి, మింక
నరులును యజ్ఞంపుఁ బను తొనర్చిరి శ్రద్ధన్;

186

మనసుచేత నిర్మింపఁ బడినదివోలె
సర్వకామాలతోడను సర్వదిశల
నిండి యుండిన యాయజ్ఞ నిలయు మరసి
యింక బయలుదేలు నృపేంద్ర యిష్టి సలుప.

187

వ. అప్పుడు వసిష్ఠుడును ఋశ్యశృంగుడును వచింప జగత్పతి యైన
దశరథుడు శుభమైన దివసమున శుభనక్షత్రమున బయలుదేలి వెళ్ళెను. పిదప
వసిష్ఠప్రముఖు లైన ద్విజశ్రేష్ఠులు ఋశ్యశృంగుని ముందుంచుకొని యజ్ఞ
వాటికయందు యథావిధిగ యజ్ఞకర్మను ప్రారంభించిరి. 188

—: దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేయుట :—

మరి యేడాదియు నొండఁగఁ
దురగం బెల్లెడలఁ దిరిగితొరగా రాఁగా
సరయువు నుత్తరతీరపు
దరి యజ్ఞము నొనర్చె ధరణిపుఁ డంతన్.

189

మునిని ఋశ్యశృంగుఁ దమముం దునిచికొనుచు
వేదపారగుల్ యాజకుల్ చిత్రపరులు
ఆమహాత్ముఁడౌ నృపచంద్రు నశ్వమేధ
యజ్ఞమున శాస్త్రవిధిఁ గర్మ లాచరింతు.

190

ప. అందు మతియు ద్విజులు త్వరగా నుపకరించు ప్రవక్ష్య మను
కర్మను ఉపసద మనునిష్ఠిని యథాశాస్త్రముగా నాచరించి, యథావిధిగ నితర
కర్మ లభికముగా నొనర్చిరి. మునిపుంగవులు సంతుష్టులై ఆయాదేవతలను
పూజించి ప్రాతఃసవనము మొదలగు కర్మల నాచరించిరి.

191

ఇంద్ర దేవతాక మైన హవిర్భాగము ఇవ్వఁబడినది. అనఘుఁ డైన
రాజు అభిషుతు డయ్యెను. క్రమముగా మాధ్యందిన సననము ప్రవర్తిల్లెను.
శాస్త్రప్రకారము చూచి బ్రాహ్మణపుంగవులు ఈమహాత్ము డైన యారాజునకు
సాయంసవనమును ఆచరించిరి.

192

అట నింద్రాదిక దైవతోత్తముల శిక్షాభ్యస్త మంత్రాక్షత
స్ఫటికంబుల్ గొని ఋశ్యశృంగముఖు లాహ్వానించి పూజించి రం
తటహోతల్ వడి సామగాన యుతమంత్రాహ్వానముల్ మాధురీ
స్ఫుటకంఠంబులఁ బాడి వారికి హవిన్సుల్ గూర్చి రత్నాదృశిన్. 193

మరియొక గతి హోమంబులు
జరగవు మరియొవ్వి యయిన జన్మములోనన్
పౌరపాట్లు గాని దొరలవు
జరపిరి యజ్ఞంబు బ్రహ్మసమముగ సర్వుల్.

194

ఆనాఁడులలో శ్రమచేఁ
గాని క్షుధవలనను గాని గాసిలువారల్
గానఁ బడరు, లేఁడు బుధుఁడు
కాని ద్విజుఁడు, శతసహచరి కాని బుధుండున్.

195

భుజియింతు ద్విజులు నిత్యము
భుజియింతురు కూడ్రు లెబ్బడు ముదమున నరులున్
భుజియింతురు తాపసులును
భుజియింతు శ్రమలులుగూడ పూర్తిగ నెలమిన్.

196

భుజియింతు స్త్రీలు పృథ్వులు
భుజియింతురు రోగులేని పొట్టలు నిండన్
భుజియింతు రనిశము వారు భుజియింతురు గా
ని జనింపదు మదికి తృప్తి; నిచ్చలు రుచులన్.

197

పెట్టుండి; అన్నము పెట్టుండి
కట్టుకొనఁగనియుండిండు భువమగు వలువల్
ఇట్టులు ప్రేరేపించుచు
నట్టులె వడ్డించివార లచటి జనంబుల్.

198

అన్నపు రాసులు పెక్కులు
కన్నులకు కొండ లంత కనఁబడఁ దొడఁగెన్
అన్నము, పానములను గొని
గ్రగ్గనినఁ దృప్తి గనియె ప్రతిదేశ్యండున్.

199

వంటకపు రుచుల క్రొత్తల్
మంటికి మింటికిని సాగ జ్ఞాఘింతు ద్విజుల్
తింటి మిట “నహా తృప్తిం
గంటిమి నీకు శుభ” మనుట జ్ఞాపతి వినియెన్.

200

ఎంతయును జక్కఁగ నలంకరించుకొన్న
పూరుషులు బ్రాహ్మణులకును భుక్తివేళ
వడ్డనలు చేసి రటుపైని వారిసేవ
నలిపిరి మణికుండలములు గలుగువారు.

201

కర్మకును గర్మకును మధ్య కలసి తాము
విప్రులును హేతువాదములే పెక్కు చేసి.
రాకరి నొకరి జయించెడి యుక్తి మీఱ
భీరులు సువక్త లంత వాదించుకొనిరి.

202

ప్రతిదినంబును నాయుజ్ఞవాతీయందు
కౌశలము గల్గు ద్విజవరులే కలసి మెలసి
శాస్త్రవిధి మీఱకయె కర్మసముదయంబు
వృద్ధ చోదితులొచుఁ గావించినారు.

203

అఖిల వేదాంగముల యంత మరచునతఁడు
ప్రతము పూన నతఁడు బహుశ్రుతుఁడు గాని
వాఁడు, వాదనైపుణి పడయ నతఁడు
సృష్ట సదస్సులలో ద్విజుఁ డెవఁడు లేఁడు.

204

వ. అట్టి చోట

యూప ముత్తేపించుచుండు ప్రేషపు వేళ
మారేడు యూపంబు లాటు పాతి
చంద్రకఱ్ఱవి యాటు సరిగ మారెడువాని
దరి మోదుగువి యాత మరల పాతి
విరిగి కఱ్ఱది యొండు, మఱి దేవదారువి
రెండు, బారెడు దూర మొండె పాతి
యొగి నిర్వదొక్కటియును పాతి యజ్ఞ కో
విదులు శాస్త్రజ్ఞులు పదిలపఱచి

యజ్ఞ శోభకు బంగార మలఁది వానిఁ
జక్కఁగా నిట్లు చేయించి రక్కజముగ
అవ్వి యివ్వది నాలుగే సంగుళముల
నలరి యన్ని వల్వలుఁ గప్ప నందగించె.

206

నేర్చు గల శిల్పుల వాని నిలువ సరిగ
ఎనిమిదగు కోటమ్ముల నెసంగి నునుపు
గలిగి చక్కగాఁ జేయఁగా గట్టి వగుచు
నుండి కన్నులకును విందు నొదవఁ జేసె.

207

చిక్కని వల్లులు చుట్టఁగఁ
జక్కని పుష్పములచేతఁ జందనములచేఁ
మిక్కిలి పూజింపఁగ నవి
యొక్కవ వెలింగె దివి సప్తములున్ బోలెన్.

208

అటఁ గొలతల కనుగుణ మగు
నిలుకలచే నగ్నికుండ పేర్చడి వెలిసెన్
అటు శిల్పకర్మములలో
వలుపులు బ్రాహ్మణులు వ్రేల్చి వహ్ని వెలింగెన్.

209

వ. ఆ రాజసింహుఁ డగుదశరథుఁడు వయసము జరవఁదగిన యగ్ని
కుండ, భూమి గరుడాకారముగను స్వర్ణేష్టికా పక్షములు గలదిగను అటు చితులు
త్రిగుణములై పదు నెనిమిది రూపములుగలదిగను కుశలు లగుద్విజులచేఁ
జేయఁబడియె, అందు ఆయాదేశతల నుద్దేశించి యధాశాస్త్రముగ పశువులు
సర్పములు పక్షులు హయములు జలచరములు మారణ విశననాదికర్మలందు
ఋత్విజులచే నుంచబడినవి. ఆ దశరథమహారాజుచేయు యజ్ఞమందు గల
యఃపస్తంభము లందు మూడు వందల పశువులు ఉత్తమ మైనయశ్వ
రత్నమును బంధింపఁ బడెను.

210

అంత నాజికిఁ గొనల్య యన్ని యెడలఁ
జలిపి వరిచర్య, మిగుల హర్షంబుతోడ
మూడు కత్తులు తనహస్తమున గ్రహించి
నయముగ హయంబు విశననం బొనర్చి,

211

పదిల పఱచిన మదిని నావాజితోడ
ధర్మ మగునిష్ఠుఁ గొసల్య తాను రాత్రి
గడిపె; హోత యధర్మ్య వుగ్ధాత మహిషి
నింకొకతె నాహయమువరి నేర్పఱచిరి.

212

న. అంత నియతేంద్రియుఁ డైన ఋత్విక్కు శాస్త్ర ప్రయోగ సంపన్నుఁడయి ఆ యశ్వముయొక్క పశను తీసి నిప్పుపై ని కాచెను. ఆ రాజు నహంగంధమును యథాశాస్త్రముగా కాలము ననుసరించి ఆహ్రాజించి తన పాపమును పోఁగొట్టుకొనెను. బ్రాహ్మణులైన ఋత్విక్కులు పదునాఱుగురు ఆ యశ్వముయొక్క యంగము అన్నిటిని యథావిధిగా అగ్నిలో ప్రేల్చిరి. అశ్వమేధేతర యజ్ఞముల పశుసంబంధిహవిస్సు ప్లక్షకాఖలండు ఉంచబడినది. అశ్వమేధ మందలి వ్రధాన పశులైన యశ్వముయొక్క హవిస్సు ప్రబృలిహవమీద నుంచబడెను. అశ్వమేధము నాలుగు సవనములుగా చేయవలయునని బ్రాహ్మణులు కల్పశాస్త్రమునుబట్టి కల్పించిరి. అందు మొదటిది అగ్ని ఘోషము రెండవది ఉర్ధ్వము అతిరాత్రము మూడవది శాస్త్రమునుబట్టి జ్యోతిష్ఠోమము అనుష్ఠోమము రెండు అతిరాత్రములు, అభిషిద్యాగము ఆప్తోర్యామము అనుచాల మహాక్రతువులును ఇంకను జేయబడెను.

213

కులమున్ వర్ధిలఁ జేయుంగా దశరథక్షోజీంద్రు డాజ్ఞామహ
బలుఁడై హోతకుఁ దూర్పు పశ్చిమదిశాభాగంబునధ్వర్యకున్
అల ఋత్విక్కుకు రక్షిణంబును నుదగ్ధ్యాభాగ ముగ్ధాత క
ష్టల దక్షిణ లిచ్చె బ్రహ్మ విదితంబౌ నశ్వమేధేష్టిలో.

214

క్రతువును న్యాయముగ ధరా
పతియు ముగించి క్రతుఫలము వర్ధిలఁ జేయన్
గతకిల్విషం డయి పురో
హితు లగుఋత్విజుల కిచ్చె నెల్లధరిత్రిన్.

215

అనలన్ బుత్తిజు లిట్లు వాకొనిరి “రాజా ! యీధరన్ నీవొకం
దవ సర్వంబును ప్రొవ నర్తుడవు, నేలన్ దీని పాలింప నే
మిడిధిన్ జాలుదు, మీసమస్తధరతో మేమేమి కావించుమో
నృపరా ! నిత్యము మేము కోరెడి ధనం బీయొక్కస్వాధ్యాయమే. 216

ఋణ విముక్తిని బొంద వాంఛించు వేని
వీదియో మూల్యముగఁ గొంత నృపర ! యిన్ను
మణులొ రత్నాలొ పసిఁడొ గోగణమొ యేదొ
కొంచె మిడు, మేమి పని మాకు క్షోణితోడ. 217

ఇటు వేదాల్లి మధించు బ్రాహ్మణు అనన్ పృథ్వీశుఁ డవ్వారి క
చ్చట గోవుల్ పదిలక్ష కోట్లుపదియున్ స్వర్ణంబు, నల్రెల్లె యా
నటు వెండిన్ గురిపింప, ఋత్విజులు తామద్దానిసర్వంబుచెం
గట నర్పించిరి యవ్వసిష్ఠునికి నింకన్ ఋశ్యశృం గర్హికిన్. 218

ఋశ్యశృంగ వసిష్ఠ లాయెల్ల ద్విజుల
కనువుగా నాధనంబు భాగములు చేసి
యీయ వారలు సుప్రీత హృదయు అగుచు
నెంతయును వారలన్ ప్రశంసించినారు. 219

క్రతువు దర్శింప వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు
శ్రద్ధతోఁ గోటకొలదిగ స్వర్ణమిచ్చి
మఱియు నిడ నేమి లేమి క్షమాధవుండు
నడుగ నిడె బీద, కున్నచే కడియ మొకటె. 220

గణనీయుల్ ద్విజు లెంతో సంతసపడంగన్ హర్ష బాష్పాకులే
క్షణుడై యాద్విజవత్సలుండు నృపుడాత్మాదేవులన్ మ్రొక్క బ్రా
హ్మణ! అష్టాంగము లుర్విసోక, బ్రణతుండౌ రాజు నీక్షించి తత్
క్షణమే దీవెన లిచ్చి మెచ్చిరి మహోదారున్ ధరిత్రీవరున్. 221

వ. ఇట్లుప్రీతి గల మనస్సుతో దశరథమహారాజు అను తమంబును పాప నాశకంబును, స్వర్గమును, హిందించునదియు, పార్థివేంద్రులకుగూడ దుష్ట రంబును నగు నాయుజ్జమును యధావిధిగా నాచరించి ఓయి సువ్రతా! మా వంశమును వృద్ధి పొందునట్లు చేయు నీవ యర్హుండవు. అని రాజు పలుక 'అట్లు యగుగాక' అని ఆ ద్విజస త్తముడు “ఓ రాజా! నీ కులము నుద్ధరింప నల్పరు కుమారులు గలుగుదురు” అని వచించెను. అపుడా ఋశ్యశృంగుని వాక్యము ఆలకించి ప్రయతుండయి, అతనికి ప్రణమిల్లి ఆమహాత్ముడయిన దశరథుండు పరమానందమును పొందెను. మరల నాఋశ్యశృంగుడు పుత్రులు కలుగ నిటు ప్రోత్సహించుచు బలికెను,

222

—: పుత్రకామేష్టి :—

శ్రీయుతుండు వేదవిదుఁ డతఁ
డేయది తరువాయి యాచరింపఁగ వలెనో
ఆచుది ధ్యానించి తెలిపి
యాయుధిపతి కనె సమాధి యంతఃసునందున్.

223

ఆత్మజన్ములఁ గల్గించునదియ యగుటఁ
బుత్రకామేష్టి యనుపేరఁ బొగడఁ బడిన
యిష్టి నీచేతఁ జేయింతు నిదె యథర్వ
శిరసులోఁ జెప్ప మంత్రాలచేత విధిగ.

224

వ. అని తేజస్వి యయిన ఋశ్యశృంగుండు పలికి యాపుత్రకామేష్టిని ఉపక్రమించి మంత్రములందు దృష్ట మైన కర్మ ననుసరించి యగ్నియందు ఆహుతులను వ్రేల్చెను.

225

దశరథుని యాగమునకువచ్చి దేవతలు రావణువలనఁ
కలుగు బాధలు విష్ణువునకుఁ జెప్పుట

అంత దేవతలు గంధర్వులు సిద్ధులు పరమర్షులు యధావిధిగా తమ తమ యజ్ఞ భాగములను గైకొన నచటి కరుదెంచిరి. అట్లు వసుదేవచిన్ దేవతలు

తగురితిని కుశల ప్రశ్నానంతరము అనదస్సుతో లోకకర్తయును బ్రహ్మతో
తమ కష్టసుఖములు చెప్పకొనుచు నిట్లనిరి. 228

భగవంతుండ! భవత్ప్రసాదమున గర్వం బంది బల్మిన్ మమున్
తెగ బాధించును రావణుం డనెడు దైతే యుండు, తచ్చిక్షచే
యంగ లేమైతిమి, నీవు వానికి వరంబట్టిచ్చినా వద్ది యె
ప్పుగ మన్నింపవలెన్గదా గనుక మేమున్ సైతుమవ్వానిన్. 227

వ. ఆదుర్మతి యుత్తమము లైన మూడు లోకములను బాధించును
త్రిదశాధిపుఁ డైనయింద్రుని ఎదుర్కొనగ జూచును. 228

పరమును గొని మోహితుఁ డయి
కరము ఋషుల, యక్షుల మరి గంధర్వుల భూ
సురులను రాహుప్రముఖా
సురుల నెపు డతిక్రమించుఁ జూడఁగ రాకన్. 229

తపనుండు తపింపఁడాతని,
నెపుడున్ వీచండు వాయు వీక్రూరుదరిన్
ఎపుడు మెదలఁ డురుకుతరం
గపు మాలలు గల జలధియుఁ గన్గొని వీనిన్. 230

ఘోరదర్శనుఁ డగునారాక్షసునినుండి
ఎంతో భయము మాకు నెపుడు గలుగు
కాన వానివధకుఁ గరుణించి యేదైన
నొక్క యుక్తిఁ జెప్పయోయి దేవ. 231

వ. అని యిటు దేవతలు విన్నవింప నపు డాబ్రహ్మ యాలోచించి
యిట్లనియె. 232

బలి! యౌ నౌ నిఁక నాదురాత్ముని పథోపాయమిదే తట్టె వా
డల గంధర్వులచేత దానవులచే నాయక్ష రక్షోగణం

బులచే పథ్యుండుగాని యటుల వధంబున్ గోర నే నంత న
ట్టులె యుండిన్ నరు లేమి లెక్క యని వాడున్ జెప్పఁ తామర్చులన్.

233

కాన వాని మర్త్యతరు లై నవారు
చంపఁ జాలరు మర్త్యులే చంపఁగలరు
అనుచు బ్రహ్మ చెప్పిన ప్రేమ మయినమాట
విని మహర్షులు దేవతల్ గనిరి ముదము.

234

ఇంతలో వచ్చె పలుద్యుతు లెసఁగుచుండ
శంఖ చక్రాలు గదయు హస్తముల వెలుంగ
మురువుఁ బీతాంబరము మీఱ ముజ్జగంబు
లేలు విష్ణువే బ్రహ్మ యున్నెడకుమెల్ల.

235

వ. అపు డట్లు బ్రహ్మకడకు వచ్చి సమా హితుఁడై యున్న విష్ణువును
జూచి దరిఁ జేరి అంత వినతులయి స్తుతు లొనర్చి యా సుర లందఱు ఇట్లు
విన్నవించిరి. “ఓ మహావిష్ణూ ! లోకములకు హితంబు చేయు కోరికతో ని
న్నొక పనికై నియోగింతుము. అయోధ్యకు అధిపతియును ప్రభువును
ధర్మంబు తెలిసిన వాఁడును వదాన్యుఁడును మహర్షులతో సమం బయిన
తేజస్సు గల వాఁడు సగు దశరథు డను నొక రాజు గలడు. అతనికి ప్రీతీ
కీర్తులను జోలిన ముగ్గురు భార్యలు గలరు. వారియందు నీవు నిన్ను
నాలుగు రకములుగ విభజించికొని పుత్తుఁడవు కావలయును.

236

అందు మనుజుఁడ వయి, పృథ్వి పొంది యున్న
లోకకంటకు, దేవతల్ గూల్చి లేని
రావణునిఁ జంపు: వాడు వీర్యాంధుఁ డగుచు
బాధ లిడుఁ గిన్నరుల మునిశ్వరుల సురల.

237

నందనవనంబునందు నానంద మొంద
స్వైరముగ విహరించు నచ్చరల మునుల

సిద్ధ గంధర్వ జనుల హింసించు చుండె
సతతము మదించు మూర్ఖ రాక్షసుడు మిగిలి.

228

కనుక సిద్ధ గంధర్వ యజ్ఞాదు తెల్ల
నిన్ను శరణు జొచ్చిరి దేవ ! నీవె యిపుడు
మాకు నందఱకును పరమంపు గతివి
శత్రు వధకయి భువి మానసంబు నిలుపు.

229

ప. అని ఇటు లాదేవతలు విన్నవించ నాలకించి దేవేళుండును విబుధ
పుంగవుండును సర్వలోక సమస్కృతుండు నగు విష్ణువు మోమునఁ జిటునవ్వు
వెన్నెలలు పుచ్చపూవులు పూయఁ అక్కడఁ గూడియున్న ధర్మసహితు లైన
యా పితామహప్రహులు లైన సర్వత్రిదశులఁ గనుఁగొని “ఓ సురలారా !
యింక భయంబు వీడుడు, మీకు భద్రంబు గలుగుగాక. మీ హితమునకై
యుద్ధములో క్రూరుండును, దుష్టుండును. దేవర్షులను బాధించువాడు నగు
రావణుని పుత్ర పౌత్ర మిత్ర శ్ఞాతి బాంధవామాత్య సహితముగ వధించి పది
వేలేండ్లును పదినూర్ల యేండ్లును భూమిని పరిపాలించుచు మానవ లోకమున
పసింతును” అని దేవతల కిటు పరంబొసఁగి యాత్మవంతుఁ డగు హరిదేవుండు
మానవ లోకమున తానుగూడ జన్మించుటకై యాలోచింపదొడగి.

240

అంతఁ బామరసదళాక్షుఁ డాత్మ నిందు
నాలుగుగ విభజించి నృపాలుఁ డైన
దశరథునిఁ దండ్రిగాఁ గొని ధరణియందు
బుట్టఁ గోరెను సురలను బ్రోవఁ దలచి.

241

అవల గంధర్వులును రుద్రు లప్పరసలు
ప్రొవుపడ దేవతలు విష్ణుమూర్తి నెన్నొ
దివ్యమగు స్తోత్రములతోడ భవ్యరీతి
స్తుతి యొనర్చి వాక్రుచ్చిరి శుభము మీఱ.

242

వ. ఓదేవా ! ఉచ్ఛతుఁడును ఉగ్రతేజస్కుఁడును మిగుల దర్పించిన
వాఁడును దేవేంద్రుని ద్వేషించువాఁడును అందఱును విశేషముగా నేడ్చించు
వాఁడును సాధువులకు తపస్వులకుఁ గంటక మైన వాఁడును తాపనులకు
భయముగూర్చు వాఁడును అయిన యారావణుని మొదలంటఁ జెల్లగించివే
యుము. ఇల బాంధవ సహితముగా నధికపౌరుషముగల యా రావణుని జంపి
కృతకృత్యుడనై చింత లేక చిరకాలమునుండి దేవేంద్రపాలితమై ఏ దోష
ములు పాపములుగాని లేని నీ లోకమునకు మరల రమ్ము” అని. 243

దేవతలు వెడలి పోయిన పిదప ఒక దివ్య పురుషుడు
అగ్నికుండము వెడలి దివ్యపాయసము దశరథుని కిచ్చుట

వ. పిదప భగవంతుడైన నారాయణుడు ఇట్లు రావణవధకై దేవతలచే
నియోగింపఁ బడి- సర్వమును తెలిసినవాఁ డయ్యును తెలియనివాఁడు బోలె
మధురమగువాక్యము ఇట్లు పలికెను, “ఆ దురాత్ముఁడైన రావణుని వధించు
టలో ఏ యుపాయ మవలంబింపవలెను. ఏ యుపాయముచే మహర్షులకుఁ
గంటకమై యున్న వానిని వధించెదను” అని ఇటు నారాయణుఁడు పలుకు
టయు నంత అవ్యయుఁ డగు హరితో దేవత లందఱు ఇటు వచించిరి. 244

మనుజశరీరము దాలిచి
యనిలో రావణుని జంపు మతఁడు తపంబున్
పొనరించి చిరము నరమును
గొనెను దౌలుతఁ బుట్టి జగము గూర్చిన యజుచే.

245

మానవుఁడు తక్కుఁ దక్కిన ప్రాణివలన
భయము లేకుండునటు బ్రహ్మ వరము నిచ్చె
పురుగులనుబోలె నరులను నరసి వారి
లెక్కఁ గొనకయె మిగుల గర్వించి పోయె.

246

ఇంకం జూఁడుఁడు వాఁడో
జంకక లోకములు మూఁడు చంపఁగఁ దొడగెన్

కొంకక కనబడు వనితలఁ

జంక నిడును నరులె చంపఁజాలుదురు హరి :

247

అని సురలు వచించెడి పల్కు లాలకించి

తండ్రిగా దశరథస్వపున్ దలచె హరియు

నన్నదామహద్వృత్తి శత్రుహంతకుఁ డగు

స్వపుండును జేయు బుత్రకామేష్టి" యనుచు.

248

వ. ఇటు హరిదేవుండు నిశ్చయించుకొని పితామహుని వీడ్కొని దేవతలును మహర్షులును పూజలు సలుపుచుండ నటనుండి యంతర్ధానంబు పొందె.

—: ఒక మహాపురుషుండు దశరథునికి పాయనము నిచ్చుట :-

వ. అట నింక యాగంబు సేయు నాదశరథమహరాజు యజ్ఞవహ్ని నుండి ఆతులప్రభ కలిగి మహావీర్యంబును మహాబలంబును గల యొకానొక మహాపురుషుఁ డుద్భవించె. ఆతఁడు నలుపు, ఎఱుపు గల అంబరములు ధరించి ఎఱ్ఱని ముఖము కలవాడై దుందుభుల ధ్వనిసండి గంభీరధ్వని గలిగి నున్న నిసింగము జూలును బోలిన వెండ్రుకలు మీసములు గడ్డములతో భూషితుడై శుభలక్షణములతోఁ గూడి దివ్యమైన యాభరణములను ధరించి పర్వతశృంగము వలె నున్నతమయి. మదించిన పెద్దపులి విక్రమంబును బోలిన విక్రమంబు గల వాఁడయి దివాకరుని యాకారము గలిగి మండు వహ్నిజ్వాలల శిఖలతో సమానమైన గొప్పకోరలు గలిగి, గదను చేతితో ధరించి వృషభంబు కంఠరము వంటి కంఠరముతో గొప్ప పక్షిస్థలముతో ఆజానుబాహువులతో రెండు అంగదములతో ఉరమునందు ప్రకాశించు తారావికృతకల్ప మైనహారముతో చంద్రుని వలెఁ దెల్లని దంతముతో మెఱయుచు దేజస్సులచే మండుచున్నవాఁడు వలె లక్ష్మితోఁ దీపించువాఁడువలె పుటమువేసిన బంగారముభూషణముల మెఱయుచుండ ఉద్భవించి పెండిమూతగల దివ్యపాయనముతో నిండిన స్వయముగ

అశ్వర్యకరమైయున్న పెద్ద మేలిబంగారుపాత్రను గెండు చేతులలో పట్టు
కొని దశరథ నృపాలుని జూచి, “ఓరాజా ! ఇక్కడకు వచ్చిన నేను ప్రజాపతి
మనుష్యుడ నని తెలియుము” అనెను. పిదప రాజు దోసిలి పట్టుకొని యిట్లు
సెను. “ఓ భగవానుడా ! నీకిదె స్వాగతము. నీకు నేనేమి చేయుదును” అని.
అపు డాప్రజాపతి మనుష్యుడు ఇటులు అనెను.

249

“దేవతలఁ బూజచేసిన నీవు రాజ !

స్వర్గవాసులవలన నీపాయసంబు

పడసితివి నీవిపుడు, నరవ్యాఘ్రు ! యిదియె

ధన్య మారోగ్యకరము సంతతి కరంబు.

250

వ. అని దివ్యపురుషుండు పలుక*

సరె యని ప్రీతితో నృపతి జాగిలి మ్రొక్కి సురాశి యిచ్చు బం
గరు పరమాన్నపాత్రయును గైకొని యదృశుఁడై ప్రియాస్య సుం
దరుడగు దివ్యపూరుషుఁ బ్రదక్షిణముం బొనరించి మ్రొక్కి బైఁ
బొరలు ముదంబుతో వినయ పూర్ణ ముఖాబ్జముతోఁ గృతజ్ఞుడై.

251

ధనహీనుండు ధనంబు పొంది యెటు మోదం బొందునో యట్లే యా
జనపాలుం డిటు దేవదత్త మగు నాసత్పాయసంబున్ గనుం
గొనె, నాయదృశ్య దివ్య మూర్తి యటనే గావింపఁగాఁ దగ్గ క
ర్మను గావించియ మాయ మయ్యె తుటి నిర్వర్తించి దేవాజ్ఞలన్.

252

సంతోష రశ్మిల నృపతి

యంతఃపుర మెల్ల వెలింగి యట నా ల్లన్

ఎంతయు సుందర మగు వ

ర్షాంతశరదృశుశశిరశ్మిల నభంబులులన్.

253

వ. అంత దశరథుండు అంతఃపురంబు ప్రవేశించి కౌసల్య కిట్లనియె.
“నీకుఁ బుత్రుని ప్రసాదించు పాయసమును గ్రహింపుము” అని నరపతి కౌస

అట్లు ఆపాయసములో సగ మిచ్చి పిదప సుమిత్రకుఁ గౌసల్య కివ్వఁగా మిగి
లిన సగములో సగ మిచ్చి తరువాత ఆమిగిలినదానిలో సగము పుత్రునికై
కైకేయికె ఇచ్చెను. ఆయమృతమువంటి పాయసమును ఆ మిగిలిన దానిని
ఆలోచించి మరల మధ్యస్థురా అగుసుమిత్రకె యిచ్చెను. ఇట్లే వేఱు వేఱుగా
ఆ దశరథమహారాజు తన భార్యలకు పాయసమును వంచి యిచ్చెను, 254

ఆనరేంద్రునియు తమ లైన స్త్రీలు
పాయసం బది భుజించి స్యాంత మలర
అగ్నిసూర్యులతో తుల్య మైన తేజు
పడసి చిరమునకును గర్భవతుల యైరి. 255

ఇకదశరథుడు దిట వొందుహృదయ మెసఁగ
ప్రకట గర్భము కలుగు భార్యలను గాంచి
శత్రు సిద్ధ మహర్షి పూజలను గన్న
హరి త్రిదివమునబలె గడు హర్ష మొంది. 256

ఆమహాత్ముడౌ రాజున కమృతుండు
సుతుఁడుగాఁ బుట్టఁదలచుటఁ జూచి యంత
సర్వదేవులతోడ సత్వరముగ
ననియె నిటు భగవంతుఁడౌ నయ్యజుండు. 257

సత్య సంధుఁడు వీరుండు సర్వులకును
హితము చేయఁ గోరెడి విష్ణు వీతనికిని
మీర లందఱు సాయంబు మీఱి చేయఁ
బుత్తులఁ గనుండు కామరూపులను బలుల. 258

మాయ లెఱుఁగువారి మహనీయశూరుల
వేగముతో వాయువేగ సముల
నీతివేత్తల బుద్ధినిపుణత గలవారి
విష్ణువుతోఁ దుల్యవిక్రములను

వధియింపఁగా రానివారి యుక్తి విదుల
దివ్యగాత్రాంతోఁ దిరుగువారి
సమృతభోజులువోలె నఖిలమౌ నస్థాయిలు
నిఖిల గుణంబుల నెఱయువారి

ఘనత నవ్యశస్త్రీల తనువులందు
ప్రథిత గంధర్వ వరశరీరంబులందు
యక్ష వన్నగ కిన్నర ఋక్ష కపుల
అమల విద్యాధరశ్రీలయందుఁ గనుఁడు.

259

వ. ఇదివఱకే నేను ఋక్షపుంగవుడైన జాంబవంతుని సృజించితిని. నేను
* ఆవులించుచుండ వెంటనే అతడు నా ముఖమునుండి పుట్టుకొని పచ్చెను. అని
భగవంతుఁ డగు నాబ్రహ్మ యట్లు చెప్పఁగా అతని శాసనమును విని వారు
వానరరూపులైన పుత్రులను గనిరి. మహాత్ములైన ఋషులను సిద్ధ విద్యా
ధర నాగులను వనచరులైన చారణులను వీరులైన పుత్రులను గనిరి. 280

తనతో సమానుఁడౌ తనయుని సువాలుని
నధికు వాలిని నిండ్రుఁ డంతఁ గనియె

తపియించు వారిలో నపురూపుఁడౌ రవి
గ్రీవాభిరాము సుగ్రీవుఁ గనియె

అఖిల వానరముఖ్యులం దను త్రము బుద్ధి
యుతుని తారుని బృహస్పతియుఁ గనియె

ఘనుని శ్రీమంతుని గంధమాదన కపిన్
ధనదుండు గనియె నందఱును మ్రొచ్చు

విశ్వకర్మ నలు మహాకపిని సృజించె
పావకుండు శ్రీమంతుని స్వగుణసముని

* పూర్వము శ్రీ పురుష సంబంధము లేకుండగనే సంకల్పాది సృష్టి జరిగినది. పిదప శ్రీ పురుష సంబంధముచే సృష్టి జరిగినది. ఇది పురాణ వచనము.

నీలుఁ డనుమహాకపిఁ గనెన్ వీరుఁడతఁడు
యశముచేఁ దేజుచే మించె నఖిల కపుల.

261

అందమె ధనమగు సశ్వినీదేవత
అందమౌ ద్వివిదుని మైందుఁ గనిరి
వరుణుండు కపివృషుఁ బడసె సుషేణుని
జలదుండు బలవంతు శరభుఁ గనియె
అనిలుండు శ్రీమంతు హనుమంతుఁ గనియెను
వజ్రాంగుఁ డతఁడు జవాన గరుడి
వారు వేలుగఁ బుట్టి వీరు రావణుఁ జంప
మిగుల నాసక్తితో మీఠి యుండ్రు

అప్రమేయబలులు వీరులై యెదిరిచ్చి
స్వైరరూపులై యుందురు మేరు మంద
రాభులై ఋక్ష గోవుచ్చులగుచు ధరణి
* వెలసినారలు హరిఁ గొల్పి వినుతరితి.

262

ఏదేవుని కేరూపము
నేదేవుని కెఱ్ఱిశార్య మేతే జుండెన్
అదేవునితో సమముగ
నాదేవుని సంతతి కపు లలరుదు రణ్ణే.

ఘనదర్శోర్ధతి సింహులై బలిమి నుగ్రంభైన వ్యాఘ్రంబులై
పెనురాళ్ళే నిశితాయుధాలుగ మహావృక్షాలై శస్త్రాలుగాఁ
దునుమం బోరుచు గోళ్ళు గోరలను నెండున్ జీల్చుచున్ వానరుల్
వినుతాస్త్రాశిఁ బ్రవీణులై కడు విజృంభిం తెల్లయుద్ధంబులన్. 264

* ఇక్కడ పునరుక్త శ్లోకములు కొన్ని విడువఁబడినవి.

తైలేంద్రంబుల నై నఁ జిమ్మగల రేచెట్టైన భేదిం త్రికన్
 లీలన్ వాహినినాథు వార్ధిని గడున్ విక్షేభ పెట్టంగలా
 రేలా వేలు ధరిత్రుఁ జీల్పఁ గల రిట్లే యీదనే ర్త్రబ్బులన్
 ప్రేలన్ జొచ్చెద రాకసాన జలదాళిన్ బట్టుకొం ద్రాకపుల్. 265

పని స్వేచ్ఛన్ విహరించుమత్తకరులన్ బట్టంగలా, రిట్టె గ
 ర్జన గావించుచుఁ బట్టులన్ ధరణి రాలన్ గొట్టువా రింతయే
 లను నాక్రొతులు చేయలేని పని సుంతన్ లేమ నూర్గాచు వే
 లును నై యెంతో మహత్ము తొచునుగపుల్ యూధేళులై యుండటన్. 266

ఇటులన్ వీరు పరాక్రమించుచును తైలేంద్రంబులన్ జెట్టులన్
 తటులన్ గానల నాశ్రయించెదరు మందల్ మందలై కొండ జు
 తట సుగ్రీవుని వాలి నాడుకొని యుండ్రానిలునిన్ గొండ జు
 ద్భట వీరున్ హనుమంతుచెంత నలుచెంతన్నుండ్రు తాత్కాల్యధితిన్. 267

వీరలు వీరు లయి రణ వి
 శారదులై మించి సింహ శార్దూలములన్
 పౌర విమర్దించుచుఁ జెం
 పారఁగ నుండఁ గని వీరి వాలియు మనుచున్. 268

తరమున్ బాహుబలుండు వాలి కడు వీరకన్ బుక్ష గోవుచ్చ వా
 నరులన్ బాహుబలంబుచే నిలువగన్ వారెల్ల నందుండి యీ
 ధరపై గొండలపై ని గానల సముద్రాలందు న్రభాన నా
 దరి నిందం దననేల శూరులయి యంతన్ నిండి యుండ్రెప్పుడున్. 269

మేఘాల గుంపువోలెను
 ద్రాఘిష్ఠపు గిరులవోలె బ్రకటితభయదా
 మోఘబలు లగు కపుల గ
 ర్జాఘాతముల భువి నిండె రాము భజింపన్. 270

శ్రీ రామావతారము

ఆ మహాత్ముఁడౌ దశరథు నశ్వమేధ
యాగము యథావిధి ముగియు నంత సురలు
తమతమదు యాగభాగముల్ తగ గ్రహించి
వచ్చినటు వెడలిరి యిచ్చ వచ్చినట్లు.

271

ధర్మవత్సులతోఁగూడ దశరథుండు
యాగదిక్షను నియమము నట ముగించి
భటులు భృత్యులు బలములు వాహనములు
చేరి చనుదేఱఁ బురిఁ బ్రవేశించె మరియు.

272

యాగమును జూడ వచ్చిన యఖిలనృపులు
రాజుచే యధార్థముగఁ బూజలంది
మౌనివరుని వసిష్ఠ నమస్కరించి
తమ తమదు దేశములకు సత్వరమ చనిరి.

273

వారు శ్రీమంతులై తృప్తిఁ బట్టబంబు
వీడి చనుచుండ రాజుల వివిధబలము
లెంతయు బ్రహ్మాష్టమై ప్రకాశించి మించె
నృపులు చన రాజు ద్విజులతో నేగెఁ బురికి.

274

అవరిమితపుఁ బరివారము
సృపతియు వీడ్కొలువ ఋశ్యశృంగుండు జనం
బు పొగడ, శాంతానతితో
సపుడేచనె రాజుచేత నధికార్చితుఁడై.

275

ఇటు వీడ్కొల్పి సమస్తరాజతతులన్ బృద్ధికుఁ డవ్వేశ మి
క్కుటమౌ మోదముతోడ మదిలోఁ గోర్కెల్ నుతోత్పత్తి సం
ఘటనల్ ముంచుకు రాఁగ హృష్టుడయి సౌఖ్యంబుండె, సం
తట యాగాంతమునుండి యాబుముతువుల్ తామై చనెం జెచ్చెఱన్. 276

ప. ఇటులుకాఁగా

* సరిగఁ బండ్రెండవ చైత్రమాసంబున
భువి శుక్లపక్షపు నవమి నాడు
అదితి దేవత గాఁగ నమరు నక్షత్రాన
నైదుగ్రహము లార్థమందు నుండ
కర్కటలగ్నానఁ గలిగి బృహస్పతి
చంద్రునితోఁ గూడ సరిగ రాఁగ
నకలలోకంబులు శాంతంబులై యుండ
దుష్టాసుర తమంబు దూరమేఁగ.

విష్ణులో సగ మంశమౌ విశ్వనాథు
అనఘు నిశ్వాకువంశవర్ధనుని దనయు
సకలలక్షణ సంపన్నునధిక తేజః
గనియెఁ గౌశల్య యపుడు రాముని శుభాంగు.

277

* పాయసము భుజించిన మూడు నెలలకు దశరథుని భార్యలు గర్భవతులై రి. పిదప తొమ్మిది మాసములు నిండ నుతులను గనిరి. కనుక 3 తో 9 కలియగా 12 మాసము అయ్యె నని తెలియునది. పాయసములోని సగము భాగము (అంశము) కౌసల్య భుజించినది కాన హరిలో సగము అంశమున రాముడు జన్మించె నని భావము.

ఎల్ల సురలలో ముఖ్యుడౌ నింద్రుచేత
అనఘ కాశ్యపు సద్ధాంగి యదితివోలె
భూమి జనులలో ముఖ్యుడౌ రాముచేత
క్షౌఢిభుని పట్టమహిషి కొసల్య వెలిగె.

278

భరతుఁ డొదయెఁ గై కేయికి ప్రకట గుణుఁడు
సత్యమగు పరాక్రమమున స్తుత్యుఁ డతఁడు
* హరికి సాక్షాత్తు నాల్గంశ నలరు వాఁడు
వినయ భూషణుఁ డగు వాడు పితృరతుఁడు.

279

అవల లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు నఘమతులు
కలిగిరి సుమిత్రకు సుతులు కవల లగుచు
వారు సర్వాస్త్ర కుశలులు వీరవరులు
విష్ణువున కర్ధనహితులై వెలయువారు.

279

* విష్ణువు సాక్షాత్తుగా ప్రత్యక్షరూపముగా వచ్చిన రామునికి నాల్గవ యంశగాఁ బుట్టినవాఁడు భరతుఁడు. ప్రత్యక్షరూపముగాఁ గనిపింపని విష్ణువునకు ఎనిమిదవ యంశగా యున్నవాఁడు అని భావము. మొత్తము పాయసములో సగమున రాముఁడు, ఆ సగములో సగమున అనఁగా నాల్గవభాగమున లక్ష్మణుఁడు, నాల్గవ భాగములో సగము అనఁగా ఎనిమిదవ భాగమున భరతుఁడు పుట్టెను. ఇంక చివర మిగిలిన ఎనిమిదవ భాగమున శత్రుఘ్నుడు పుట్టెను. అనగా సగమున రాముడు, నాలుగవభాగమున లక్ష్మణుఁడు భరత శత్రుఘ్నులు ఎనిమిదవ భాగముల పుట్టిరి. భువిలో సాక్షాత్కరించిన రాముని నాల్గవ అంశము భరతుడని యిట చెప్పకొనవలయును. కనుకనే సాక్షాత్ విష్ణోః అని చెప్పఁబడినది. కేవలము విష్ణువు అని చెప్పఁబడలేదు. కాన ఇట విష్ణువనఁగారాముడుగా అవతరించిన విష్ణువునకు నాల్గవ యంశయని చెప్పకొనవలెను.

పుష్పమిని మీన లగ్నానఁ బొడమె భరతుఁ
డంత లక్ష్మణుఁ డాశ్రేషయందుఁ బుట్టె
అమల శత్రుఘ్నుడును కర్కటమునఁ బొడయె
ఇట్లు నృపతికి నల్వరు పుట్టిరపుడు.

280

పుత్రులు వారు నల్వరును ప్రోష్ఠపదోపములై గుణాల స
త్పత్రులు స్వానురూపులయి భ్రాతృతమీటి మెలంగఁ గిన్నరుల్
గాత్రములెత్తిపాడి, రికఁ గన్నులు పండువుగాఁగ నచ్చరల్
చిత్ర విచిత్ర భంగిమల సృత్యము చేసిరి, మ్రోగె దుంధుభుల్.

281

మెండుగఁ బుష్ప వృష్టి పడె మిన్నున నుండి, యయోధ్యలో
నిండుగఁ బండుగల్ జరిగె నేర్పుగ నాడిరి పౌరులెల్ల బ్ర
హ్మాండమె యీనెనో యనఁగ మార్గములన్ జనులెల్ల ప్రోగులై
నిండిరి, గాయకుల్ నలులు సృత్యము గానము చేసి రంతటన్.

282

సూత వంది మాగధులకు క్షోణివిభుఁడు
ఈయఁ దగినవి యెల్లను నిచ్చి వైచె
బ్రాహ్మణులకు ధనము సహస్రముల కొలది
గోవులను దాన మిచ్చెను గోర్కి డీఱ.

283

వ. పిదప దశరథుఁడు పదునొకండవ నాఁడు తన కుమారు లందఱకు
నామకరణము చేసెను. మహాత్ముఁ డైన పెద్దకుమారునికి రాముఁ డని,
తైకేయి కుమారునికి భరతుఁ డని, సుమిత్ర కొడుకులలో పెద్దవానికి లక్ష్మణుఁ
డని, రెండవ వానికి శత్రుఘ్ను డని పేరు పెట్టెను. పరమ ప్రీతు డైన వసి
ష్ఠుడు గూడ ఆనామములనె పెట్టెను. అపుడు బ్రాహ్మణులకు తనజనపదమందలి
పౌరులకు భోజనము లిడి అందు బ్రాహ్మణులకు రత్నసముదాయమును గూడ
నిచ్చెను. ఆకుమారులకు నామకరణములతో బాటు జాతకర్మాది సర్వకర్మలను
గూడ రాజు గావించెను.

283

అందఱలో ధ్వజం బటు జ్యేష్ఠుఁ డగు రాముఁ
దెసగి తండ్రుడికి బ్రీతి నెప్పుడు గూర్చు

బ్రహ్మదేవునివలెఁ బ్రాణుల కెల్లకు
నాతఁ డెప్పుడు నిష్ఠఁ డయి మెలంగు

సోదరు అందఱు వేదంబుల నెఱింగి
లోకమంగళకరుల్ శూరు లైరి

వారెల్ల జ్ఞానసంపన్నులై సర్వ
గుణరాసులై మెలంగుదురు సతము

వారిలోఁ బెద్ద రాముఁడు బహుగుణుండు
ప్రథితతేజస్వి సత్యవరాక్రముండు
చంద్రుఁ బోలె నెప్పుడును బ్రసన్నుఁ డగుచు
రాజిలెను నమలుండు ప్రజారంజకుండుగ.

284

మదపుటేనుఁగు లెక్కి మరలించు రాముండు
మీఠి గుఱ్ఱములపై స్వారి చేయు

వేదాల నీక ధనుర్వేదాన స్థిరుఁ డయ్యు
స్వపితృశుశ్రూష నాసక్తుఁ డగును

బాల్యమాదిగ స్నేహవంతుఁడై మెలగును
లక్ష్మీవర్ధనుఁ డై నలక్ష్మణుండు

సర్వప్రియుఁడై యయ్యు సతతంబు సేవించు
అన్నయౌ రాము లోకాభిరాము

లక్ష్మీనిధి లక్ష్మణుండు శరీరమున వేఱ
యయ్యు నన్న రాముని బహిఃప్రాణ మయ్యె
నిద్ర పురుషోత్తముండు గనం డితఁడు లేక
తినఁడు మృష్టాన్న మైన నీతనిని విడిచి.

285

ఎపుడు గుఱ్ఱమెక్కియు పేట కేగురాము
డపుడు విలువట్టి అక్షమణిం డరుగు కూడ
భరతునికి నీశత్రుఘ్నుఁడు ప్రాణ మగుచు
బ్రయింఁడె యయి అక్షణానుజుఁ డనిపించుకొనియె.

286

వ. మహానుభావులును ప్రియులు నైన యానల్వరు పుత్రులచేత దశ
రథుడు దేవతలచేతఁ బితామహుఁడు వోలెఁ బరమప్రీతుఁడై యుండెను.
వారు జ్ఞాన సంపన్నులై గుణములప్రోవు అయ్యు అజ్ఞావంతులై కీర్తిమం
తులై సర్వజ్ఞులై దీర్ఘదర్శు అయి యుండిరి. ఇట్టి స్రభావములు కలిగి దీప్త
తేజస్కులైన వారిచేఁ దండ్రి యయిన దశరథుఁడు లోకాధిపుఁడటుల వెలుగు
చుండెను. ఆమనుజవ్యాఘ్రము లైన పుత్రులు వేదాధ్యయనమునందు ఆసక్తులై
పితృకుశ్రూషాపరులై యుండిరి. ధనుగ్వేదములలోఁ గూడ నిష్ణాతు అయిరి,
అంత ధర్మాత్ముఁ డైన రాజు దశరథుఁడు తన కుమారులకుఁ దగు భార్యలను
గూర్చుటకయి ఉపాధ్యాయులతోడను, బంధువులతోడను ఆలోచనలు సలుప
సాగెను.

287

—: విశ్వామిత్రుని రాక :—

వ. అట్లు ఆమహాత్ముఁడు మంత్రులమధ్య అలోచనలు సాగించుచుండగా
మహాతేజస్కుఁ డైన విశ్వామిత్రమహాముని వచ్చెను, ఆవిశ్వామిత్రుఁడు రాజు
దర్శనము చేసికొనఁ దలంచి ద్వారపాలకులతో, “నేను గాధికుమారుడను కౌశి
కుండను. నేను వచ్చి నట్లు త్వరగా రాజుతో చెప్పుఁడు అనియెను, వారు
అంతట దానిని విని భీతిచే రాజగృహమునకు పరు వెత్తిరి. వారు అందరును
కంగారుపడిన మనసు గలవారై ఆవిశ్వామిత్రుని వాక్యముచే ప్రేరేపించబడి
రాజభవనమునకు వెళ్లి విశ్వామిత్రమహర్షి వచ్చినట్లు ఇక్ష్వాకునృపాలునికి
చెప్పిరి. అపు డారాజు వారి మాటలు విని పురోహితులతోఁ గూడి శ్రద్ధతో
నంతుష్టుడై బ్రహ్మకు ఇంద్రుడువోలె నెదురుగాఁ బోయెను. దీప్తితోఁ బ్రకా

శించుచున్నట్టియు ప్రతము పూని నట్టియు నాతాపసుని జూచి సంతసించిన మోముగలవాడయి రాజు అతనికి అర్ఘ్య మొసంగెను. అప్పుడా ముని సుధార్మికుఁ డైన రాజాసంగిన యర్ఘ్యమును యథావిధిగాఁ గైకొని నరాధిపునితో పురిలోను కోశములోను జనపదములోను బాంధవుల విషయమయి స్నేహితుల విషయమయి యోగక్షేమము లడిగెను. “ఓరాజా ! నీకు సామంతులు వినప్రములయి యుందురుగదా ! నీవు శత్రువులను జయించితివిగదా ! దైవ కర్మను మానవ కర్మను సరిగా నీవు ఆచరింతువుగదా” అని యడిగెను. పిదప ఆముని పుంగవుఁడు వసిష్ఠుని సమీపించి కుశల మడిగి యక్కడె యున్న ఋషులను మహానుభావులను కుశల మడిగెను. అప్పుడు వారందఱు హృష్టమనస్కులై రాజుచే పూజితులై ప్రవేశించి అర్హ మగురీతిలోఁగూర్చుండిరి. అప్పుడు పరమోదారుఁ డైన రాజు ప్రహృష్ట మనస్కుఁడై ఆవిశ్వామిత్రుని బూజించుచు ఇటుల వలికెను.

288

జ్ఞా వలయంబునఁ గలనైన దొరకక,
దొరికిన యమృతంపు దొన్నెవోలె
నీళ్లైన తేనెట్టి నిండు టెడారిలో
బూర్తిగఁ గురియు వానపోతవోలె
సంతానమే తేనిజనునికిఁ దనభార్య
లను గల్గిన సుపుత్తుల లబ్ధి పగిది
ధనము పోయి మిగుల వనటలఁ గుందెడి
నరునికిఁ బెన్నిధి దరియు పగిది

గొప్ప యుదయమున హర్షము గూరినటుల
నీదు రాక నాకు ముదంబు నింపి సైచె
అనఘ ! యోముని ! నీకిదే స్వాగతంబు
హృష్టుడ నగు నే నిడుదు నీకేమి కోర్కె.

289

పాత్రుండ వైతి నాకు భగవానుండ ! కౌశిక ! నాయువృష్టమున్
చిత్రము వండ వచ్చితివి; జీవిత మెల్ల సుజీవితంబు న
త్వాత్రమునయ్యె; నిప్పుడుగదా ఫలియించెను నాదు జన్మ, లో
కత్రయపూజ్య ! విశ్వమున కంతకు మిత్రుండ వైతి వెంతయున్. 290

ఇదివఱలో రాజర్షివి,
పదవడి భీకరతపముల బ్రహ్మర్షిపదం
బదనునఁ జేకొంటి, వఖిల
విధములఁ బూజ్యుండ వైతి విధిగా నాకున్.

291

నీవెది కోరి వచ్చితివి నీవిటు రాకకు హేతు వేదగున్
నీవిట నీదు వృద్ధికయి యేదవుఁ జెప్పి యనుగ్రహింపు మీ
ఈవిటువంటి కార్యము వచించుట యెట్లని సంశయింపరా
దీవ మధీయదై వతమ యేనె కదా నెఱవేర్తు దానినిన్.

292

ఈవు కోరున దిచ్చు నదృష్ట మిపుడు
పట్టె, నాకింతకంటె నేభాగ్య మబ్బు;
నీదు రాకవలని ధర్మ మీధరితి
నేమి గల, దను త్తమ మది యెందుఁ గాని.

294

వ. అని యటు లాత్మవంతుఁ డైన దశరథునిచే వినయముగా విన్న
వింఛఁబడి హృదయ సుఖమైన వాక్యమును విని ప్రఖ్యాత మైన గుణములు
కీర్తి గల గుణవిశిష్టఁ డైన విశ్వామిత్రమహర్షి ఎంతో యానందమును
పొందెను.

294

వ. అపుడు అద్భుతము విస్తరము నైన రాజసింహుని వాక్యమును విని
మహాతేజుం డైన విశ్వామిత్రుండు మేనెల్లఁ గగుర్పొడువ నిటుల పలికెను, 295

ఈ త్తమం బైన కులమున నొదవినావు
ఈవసిమ జాడలఁ బట్టి పోవుచున్న

నీకు తగినటు పలికితి నృపవరేణ్య !
యీ వనిన పలు కన్యధా యెటులగును.

296

ఎది యయితె నాహృది గలదొ అట్టిమాట
ఆవనియె నిశ్చయంబుగ నాచరించి
రాజశాస్త్రాల : యీవృద్ధిరాజులందు
సత్య మగు ప్రతిజ్ఞ గలరాజన్యుఁ డగుము.

297

నేను సిద్ధికై యొక వ్రతం బూనినాడ !
గామరూపు లిరువురు రాక్షసులు దాని
కెల్ల నెపుడు విఘ్నాలు గావించుచుండి
కరము పాడు చేయుదు రయ్య పురుషవర్య.

298

పలుమా రై న్నొ వ్రతాలు చేసియు సమాప్తంబు గావించు వే
శల మారించునబాహునాము లగు నారక్షస్సు లత్యంత వీ
ర్యులు సంపూర్ణ సుశిక్షితుల్ రుధిర మాంసాఘంబులన్ యజ్ఞ వే
దుల వర్షించుచు నావ్రతంబులను నెందున్ బాడు గావింతుగా.

299

ఇంక నాయెల్ల శ్రమంబు వ్యర్థమయిపో నేమాత్ర ముత్సాహ మొ
క యాప్రాంతమునుండి మర్రితిని క్రోధంబూనఁగా నాకు నిం
మకయున్ బుద్ధిజనింప దాయె, మదిలోఁ జూడంగ నాచర్య యా
రక మైనట్టిది, శాపమున్ విడువగా రా దెప్పు డాచర్యలన్,

301

వ. రాజేంద్ర! సత్యమైన పరాక్రమము గలిగిన వాఁడును కాకిరెక్కల
వంటి పార్శ్వశిఖలు గలిగినవాఁడును శూరుడును జ్యేష్ఠుఁడు నగు రాముని నా
కప్పగింపుము. ఇతఁడు నాచే లక్షింపబడి వికారము గలిగించు రాక్షసులనుగూడ
తన దివ్యతేజస్సుచే వినాశమొందింప శక్తిగలవాఁడగును. ఈనిపుత్రునికినిస్సం
శయముగా అనేకవిధ మైన శ్రేయస్సులను గూర్పెదను. వానివల్ల ఇతఁడు
మూఁడులోకములందును ఖ్యాతి పొందును. రాముని యెదుట ఆ రాక్షసులు
ఎట్లును నిలువ జాలరు. రాముడు తక్కు నింకెవ్వరును ఆ రాక్షసులను చంప

జాలరు. వీర్యగర్వితులైన యాహువులు కాపాశమునకు తొంగిపోయిరి.
రాజశ్రేష్ఠ! మహాత్ముఁ డైన రామునికి వా రేమాత్రము చాలరు. రాజా! పుత్రుని
యందు వ్యామోహము వదలుము. ఇదిగో నీకు నేను ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను
ఇంక ఆ రాక్షసులు చచ్చినట్లే యని తెలిసికొనుము. 302

నే నెఱుంగుదును మహాత్ముఁ డైన రాము
సత్యమె పరాక్రమము గ నెనంగు ఘనుని
శుచి మహాతేజుఁ డగు వసిష్ఠుఁడును నెఱుంగు
గొప్పతాపసుల్ వా రెఱుంగుదురు గూడ. 303

జగమున నీకు ధర్మము యశంబును గావలె నంచు నెంచితే
జగదధినాథ! రాముని నొనంగుట యర్హము నాకు, నావసి
ష్ఠ గురువు లోసుగా నచివ సత్తము లిప్పు డనుజ్ఞ నిమ్మవా
రగుదుర యేని నిష్ఠుని మహాత్ముని పుత్రుని రామునంపుమి. 304

వదిదినాలె యజ్ఞమునకుఁ బట్టుకాల
మింక నెక్కువ దాటదు, యిదియె సమయ
మంపు రాము దశరథ! నీకొదవు శుభము
ఇందుకై యిండుకయును శోకింపఁ దగవు. 305

వ. అని యిటుల ధర్మాత్ముడును మహాతేజస్సుడైన విశ్వామిత్ర మహా
ముని ధర్మార్థసహితమైన మాట పలికి విరమింపఁగా ఆ రాజేంద్రుడు శుభమైన
విశ్వామిత్ర వాక్కును విని భయము పొంది తీవ్రమైన దుఃఖమును పొందెను.
ఇంక నతఁడు ఆ హృదయ విదారక మైన ముని వచనముచే వ్యధచెంది ఆన
నమునుండి చలించిపోయెను. 306

—: దశరథుఁడు విశ్వామిత్రునితో రాముని బంపలేననుట :—

అవల ఋషిపల్కు నరవతి యాలకించి
క్షణము స్మృతి లేక మది స్మృతి గాంచి పలికె
* పదియు నారేండ్లు నిండని వద్దనేత్రుఁ
డైన నారాముఁ డెటు రాక్షసాళి నోర్చు.

207

* పదియారేండ్లు నిండనివాడు అనఁగా నాలుగేండ్లు వచ్చినఁగాని 16 ఏండ్లు నిండని వాఁడు అని యనుకొనవలెను. ఏల యనఁగా, సీత అరణ్యవాసములో రావణుడు మారు వేషముతో వచ్చినపుడు “మమ భర్తా మహా తేజాః వయసా పంచ వింశతః । అష్టా దశ హి వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే” (అరణ్య 47). మహా తేజస్సుగల నా భర్త ఇరవై యయిదు ఏండ్ల వాఁడు, నాకు 18 ఏండ్లు అని చెప్పినది. మఱియు 18 ఏండ్లని చెప్పక ముందే, “ఉషిత్వా ద్వాదశ సమా ఇక్ష్యాకూఢాం నివేశనే భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామ సమృద్ధి నీ తత స్త్రయోదశే వర్షే రాజామంత్రయత ప్రభుః (అరణ్య. 47). ఇక్ష్యాకుల యింట 12 ఏండ్లు మానవ భోగములను అనుభవించి సర్వ కామములతో సమృద్ధి కల దాననై పదుమూడవ యేట ప్రభువైన రాజు మమ్ము అడవికి పంప ఆలోచించి చెప్పెను” అనెను. అను ఈ వాక్యములను బట్టి పెండ్లి అయిన తరువాత 12 ఏండ్లు జరగినవని తేలుచున్నది. మరియు సీత వసములో అనసూయతో “పతి సంయోగ సులభం వయో దృష్ట్వాతు మే పితా చింతా మభ్యగ మద్దినః” (అయోధ్య. 118 సర్గ, 34 శ్లో.). పతి సంయోగానుకూల వయస్సు నాకు వచ్చుట చూచి నా తండ్రి చింతించెను. అని చెప్పినదానిని బట్టి సీతకు వివాహ కాలమున 12 ఏండ్లు ఉండె ననవలయును. రావణునితో 18 ఏండ్లు అని చెప్పుట వలన, అట్లు చెప్పుటలో “వేదవతిగా పుట్టి ప్రహస్తుని మాట వలన రావణునిచే సముద్రములోఁ బడవేయఁబడఁగా క్రమముగా

ఇదె యత్త హానినీ, దానికిఁబలిస్పిశంధః సీసేనతో
కదనంబం దనురాతి నోర్తు వివిధోగ్రాస్తైశ్చి విద్యావిశా
రదు శీఘ్రతులు పీరు లరిపుల కల్పం జాలువా రెట్లు, నీ
యదనన్ బాలుని రాముఁ దీసికొనిపో నట్లంటుగా డెట్టులన్. 168

నేను చణరంగమున విల్లు పూని ప్రోతు
అనువు లున్నంతదాక రాక్షసుల నోర్తు
నీదు ప్రతపర్య నిర్విఘ్నమై దనర్చు
నత్తు నేనె, తీసికొనిపో నలదు రాము. 169

మిథిలలో జనకునికి దొరికె ననియు ఆ దొరికిన సమయమును బట్టి పద్దెనిమిది ఏండ్లు అని చెప్పెనని గ్రహింపవలయును. అనగా సీత పెద్దలో వేదవతిగా 6 ఏండ్లు ఉన్న దన్నమాట. ఆరేండ్లు పెద్దలోను 6 ఏండ్లు జనకుని యింట పెండ్లి వరకును, ఆపిదప 12 ఏండ్లు అయోధ్యలో సుఖములు అనుభవించుచున్న దనవలయును. తరువాత 13 ఏండ్లు పుష్కలంలో ఒక ఏడు రావణుని యింట అయోధ్యలోను నున్నది. అందుచేత సీత పట్టాభిషేక సమయానికి 28 ఏండ్లది అని తేలినది. ఇంక రామునికి విశ్వామిత్రుడు వచ్చునప్పటికి 12 ఏండ్లు 4 తక్కువగా 18 ఏండ్లు. అనగా 12 ఏండ్లు. ఇదే తరువాత “ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిం బాలో ద్వాదశవర్షోఽయమకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః” అను అరణ్యకాండలో 28 పర్వ, 6వ శ్లోకమునఁ బెప్పఁబడినది సరి పోవుచున్నది. మరియు “దశ సత్తచ వర్షాట తపజాతస్య రాఘవః” వదునేడు ఏండ్లు నీవు పుట్టి యున్నవి. అని చెప్పిన వాక్యము రామునికి ఉపనయనము అయిన పిదప 17 ఏండ్ల సంఖ్యగా అనుకొనవలయును. అప్పుడు 8వ ఏట ఉపనయనము 13వ ఏట విశ్వామిత్రునితో పెళ్లట, పిదప పెండ్లి, అయోధ్యలో కలిసి యుండుట 12 ఏండ్లు కాగా 25 ఏండ్లు నా భర్తకు అని సీత వాక్యము. కుదురును. పిదప 14 ఏండ్లు వనవాస మైన పిదప 29వ ఏట పట్టాభిషేకము అయినదని గ్రహింపవలయును. ఈ రీతిగా సమన్వయించుకొనవలెను.

బాలుడు, లేదువిద్యలనుప్రౌఢి, కనండుబలాబలాలు, న
స్రీలబలంబులేదు, రణరంగవిశారదుఁడేనికాఁ, డికన్
చాలఁడు రాక్షసాళికి; నిశాబులొకూటరణాలనేర్పరుల్
చాలను, జీవముల్ నిలువఁ జాల క్షణంబును వీడి రామునిన్.

310

మునివర ! రాముఁ దీసికొనిపోఁదగ దీవాకవేళ రాముఁ గై
కొనఁదలపోసితే ననఘ ! కూడ ననున్ చతురంగసేనతో
గానిచను, మేను పుట్టి యిదిగో చనె * నర్వదివేల యేండ్లు; వీ
నిని నిటుగండిబాధతెగజింపక; తీసుకపోకు రామునిన్.

311

సుతులలో రాముఁ డన నాకు నతిగ ప్రీతి
జ్యేష్ఠ ధర్మాతు రాముఁ దీసికొని పోకు;
ఎవ రనురు లెట్టిబలవంతు లెవరిసుతులు
ఎంతలేసి వా రెవరు రక్షింతు వీరి.

312

రాముడుఁ గాని నాదగు బంబులు గాని మఱిమి గాని యె
ట్లేమిబదుల్ పొనర్చవలె నిప్పుడు కూటరణాలు చేయు నా
భీమనిశాచరావళికి; వీర్యబలాధ్యులు రాక్షసుల్ గదా,
యేమెటు వారలన్ ప్రతిఘటింపఁగ నొప్పు నిదెల్ల చెప్పమీ.

313

వ. అంత దశరథునిమాటలు విని విశ్వామిత్రుఁ డనియె.

314

పౌలస్త్యకులుఁడు రావణు డను రాక్షసుం
డుండె మహావీర్యుఁ డుగ్రబలుడు

* “సహస్రం చతు రుచ్యతే” వేయి అనఁగా నాలుగు అను జ్యోతి
శ్శాస్త్ర పరిభాష ప్రకారము 60 వేలు అనఁగా $60 \times 4 = 240$ ఏండ్లు అని చెప్ప
వచ్చును. ఇట్లే ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వములో చెప్పఁ బడెను.

బ్రహ్మచే వర మొంది రాక్షసుల్ చనుదేరి
మిప్పుల బాధించుఁ ద్రిభువనములను

సాక్షాత్తు నతడు వైశ్రవణుని తమ్ముడు
విశ్రవసుమునికి ప్రియ సుతుండు

అమహాబలుడు స్వయంబుగా యుజ్జయు
పొడుచేయుడు కాని వాడు చంప

నరిగి మారిచుండు సుబాహువనెడియునురు
లిరువు రిష్టివిఘ్నము నాచరింతు రెపుడు
కనుక రాముని పంపుమి యునిమునికుఁ
డనఁగ విని రాజు పలికెను వినయ మొప్పు.

315

వ. అమరాత్ముని కెదురుగా నేనును నిలువఁజాలను. ఓధర్మజ్ఞా ! నా చిన్ని కుమారునిపై ని అనుగ్రహముచూపుము. అప్పు భాగ్యము గల నాకు నీవే దై వతమవు గుడుడవు. దేవులు దాసవులు గంధర్వులు యక్షులు ఉరగులు వత గులుకూడ రావణుని కెదురు నిలువఁ జాలరే. యొక మానవుల సంగతి చెప్ప నేల, వీర్యవిక్రమములు గల యాతనిచేత దక్షిణ తోకపాలకుఁ డయిన సాక్షాత్తు వై శ్రవణుండును విల్లెక్కుపెట్టి జయింపఁబడెను. ఇట్టి స్థితిలో ఓమహానుభావా ! రాము నెట్లు తీసికొని పోవుట న్యాయము “ ఆరాక్షసుడు యుద్ధములో వీర్య వంతుల పరాక్రమమును గూడ ఓడించి వేరుఁగఁడు. వానితోఁ గాని వాని బలముతోఁ గాని నేను బలములతోఁ గూడియు నా సుతులతోఁ గూడి కూడ ఓ మునివరా ! యుద్ధముచేయ శక్తిగలవాడను గాను. ఏదో విధముగ అమ రులవంటి వాడును . యుద్ధములలో నేర్పు లేని వాడును బాలుడునగు నా కుమారుని ఓ బ్రహ్మ ! నేను నీ కియలేను. యమునితో సములును యుజ్జయు లకు విఘ్నము చేయువారును ఆ సుందోప మందుల కొడుకులు. అందుచే నేను నాకుమారు నీయ లేను. మారిచుడు సుబాహువును వీర్యవంతులు సుశిక్షి తులు. నేను వాస్పే హితులతోఁగూడి యుండిగూడ వాదిద్దఱుతో ఏయొకరితోను మాత్రమే యుద్ధము చేయగలిగియుండును.

316

అనుచు నిట్లు రాజు వచింప నాద్విజేంద్రు
డైన కౌశికున్ గడు క్రోధ మావహించె
నిండుగా మండు యజ్ఞాన్ని నేయిపోయె
మండు నటు మహామునియన్ని మండిపోయె.

317

—: విశ్వామిత్రుడు దశరథుని కోపింప వసిష్ఠుడోదార్చుట :—

కొమరుపైని స్నేహమున వ్యాకులము లైన
యక్షరము లొప్పు నృపవాక్కు లాలకించి
మన్యువు గల కౌశికుడు రాజన్యుతోడ
ఈవిధంబుగ నింక వచియించె నపుడు.

318

తీర నిచ్చెద ననుచు ప్రతిజ్ఞ చేసి
ఇప్పుడు మాటతప్పు కిచ్చగించుచుంటి
విట్టులన్ మాట యిచ్చియు తప్పుకొనుట
రాఘవుల కులానకు చేయరాని పనియ.

319

సరియె యిది నీకు తగునేని జ్ఞాతలేంద్ర !
వచ్చినటు లిదే నేను పోవం గలాండ
నీ వొసగిన ప్రతిజ్ఞను స్పృధ యొనర్చి
స్వజనములతోడ కాకుత్స్థ ! సౌఖ్య ముండు.

320

వ. అని యిటుల ధీమంతుఁ డైన విశ్వామిత్రుఁడు రోషముతో వలుక
నను స్తభూతలములు కంపించెను. దేవతలను భయ మావేశించెను. ఇటుల
జగ మంతయు భయపడుట తెలిసికొని సువ్రతుడైన వసిష్ఠ మహర్షి రాజుతో
నిట్లనియె.

321

ధర నిజ్ఞైకు కులంబునం దవరధర్మం బట్లు సాక్షాత్తుగా
మఱి జన్మించితి, ధీరసుప్రతివి శ్రీమంతుండ వీధర్మమే
మరు టర్హంబొకొ, మూడు లోకముల ధర్మాత్ముండ వంచుం బరం
పరగా భ్యాతుండ, వొందు ధర్మము; నధర్మంచొంద నర్హం బెటుల్. 322

చేయుదు నంచు మాట యిది చేయుని వారల యజ్ఞ కూపదే
వాయుతనాది కర్మ ఫల మంత నశించును గాని రామునిన్
వే యిది పంపు ముక్తముల నేర్పిన నేర్వక యున్నుం గాని గా
ధేయుని మంద, నన్ను సుభ తీరున దాకగ లేరు రాక్షసుల్. 323

ఈతఁడు వీరులందు ఘనుఁ డీతఁడు దేహము గొన్న ధర్మమే
ఈతఁడు బుద్ధిచే నధికుఁ డీతఁడు సర్వతపోనిధానమే
ఈతఁడొ యుక్తశాస్త్రవిదు డెల్ల చరాచరమౌ జగత్ప్రయిన్
ఈతని శక్తి దానవ మునీశ సురామ లెటుంగ రెప్పురున్. 324

మును సకలాస్త్రరూపులయి పుట్టి సుధార్మికులౌ భృశాశ్వ స
త్తనయులఁ బొందెఁ గొనికుండు తానటు రాజ్యము నేలునట్లుదా
తనయులు నాభృశాశ్వనికి దక్షప్రభావతి కూతులందు మున్
జననము గాంచి దీప్తి గనె శార్వము పొంది లనేకరూపులన్. 325

వ. సుమధ్యమలును దక్షకన్యలు నగు జను సుద్రక్షణులను వారు వరము
భాస్వరము లై నయిస్త్ర లస్త్రములను గనిరి. అందు జను మునుపు అనుర
సైన్యములను చంపుటకు అయిదు పందల యుక్తము పుత్రులను కనెను.
వారు అమేయులు కామరూపులును. ఇంక సుద్రక్షణయు ఎదుర్కొనరానట్టియు
దురాక్రమములును బలీయులు నగు సంహారు లనెడి యయిదు పందల పుత్రు
లను కనెను. ఈవిశ్వామిత్రుఁడు యథావిధిగా ఈ యుక్తము లన్నిటిని ఎఱుఁ
గును. ధర్మవేత్త యగు నితఁడు ఇంకను క్రొత్త యుక్తములను పుట్టింపఁ
గలడు కూడ. 326

ఏతాబ్ధిక వీరుండు మ
హాతేజశ్శాలి, వృథుల యతుఁడు, మునీశుం
డై తగు విశ్వామిత్రుం;
డీతనితో రాముఁ బంప నేటికి శంకల్.

అనురులఁ జంపఁ జాలును స్వయంబుగఁ కౌశికుఁ, డైనఁగాని, నీ
దు సుతుహితంబు కోరి యిటు తొందరగా నరుదెంచి నిన్నుఁ గో
రె సుమి” యన వసిష్ఠుఁడు, నరేళుఁడు సద్యశుఁ డుజ్జ్వలాంగుడౌ
దశరథు డంత నిష్ఠవడెఁ దావసివెంటను రాము నంపగన్.

328

—: దశరథుఁడు రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రునితో పంపుట :—

అటు ముని పల్కులన్ దశరథేళుఁడు ధీరత నాలకించి యం
తట ముద మొంది వాడు వడనంబు వికాసము పొంద వేగమే
యటకును రామలక్ష్మణుల నాదృతి రమ్మన తండ్రి తల్లి యున్
వటుత శుభాహమున్ జరప, బ్రహ్మ వసిష్ఠుడు పల్కె మంత్రముల్.

329

కొమరుశిరంబు మూర్ఖునుచు క్షోణిధవుం డపు డెంతౌ హర్ష మొం
దు మనసుతోడఁ గౌశికునితో సుతు రామునిఁ దమ్ము నంప ఆ
సమయమునన్ సమీరములు చక్కఁగ దుమ్ములు లేక వీచె న
భ్రమనను మ్రోగె దుందుభులు బాగుగ కుర్చెను పుష్పవర్ణమున్.

330

మునుకొని ద్వివ్యశంఖములు మ్రోగుచు నుండగ ముందు మౌని పె
ల్లెను పిదపన్ ధనుస్సును ధరియించియు రాముఁడు వెళ్లె పిమ్మటన్
జునుపములన్ ధరించి యనుజుండును లక్ష్మణుఁ డేగె; నిట్లు మా
ని ననుసరించి యేగిరి వనిన్ త్రిశిరస్సుల పాములో యనన్.

331

ధనుసులు ధరించి వ్రేళ్ళ రక్షణకు నుడుము
చర్మ కట్టి, ఖడ్గము దాల్చి చనిరి రామ
లక్ష్మణులు సుండరులు మునిప్రవరు వెంట
బ్రహ్మ వెంటను సజ్విదేవతలు వోలె

332

శ్రీలచే దీప్తులయి శుద్ధశీల మొప్పు
ననుజు అతని ననుసరించియరిగి నారు

* ఆ యనఘ కుమారులును మహాత్ముడైన
స్థాణు దేవుని వెనువెంటఁ జనిన యట్లు.

324

సరయునది దక్షిణతటి యోజనము సగము
అరిగి యపుడు విశ్వామిత్రుఁ డరసి రామః
యనుచు మధురముగాఁ బిల్చి యనియె నిట్లు
“ఇపుడె ఆచమింపుమి! యాలసింప వలదు.

324

తై కొనుమి మంత్ర జాలము
గై కొను బల యతి బలమును ఘనమగు విద్యతో;
తాకదుశ్రమ జ్వరము వికృతి,
సోకఁగ జాలరు ప్రమత్తు నుపుని నసురుల్.

325

ఇల నీబాహుబలం బెదుర్కొనఁగ లే డెవ్వండు యోచించి చూ,
దలముల్లోకములందు నీకు సముఁ డుండఁబోడుగా రామ ధీ
బలిమిన్ జ్ఞానమునందు శక్తి పటుతన్ భాగ్యాన యుక్తిప్రయు
క్తుల వాదించెడి వాఁ డెవండయిన నెందున్ లేడు నీకెయ్యెడన్.

326

ఈ రెండు విద్యల నేమరకుండగ నొగి నేర్వ నీసముఁ డుండఁబోడు
బల యతిబలలు సర్వజ్ఞాన మూలము వరల వాకలి దప్పి పధి జపింప
ఈ రెండు శ్రద్ధఁ బఠింపఁగ భూమిలో నతులయుశము నీకుప్రాప్తమగును
ఇది పితామహ సుత వివి తేజస్సుతో నెనగు విద్యలని గ్రహింపుమయ్య.

327

పుడమిలో నీవె పొంద నర్హుఁడ వటంచు
నీవు ధార్మికుఁడ వని యర్పించుచుంటి
నీయెడ నివి బహుగుణమై నెగడుచుండు
జపముచే వృద్ధిపొందు సంశయము లేదు.

328

అవల శుచిగ రాముఁడు జలం బాచమించి
భావితాత్ముఁడౌ ఋషినుండి బల యతిబల
లంది శరదృతు నందు సహస్రరశ్మి
సూర్యభగవానుఁ డట్టుల జ్యోతిసలరె.

339

సకలంబౌ గురుకార్యముల్ వినతి విశ్వామిత్రునం దుంచెయున్
సుకమొప్పన్ సరయూనదీ తటమునన్ మోడంబుతో నుండి, రే
యికరంబున్ తగనట్టి గడ్డి పఱుపందే సోలి నిద్రింపఁగా
సుకముంబోలె నెసంగె రాత్రిముని రాట్నాత్తుల్ వినోదంబిడన్.

240

—: కామదహన కథ :—

తెల్ల వాఱ విశ్వామిత్రుఁ డల్ల లేచి
సోలి నిద్రించు నారాజసుతులఁ బలికె
పురుషసింహ! కౌసల్యాసుపుత్త్ర! రామ!
లెమ్ము తొలిసంజ యయ్యె నర్చింపు సంధ్య.

341

మౌని యుదారవాక్కు విని మన్ననతోడుత లేచి వేగమే
స్నానము సంధ్యయున్ జప మొనర్చియు నాచమనంబు చేసి యా
మౌనికి మ్రొక్కి హర్షమున నార్గము పట్టిరిమౌనియాశ్రమ
స్థానము చేర వీరులు నుదారచరిత్రులు రామలక్ష్మణుల్.

342

చూచిరి వారు బాటఁ జనుచున్ సరయూనది సంగమం బటన్
చూచిరి యాత్రిమార్గగను శుద్ధసంభంగను గంగఁ, దత్తతీన్
చూచిరి యేండ్లు వేల్ తపముఁ జొచ్చిన మౌనుల యాశ్రమస్థలిన్
చూచిరి పావనాశ్రమము, శుద్ధునిఁ గౌశికు బల్కిరిట్టులన్.

343

ఎవ్వని దీపుణ్యాశ్రమ
మెవ్వ రి యాశ్రమమున నిపుడుందురు నీ

వివిషయములు వచింపుమి
యివి వివరగఁ వేడుక జనియించెను మాకున్.

344

వారల యామాటలు విని
గౌరవమున మౌని నవ్వి కడఁగె వచింపన్
ఓ రామా! పూర్వంబున
వేరిదొ యాయాశ్రమంబు వినుము పచింతున్.

345

చ. ఇక్కడ మూర్తిమంతుఁ డగు కందర్పుఁడు ఉండెను. అతనిని కాముఁ డని బుధులు పిల్చెదరు. ఇక్కడ తపస్సుచేయుచు నియుమముతో సమాహితుడై వివాహనూడ మరుద్గణములతో వెడలుచున్న దేవేశుడైన స్థాణుని ఈ కాముడు దుర్మేధయై యెదుర్కొనెను. అంత ఆ స్థాణుండు హుంకరించి రాద్రమగు కంకిచే నీకాముని దహించెను. తరువాత దహింపబడిన యీ కాముని శరీరమునుండి యవయవము అన్నియు విడి పోయినవి. అంతట ఆ మహాత్ముడైన రుద్రునిచేఁ దగులబెట్టబడి యశరీరుడై యీ కాముడు అనంగు డనబడెను ఎక్కడనైతే కాముండు అంగమును విడిచెనో అది శుభమైన యంగదేశమయ్యెను వానిది యీ యాశ్రమము. పూర్వము ఆ రుద్రుని శిష్యులైన యీ మునులు నిత్యము ధర్మపదులై యుండురు వారి యెడ పాపమన్నదిలేదు. ఇప్పుడు 346

మనము పవిత్రమౌ నదులమధ్యను రాత్రి వసించి యోగుధ
ర్మన! తరియింత మీనదులమధ్యము, రేపిట స్నాన సంధ్యలన్
హిసరిచి హోమముల్ జపము హిల్చుగ పూర్తిగచేసి యందఱున్
మనము పవిత్ర మాశ్రమము మండపమందును, చేరుకోవలెన్. 347

అని యిటు వారు చెప్పుకొనునంత తపోధిక దివ్యదృష్టి చే
మునులు గ్రహించి యెంతయును మోదముతోడుత నర్ఘ్యపాద్యముల్

* ఈ కథకు కుమారసంభవములోని కథకు భేదముకలదు. అందులో హరు నికి పార్వతిపై ప్రేమకలుగుటకు కాముడు బాణములువేసి భస్మమయ్యెనని కలదు.

ఘనముగ్గ నిచ్చి యాయతిథి గణ్యతఁ గౌశికు మెచ్చి రామల
క్ష్యణుల కనంతరం బతిథిసత్త్రియ చేసిరి యర్హ మౌగతిన్. 248

ఇంక ఋషులు సత్కృతిఁ గని జపించి కథలు
చెప్పి రామలక్ష్యణుల రంజింప జేయ
వారు కామాశ్రమమ్మునఁ జేరి, రంత
కౌశికుఁడు గథల్ చెప్పి సుఖంబుగూర్చె. 249

—: మలద కరూశదేశములకథ :—

తెల్లనాట శత్రు దమసుల్ దేవకృత్య
మాచరించి విశ్వామిత్రుని నగ్రమందు
నుంచికొని నదీతటిఁ జేర నుగ్రతపను
లనఘమునులు నావను నిల్పి యనిరి యిట్లు. 350

నృపతి పుత్తుల నావ నెక్కించి ముందు
అవల నీవెక్కుశుభమౌ మహాత్మ యనఁగ
కౌశికుఁడు ఋషులను పూజ చేసి నదిని
దాటగ రాజపుత్తులతోడ త్వరగ నెక్కె. 351

అపు డానావయు నేటిమధ్య చనఁగా నారాముఁ డాలించి నీ
రపు గంభీరపు ఘోష; మౌనివరునిన్ ప్రశ్నించె “పూజ్యా : గభీ
రపు ఘోషం బిది నీరుపైఁ బడుటచే ప్రౌదుర్భవం బందెనా
చెప్పమి” యంచు వచింప వేడ్క యొదవన్ జెప్పెన్ మౌని ధర్మాత్ముఁడై . 352

రామ : కైలాసగిరియందు బ్రహ్మ మున్ను
మనసుచేత సర సౌకదానిని సృజించె

కాన * మానస సరసంద్రుః దానినుండి
యిది వెడలి యయోధ్యను బ్రవేశించి పాటు.

353

సరసునుండి ప్రవర్తిల్ల * * నరయు వంద్రు
వెడలి బ్రహ్మసరసునఁ బవిత్రమయ్యె
నీర సంక్షోభచే ఘోష నెగడి యిట్లు
గొప్పదై యుండి మ్రొక్కుము తప్పకుండ.

354

ధార్మికులు అఘువిక్రముల్ దరిసి నదుల
మ్రొక్కి దక్షిణతటిఁ జేరి పొదల నిండి
యుగ్రమై దట్టమౌ వనం బొకటి చూచి
పొడము భక్తి విశ్వామిత్రు నడిగి రిట్లు.

355

ఈచోటఁ గూసెడి కీచురాళ్ల ధ్వనితో
భయముగ సఱచెడి వక్షు లడరు

అచ్చోట భయద సింహ వ్యాఘ్రు గర్జనల్
దిశల గుహలను బ్రతిధ్వనించు

ఇచట వరాహము లెంతయో గిపెట్టి
హంకరింప గజముల్ ఘీంకరించు

అచట ధవాళ్యక ధ్రావు కకుభ తిక్త
బిల్వ తిందుక తరుల్ వింత గూర్చు

ఇచ్చటను పాటల బడరీ వృక్షగణము
ప్రబల గాఢాంధకారముల్ వ్యాప్తి చేయు
ఏవనం బిది చెప్పు మునీశ : యనఘ :
అనంగ నంత విశ్వామిత్రుని వచించె,

358

* మనసః సృష్టం మానసం మనసునుండి సృజింపఁబడినది అని వ్యుత్పత్తి.

* * సరసః యాతీతి సరయాః సరసునుండి వెడలినది అని వ్యుత్పత్తి.

వత్స ! యీదారుణవన ఘోర్వరిహ వినుము
 దేవ నిర్మాణరచితమై స్ఫీత మగుచు
 ఈజనపదమ్ము లిట పూర్వ మెసఁగె నివ్వి
 * మలదములు కరూశము అనం బ్రధిత మయ్యె.

257

మునుప్పత్తాసురుఁ జంపినప్పుడు మలంబున్ క్రమ్మె దేవేంద్రునిన్
 పెనుక్షుత్తున్ కడు బ్రహ్మహత్య యును నావేశించె, నంతన్ దహి
 ధనులున్ దేవులు పుణ్యత్థిర్ల జల భద్రాత్ముంగఁ గావించి మే
 నున నున్నట్టి కరూశమున్ మలతతీన్ బోగొట్టి రిచ్చొటనే.

258

అల దేవేంద్రుని దేహమం దడరి యత్యంతంబు జాధించు నా
 మల దోషంబు కరూశ మీక్షితికి సమ్యక్తానముం జేసి ని
 ర్మలుఁడై యుక్త * కరూతుఁడై యతఁడు హర్షం బొంది యాదేశమున్
 మలదంబంచుఁ గరూశమంచుఁ బ్రధితంబై పో వరంబే యిడెన్.

259

ఇంద్రుఁ డీదేశములను మన్నింప నలరి
 భేష భేషని పొగిడిరి విబుధు లింద్రు
 మలదములు కరూశము అనంబరగి యివ్వి
 చాల పర్థిలై ధనధాన్య సంపదలను.

260

—: తాటకకథ :-

కొంతకాలమునకు గురుకామరూపిణి
 యైన యక్షి తాట కనెడి యామె
 ప్రబలబుద్ధి నుందు భార్య యౌచును నిందె
 గజ సహస్ర బలము గలది యుండె.

261

* మలదములు=మలము ఇవ్వబడినవి. కరూశము=అకలి.

* పోయిన క్షుత్తుగల వాడై.

అమె పుత్తుడు మారీచుఁ డనెడి యసుర
ఇంద్రబలుఁడు, గుండ్రని బాహు లెసఁగు వాఁడు
వెడఁద మొగము మేను గలవాఁ డడరి యిటనె
జనుల భయపెట్టుచుండును ననువదంబు.

362

సతత మీమలద కరూశ జనపదములఁ
జేరి దుష్ట తాటకయు నశింపఁ జేయు
మీరి సగము యోజనములో దారి నడ్డ
గించియున్న, దీపథి మన మేగవలయు.

363

ఇంక నీబాహుబల మాశ్రయించి వేగ
యిపుడు నా యాజ్ఞచే దుష్ట నీమొఁ జంపి
జనపదమును నిష్క్రంతుకమును పొనర్చు
ఇట్టి చోటికి రాజులఁ డెవ్వడైన.

364

పై చరాని యక్షి యిదెల్ల క్షయ మొనరె
ఇట్టి యుగ్రవనము గూర్చి యిట సమస్త
మెఱుంగఁ జెప్పితిఁ దెలిసికో యిపుడు కూడ
మానకుండెను క్రూరకర్మలను నీమె.

365

ఇటుల నప్రమేయుఁ డగునౌనీశు పలుకు
విని నరవ్యాఘ్రు డగురాముఁ డనియె శుచిగ
యక్షు లల్పవీర్యు లనుచు నాఁకింతు
మెటుల గజసహస్ర బలాన నెసఁగె నబల.

366

అనఁగ విదితాత్ముఁ డగురాముఁ డనినమాట
లాలకించి విశ్వామిత్రుఁ డనియె నిటులు
అబల వరముచే నెట్టులు నబల యయ్యె
వినుము కేతు డన యక్షుండు వెలయు న్నిచట.

367

అతఁడు సంతతి లేనివాడగుట శుచిగ
తపము చేయు పితామహు డవుడు మెచ్చి
యక్షునకు తాటక యనుకన్యను నొసంగి
గజసహస్రబలము కూడ కన్య కిచ్చె.

368

మనయకుఁడు బ్రహ్మ వానికి తనయ నీయఁ,
డామె రూపయౌవన వతి యయి యెంసంగె
జనకుఁడును ఝర్లు సుతుఁడు సుందునికి నిచ్చి
సతిగఁ జేయ మారీచుడన్ సుతుడు పుట్టె.

369

వాఁడె మారీచుఁ డతఁడు శాపమున ననుర
యయ్యె, సుందుఁడౌ మరణింప నామె- సుతుడు
నిర్వూరు ఋషి యగస్త్యుని నెదురుకొనుచు
తినుటకు నయి గర్జించుచు మునిని దరియ.

370

ఋషి యగస్త్యుఁడు భగవంతుఁ డెంతౌ యలిగి
రాక్షసుండ వగు మనుచు శాపాక్షరంబు
లిచ్చి తాటకం గూడ శపించె “నోసి
పురుషులను దించు వికృతవై తిరుగు” మనుచు.

371

ఈమెయు శాపముం బడసి యెంతయు నల్కను నొక్కెఱుంగకె
రామ ! యగస్త్యు నాయుడుగులన్ శుచియౌ భువి బాడొనరెచ్చడిన్
ఈమెను దుష్టయక్షిని పధించుము బ్రాహ్మణ గో హితంబుకై,
ఈమెను శాపదూషితను నెవ్వఁడు నిన్విడి చంపలేఁ డిలన్.

372

స్త్రీని పధింప నీవు ఘృణ చెంతకు సుంతయు మానవాగ్ర్య ! రా
ట్నానుడు నాల్గువర్ణములఁ జూచి హితంబును చేయ నొప్ప, భూ
జాని సృశంస మైన నసృశంసమ యైనను నెట్టి పాతకం
బైన నదోషమైనను ప్రజావళి రక్షకుఁ జేయఁగా వలెన్.

373

రాజ్యభారము చాల్చు రాజుల ప్రాచీన
 ధర్మ మిచ్చుది యిం దధర్మ మేది
 ఈమె దగ్గర ధర్మమే లేదు కావున
 ఈమె నధర్మను నిపుడె చంపు
 ఇటు విరోచనసుతఁ బృథివిఁ జంపఁగఁ గోరు
 మందర నింద్రుఁడు మఱి వధించె
 లోకాన నింద్రుఁడు లేకుండుత మనుకా
 వ్యజననిఁ బృగుపత్ని హరియుఁ జంపె

వీరు నితరులు మహాత్ములౌ వీరనరులు
 చాలమంది యధర్మలౌ స్త్రీలఁ జంపి
 రిది సనాతన ధర్మంబ యిపుడు నీవు
 నీవిషమమున నిఁక సంశయింప వలదు.

374

పౌరుషమున్ వెలార్చు ఋషి వాక్యములన్ విని భక్తితోడ నా
 పూరుషవర్మ డంతటను మోమున దోసిలి యొగ్గి యిట్లనెన్
 “వారక తండ్రి యాజ్ఞవలనన్ పితృవాక్కుల గౌరవంబునన్
 మీరక కౌశికోత్తలను మెకొని శంకలె లేక చేయుదున్.

375

వరగురు వైన కౌశికుని వాక్యవ్రకారము చేయు మంచు నన్
 గురువులముం దయోధ్య సభలో జనకుం డటు లాజ్ఞ చేయగా
 సరి యని సమ్మతించితి పెసన్ పితృవా క్పరిపాలకుండనై
 గురుపగు కౌశికాజ్ఞ గొని కొంకక చేయుమ తాటకావధన్.

376

ఏను గోబ్రాహ్మణులకును హితము చేయుఁ
 జూచి యీదేశమునకును సుఖము గూర్ప
 అప్రమేయుండ వగు నీదు నాజ్ఞ చేయ
 నిప్పు డిటు సిద్ధపడితి గ్రహింపుమయ్య.

378

అనుమన్ రాముండు దీప్తశృంగ ధనుసు మధ్యన్ ముష్టి బంధించి నా
రిని టంకారము చేసి చిగ్గుహల పూరింపంగ నానాదమున్
ఓని మూర్ఛిల్లిరి తాటకావనమునన్ గ్రీడించు రాత్రించరుల్
విని మోహంబున నుల్కి తాటకయు చేవే చచ్చి మీదం బడెన్. 379

వికృతాకారముతో భయంకరముగా మిన్నంటు దేహంబుతో
నికటక్షోణికి నచ్చి యార్చుచు వడిన్ మీదం బడం జేవు తా
టక నీక్షించుచుఁ బల్కె లక్ష్మణునితోడన్ రాము డోలక్ష్మణా,
యీక సిమెన్ గను మెంత భైరవముగా నీచుక్తి మేనున్నదో. 380

ఈమె మహోగ్ర రూపు గన నింతనె భీరుల గుండె బ్రద్దలా
సిమెయు మాయఁ బూనియు మదించి యెటుల్ గనరాకయున్నదో
ఈమెకు నగ్రనాస చెవు లిత్తరిఁ గోసి మరల్లు నింక నే
సిమెను స్త్రీ స్వభావను వధింపను దుర్బలఁ చేసి తోతెదన్. 381

అని రాముండు వచించు నంత త్రుటిలో నల్పన్ మెయిన్ మర్చి గ
ర్జనలన్ తాటక బాహు లెత్తి వడిగా రామున్ సమీపింప మున్
చని యామెన్ బెదరించి హుంకరిలి విశ్వామిత్రబ్రహ్మర్షియున్
ఘనకళ్యాణము రామలక్ష్మణుల కౌంగా కంచిడెన్ దీవనల్. 382

దున్నును జిమ్ముచుఁ దాటక
దున్నుల రాఘవుల ముంచి తోచనటు ముహూ
ర్తమొనరించి శిలావ
ర్షములు మాయఁ గురిపింప రాసుండంతన్. 383

శరవర్షంబుల రాశ్వవర్షము త్రుటిన్ శాంతింపఁగాఁ జేసి భీ
కరియై పర్విడుచున్న యామె కరముల్ ఖండింపఁగా స్రుక్కి చె
చ్చెర మీఁపంబడునామె ముక్కుచెవులన్ ఛేదించి యాలక్ష్మణుం
డరయన్, తాటక కామరూపమున మాయం బయ్యె శీఘ్రముగన్. 384

కనఁబడకయు తాటక జ్ఞా,
స్వనమున మూర్ఛిల్లి లేచి పఱుమ, వరముల్
కొని నముచి తనయ దేవేం
ద్రుని విష్ణునివలెను రాళ్ళఁ ద్రోయుచు మించెన్. 385

అది గని యనియెను గౌశికఁ
డిదిగో రామ! ఘృణ గొనకు మీమెయ్యె పాపా
త్మ దురాచారిణి యజ్ఞము
నిదె పా డొనరించు మాయ నిటు వర్ధిల్లున్. 386

ఇదిగో నీమెను జంపుమి
ఇదె సంధ్యాకాల మయ్యె నిది సంధ్యలలో
మదమున వర్ధిలు ననురుల
సెదురుకొనుట కష్టమౌను నీసంధ్యలలో 387

అనఁగా రాముఁడు శబ్దవేధి శరమున్ హస్తంబునం దాల్చి-యా
తనిపై లక్ష్మణుపై పడిం బిడుగు చందం బొంది మేనన్ పడం
గను నేతెంచెడి తాటకన్-శరము వక్షస్థానముం దేసి చం
పెను నావేళను దేవతల్ దివిని మేల్మేలంచుఁ గీర్తింపఁగన్. 388

అంత సురలు దేవేంద్రుఁడున్ హర్ష మొంది
కౌశికుని నభినందించి “కౌశిక! యిఁక
రాఘవులకు తపోబలామోఘ శరము
లిడుము దేవ కార్యము” గావింతు వీరు. 389

అని సురలు చన, రామలక్ష్మణులశరము
మౌని మూర్ఛెని మెచ్చుచుం బలికె రామ :
ఇటనె నిశ యుండి రేపింక నిచటనుండి
మాదు నాశ్రమంబునకును పొదు మయ్యె. 390

అనంగ కౌశికు మాటల కలరె రాముఁ
డపుడు శాపంబు విడిచిన యాపనంబు
చైత్రరథ మట్లు వెలయు మెచ్చంగ సురలు
అటనె వారుండిరి, ముని హ్రీద్ధుటనె లేక,

:91

—: విశ్వామిత్రుఁడు సర్వాస్త్రముల నిచ్చుట :—

వ. పిదప మహాకీర్తి గల విశ్వామిత్రుఁడు ఆరాత్రి యుచట గడిపి చిరు నవ్వు నవ్వుచు మధురాక్షరములతో రాముని కిట్ల నియె. “ఓమహాకీర్తి గలరాజ పుత్రా ! సంతసించితిని. నీకు భద్ర మగుగాక. ఎక్కువ ప్రీతితో నీ కింకను అస్త్రము లిచ్చెదను గైకొనుము. వానివలన దేవతలను రాక్షసులనే గాదు గంధర్వులను ఉరగులను వశపఱచుకొని జయింపగలవు. ఇదిగో దండచక్రము. ఇది మహా దివ్య మైనది. ధర్మచక్రమును కాలచక్రమును విష్ణుచక్రమును ఇంద్రాస్త్రమును వజ్రాస్త్రమును శ్రేష్ఠ మైన తైవహులమును బ్రహ్మశిరో నామ కాస్త్రమును ఐషీకమును బ్రహ్మాస్త్రమును ఇచ్చెదను గ్రహింపుము, ఇదిగో రెండు గదలు, రెండు మోదకులు, రెండు శిఖరులు దీపించుచున్నవి. వీనిని గ్రహింపుము. రామ ! ధర్మపాశమును, కాలపాశమును, వరుణపాశమును, వారుణాస్త్రమును, శుష్కార్ధ్రములైన అశనుల నిచ్చుచున్నాను. తీసికొనుము. వై నాకాస్త్రమును, నారాయణాస్త్రమును, అగ్ని యమును, శిఖరమును వాయు వ్యమును, ప్రమథనమును ఇచ్చుచున్నాను. హయ శిరోస్త్రమును, క్రౌంచాస్త్రమును, రెండు శక్తులను, కంకాలమును, ఘోర మగు ముసలమును, కాపాలమును, కంకణమును ఇచ్చుచున్నాను. అసురులు వేని నైతే ధరించుచున్నారో వానిని గూడ ఇచ్చుచున్నాను. వైద్యాధరాస్త్రమును, నందనమును, అసిరత్నమును, గాంధర్వాస్త్రమును, దంతమును, మానవమును, ప్రస్వాపనమును, ప్రశమనమును, సౌరాస్త్రమును గ్రహింపుము. దర్పణమును, శోషణమును, సంతాపమును, విలాపనమును, మదనమును, దుర్ధర్షమును, కంద

ర్పణయితమును, ఇమ్మచున్నాను. పైశాచాస్త్రమును, దయితమును, మోహనమును సరళార్థాల ! గ్రహింపుము. తామసమును, సౌమసమును, సంవర్ధమును, ఏమర్కానరాని మోసమును, సత్యాస్త్రమును, మాయాధరమును, పరుల తేజస్సును పోగొట్టు తేజః ప్రభమును, సౌమాస్త్రమును, శిశిరమును, వృష్టి అస్త్రమైన సుదామనమును, భగుని దారుణాస్త్రమును, శీతము అందువలెగాంప మోసమును, మహావాహా ! కామరూపము లైన మహాస్త్రములను శీఘ్రముగా తీసికో" అని చలుకుచు తూర్పుగా మొగముంచి అవిశ్వామిత్రుడు కుచియై ప్రీతితో దేవతలును గూడఁ బొందలేని మహాస్త్రములను రాఘవుని కుచిచేరించెను. అవిశ్వామిత్రమహాముని జపించుచుండఁగా మహర్షులు లైన మహాస్త్ర దేవత లన్నియు సమీపించి దోసి తొగ్గి "ఓ రాఘవా ! మేము నీకు ఈనాటినుండి కింకరుల మైతిమి. అనఁగా అరాముడు వానిని చేతితో ప్రతిగ్రహించి, "సగే నామానసమందు ఉండురుగాక !" అని వానిని చోదన చేసి అవిశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి ముందు ప్రయాణమునకు ఉపక్రమించెను.

392

—: అ స్త్రో ప స ం హార ము :—

ప. అట్లు రాముఁడు సంతోషము గలిగి కుచియై నడచుచు విశ్వామిత్రునితో నిట్లనియెను. "ఓభగవానుడా ! నేను అస్త్రములను గ్రహించితిని. నేటి నుండి నీదయచే సురలకు ఏమరింపరాని వాఁడ నైతిని. వీనికి ఉపసంహారముచుగూడ తెలుపఁ గోరుచున్నాను." అని పలుక విశ్వామిత్రమహాముని సుహృతియై ధీరుడై కుచియై యాయుస్త్రముల యుపసంహారమును చెప్పెను. పినప మహాముని సత్యవంతము సత్యకీర్తి ధృష్టము రభసము పృథిహార తరము వరాజ్మఖముఅవాజ్మఖము అక్షాక్షము విషమము దృఢనాభము సువాభకము దశాక్షము శతవక్త్రము దశశీర్షము శతోదరము పద్మనాభఘ్ను మహానాభము దుందునాభము సునాభకము జ్యోతిషము కృశనము వై.రాశ్యము విమలము యోగంధరము హరిద్రము దైత్యము పృశమనము సార్పిర్మాణి

ధృతిర్నాల్లి పృథ్విమంతము రుచిరము పితృసౌమనసము విధూతము
మకరము శరవీరకరము ధనము ధాన్యము కామరూపము కామరుచిమోహనము
మరణము జృంభకము సర్వనాథము సంతానము పరణము అను భృశాశ్వత్థ
నయులై న యుష్త్ర దేవతలను కామరూపులైన వానిని రామునికి గ్రహింపుము
అని యిచ్చి “రామా ! నివు వీనికిఁ దగినవాఁడవు” అని చెప్ప “సరే” అని
రాముఁడు గ్రహించెను. ఆయుష్ట్రములలోఁ గొన్ని అంగారమువంటివి. కొన్ని
పొగవంటివి. కొన్ని సూర్యచంద్రుల వంటివి. ఇవి యన్నియు అంజలి పట్టి
మధురముగా నిట్లనెను. “ఓ ! నరశ్రేష్ఠా ! కాసింపుము. మే మెపు డేమి
చేయవలయును” అనగా ఆరాముఁడు “నామనన్నున నుండుడు. సమయము
వచ్చినపుడు నాకు సాయపడుదురుగాని, మీరు మీచోటికి వెళ్ళుఁడు” అని రఘు
నందనుఁడు వానితోవలక అవి రామునికి ప్రదక్షిణముపేసి రాముని నెలవంది
“అట్లే చేయుదుము” అని కాకుష్ఠునితోఁ బలికి వచ్చినట్లు వెళ్ళెను. పిదప
రాముడు బ్రహ్మవాది యైన విశ్వామిత్రుని అనుజ్ఞ పొంది ఆయుష్ట్రము లన్ని
టిని లక్ష్యమునికొనగాడ పర్యయోగము ఉపసంహరించును నివేదించెను. అంత
వారు సడచుచు విశ్వామిత్రమహామునితో మధురముగా వినయముగా నిట్లనిరి.

393

అదిగో నచట మేఘము వోలె సద్రీధరిని
వృక్షముల గుంపు కన్నడి వింత గూర్చె
జంతువులతోడ రమ్యమై చక్కకాయు
పక్షిగుంపుల ధ్వనులతో పరలె మిగుల.

394

ఒడలికిని గగన్రూపిడు నడవిదాటి
వచ్చితి మనుకొం దిది సౌఖ్యవంత మగుట
ఎఱుంగజెప్పు మహాభాగ ! యియ్య దెవరి
యాశ్రమమ్ము ప్రశాంతమై యలరుచుండె.

395

ఎచట బ్రహ్మిష్టులై యెవ్వ రెంతో చెడుగు
చేయుచును యజ్ఞవిఘ్నంబు చేయుచుండొ
దాని కీదేశమెది, పంపఁదగిన యనురు
లెవరు, దీనిఁ గావవలె నిద్ర 3౯ జెప్పుము.

396

—: సిద్ధాశ్రమము - వామనుని చరిత :-

ప. అని రాముఁ డడుగ మహాతేజస్వి యగు విశ్వామిత్రమహాముని
యిట్లని వివరింప సాగె. 397

ఇచటన్ దేవవిభుండు విష్ణువు తపంబెన్నేండ్ల యెన్నో యుగాల్
వచరింపం దగి, నిద్దె వామనుడు పూర్వం బున్న సిద్ధాశ్రమం
బిచటన్ సిద్ధుఁ డొనర్చె దారుణతపం; బింద్రామలన్ దేవతా
నిచయంబున్ బలిచక్రవర్తి యిపుడే నిర్జింప దీనాత్ములై. 398

విబుధు లగ్నితోఁ గూడియు విష్ణుకడకు
వచ్చి యని రిటు ! బలిచక్రవర్తి యిపుడు
యజ్ఞమును చేయుచుండె నయ్యదియొ పూర్తి
కాక ముందేగి మనపని గడపవలయు. 399

అతడు దరికేగు సర్థుల కడిగినదియు
నిచ్చుచుండెఁ గావున దేవహితముకొఱకు
మాయతో వామనుండవై చేయు మాకు
అని వచించి వారు యథేచ్ఛ నరిగినారు. 400

అయ్య దిటులుండఁ గాశ్యపుఁ డగ్నిసముండు
దేవి యదితితో నోజస్సు దీప్తి పొంద
దైవ మగు వేలయేండులు తపము చేసి
యావ్రతము ముగించి స్తుతించె హరిని నిటుల. 401

హే విభువా ! తపోమయుండ, వీవు తపోనిధి, వీవహా తపో
భావుడవునీ, తపస్స్వరూపిణి, తపం బొందించి తపస్సుచే నినున్
సేవిధిగాఁ గనుంగొనితి నీమెయి నెల్ల జగాలు చూచెదన్
నీవో యనాది నెవ్వడవో యెట్టిడడో నిను నాశ్రయించితిన్.

402

అని పలుకు కశ్యపుఁ జూచి యనియె విష్ణు
విపుడు కోరుకో వర మేదయిన నీవు
వరము పొంద నర్హుడ వనఁ బలికె నపుడు
కశ్యపుఁడు మరిచి సుతుఁడు కరము పొంగి.

403

ఈసురలు నేను నిన్ను ప్రార్థించుచుండ
ప్రీతి వరమీయఁ దగుదువు, వినుము వరద
పుత్రుడ వయి యదితి యందు పుట్టి, యిందు
ననుజుడయి సాయవడి పోవు మార్త సురల.

404

అది సిద్ధాశ్రమ మిందుఁ గార్యములు సిద్ధింపంగ ఈపేరుతో
విదితంబౌభగవానుడా యనఁగ ! ఆవిష్టుండు శీఘ్రంబ యా
యదితిన్ వామను పేరఁ బుట్టె సురరక్షార్థంబు యావామనుం
డిదె వచ్చెన్ బలిచక్రవర్తి దరికిన్ హేలన్ జగత్పూజ్యుడై.

405

వెడలి మూఁ డడుగుల భూమి భిక్ష మడిగి
గై కొనియు భూతహితుఁ డాచు లోకరక్ష
నాచరింప త్రిలోకంబు లాకాశమించి
బలిని త్రొక్కి లోకములు దేవపతి కిచ్చె.

406

శ్రమ పోగొట్టెడి యాశ్రమం బిదియ పూర్వంబందు నిందే త్రివి
క్రముఁ డుండెన్ జామి, మేము వామనునిపై రాజిల్లు భక్తిన్ వసిం
తు మిటన్, రాక్షసు లిష్ట విఘ్నముల నెందున్ వచ్చి గావించు రా
శ్రమమందే, యిట రాక్షసాశిని వడిన్ జంపందగున్ రాఘవా !

407

మనము పోద మీయాశ్రమమునకు నిపుడె
మాదె కాదాశ్రమం బిది మీది కూడ
అనుచు రామలక్ష్మణులతో, మునియు- మంచు
చన, పునర్వసు సహిత చంద్రునిగ నెలిగె.

408

అంత సిద్ధాశ్రమ నివాసు లరసి మునిని
యెగిరి యెగిరి విశ్వామిత్రుని నెంతో తగిన
గతులఁ బూజించి యారాజసుతుల కపుడు
నతిథి సత్కారములఁ జేసి రాశ్రమమున.

409

క్షణము విశ్రమించి క్షితిశతనయు లపుడు
అంజలి ఘటించి వరముని కనిరి మౌని :
“దీక్షగానుము సిద్ధాశ్రమ మీక్షణంబు
సిద్ధమై త్వదు క్తిని సత్యసిద్ధిఁ గనుత.

410

అనుచు రామలక్ష్మణు లన నామహాత్ము
డైన కౌశికుఁ డట దీక్షఁ బూని నియతి
నుండె, వారు శ్రద్ధగ రాత్రి యుండి యుదయ
మున జపించి మ్రొక్కిరి వేల్పు మునికి భక్తి.

411

—: రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని యాగ రక్షణకై సిద్ధపడుట :-

ఎప్పు డెక్కడ నేమాట చెప్పవలెనో
అట్టి దేశకాలపు విషయాలు తెలియు
రాజసుతులు విశ్వామిత్ర బ్రహ్మఋషికి
ననిరి శత్రుదమనఘు చేయంగ దలంచి.

412

అనఘ ! భగవంత ! ఏసమయంబునందు
రాక్షసులనుండి కావలయునో చెప్పు
ఎట్టి సమయంబును నతిక్రమింపరాదో
ఈసమయ మేదో విననెంతు మెఱుగఁ దెలుపు,

413

ఇట్లు పలుకుచు రణ మొనరింపఁ గోరు
రాజసుతుల మెచ్చుచు ఋషుల్ పలికి రపుడు
“ఇదియ మొద లాటు నిశలు రక్షింపవలయు
మౌని యితఁడు దీక్షను బూని మౌన మూను.”

414

అనఁగ విని యశస్వులు రాజతనయు అపుడు
నిద్రలేకుండనే, యాటునిశలు పవలు
లాశ్రమము కావ ధను వూని యా మునీశు
సెంతగానో సేవించి రక్షించినారు.

451

అవల నారీతి చేసి యాఱవ దినాన
తమ్ముని కనె రాముండు “సిద్ధముగ శ్రద్ధ
గలిగి యుండ”ని రాముండు పలుకుచుండ
ఋత్విజులు బ్రహ్మ గలవేది యెంతో మండె.

416

దర్భలు చమనములు సమిధలు స్రువంబు
అలరు లొప్పి విశ్వామిత్రు డాహుతు లిడ
ఋత్విజులు మంత్రములు పఠియించుచుండ
యజ్ఞ వేది జ్వాలలతోడ నతిగ మండె.

417

—: మారీచ సుబాహులు యజ్ఞ వేదిక పై ని రక్త ధారలు పోయుట :—

అప్పు డాకాశమున ఘోర మైన చప్ట
పొడవె వర్షకాలమున మబ్బులును క్రమ్మి
నటులు మారీచుండు సుబాహు వనెడి యసురు
లంత నార్చి పర్విడి వచ్చి రపుడు మింట.

418

వారితోఁ గూడ భీమరూపాలు గలిగి
అనుచరులు నఱచుచు నరుగుదేఱ
వేదిదరి రక్తధారలు మీద పోసి
రవట వేది మండెను రాముఁ డపుడు చూచి.

418

అనియె లక్ష్మణ ! మాంసాలు తినెడి వీరిఁ
గనుము దుష్టులన్ మబ్బులన్ గాలివోలె
చ్రమిమ్మెదను వెల్గు మానవాస్త్రముచేత,
అనుచు మారిచు తొమ్మున నస్త్ర మేసె.

420

రాముఁడు మారెనుని సముద్రములోఁ బడఁగొట్టి నుబాహుని చంపుట

గొప్ప మానవాస్త్రముచేతఁ గొట్టఁబడిన
యుగ్గమారిమఁడును నూరు యోజనములు
చిమ్మఁబడి సముద్రపు నీటఁ జేష్ట లేక
పడ దొరలఁ జూచి రాముఁడు పలికె ననుజు.

421

చూడు లక్ష్మణ ! ధర్మము చూచి వేయఁ
బడిన యామానవాస్త్రము వాని కిపుడు
స్మృతిని పోగొట్టెఁ బ్రాణముల్ తీయ దింక
చంపెదఁ గనుము యజ్ఞఘ్న రాక్షసుల నిపుడె.

422

అనుచుఁ లక్ష్మణుఁ బలికి నేర్పును దలిర్ప
గొప్ప యాగ్నేయమస్త్రము కొంచునతఁడు
ఆసుబాహుపై వేయఁగ నతఁడు పడెను
నవల వాయవ్యమునఁ జంపె నసురగణము.

423

* త్వరు సహిత ఖడ్గము శరాలు తనరు రాముఁ
డవుడు యజ్ఞము పాడుచేయంగ వచ్చి
నట్టి రాక్షసుల వధింప- నమర విభుని
యటు-జయించు రాముని మెచ్చిరంత ఋషులు.

424

వ. పిదప యజ్ఞము ముగియుఁగా విశ్వామిత్రమహాముని దిక్కులు
నిర్బాధములయి పోవఁగా కాకుత్స్థునితో ఇట్ల నెను. ఓమహాబాహూ ! నేను కృతా
ర్థుడ నైతిని. నీవు గురువాక్కు చేసితివి. ఓయశస్వీ ! దీనిని సత్యముగా
సిద్ధాశ్రమముగా నివ్వడుగదా చేసితివి అని,

425

—: విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను మిథిలకుఁ దీసికొని వెళ్లుట :—

యజ్ఞమును గాచి కృతకృత్యు లగుటవలన
చాల ముద మొంది రామలక్ష్మణులు నటనె
రేయి యుండి ప్రొద్దుట దినకృత్యములను
చేసి కొని వచ్చి కనిరి కౌశికుని మునుల.

426

కని ముని పదాబ్జముల వ్రాలి యసలుఁ బ్రోత
వెలుగు మునితో నృపతిసుతుల్ వినయ మొప్ప
మధురముగఁ బల్కి రనఘ ! మే మిదిగొ నుంటి
మనుచరుల మేమొనర్తుమొ యాజ్ఞ యిమ్ము.

427

* “త్వ” అనునది “తత్సవితుః” అను గాయత్రి మంత్రములోని రెండవ
బీజాక్షరము. ఇంతవరకు మూలరామాయణములో “త”తో మొదలైన వేయి
శ్లోకము లైనవి. ఇంక రెండవ వేయి శ్లోకములకు ఈ యక్షరము మొదలు

అటులఁ బల్కు విశ్వామిత్రు నెటుట నుంచి
కొనుచు మునుతెల్ల రాముని కనిరి యంపుడు
నృపవరులు ! మిథిలేకు జనకు నింట నొక్క
పరమ ధార్మిక యజ్ఞంబు జరుగుచుండె.

428

అటుకు పోదము మాతోడ నరుగుదెమ్ము
అవట పరమాద్భుత మగు విల్లలరుచుండె
చూచెదవు గాని యదియుఁ జూడఁదగిన
దందుచే నీవు తప్పక యరుగుదెమ్ము.

429

అప్రమేయ బలము గల యాధనుస్సు
మునుపు దేవత లిచ్చిరి జనకుసభకు
దేవ గంధర్వరాక్షసుల్ దీని నెవరు
నెక్కిడఁగ లేరు నరులనూ టేమి చెప్ప.

430

ధనువుకత్తిని తెలిసికొఁ దలచినచ్చి
బలులు రాజులు రాజపుత్రులును గూడ
నెత్తలేక పోయిరి, మిథిలేకు ధనుసు
అమృతం బైన యుదాని సరయఁ గలవు.

431

యజ్ఞ ఫలముగ జనకుఁడు నడిగె దాని
దేవు లిచ్చిరి; యాగపు దైవ మదియ
రాజుకడ పుష్ప గంధ మాల్యములతోడ
రోజురోజు పూజలనంది రాజిలుఁజుమి.

432

వరముని యిటుటల్కి వనదేవతల కడను
సెలవు గైకొని మీకింక క్షేమ మవుత
గంగకు నుదక్తటి హిమాద్రికడకు పోద
మని ఋషులు రాట్సుతులు రాఁ బ్రయాణ మయ్యె.

433

వినుత సిద్ధాశ్రమ ప్రదక్షిణము చేసి
మునియు నుత్తరదిక్కుగాఁ బోవసాగె
బయలుదేఱు మౌనితో బ్రహ్మవాదు లెల్ల
నూరుబండ్లతో వెనుకగ న్బోయినారు.

424

అల సిద్ధాశ్రమమందు నున్నపశుపత్యైదుల్ హహత్మున్ మునిన్
వలగా పచ్చుచుతోడు తో ననుసరింపన్ వాని మల్లించి, వా
రలు సూర్యుండును వ్రాలుచుండ పథి దూరంబేగి యచ్చోట న
వ్వలి శోణాతటమందు నాదినమనన్ వాసంబు గావించిరే.

425

అర్కుఁ డస్తమింపఁగ స్నాన మాచరించి
హోమముల ప్రేల్చి కౌశికు నుంచి ముందు
మునులు కూర్చుండ రామఁడున్ మునులఁ గొల్చి
ధీరుఁ డగు కౌశికుని ముందు కూరుచుండె.

426

జనమాన్యుం డగురామఁ డంత ముని విశ్వామిత్రుఁ బ్రశ్నించె నో
యనఘా ! యీవనరాజితేత రమణీయం బీప్రదేశం బెదో
వినఁగాఁ గోరెదఁ జెప్ప నర్హుండ విదే వేడ్కయ్యె విన్నింపుమీ
యన మౌనీశుండు సర్వసంయములమధ్యన్ జెప్ప సాగెన్ వడిన్.

427

—: కు శ నా భ క న్యో పా ఖ్యా న ము :—

కుశుఁ డనుతపోనిధి బ్రహ్మకొడుకు కలఁడు
అతఁడు క్లిష్టముగా నట్టిప్రోతము ధర్మ
మెసఁగువాఁడు సజ్జనులను నెల్ల యపుడు
పూజచేయుచు ఘనుఁ డయి పొలుచువాఁడు.

428

ఆ మహాత్ముఁ డుత్తమకులనుండు పుట్టి
యుత్త యైన వైదర్భియున్ యువతియుండు
కనెఁ గుశాంబుఁడు కుశనాబుఁడును నభూర్త
రజసుండు వసు వసేనల్పు రాత్మజుల ఘనుల.

439

సత్యమతులు దీప్తులు మహాత్మాహయుతులు
ధార్మికులు నైన సుతులతో ధర్మకాంక్ష
అనెఁ గుశుండు “పుత్రులార! రాజ్యంబు పాల
నంబు చేయుడు ధర్మమున్ బడయుఁ డిపుడు.

440

కుశనాబుల్ విని యాకుశాంబుఁడు పురిన్ గూర్చించెఁ గౌశాంబినిన్
కుశనాబుండు వడిన్ మహాదయపురిన్ పుణ్యాన నిర్మించె, తీ
ల కుధం బొప్ప నభూర్తరాజసుండు ధర్మాశ్రణ్యమున్ దీరిచెన్
వసుపుత్రుండు గిరివ్రజాఖ్యపురమున్ గట్టించె లోకేచ్ఛచే.

441

ఈ గిరివ్రజ వసుమతి యామహాత్ముఁ
డయిన వసుపు. పాలింప విఖ్యాత మయ్యె
వెలసె నైదుకొండ లిచట వీనినడుమ
తగె సుమాగధి నది పూలదండవోతె.

442

మగధదేశాలఁ జేరొందె మాగధినది,
ఆ మహాత్ముఁడౌ వసువిది; అదియు తూర్పు
దిక్కుగా బైలుదేతెను ధీర! రామ!
అదియు సుక్షేత్ర; మొప్పె సస్యాలతోడ.

443

—: కు శ నా భు ని చ రి త్ర :—

అతిధర్మండు మహాయశుండు కుశనాభాభ్యాకరాజుర్ని యో
గ్య తనూరోచి ఘృతాచియందుఁ గనియెన్ గన్వాశతంబంత వా
ఛలిలోకాకృతి ప్రియముం గలిగి యుద్వానాల వర్షాలలో
ద్యుతులం జిమ్ము మెటుంగుఁదీవ అటుకాంతుల్ తొడ్కఁ గ్రీడింత్రహా.

444

గేయాల్ పొడుచు నాడుచు
వాయింతుచు నెల్ల యెడల, బహుభూషణముల్
ఏయెడఁ గాంతులు చిలుకఁగ
నాయెయ్యారులు కులికి యులికి రతిమోదముతోన్.

445

చారుతర సమస్తాంగులు
వారలు రూపమున ధరణి పృతి లేకుండన్
ఆరామంబుల చేరియు
నీరదములఁ దారక అటు నింపిరి ద్యుతులన్.

446

సకలగుణంబులన్ వరలి సౌరు సురూపము ప్రియ మున్నయా
సకియల వాయుదేవుండు కెనన్ గని యిట్లనె “మిమ్ముఁగోరితిన్
ఇక నిట నాకు భార్యలయి యెప్పుడు నుండిన మీమనుష్యతల్
కెకల మగున్, జిరాయువును వెంటనె మీరలు పొందుఁ డింతటన్.

447

అసయము చంచలం జెపుడు యౌవన, మింకను నెంతో మర్మ్యులన్
కనుకనె యౌవనంబు క్షయి కానటు మీరలు కం డమర్మ్యులై
యని యనిలుండు పల్క సుఖమౌ పని చేసెడి వాయువాక్కులన్
విని యవహాస మొప్ప వినిపించిరి నూర్లురు కన్య లీనుడుల్.

448

సురవర ! సర్వభూతహృదిఃజ్ఞాచ్చి చరింతువు నీప్రభావమే
మెగును, మేలమమ్ము నిరసించెద విట్టుల, మేమె పేదవి
ద్వర! కుశనాభ కూతులము, దైవపదంబున నుండి క్రింది కీ
తజీఁ బడదోయిగాఁ గలము, తద్దయ నూతన మోము మమ్ములన్.

449

నూపిత సత్యవాది నవమానముచేయుకు నీకుఁ గాలమున్
జేపడకుండు; దండి తగఁజేయును మాకు స్వయంవరం బిటన్
నూపితయే ప్రభుండు, పరమంబగు దైవము నూకతండు, మ
మ్మేవరమర్చి కిమ్ము నతఁడే పతియౌను ధరిత్రి మాకికన్.

450

వారల వాక్కులవ్వి విని వాయువిభుఁ డెడఁ గోపగించి య
వ్పాది సమస్త్రాత్రములఁ బట్టియు భగ్గునుచేయు, నంగముల్
కూరుకుపోయి వారు మరుగుజ్జులునై పడి నిగ్గుచెంది క
స్మిరులుజాలుతై కనులనిండఁగఁ గూలిరి చేరి తండివై.

451

దీనలౌ ప్రియసుతల యాస్థితినీ జూచి
వారు మరుగుజ్జులౌటఁ గంగారుపడుమ
ఏమి జిది యేల యిటులైతి రిటు లధర్మ
మొదలె, చెప్ప రేల యని నిట్టూర్చి యడుగ.

452

—: కుశనాభుని కన్యలను బ్రహ్మదత్తుఁడు పెండ్లియాడుట :—

జనకుఁడు కుశనాభుని నుడుల్ వినియు వారు
కన్యకలు నూర్గురు తలలన్ గాల్గఁ దాకి
యనిరి “పిత ! వాయుపు మము డికోనంగ నెంచె
అభయ పద మొందె ధర్మంబు నరయకుండె.

453

తండ్రి మాకు గలడు స్వతంత్రులము కాము
తండ్రి నడుగు మాతఁ డిడ భద్రంబు నీకు
మాపలుకు లివి వినకయె పాప మెంచి
యిటుల పలుకు మమ్ము వాయు విటులు కొద్దె.

వారిటు అస ధార్మికుఁ డగు పార్థివుండు
విని మహాతేజుఁ డనెఁ గన్యలను గుఱించి
“ఓర్పు గలవారి కోరుపె యుండఁ దగిన
దదె యొకటయి చేసితిరి మీరుంద ణిపుడు.

మీరు కులగౌరవము నిలబెట్టినారు
ఓరై స్త్రీలకు భూషయౌ నోరై పురుషు
లకును భూషణ మొర్పు సురలకు దుష్క
రము పితేషించి; యెొ ర్పందఱకును భూష.

ఓరై దానము సత్యము నోరై సుమ్మి
ఓరై యజ్ఞము సుతలార ! ఓరై కీర్తి
ఓరై ధర్మము జగ ముండు నోర్పువలన”
అనుచు దేవవీర్యుండు రా జనిపె సుతల.

రాజు మంత్రితోఁ గొమార్తలకు తగిన
వారి కిచ్చి పెండిలి యెనర్పంగఁదలచి
సద్గుణలకు దేశకాలాలు సరిగ చూచి
పెండ్లి చేయఁగ మతిఁ దలపెట్టె నపుడు.

సరిగ నపుడె చూలి యన్ పరమ మౌని
ఊర్ధ్వ రేతస్కుండు పుచ్చియై యుండి బ్రహ్మ
తపము చేయగా నూర్మిళ తనయ సోమ
ద యనునాంధర్వి కొత్పెఁ దద్దయును కోరి.

ఆమెయును మొక్కి సేవాపరాయణయ్యి
తగిన కాలాన ధర్మిష్ఠ యగుచు నిలిచె
అందుకు గురువావహాని పృహర్షమొంది
ప్రీతుడై “నీకు బ్రియమేమి చేతు” ననంగ.

460

వాక్కుల తత్త్వముం దెలియు భామిని తుష్టుని మౌనిఁ గాంచి తా
సెక్కువ ప్రీతి పొంది వచించెను వాక్పతురుండు మౌనితో
“మిక్కిలి బ్రాహ్మలక్ష్మి తగి మిక్కిలి బ్రహ్మమయుండెయై తప
స్సెక్కువ గల్గి బ్రాహ్మతప సేర్పడు ధార్మికుఁ బుత్రుఁ గోరుదున్. 461

పతి గలదానఁగా, నిపుడు భార్యను సెప్పనికేని గాను, భ
ద్రక యగుఁగాక నాయెడల, బ్రాహ్మపు యోగ్యతఁ జేరు నాకు నా
దృతి సుతునిన్ పరదాన మొనరింపఁగ నర్హుడ వోమహమునీ
వ్రతమును పూను” మంచు నిటు వాక్యము లాడఁగ మౌని ప్రీతితో.

462

ఆమెయెడఁ బ్రసన్నుడ డయి బ్రహ్మర్షి యపుడు
బ్రహ్మదత్తుఁ డన్మానసభావుఁ బూజ్య
చూలికిం దగు సుతు నిచ్చె; లీల సతఁడు
కాంపిలి పురి నుండె హరి నాకమునఁ బోలె.

463

నయగతి ధార్మికుండు కుశనాభుండు సూర్ధరు స్వీయకన్యలన్
ప్రియముగ బ్రహ్మదత్తు కిడి పెండిలి చేయగ బ్రహ్మదత్తుండున్
రయమున పూవుబోడుల కరాలు కగ్రమంబున నిందుర్చి డట్లు ప
ట్టి యింక స్పృశించు మాత్రను వడిన్ గని రందఱు పూర్వరూపమున్.

464

స్వసుత లిటు వాయుచే విధువంగఁ బడుచు
తమదు మరగుజ్ఞతన మేగ సమితహర్ష
మంది కుశనాభుండును తనయల్లఁ బ్రీతి
సాగనంపె నుపాధ్యాయచయముతోడ.

465

పిదప సోమద కూడ స్వప్నించుకుమారు
నాభునతఁ జూచి మరిమరి హర్షమొంది
మిగులఁ గుశనాభ నరవరు మెచ్చి తనదు
స్నుషులను నభినందించె మేన్ ముట్టి ముట్టి.

466

—: విశ్వామిత్రుని వంశ వర్ణనము :—

పెండ్లియుయి బ్రహ్మదత్తుండు వెడలిసంత
సుతుఁ గనని కుశనాభుండు సుతునికొఱకు
పుత్రకామేష్టిఁ జేసె నప్పుడు సుతేష్టి
బ్రహ్మపుత్రుండు కుశుఁ డుదారాత్ముఁ డనియె.

467

“గాధి యనుతగిన కొడుకు కలుగు నీకు
వాని వలన శాశ్వతకీర్తి వరలు నీకు”
ఇట్లు కుశనాభునితో వచియించి కుశుఁడు
ఆకసముపొంది తొలిబ్రహ్మలోక మొందె.

468

ఉర్విఁ గుశనాభునకుఁ గొంత కాలమునకు
గాధి యను ధార్మిక సుతుండు కలిగె రామ !
ధరణిపతి ధార్మికుఁడు గాధి తండ్రి నాకు
కనుము కుశవంశజుఁడ నేను కౌశికుఁడను.

469

నాకు సువ్రత యక్కయున్ గలదు రామ !
పత్యవతిపే, రది ఋచీకు పతిగ నయ్యె
పతి ననుగమించి బొందితో స్వర్గ మొందె
అదె మహాదార కౌశికినదిగ నయ్యె.

470

అల జగద్ధితముకయి నాయుక్కు పిదప
దివ్యపుణ్యాంబు వయి హేమాద్రిని భజించె
అక్కు కొశికి మీది స్నేహంబు చేత
హేమగిరిదరి హయిగ నుంటి నెపుడు నేను.

471

సత్యవతి పతివ్రత పుణ్య సత్యధర్మ
మందె నిలచి కాశికినది యటు వెలింగె
మఱి వ్రతమున కిసిద్ధాశ్రమమ్ము చేరి
సిద్ధుడై తి నితేజస్సుచేత రామ !

472

సరిగ నాజన్మ, నావంశజన్మ యింక
దేశజన్మ నీవడిగిన దెఱుంగఁ జెపితి
కథ తెలుపుచుండ సగరాత్మే గడచె, భద్ర
మగుఁ : బరుండు దారిని విఘ్న మవదు మనకు.

473

అదల వీచెట్లు మృగవక్షు అణఁగిమణిగె
నిండి పోయె రేవీకటిన్ దిశలు, సంద్య
వెడలె, నక్షత్రములు తార లడరి మిన్ను
కండ్లచేఁ బోలె జ్యోతులన్ కడు వెలింగె.

474

శిశిరకరంబులం బరపి చిక్కని లోకతమంబుఁ దోలుచున్
నిశి ప్రభచేత జీవముల నెమ్మనసుల్ వికసింపఁజేయుచున్
శశి యుదయించె రే తిరుగు జంతువు లిట్టటు సంచరించె రా
క్షసులును యక్షు లుగ్రపు మృగావళులున్ తిరుగాడె నెల్లడన్.

475

అని యిటు దివ్యతేజుడు మహాముని చెప్ప, సెబాసు భేషటం
చును నతనిన్ సమస్త ముని, సూర్యులు పూజయొనర్చి రిట్టులన్
“ఘన కుశికాన్వయంబు ననఘంబు సుధర్మవరంబు దీనిలో
జననము గన్న పూజ్యులొ యశస్వులు బ్రహ్మసముల్ సదాధరన్.

476

అందు నీవు విశ్వామిత్రుఁ డన్ యశస్వి
వామె కౌశికి కులద్వీప యనఘనదియు”
అనుచు మునులు హిగడఁ గుశికాత్మజుండు
అస్తమించు సూర్యు డటుల నటఁ బరుండె.

ప. రామలక్ష్మణులుంగూడ కొంతయాశ్చర్యముం గని మునిశ్రేష్ఠుఁ
బ్రశంసించి, నిద్ర రాగఁ బరుండిరి. 476

—: ఉమా గంగల పుట్టుక :—

రామ ! నిశ తెల్లవాతె తొల్పంజ వచ్చె
భద్రమగు నీకు, లేలెమ్ము పయన మగుము
అనఁగ విని దినకృత్యంబు లాచరించి
పయన మయి రాముఁ డిట్ల ని పలికె నపుడు. 477

ఇది యగాధము శుచి శోణ, మిసుకతినై
లవిగొ మన మేపథిని బ్రహ్మ ! యరుగవలయు
ననఁగ నపుడు విశ్వామిత్రుఁ డనియె నిట్లు
ఇదిగొ పథి దీనివెంట నేగుదురు ఋషులు. 480

అనఁగ మునులు విశ్వామిత్రుఁ డనిన దారి
నరసి వివిధ వనులగుండ సరిగినారు
వారు దూర మేగి సగంబు పవలు గడవ
మునులు పేచించు వరనదిన్ గనిరి గంగ. 481

హివన నీరముల్ గలిగి బార్లుగ బెగ్గురు పక్షు లంచలున్
తేవ పికార్లు చేయఁదగి నీటగు గంగను జూచి మౌనులున్
జ్ఞావిభు పుత్తులున్ చెలఁగి గాంగతహస మకాము చేసి యెం
తే వడి మున్నులాడి పితృదేవుల కిచ్చిరి తర్పణంబులన్. 482

ప్రేలిచి యగ్నులన్ శుచి హవిస్సమృతం బటు లారగించి యా
లీలగఁ దత్తపీన్ విడిసి ప్రీతిని గొలికుఁ జుట్టి వేడ్కులన్
దేలిరి మౌను లంత నిఁక నెమ్మది రాముఁ డనెన్ మహాత్మ ! యే
లీల త్రిలోకి దాటి కడలిన్ గనె గంగ వచింతువే యనన్. 483

రామునిచే ప్రేరితుఁడై
యామునిపరుఁ డటఁ దెలిపె సురావగ జననం
బీమెయి నానది వర్తిలె
నీమహి, నిది యెల్ల శ్రద్ధ నెల్లరు వినఁగన్. 484

కలఁడు హిమవంతుఁ డనెడి నగాధిరాజు
అతఁడు సకలధాతువులకు నాకలంబు
అతనికి రూపమున సాటి యరయ రాని
సుత లిరువురు, తల్లియొ మేరుసుతయె సుమ్మి. 485

ప. * ఆమెపేరు మనోరమ, ఆమె హిమవంతునికి పత్ని యయ్యెను. ఆమెయందు హిమవంతునికి ఈ గంగానది జ్యేష్ఠసుతయై పుట్టెను. రెండవ కుమార్తె హిమవంతునిపేరుతోనె ఉమగా పుట్టినది. మఱి దేవతలు దేవతల ప్రయోజనము చేయు కోరికతో జ్యేష్ఠసుత గంగను దేవతలు కోరగా హిమవంతుడు కన్యయు త్రివధగ లోకపావనియు నగు గంగను దేవతలకు ధర్మబుద్ధితో నిచ్చెను. పిదప దేవతలు తన కిచ్చవచ్చిన మార్గముగుండ పోవు గంగను త్రైలోక్యహితముకొఱకు పరిగ్రహించి కృతార్థులై వెడలిపోయిరి.

* కాళిదాసు ఉమ తల్లి మేనక యనెను.

ఇంక రెండవ కుమార్తెయు తపోధనమై యుగ్రతపస్సును చేసెను. అట్లు ఉగ్రమైన తపస్సును చేసిన యుమను లోకసమస్కృతను సాటిలేని రూపము గల రుద్రుని కిచ్చెను. ఇట్లు శైలరాజసుత అగు గంగయు ఉమయు లోకములచే నమస్కరింపబడిరి. గతిమద్వరా ! రామా ! త్రిపథగ మైన ఆ గంగ హిమవంతుని కుమార్తెగా బయలుదేటి భూలోకమున మొదట ఆకాశమున భువర్లోకమున సురనదిగా సురలోకమును (సువర్లోకమును) పొందిన పవిత్రురాలు. ఇట్లు నీకు ఆగంగ ఎట్లు త్రిపథగ యుయినదో చెప్పితిని” అని ముని యనెను.

486

కుభగాధల్ విని రామలక్ష్మణులు హర్షోత్సాహులై యాకధన్
అభినందించి మునీశుతో ననిరి బ్రహ్మ ! ధర్మ మీగాధ వా
గ్విభవం బొప్ప ననుగ్రహించితివి పావిత్ర్యంపుటిల్లా నగ
ప్రభు జ్యేష్ఠాత్మజ గంగఁ దెల్పఁగదవే ప్రాప్తింతు మోకాశికా !

487

సురల నరుల సంబంధించి చోద్యమైన
గంగకథ విస్తరింపుము కథల వివర
మీవ చెప్పఁగల్గుదు, గంగ యేల మూడు
పథములుగ నేగె, త్రిపథగ వరలె నెట్లు.

488

మూడు లోకాల నేకర్మములను జేసె
నోయి సర్వజ్ఞ ! యని ప్రశ్న చేయ రాముఁ
డప్పుడు విని పిశ్వామిత్రు డఖిలకథను
మునుల మధ్య విస్తరముగను వినుపఁ దొడఁగె.

489

మునుపు వివాహమాడిన తపోధికుఁడౌ హరుఁ డిచ్చతో నుమన్
గని తమితోడ సంగమమొనర్చుచునుండగ వారి కయ్యెడన్
మునుకొని దివ్యవర్షశతమున్ చనెఁ గాని యుమన్ జనింపఁ డ
య్యెను సుతు డూర్ధ్వరేతు డయి యాహరుఁ డెప్పుడు నొప్పుచుండుటన్.

489

పిదపన్ బ్రహ్మయు నాదిగా సుర లెదన్ వీక్షించి యేజ్యోతియో
యుదయింపన్ సతియందు, దానినెవరిం డోర్వం గలా రంచు నీ
శుదరిన్ జేరి సురల్ పవించి రిటు కేల్ జోడించి దేవాదిదే
వ : దయాంబోధి ! యనుగ్రహింపుము నమోవాకంబు లోకోద్ధరా :

490

జగముల్ నీఘనతేజమున్ నిలువఁగా శక్యంబొకో నీవు బ్ర
హ్మగతంబౌ తవ మంబతోఁ గలసి చేయన్ గోరుచున్నాము పూ
ర్తిగ తై 9లోక్యహితం బొనర్చుటకు నీతేజస్సు తేజస్సులో
నిగుడం దాల్చుము, కావు లోకములు వానిన్ మాఁప బోకెమ్మెయిన్.

491

దేవతల వాక్కు విని జగదీశ్వరుండు
నరె యని, మఱియు నిటు పల్కె సురలతోడ
తేజ ముమతోడ ధరింతు తేజ మందె
సురలు భూమియు సుఖముగ వరలుఁ గాక.

492

నాయుమోఘతేజమ్ముస్థానంబు నుండి
వెడల దానిని ధరియింతు వేరు చెపుడు
అని పలుక నిట్లు దేవతల్ హరుని కనిరి
వెడలు నీతేజము నిపుడె పుడమి తాల్చు.

493

అన విని హరుఁ డపుడు తేజ మవని నుంచె
నంత గిరికాననములతో నమరు నవని
హరుని తేజస్సు వ్యాప్త మై యడరుమండ
నమరు లగ్ని హోత్రుని జూచి యనిరి యిటుల.

494

ఓయి తేజస్వి ! వాయుతో నుగ్రతేజ
మునఁ బ్రవేశింపు మనఁ జేసి యనలుఁ డట్లె
అయ్యె శ్వేతాద్రి, యయ్యె సూర్యాగ్నిఁ బోలు
శరవణం, బచ్చటనె పుట్టె పద్ముఖుండు.

495

అవల నుమను శంకరుని మహర్షు లనురు
లెంతో ముదముతో పూజించిరపుడు రామ !
గిరిజ కనులెఱ్ఱవడఁ గోవగించి శాప
మిచ్చుచును దేవతలతో వచించె నిట్లు.

496

నందనుని గోరి హరుఁగూడు నాకు మీర
తొరన నుతుండు లేకుండ నడ్డు పడుట
నేటినుండి సంతతిని మీదు బోటులందు
గనరు, మీభార్యలును ప్రజన్ గనరు గాక.

497

సురల నిటు శపించి, శపించె ధరను గూడ
కుమతి ! నాకొరనులలేమిఁ గూర్చియుంట
రక్షచే నేకరూపనై వ్రధిత వయ్యు
నీవు బహుభార్యవై సుతప్రేమఁ గనవు.

498

హరుఁ డపుడు దేవి శపియింప సురల బాధఁ
దెలిసి యిట నుండక వరుణు దిశకుఁ బోయి
హేమగిరికి నుత్తరశిఖరి కేగి తపము
గిరిజతోఁ జేసె నింక గంగ చరిత వినుడు.

499

—: కుమారస్వామి పుట్టుక :—

దేవదేవుండు తపములఁ దేలుచుండ
ఋషులు దేవతల్ సేనాని నిచ్చగించి
బ్రహ్మఁ జేరి కాళ్లఁ బడి ప్రార్థనంబు
చేసి రగ్ని యింద్రుఁడు ముందు చేరి యుండ.

500

“బీజముగ నేరిపుండు సైన్య విభుని నిచ్చె
నతడె యుమతో మహతపం జాచరించు
ఇపుడు లోకహితేచ్ఛఁ గావింపఁ దగిన
వని యెదో చేయు నివె మా వరమగతియు.

501

అని దేవాదులు విన్నవించగ త్రిలోకధారుఁడౌ బ్రహ్మ తి
య్యని వాక్యంబుల నూరడించి యుపుడే యాదేవులం బల్కె నిం
కను మీపత్ను లపుత్రౌ లయ్యెదరయౌగా కంచు నాదేవి యి
చ్చిన కావం బది క్షేళ మీయనిదె లోఁ జింతింప సత్వంబు యౌ.

502

కనుండు వహ్ని యీ యాకాశగంగలోనె
ఘను నరిందమున్ సేనానిఁ గనఁగలండు
క్షేష్ణయౌ తైలనుత వానిఁ జేరఁదీయు
నతఁడు దేవికి నిష్టఁడై నుతులఁ బొందు.

503

అటుల బ్రహ్మవాక్కు విని కృతార్థు లగుచు
బ్రహ్మకును మొక్కియును ధాతు రంజితంబు
యయిన కైలాసగిరి కేగి యుచట నగ్నిఁ
బుత్రుఁ గనఁగ నియోగించిరి బుధులు ఋషులు.

504

అని దేవ ! యీ సురల కార్యము గ్రహింపు
తైలనుత యైనగంగఁ దేజంబు నుంచు
మన, నటులె ప్రతిజ్ఞ ను జేసి యుభౌ నదికి
అనియె దేవి ! గర్భము దాల్చు నమరుల కిది-

505

ప్రియ మయిన వని” యన దివ్య మయిన రూపు
గంగ దాల్చుఁ దన్మహిమను గాంచి యుపుడు
తేజ మది గంగలో నెల్ల దెసల నలమె
నగ్ని దానిఁ జల్లఁగఁ బ్రవాహములు నిండె.

506

ఎల్ల దేవతలకుఁ బురోహితుఁడై యైన
యగ్నితో గంగ యనె దేవ ! యలముకొన్న
తేజ మిది సై పఁజాలను తేజ మిద్ది
నన్ను దహించు నీవ్యధ నన్ను నొంచె.

507

అపుడు సర్వదేవాత్మకుఁ డయిన యగ్ని
యనియె నీగర్భము హిమాద్రి యంఘ్రి నుంచు
మనఁగ నగ్ని వాక్కుల విని యట్టిగర్భ
మురు అహరుల నుండి హిమాద్రి దరుల నుంచె.

508

అవలన్ గంగనునుండి భూమిఁ బడు సౌమ్యంబై న తేజంబు జా
కుప బంగారముఁవోలెనై యమలమై లోనున్న తీవ్రాలు వెం
డివియై రాగివి యయ్యె లోహత్రపులై నేర్పార సీసంబునై
యవె యాయామలముల్ ధరిత్రి వివిధంబౌ ధాతులయ్యెన్ పడిన్. 509

అటులు గర్భ ముంచినమాత్ర నద్రు లొప్పు
వనము దాని తేజస్సుచే వ్యాప్త మగుచు
స్వర్ణమయ మయ్యె, నావ్రదేశంబు చేరి
బ్రహ్మ యిట్టులు వాక్యముల్ వలికె నపుడు.

510

“జాతమునకు రూప మిదౌట జాతరూప
మనుచు రూఢమై బ్రసిద్ధినందు” ననుచు
అది మొదలు * జాతరూపంబు ననఁగఁ బడియె
రామ ! పసిఁడి యగ్ని సదృశవ్రభలు కలది.

511

* జాతరూపము=బంగారము.

మివులన్ బంగరుకొండగాఁ దసరి యామీదన్ కుమారుండుగా
భువి నాశ్చర్యముగాఁ గనంబడ ముదంబున్ బొంది క్షీరంబుకై
దివిపై భాసిలుచున్న కృత్తికల నిద్దేశించి దేవేంద్రుఁడుం
దివిజుల్ పంప నొసంగినారు స్వసుతుండే యంచు క్షీరంబులన్. 512

కార్తికేయుండై త్రిభువన భ్యాతిఁ గాంచు
ననుచు సర్వదేవులు పల్క నాఁకించి
జాతి వెల్పడి యగ్నియై మీరునతని
కృత్తిక లటస్నానములు చేయించినారు. 513

అవలఁ గార్తికేయు మహాత్ము సన్నిసముని
గర్భముననుండి * స్కన్నుని స్కంధుఁ దనిరి
క్షీర మొకనాఁడె గ్రోలె నుకుమారదేహుఁ
డనులను పెద్దవాడై స్వవీర్యమున గెలిచె. 514

ఇంకను నాతఁ డారుగురు కృత్తికల పాలు
మొగము లారిటఁ గ్రోలి షణ్ముఖుండె యయ్యె
అప్రతిముఁ డైన యతని కగ్న్యాది సురలు
సలిపి రభిషేకములు సురసై న్యపతిగ. 515

క్షావసుత ! విస్తరముగ గంగాచరిత్ర
పావన మగుకుమారసంభవము గాథ
చెప్పితిని, స్కంధభక్తుఁడు చిరము బ్రతుకు
పుత్రపౌత్రులతో స్కంధభువన మొందు. 516

—: సగరుని చరిత్ర :—

ఆ కథను చెప్పి కాశికం డంత మరల
రాముతో నిట్లనె నయోధ్యరాజు సగరుఁ
డనెడి వాడు మున్నుండెను, నాతఁ డనఘుఁ
డతఁడు సుతకాముఁ డతనికి సుతులు లేరు.

517

వ. ఆ సగరునికి కేశిని సుమతి యను నిద్దరు భార్యలు కలరు. జ్యేష్ఠ భార్య కేశిని వైదర్భుని కూతురు ధర్మాత్మరాలు సత్యవాదిని. రెండవ భార్య సుమతి అరిష్టనేమి కూతురు రూపములో సాటి లేనిది. ఆ యిద్దఱు పట్నులతోఁ గూడి సగరుఁడు హిమాద్రికేగి భృగుముని యున్న గిరిపైని తపము చేసెను. అట్లు తపము చేయుచుండ నూరేండ్లు గడచెను. సత్యవంతులలో జ్యేష్ఠుడైన యాభృగుమహాముని తపస్సుచే ఆరాధింపఁబడి వారికి పరమిచ్చి యిట్లనెను.

518

అనఘా ! నీకుఁ జాలమంది జననం బందం గలారీవు సాతెయుం
డనికి ర్తింగనఁజాలు, దోర్లు కులమున్ పర్దిల్లఁగాఁ జేయు నొ
క్కని పుత్తునిగను వేటాక రైయుఁ గనుంగా యర్పదివేల చ
క్కని పత్నుత్తుల పంచు నొని యనఁగాఁ గాంతల్ ప్రహృష్టాత్మలై.

519

మునిని బ్రసన్నుఁ జేసికొని మొక్కియు భక్తిని నామహాత్ముతోఁ
నని రిటు బ్రహ్మ ! యెవ్వతెకు నొనొక పుత్తుఁడు, నేమె చాలమం
దిని గనుఁ జెప్పవే, యన మునీశుడు వాకొనె నిప్పు డిందు మీ
కును నెది యిష్ట మట్లె యగుఁ గోరుకొనుం డెదొ యిష్ట మీరనన్. 520

పతి యెదుటఁ గోరెఁ గేశిని వంశకరుని
సుమతి గరుడసోదరి వేల సుతులఁ గోరె
మునికిని బ్రదక్షిణ మొనర్చి మ్రొక్కి యంత
నృపతి తన భార్యలను గూడి యేగెఁ బరికి.

521

పిదపఁ గొంత కాలమునకు మొదటి భార్య
కేశిని యనమంజుని గనెఁ గీర్తియుతుని
సుమతి యోరామ ! * గర్భతుంబమును గనియె
వెడలి రందుండి యర్పదివేల సుతులు.

522

నేయి నిండిన ఘటముల నింపి వారిఁ
జెంచినారు దాదులు, వారు పెరిగి పెరిగి
చాల కాలానకుఁ గనిరి జవ్వనంబు
అర్పదావేల్ సగరునికై రటులు సుతులు.

523

సగరు పెద్దకొడు కనమంజునుఁడు పిదప
బాలుర సరయు నది నీట పాట వైచి
నీళ్ళలో ముగ్గు నాకుజ్జవాళ్ళు జూచి
ఎపుడు పరిహాసములఁ జేసి యెంతో యలరు.

524

ఇటుల పాపంబు చేయుచు నెల్లవారి
హడలు కొట్టు పుత్తుని దండ్రడి వెడలఁ గొట్టి
వారి కంకుమంతుఁ డనెడి సూనుఁ డుండె
నతఁడు వీరుఁడు జనపూజ్యుఁ డఖిలహితుడు.

525

చాలకాలము గడవంగ సగరునకును
యజ్ఞమును జేయవలె నని యాశ పొడమె
అంత వేదజ్ఞుఁ డయి యుపాధ్యాయు లొప్ప
జన్మమును చేయ దొడఁగెను శ్రద్ధతోడ.

526

—: భూమిని సగరసుతులు త్రవ్వట :—

కౌపసుతుఁడు విశ్వామిత్రు మాటలు విని
అగ్ని వలె వెల్లి మునిఁ జూచి యనియె బ్రహ్మ !
మునుపు మాపూర్వుఁ డెటు యజ్ఞమును పొనర్చెఁ
దెలుపు విస్తరముగ నీకుఁ గలుగు శుభము.

527

అనఁగ నగుచు విశ్వామిత్రుఁ డప్పు డిట్లు
రాముఁ బలికె సగరు గాథ రామ ! విస్త
రింతు వినుము శంకరు మామ హిమగిరియును
వింధ్యగిరి చేరి యొం డొరుల్ ప్రేమ నుండ.

528

వానికిని మధ్య యజ్ఞంబు బయలుదేరె
అప్రదేశము యజ్ఞకార్యముల కిల్లు
అది ప్రశస్తము దృఢధన్వ యంశుమంతుఁ
డశ్వరక్ష చేసె సగరు నాజ్ఞఁ బూని.

529

యజ్ఞమును పొడు చేయఁగ ననురథపతియు
అనురతను పూని యజ్ఞాశ్వ మవహరించె
అంత నటు దొంగిలఁగ నుపాధ్యాయు అనిరి
ఇదిగో నశ్వము ఇది దొంగిలింపఁ బడియె.

530

అశ్వహస్తను జంపి యాహుము తెమ్ము
యజ్ఞ తోపనౌ నెడ మన యందఱకును
అశుభ మగుఁ గాన పార్థివ ! యజ్ఞ మెట్లు
తోపములు లేక జరగు నట్లే పొనర్చు.

531

అను నుపాధ్యాయుల వచస్సు లాలకించి
యర్పదా వేపురు సుతుల కనియె స్మృతి
పురుషవరులు ! సుతులు ! దైత్య భువుల గనుఁడు
క్రతువౌ మంత్రపూతులచేతఁ గడుధృతమ్ము.

532

కనుకన్ మీరలు గుఱ్ఱ మెందుఁ గలదో గాలింపుఁడి భద్రమౌ
తను మీ, కంఠుధిదాక వే వెదకుఁడి ధాత్రిస్థదేశంబు, తెం
దనుకన్ గుఱ్ఱము చూతు రందనుక నిధాత్రిం గడున్ ద్రవ్యి తెం
బునె యాయుశ్వుహరున్ గనుం దనుమతిన్ సర్వంబు నేనిచ్చితిన్. 533

నేనొ దీక్షఁబూనితి, బాలుఁడైన హేత్రుఁ
డి యుపాధ్యాయులశ్వ మీక్షింపుదాక
నిందె యుండురు, శుభము మీ తెనఁగు ననఁగ
స్మృతసుతులు పొంగి పితృ నాజ్ఞ నేగి రంత,

534

యోజనంబంత భూతలి నొక్క రొకరె
వజ్రసమ నఖంబులఁ ద్రవ్యి వైచిరురు
అశనిఁ బోల్ కూలములు వాడి పగుహొలాల
ప్రీల్పఁ బడుచు పసుమతి శబ్దించె రామ !

535

త్రవ్యి నపు డసురనాగరాక్షసులను
జంపు నపుడగు ఘోషంబు చదల నలము
అర్పదా వేల యోజనా అంద ఱపుడు
ధరణిఁ ద్రవ్యి రంతట రసాతలము చూడ.

536

గిరుల నిండు జంబూద్వీప మరసి యెల్లఁ
ద్రవ్యమును సర్వదిక్కులఁ దడవినారు
అపుడు దేవ గంధర్వ నాగాసురలును
మనసు కంగారుపడ బ్రహ్మఁ గనిరి దరిసి.

537

చేరి వారు బ్రహ్మఁ బ్రసన్నుఁ జేసికొనుచు
దీనులై భయంపడి బ్రహ్మఁ దెలిసి రిట్లు
సగరసుతులొయి భగవంతుఁ సకలధరణి
త్రవ్వి చంపుచుండి రచటి ధర్మవరుల.

538

వీడు యజ్ఞంబు చంపిన వాఁ డటంచు
వాఁడు హయము హరించినవాడె యనుచు
సగరపుత్రులు కనిపించు జనుల నెల్ల
చంపుచున్నారు దేవ ! రక్షింపవచ్చు.

539

—: కపిలమహామూని సగరపుత్రుల భస్మము చేయుట :—

దేవతల మాట విని బ్రహ్మదేవుఁ డపుడు
సగర బల మోహమునఁ గుండు జనుల కనియె
ఈవసుధ వాసుదేవుని దివ్య డిశఁడు
కపిలు రూపమున ధరనెల్లపుడు చాల్చు.

540

అతని కోహగ్నిచే దగ్ధు లగుదు రెల్ల
రుద్విఁ దవ్వుట యెన్నఁడు నున్నదె సుండి
మృతని గనఁబోయెడి సగరసుతుల యంత
గనఁదగిన, దవన్ దేవతత్ చనిరి యులరి.

541

ఘను అయిన సగరసుతులు క్షాతలంబు
ప్రీల్పుచుండ మహాఘోష వెడతె నపుడు
వారు భూతలమును ద్రవ్యి పలగఁ దిరిగి
కలసి యుండఁ జనకునిఁ గనుచు ననిరి.

542

భూమియెల్లఁ తిరిగితిమి, భూతవితతి
సుర పికావ నాగులు రాక్షసులును గూడ
చచ్చి రశ్వము గాని యశ్వాపహర్తఁ
గాని గన మేమొనర్తుమొ కాంచి తలచు.

543

సుతుల నుడుల విని సగరక్షోణి ధవుఁడు
కోపమునఁ బల్కె మీరింకన్ క్షోణితలము
చీల్చి మరి మరి త్రవ్వఁడు క్షేమ మగుత
అశ్వహర్తఁ బొంది కృతార్థులగుచు రండు.

544

జనకుఁడు సగరు నావాక్కు విని యరువది
వేవురు సుతుల్ రసాతలిన్ ప్రీల్చి యందు
అద్రిఁ బోలి భూమిని మ్రోయునట్టి దిగ్గ
జము విరూపాక్ష మనుదాని సరగఁ గనిరి.

545

గిరులు వనములు గల యెల్ల క్షితిని రామ !
శిరసుతోఁ దాల్చి విరూపాక్ష కరి సతంబు
ఎపుడు విశ్రాంతికై తలన్ నృపకుమార
శ్రమఁ గడపు- నాఁడె భూకంప మమరు చుండు.

546

అంద తాదిక్కు నేలు మహాగజంబు
వెనఁ బ్రదక్షిణమును చేసి ప్రీల్చి రవని
చెలఁగి తూర్పుగఁ ద్రవ్యి దక్షిణగఁ ద్రవ్యి
యాదిశను మహాపద్మమన్ హస్తీఁ గనిరి.

547

శిరసుతో భూమి మోసెడి కరిని జూచి
అచ్చెరుపడి ప్రదక్షిణ మాచరించి
విభుని తనయులు నర్వది వేల మంది
పశ్చిమపు దిక్కు త్రవ్విరి త్వరితగతిని.

548

పశ్చిమపు దిక్కునను కొండవంటి గిరిని
సౌమనసమును గనుగొని శ్రద్ధతోడ
వడిఁ బ్రదక్షిణ మొనరించి వ్రచ్చియిలను
ఉత్తరపు దిక్కుగాఁ బోయి రుచితగతుల.

549

మించి మంచటు తెల్లనౌ మేనితోడ
నచట భువి మోయు భద్రమన్ హస్తైఁ గాంచి
తనయు లర్వదివేల మందపుడు కరికి
వడిఁ బ్రదక్షిణ చేసియు వ్రచ్చి రిలను.

550

అవల నీశాన దిక్కుగా నరిగి యపుడు
రోషమున భూమిఁ ద్రవ్వె యాలోన నచట
కపిలుఁ బ్రాచీను వసుదేవఘనతమాంభు
సత్వరము గాంచి రతిబలుల్ సగరసుతులు.

551

అతని దరిగ వరించెడి హయముఁ గాంచి
అమిత సంతోష మంది వా రామునీకు
సశ్వహర్తగఁ దలంచుచు నలుకతోడ
వ్యాకులం బగుకండ్ల సర్వంబు మఱచి.

552

చెట్లు గునపముల్ నాగలుల్ శిలలు దాల్చి
నిలునిలు మని పర్వు లిడుచు నలిగి మిగుల
“యజ్ఞియాశ్వము మాయది యపహరింతె
కుమతి ! సగరాత్మజుల మని మము నెఱుంగు”.

553

అనిది వారి వాక్కుల విని యాకపిలుండు
హు మ్మసుచును రోషంబుతో హుంకరించె
నంత నప్రమేయుండును మహాత్ముడైన
కపిలుచే వారు భస్మహృత్ గవుడె యైరి.

554

—: స గ రు ని య జ్ఞ స మా ప్తి :-

నుతు లేనాటికి రాకయుంట సగరక్షోణీధవుం డెంచి స
న్మతిఁ దేజంబున వెల్లు నాచునుమనిన్ రావించి వాక్రుచ్చె నే
ర్చితి వివ్యత్, మనపూర్వపూరుషులకి ర్తిన్ నిల్పు చూరుండవున్
పిక్క వృత్తాంత మెఱింగి యశ్వహరు నన్నేషింపుమి వేగమే.

555

భూబిల మాశ్రయించి బంధుత్ గల సత్త్వములుండు, నివు బా
హుబల మేర్పడన్ జని మహాసిని వింటిని బూని ఖడ్గధా
రాబలిఁ జేసి, మ్రొక్కందగు రాజుల మ్రొక్కుచు విఘ్నకారులే
హోఁ బొలియించి యజ్ఞమును పూర్తి యొనర్పంగ రమ్ము శీఘ్రమే.

556

ఇటుల మహాత్ముడౌ సగరుఁ డేర్పడఁ బంపంగ నంతుమంతుఁ డం
తట స్వధనుస్సు ఖడ్గమును దాల్చి కడున్ అఘువిక్రమంబుతో
తటుకునఁ దండుతెల్లడలఁ ద్రచ్చినచోటుల భూబిలంబులన్
పటుగతిఁ జూచుచున్ జనియె భక్తియు శక్తియు యుక్తి మీఱగన్.

557

చని ఘన తేజఁ డంతటఁ బిశాచ సురోరగ దానవాళి భ
క్తిని గని పూజలన్ జలుపు దిగ్గజమున్ గని మ్రొక్కుచున్ ప్రద
క్షిణ మొనరించి యోగమును క్షేమము శ్రద్ధగ పృచ్ఛచేసి యా
జనకులఁ గూర్చి యశ్వహరు సంగతి ప్రశ్నము చేయ నేననెన్.

558

అసమంజసుతా ! ధన్యుడ
వు సుఖముగ హయంబుతోడఁ బోయెద వనఁగా
అసమంజసుతు డిటు క్రమము
గ సకల దిశలకుఁ జన, నిటె గజములు పలికెన్.

559

ఆగజముల పల్కులు విని యంశుమంతుఁ
డెచటఁ దండ్రులు భస్మమై యెసఁగి రిటకుఁ
జనియు భస్మరాశిగ నున్న జనకులఁ గని
పితలు మృతులౌటఁ గని వెక్కి, వెక్కి యేడ్చె.

560

అట్లు దుఃఖానఁ గుములుచు, నటనె దరిగ
తిరుగు యజ్ఞాశ్వమును జూచి, మరణ మెందు
తండ్రులకు నీళ్ళు వదలఁగఁ దలఁచి యచట
జలముకై చూచియును జలాశయముఁ గనఁడు.

561

చాలశ్రద్ధగఁ గనుచునచ్చటను గరుడు
ననిల వేగుఁ దండ్రుల మామఁ గనియె, సంత
గరుడుఁ డిట్లనె వీర ! దుఃఖంబుఁ గనకు
పితల యీచావు లోకసమ్మతమె నుమ్ము.

562

అప్రమేయుఁడౌ కపిలుచే నట్టి ఘనులు
దగ్గు లై రి యీ నీరీయఁ దగదు వీరి,
కౌ హిమాద్రి పెద్దకుమార్తె యభ్రగంగ
దాని నీట వారికి చేయు తర్పణములు.

563

లోక పావని యగు గంగలోని నీళ్ళు
దడిసి యాభస్మ యాయర్వ దైన వేల
తండ్రులను స్వర్గలోక మొందంగఁ జేయు
పొయి గుఱ్ఱము గొని యజ్ఞ పూర్తి చేయు.

564

గరుడు మాటలు విని వాజిఁ గైకొనుచును
వీరుఁ డంశమంతుఁడు తాతఁ జేరి యపుడు
జరిగినది యంతవృత్తమున్ గరుడు నుడులు
సరిగఁ జెప్పె జరిగినవి జరిగి నట్లు.

565

అంశమంతునిచే ఘోర మైన వార్త
అలకించి యథావిధి యజ్ఞపూర్తి
చేసి పురి చేరి గంగను క్షితికి నెట్లు
తీసుకొని రావలెనో రాజు తెలియఁ డయ్యె.

566

రాజు గంగ తే, నెంతకు, స్థిరంబు చేయఁ జాలక
ముప్పది వేలయెండ్లను, రాజ్య మేలి దివిన్ జనెన్.

567

సగరుఁ డిటుల్ గతింపఁ బ్రజ సర్వము ధార్మికు నంశమంతునిన్
తగ నృపుఁ జేసె, వాని కొక నందనుఁ డుండె దిలీపు డన్న భ్యా
తి గను మహాత్ముఁ, డాతని క్షితికుని జేసియు నంశమంతుఁ డం
త గడుఁ దపంబొనర్చె గని ధన్యత పుణ్యహిమాద్రిశృంగమున్.

568

అటుల నంశమంతుడు మహాయశస్వి
ముప్పదియు రెండువేలెండ్లు గొప్పతపము
సలిపి చన, దిలీపుడును తాతల వధంబు
విని వెతల మతి చన నిశ్చితిని గనెండు.

569

ఎటుల గంగావతరణంబు నెటుల నుదక
మొసఁగి వారిఁ దరింపఁ జేయుటయు నిపుడు
అని యిటులఁ జింతల మునింగి తనరు ధార్మి
కునకుఁ బుట్టె భగీరథుఁ డను ఘనుండు.

570

ఆ దిలీపుఁ డనఘుఁ డెన్నో యజ్ఞములను
చేసి ముప్పది వేలేండ్లు క్షితిని నేలి
ఎటుల వారిఁ దన్నుటో నిశ్చయింపలేక
రామ ! వ్యాధిచేఁ గాలధర్మంబు నొందె.

571

స్వార్జితం బగు కర్మచే నాదిలీపుఁ
డాత్మజు భగీరథు రాజు నాచరించి
ఇంద్రలోకము పొంద నాఋషి భగీర
థుం డపుత్తుఁడై సుత వాంఛ నుండి యంత.

573

క్షౌభరము మంత్రులం దిడి గంగావతరణ
కొఱకు గోకర్ణమునఁ జేసెఁ జిరము తపము
ఊర్ధ్వ బాహువై పంచాగ్ని హోత్ర మధ్య
నెలకు నొకసారె తిని జితేంద్రియత నుండె.

573

ఇటు లతఁడు ఘోరతప మాచరించుచుండ
వేలయేండ్లు గడచె నంత ప్రీతిఁ బొంది
యావ్రజాపతి భగవంతుఁ డై న బ్రహ్మ
బుధులతో వచ్చి యిటు భగీరథుని కనియె.

574

ఓ భగీరథ ! ధన్య ! యెంతో తపస్సు
నెఱపితివి ప్రీతిఁ బొందితి వరము గోరు
అన భగీరథుఁడు మహాత్ముఁ డంజలించి
అఖిల లోకపితామహు నరసి యనియె.

575

ఓయి భగవంత ! ప్రీతిని పొంది తేని
తపసు ఫల మిదేని సగరాత్మజులు జలము
పడనెదరుగాక, వీరల భస్మ- గంగ
యుదకము దడువ స్వర్గ మొందెదరుగాక.

576

నాకుదేవ : సంతతినిమ్ము మాకులంబు
క్షయము గనకుండుంగాక యిట్లాకు కులుండ
నాకదిను వెండవ వరం బనంగ నపుడు
నఖిలలోక పితామహం డనియె మరల.

577

అట్లు యగుత నికును భద్రమగుత ఓ మ
హర్షా : భగీరథ ! నిమనోరథంబు
శ్రేష్ఠ మిది, గంగ హిమగిరి జ్యేష్ఠసుతను
తాల్పు హరుండె శక్తుండు, హరుం దాల్పుం గోరు.

577

గంగ పడుటను భూమి పైవంగ లేమ
దాని హరుకంటె నితరుండు దాల్పు లేండు
అని భగీరథుం బల్కి స్వర్ణనికె జెప్పి
సురలతో బ్రహ్మ దేవతాపురికి నేగె.

578

—: గంగ భూమికి అవతరించుట :—

భృతి భగీరథుండును దేవదేవుం డరుగ
ధును బొటన శ్రేణికొనపై సరిగ నిలిచి
యొక్క యే దుపాసించె నాయొక్కయేడు
నిండంగ నుసూచతి యిటుల నృపతి కనియె.

579

హర్ష మొందితి నికుం బ్రియం బొనర్తు
హిమగిరి జ్యేష్ఠసుతను ధరింతు ననంగ
వెంటనే లోకపాలని మింటినుండి
తదలి గొప్పరూపున హరుతలను బడియె.

580

వ. అట్లు పడి ధరింపరాని యాగంగాదేవి “నే నీశంకరుని నాప్రవాహంబుతో పాటు దీసికొని పాతాళమును ప్రవేశింతు” ననుకొనియెను. ఆ గంగగర్వము నెఱింగి భగవంతుఁడైన త్రిసయనుండు కోపగించి యా గంగను మాయము చేయఁ దలంచి హిమవత్పర్వతము వలె ప్రవేశింపరాని జడలగుంపు పైబడి యుత్పించి గూడ ఆజడలనుండి వెలువడలేనిదై యక్కడనే కొన్నియేండ్లు తిరిగెను. అంత అది చూచి భగీరథుండు మరల తపంబు చేసి హరుని యనుగ్రహింప జేసికొన అతఁ డాగంగను బిందుసరస్సుగఁగఁడ వదలెను. అట్లు వదలఁగా అది ఏడుప్రవాహంబు లయి అందు మూడు హ్లాదిని, పావని, నశిని అనుపేర్లతో తూర్పుగఁ బ్రవహించినది. సుచక్షువు, పీతసింధువు అనుపేర్లతోఁ బడమరగా ప్రవహించినది. ఏడవది మహానది యనుపేర భగీరథుని ననుసరించెను.

581

ఇంక భగీరథరాజుర్ది యిటుల ముందు
దివ్యరథ మెక్కి చన గంగ తిన్నగానె
వాని ననుసరించె, తొలి నభ్రంబునుండి
శివుని శిరసున పై ని క్షితిని నాగె.

582

అచట తీవ్రమౌ ఘోషతో నరిగి యలమి
మీలు తాబేళ్లు మొసకులు వేలకొలది
నీళ్ళతోఁ బడ భువియొప్పై, నింగినుండి
పడునదిఁ గనిరి సిద్ధదేవాదిగణము.

583

మబ్బులనుబోల్ విమానాలు మత్తకరులు
వాజులును పల్లకీలును, త్వరగ నెక్కి
పచ్చి రమరు లత్యద్భుతావహమ యైన
ప్రథిత గంగానదీ జలపాత మరయ.

584

దివి లీలన్ విహరించు దివ్యలమెయిన్ దీపించు భూషావళుల్
ఛవులన్ గ్రక్కంగ నూలు సూర్యులు ప్రకాశం బొప్పుచున్
మివులన్ పాములు మీలు నక్రవితతుల్ మీఱంగ విద్యుత్తు లె
ల్ల విధం బొప్పుంగ నాకసంబు కడు వెల్లం జొచ్చె రమ్యంబుగన్.

585

వ. రాజహంసంబులు వోలె, చిమ్మఁబడిన కారద మేఘంబులు వోలె
అనీటిలో నురుగులు ప్రకాశించుచుండె. 586

ఒకచో వంకర టింకరై నెఱపు నందొయ్యెయ్య నొయ్యారముల్
ఒకచోఁ గ్రిందకుఁ బై కి గంతులిడు, నింకొక్కక్కచోఁ బాతెనున్
ఒకచో నీళ్ళను నీళ్ళు కొట్టి చను, వేవొక్కొక్కచోఁ బై కిఁ గ్రిం
దకు నేగున్ హరు నెత్తినుండి పడి నానారితి గంగాంబువుల్. 587

సురలున్ రాజబుఱుల్ నరుల్ హరు జహజాటంబునన్ బాటి నీ
ళ్లురలన్ మేలని నెత్తిఁ జల్లుకొని రొక్కొక్కొండ్రు శాపంబుచే
పరితాపంబును బొందువారు జలముల్ స్పర్శించు భద్రాత్ము లం
బరమున్ జేరి స్వలోక మేగిరి మహానందంబుతో తుష్టులై. 588

పెలుగు నానీటిలో లోక మలరి పొంగె
గంగలో నభిషేకించి క్లాంతి విడిరి
రాజబుషి భగీరథుండును రథము నెక్కి
ముందు ముందేగె గంగయున్ బోయె పెనుక. 589

సురగంధర్వులు యక్షు లప్పరస అచ్చో వారివెస్వెస్కఁ బో
యిరి, యష్టదుభృత కర్మ జహ్నుముని తా నెందుండె నాయుజ్జవా
టి, రయం బొప్ప గ ముంచిపై వగ నతండె యల్లి గంగాజలం
బరచేతం గొని త్రాగి వైచె సుర అత్యాశ్చర్యముం జెంద గన్. 590

అపు డాజహ్ను మహాబుషిన్ సురగణం బర్చించి యాగంగతో
నిపుడె మౌనికిఁ బుత్త్రిగాఁ దనరుమీ యీవంచు బ్రార్థింపఁ గా
నపుడా జహ్నువు తుష్టు డై చెవులచే నాగంగ వీడంగ నిం
దపుడె యాదిగ, గంగ జాహ్నువి యనన్ ఖ్యాతిం గనెన్ ధాత్రిలో. 591

అవల గంగ భగీరథు ననుగమించి
జలధిఁ జేరియు పాతాలతలము జేరె
అభగీరథుఁడును భస్మ మైన తాత
లను గనియు దీనచిత్తుఁ డయ్యెను కరంబు.

592

అంత భస్మంపు రాశిని, పూత గంగా జలంబు చే
తడిపె నంత తాతలు, శుద్ధులై స్వర్గ మొందిరి.

593

—: స గ ర పు త్రు లు త రి ం టు ట :—

అంత గంగ భగీరథు ననుగమింప
భస్మమై పోయిన ధరిత్రపఱకు పోయి
భద్రగంగాజలంబుచే భస్మ తనువ
నిఖిలబోక విభుఁడు బ్రహ్మ స్మవతి కనియె.

594

క్లౌష ! అర్వదివేపురు సగరనుతులు
ఇప్పుడు తరియించి స్వర్గ మేగినారు
సాగరజల మెంత దనుక జగతి నుండు
సందనుక దేవు లటు తాత లుండ్రు దివిని.

595

ఇంక నీకు జ్యేష్ఠసుతయై యెనఁగు గంగ
నీదుపేరున నెప్పుడు నెగడి ధరణి
ద్రవభగ యనియు భాగీరథియుని దనరు
త్రివభములఁ బొందియుంటచే త్రివభగ యగు.

596

రాజ ! తాత అందఱికి నీరములు విడుము
ఇంక గంగ తెచ్చు ప్రతిజ్ఞ యిదె ముగింపు
సగరుఁడు యశస్వి యయ్యు ధర్మదుఁడె యయ్యు
ఇతని యామనోరథము నీడేర దయ్యె.

597

అమితంబై తగు తేజ మొప్పి యనఘుండౌ నంశుమంతుండు నిం
క మహర్షి ప్రతియుండు క్షత్రియుడు వీకన్ తండ్రునిన్ మించి యెం
తౌ మహత్త్వం బలరారు వాఁడు ధృతిమంతుం డాదిలీపుండు వో
నిమహత్ముండును పొందరాని యశమున్ నీవిట్టులన్ గంటివే. 598

క్షీతికి గంగావతరణంబు చేసినావు
దీనిచే సుధర్మాశ్రయం బైన కృతివి
పుణ్యుడ వగు నీవీనీట మునక లిడుము
కడు శుచివి, తాతలఁ దడుపు వెడలి వత్తు.

599

వ. ఇటుల సర్వలోక పితామహుం డైన దేవ దేవుండు చెప్పి దేవలోక
మేగ రాజుని యగు భగీరథుండును సగర కుమారులకు యథావిధిగ జలాంజలు
లర్పించి తానును గంగాజలంబుల స్నాన మాడి స్వపురంబేగి స్వరాజ్యంబును
పాలించెను. జనులు సర్వసమ్పద్ధులైరి. లోకములు సంతోషమున నోలలాడె
అని విశ్వామిత్రుండు చెప్పి యిట్లనియె. “ఓ రామా ! నీకు గంగా చరిత్రను
విస్తరించి చెప్పితిని, నీకు స్పృశి యగుఁగాక, నీకు శుభమగుఁగాక. ఇదిగో
సంధ్యాకాలము దాటుచున్నది. ఈ గంగావతరణకథ యశఃప్రదము ఆయుః
ప్రదము సర్వర్గప్రదము. బ్రాహ్మణుల మధ్య క్షత్రియుల సడుమ ఇంక నితరుల
మధ్య నెవ్వఁడు వినిపించునో వాని పితరులు ప్రీతినొందెదరు. దైవతములు
సంతోషించును. ఇది విన్నవాఁడు సర్వపాపములు పోగొట్టుకొని సర్వకామము
లను పొందును. 600

—: క్షీ ర స ము ద్ర మ థ న క థ :—

అనుచుఁ జెప్ప విశ్వామిత్రు డనినమాట
వినియు రామలక్ష్మణు లెంతో వేడ్కపొంది
ఇటు లనిరి బ్రహ్మ : యద్భుతం బిదియ, పుణ్య
కరము గంగావతరణ సాగరపు పూర్తి.

601

ఈవు చెప్పిన కథ యాలకించుచుండ
క్షణమువలె రాత్రి యంతయు గడచిపోయె
అవుర ! మది తృప్తి గనె బ్రహ్మ ! యని ముగించె
రాట్సుతులు తలఁచెడులోన రాత్రి చనియె.

602

తెల్ల వాఱంగ దినకృత్య మెల్లఁ జేసి
కూరుచున్న విశ్వామిత్రుఁ జేరి రాముఁ
డనియె నిశ చనె వింటిమి వినఁ దగినది
పుణ్య త్రిపథగానది దాటి పోద మింక.

603

సుఖముగా గూరు మండెడి చోట్లు గలిగి
పూతకర్ము లౌ ఋషుల దీపుణ్యనావ
మిమ్ము భగవంతుఁ గని వేగమ్మె పచ్చె
అనఁగ నదిని దాటించి రాఘనులు ఋషులు.

604

వార లు త్తరతీరంబు చేరి పేదప
గంగనది యొడ్డున విడిసి ఘనను రమ్య
స్వర్గసమ విశాలపురిన్ చారుసీమ
మునివరుఁడు రాముఁడును జూచి హాయి రంత.

605

రాముఁ డంత విశ్వామిత్ర బ్రహ్మఋషికి
మ్రొక్కి యిటు అడిగె విశాలపురిని గూర్చి,
బ్రహ్మ ! యెవ్వరీవిశాలపురంబునందు
రాజు, చెప్పు మోయి కుతూహలంబు కలిగె.

606

రాము వాక్యము వినినంత నామునీశుఁ
డిక విశాలాపురిని గూర్చి యిటులఁ జెప్పె
వినుము రామ ! శక్రనికథన్ వినుతు నేను
ఏమి యాదేశమున నయ్యె నిదియు వినుము.

607

మున్ను కృతయుగంబున, దితిపుత్తు లింక
ధార్మికులు, ఘనులు నదితి తనయు లెంతో
యెదఁ దలంచిరి యెటు మేము మృత్యుయు జరయు
వ్యాధియును లేక యమరుల మపుమ మనుచు.

609

ఇటు మహాత్ము లాలోచింప నెనఁగె బుద్ధి;
రసము గనెదము క్షీరాబ్ధి పెస మధించి
అనుచు వాసుకి త్రాడుగఁ దనర మంద
రాద్రుఁ గవ్వముగ మధించి రమరు లంత.

610

ఏండ్లు నూరేగ, వాసుకి యెల్ల తలలు
క్రక్కె విషము, కొరలు రాళ్ళుఁ గఱచివై చె
నడరె హలాహలవిషంబు నగ్నిఁ బోలె
దాన నరద్వైత్య దేవతల్ దగ్ధు లగుచు.

611

చని మహాదేవు శంకరు శరణు పొంచి
“ప్రోవు ప్రో” వని పశుపతిన్ బొగడి రపుడు
సరగ దేవదేవుఁడు శంఖచక్రధరుఁడు
విష్ణు వంత ప్రత్యక్షమై వెలసె నపుడు.

612

అతఁడు నవ్వి హాలధరుని కనియె నిట్లు
“దేవత లిటు మధింపగ నేవిషంబు
ముందుపెట్టెనో యది నీది, పుట్టి తీవు
నగ్రజుఁడవై సురల, కిదె యగ్రపూజ.

613

అనుచు చెప్పి సురజ్యేష్ఠుఁ డటనె మాయ
మయ్యె సురల భీతి హరివాక్యమును తెలిసి
తగ హలాహలవిష మమృతంబుపోలె.
గళమున నిడి రుద్రుఁడు స్వలోకమున కరిగె.

614

సురలు ననురులు క్షీరాబ్ధిఁ దఱవ నంత
మందరగిరి పాతాళము క్రిందికణఁగె
విదవ దేవగంధర్వులు వేగ హరిని
“నీ వఖిలగతివి సురల కిఁకను గతివె.

614

ఓయి మమ్ములను గిరివి నుద్ధరింపు
మనుచు సురలు వేడంగ కూర్మావతార
మొంది వీపుపై గిరిఁ దాల్చి నుదధినుండి
హరి గిరికొన వట్టి మధించె సురలమధ్య.

615

ఇటుల వేయేండ్లు మధియింప జ్యేష్ఠ యనెడి
సాగరులు కల్పన యొనర్చు చాన వెడలె
వృజికొరకు సంకల్పింపఁ బడిన యొక్క
పారిజాతవృక్షము పుట్టె వార్ధియందు.

616

అవల వేయేండ్లకుఁ గమండలువును దండ
మూని ధన్వంతరి జనించె, నోలి నపుడు,
* అప్పులు మధింప రసమైన యప్సరసలు
వార్ధినుండి పుట్టియును నవ్వనలై రి.

617

రమ్య పర్వస్సు గల యప్సరసలు జలధి
నరువ దగుకొట్లమంది పుట్టి రింకపిదప
వారి దాసీల సంఖ్యలు; వారి సురలు
మఱి యనురులు గైకొనమి **సామాన్యలై రి.

618

* అప్పు=నిశ్చయందు; రసములు=రములై న అప్సరసలు.

** సామాన్యలు=ఎవరికిని భార్యగా నుండక సామాన్యగా వుండువారు.

వరుణు కన్య ***వారుజ్జిహ్వా, నెవరును వానిఁ
గైకొనరు, దితిసుతులును గైకొనఁ దింక
అదితి సుతు అనింద్యును దాని నంద, తిటుల
దైత్యులసురులు సురలు నాదిత్యులైరి.

619

వారుణిని గ్రహించి ప్రహుష్టు లైరి సురలు
అందు నుచ్చైశ్శృవంబును నశ్వవరము
రత్నవర మగుకొస్తుభరత్న మింక
అన్నిటను నుత్తమంబైన యమృత మొదవె.

620

అమృతంబు పొందుటకునై కడువంశము నాశ మయ్యె వే
పోయి రణంబులం దతిది పుత్రులు నాదితినంతు చంపి, రే
దోయొకవై పు దేవు లింక నొక్కెడ సర్వులు రాక్షసాసురుల్
చేయియు చేయి కల్పి యని చేసిరి లోకమె మోహ మొందగన్. 621

ఎపుడు నమస్త మామొడ నశించిన నుట్టుల నయ్యెనో కరం
బపుడె స్వమాయచేత నటు లద్భుతమోహిని రూప మొంది వా
రసహరియించినట్టి యమృతాంచిత భాండము లాగిలై చి ముం
దె పడినవారిఁ జంపె నతితేజుఁడు విష్ణువు జిష్ణువై యనిన్.

622

అదితిసుతులు రామ ! దితియాత్మజులను
జంపి రాదిత్య దైత్యుల సమరమందు;
ఇటు దితిసుతులఁ జంపి దేవేంద్రుఁ డపుడు
చారణముపి సేద్ధ సురరాజ్యంబు నేతె.

623

*** వారుణి = కల్లు; అనింద్యు = మనుష్యులకెకాని దేవతలకు నింద్యము కానిది; అసురులు = కల్లుతాగినవారు కాన అసురులు; సురలు = కల్లు కల వారు కాన సురలు; సురపదమునకు పచాద్యచ్ అప్రత్యయము వచ్చినది కాన సురలు.

—: దితి గర్భమును ఇంద్రుడు చీల్చుట :—

తన నుతులు పోవ దితి యెంతో వనటఁ గుమిలి
స్వపతి యగు మరీచినుతుఁ గాశ్యపుని బలికె
ఆనఘ ! నీనుతుల్ నాపుత్తులను వధించి
రిందుచే శక్రహంతఁ దపించి కనెద.

62

తపము చేతు గర్భము ప్రసాదంబు చేయు
మధిపు శక్రహంతను పొంద ననుమతింపు
ప నేగఁ గాశ్యపుఁ జాలించి వనటఁ గుందు
దితి కనియె నిట్లయగుఁగాక తెలియు మిపుడు.

62

నీకు శుభమౌత శుచి పగు, నింద్రుఁ జంపు
సుతుని ఘనుని గందువుగాని, శుచిప యగుచు
వేయి యేండు లుండివయేని విశ్వవిజయు
డైన పుత్తుని గందువటంచుఁ బలికె.

62

అమిత తేజుండు చేతితో నామెఁ దడవి
తాకి స్వప్తియౌగా కని తపసు కేగె
ఆతఁ డబులేగ దితి కడున్ హర్ష మొంది
పరమతపము చేసెను కుశల్లవనమందు.

627

ఆమె తపంబు చేయునెడ సంతయు నింద్రుఁడు భక్తితోడ నీ
వామయుఁడై వసించి వరవహ్నిని దర్శలు నీళ్ళు కాష్ఠముల్
ఆమెకు తెచ్చి యిచ్చును ఫలాదులు దుంపలు నెవ్వి కోరినన్
దా మునుముందె పోయి యిడుఁ దప్పక కొల్చుచునుండు నెప్పుడున్.

628

జనలు పట్టును శ్రమ పోవ నొత్తుచుండు
 ఎప్పుడు వీడక పక్షి సేపించుచుండె
 ఇంక పది తక్కువగ వేయియెండ్లు గడవ
 దితి మిగుల ప్రీతి చెంది యీగతిని బలికె.

629

నాకు వేయెండ్లతుదిగ గల్గు నందనుండు
 అనుచు వరమిచ్చె నేంగోర జనకుం డింద్రః
 రేంఁ దపశుచేయుచుండఁ బడెండ్లు మిగిలె
 నీకు కుభమౌతఁ తమ్ముని నేను కనెద.

630

కడు నీపై విజయేచ్ఛ మించు నుతు , నీకై నే సమాధానమున్
 బడఁజేతున్ తనయున్ త్రిలోకవిజయున్ బాలింతువుం గూడ నె
 క్కుడ నీ కేశ్యథ గల్గ దంచు దితి చక్కం బల్కె మధ్యాహ్నమే
 కడు నివ్రావకయై పరుండెఁ దలవ్రక్కన్ రెండు కాళ్ళుంచియున్. 631

కాళ్ళ దరిగఁ గేశములుండఁ గాళ్ళు శిరసు
 చోట నుండుట నామె నకుచిగ నెంచి
 నవ్వి హర్షించి యామె మేనను బిలంబు
 చొచ్చి గర్భ మైదుగఁ జీల్చెఁ జూచి పక్షి.

632

చడిగ నూటంచు లొప్పారు పక్షమునను
 ప్రసన్నుఁబడి గర్భ మేడ్చెను, లేచె దితియు
 అంత * మారుదో మారుద అంచు పక్షి
 గర్భమును బల్కి యెడ్చినన్ గాని పీల్చె.

633

* మారుదః=విడ్వకు మారుదః=విడ్వకు అరుదః=అన్నది సంస్కృతమున లుజ్జ క్రియారూపము. మా ఉన్నపుడు అపొవును అందుండి మారుత మారుత=గాలి గాలి అని యర్థము. కాగా దానినిబట్టి మారుతము అయ్యెను.

చంపకుము చంప కని దితి శక్తుఁ బలుక
గర్భమును వెల్వడియు మాతృగారవమున
వజ్రయుతు డయి మ్రొక్కి యావజ్జి యనియె
అడుగిడి తల దేవి ! పరుండి యశుచి పైతి.

634

ఇట్టి యవకాశమును నేనె యిపుడె చూచి
యుద్ధమున శక్రహంతకు నొగి నెదిర్చి
ఏడువిధముల దేవి ! భేదించినాను
అందుకై నన్ను క్షమియింప స్వర్ణవమ్మ.

635

—: విశాలాపురికి రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు వెళ్లుట :—

గర్భ మేడు ముక్కలు కాగ కరము వగచి
యనె నెదుర్పరాని సురేంద్రు ననునయించి
నేడు నాతప్పుచే గర్భ మేడు గతుల
నిటు చెడె సురేంద్ర ! నీదు తప్పిందు లేదు.

636

ఇట్లు చెడిన నాకుఁ బ్రియము గావింపవోయి
ఈమరుత్తు లేడు దివిఁ బాలించుగాక
పుత్తులొను వాయుస్కంధములుగ నగుచు
దివిఁ జరించి మారుతనాము అవునుగాక.

637

ఒకటి బ్రహ్మలోకము నొంది యొకటి యింద్ర
లోక మొంద మూడవది ద్యులోక మొంద
వాయు వనబడు ఈనాల్గు నీయనుజ్ఞ
వఖిల దిశల కేగుత మారుతాఖ్యతోడ.

638

అమే యావాక్కు విని సహస్రాక్ష దంత
ప్రాంజలి యయి చెప్పె నిదియై యగునుగాక
నీదుపుత్తులు దేవులై నింగి తెల్ల
దిగెదరుగాక భభము సందియము లేదు.

639

ఇట్లు వారు మాతాపుత్తులెదలఁ దలచి
వెడలిరి కృతార్థులై యని వింటి మిదియ
ఆమహేంద్రు డున్న ప్రదేశ మనియెఱుంగు
ఇందె తప మొనర్చె దితి, సేవించె వజ్జి.

640

పురుషశార్దూల ! యిట్లాకు పుత్తు డగుచు
క్షమ నలంబున కొదనె విశాలు దనగ
ఆవిశాలుడె నిర్మించె నివిశాల
క్షముడు హేమచంద్రుడె యావిశాలు కొడుకు.

641

వ. ఆ హేమచంద్రునకు సుచంద్రుడనువాడు పుట్టెను. వానికి భూమాక్షుడును ఆ భూమాక్షునకు స్వంజయుడు, ఆ స్వంజయునికి సహదేవుడు, ఆ సహదేవునికి కుశాత్పుడును, ఆ కుశాత్పునికి సోమదత్తుడును, ఆ సోమదత్తునికి కాకుత్స్థుడును పుట్టిరి. వారు ధర్మాత్ములును మహాబ్రాహ్మణులు నగు పుత్తులు ఆ కాకుత్స్థునికి అమరులకు సోదినమ్మనట్టి సుమతి యనువాడు పుట్టెను. అతడే యిప్పుడు ఈ విశాలపురమునేలుచుండెను. ఇట్లాకు ప్రసాదంబుచే వీరందఱు దీర్ఘాయువులు ధార్మికులు మహాత్ములు. ఓ రామ! యిక్కడనే యిప్పుడు సుఖముగా ఈ రాత్రి యందఱము ఉండిప్రాద్దుటనె తెల్లవాఱగనె జనకుని చూడ బోదమని విశ్వామిత్రు డనియె.

642

నరపరుడు మహాతేజుడు వరుశుండు
 నయిన సుమతి యుపాధ్యాయు లాశ్రమంధు
 లేగుదేఱ విశ్వామిత్రుకెదురు పోయి
 ప్రాంజలియుయి క్షేమ మడిగి యనియెనిట్లు.

643

అనఘు లగుమీరు మాదేశ మఱుగుదేఱ
 నెంతో ధన్యు డైతి ననుగ్రహింపబడితి
 మీదు దర్శన మిటులాట మేలు కలిగె
 ఇంక నాకంటె ధన్యు డెందేని లేడు.

644

వ. అనెను పిదప వారు పరస్పరము యోగక్షేమంబు లడిగి తెలిసి కొన్న
 తరువాత ఆ మహామునితో సుమతి యిట్లనియె.

645

దేవతల్యంబైన ధీరత్వ మొప్పారి వ్యాఘ్రు పృష గజ సింహములఁజోలి
 నలిన దళవిశాల సయనంబులను మీరి, ధను వంబుల పొది కత్తిని ధరించి
 అశ్వని దేవుల సందంబుతోఁజోలి, యమరు యౌవనమున సలరుచుండ
 దివినుండి వచ్చిన దివ్యులం దనరారి, దివి సూర్య శకు లట్లుభువిని వెలిసి

646

ఇంగితము లోన చేష్ట నాకృతులలోన
 ఒక రొకరికి సమానులై యున్నవారు
 ఎవరు నడచి రానేటికి! నెందుకొఱకు
 ఎవనికై వచ్చి రిటు దెల్పవే మునీంద్ర!

647

అనుచు నడుగ విశ్వామిత్రు డన్నిచెప్పె
 అఖిలసిద్ధాశ్రమ నివాస మనురవధయు;
 అపుడు మునిమాట విని రాజు హర్ష మొంగి
 అతిథులౌ రాజపుత్రుల కర్పచేసె;

648

స. అంత రామలక్ష్మణులు సుమతినుండి యుధిలగక్ష్మారములు పొంది యెడట ఒక నిశిమాత్ర ముండి మిథిలకేగిరి. అంత మునులందఱు ఆ జనకుని ప్రితి మిథిలను జూచి సెబాసు సెబాసు అని ప్రశంసించిరి. 649

అవల సీతాన దిక్కుగా నదిగి యప్పుడు
రామలక్ష్మణుల్ నరొని సగ్రమున నుంచి
జనకు యజ్ఞ వాటమునకుఁ జనియు నింక
నప్పు డిటు విశ్వామిత్రు నడిగినారు.

650

* అక్కడ మూలములో “జగ్మతు ర్మిథిలాం తతః” మిథిలకు వెళ్ళిరి. అనియు దానిని ప్రశంసించిరనియు ఉన్నది. అందుచే వెనుకకు తిరిగి మొదలుపెట్టి ఆశ్రమమునుజూచినట్లును ఆశ్రమ మెవరిదని యడుగగా అహల్యా గౌతముల కథ చెప్పినట్లును 48వ సర్గ 10వ శ్లోకమునుండి 50 వ సర్గము వరకు వర్ణించబడినది. ఇది ప్రక్షిప్తమని తోచుచున్నది. మఱియు అహల్యాలై జార కౌశిక బ్రాహ్మణ గౌతమ బ్రువాణ (తై. ఆ. 1 అ. 3) ఇది యింద్రుని ఆధ్యానము. కౌశికముని దగ్గఱకు బ్రాహ్మణుడవై వచ్చినవాడా! యని యున్నది. అక్కడ హలముచే దున్నదగిన భూమి “హల్య” యనియు, దున్నరానిబీడు అహల్యయు అగును. అట్టి భూమిని వర్షము కురిపించి జీర్ణము (మెత్తగా) చేసినవాడా! అని అందు ఇంద్రుని బొగడినట్లు తోచుచున్నది. అహల్యవంటి పతివ్రతను ఇంద్రునివంటి దేవరాజును ఇట్లు దుర్బృత్తులనువోలెఁ జూపించుట యుక్తము కాదు. ఆరణ్యకములు అపౌరుషేయములు రామాయణము పౌరుషేయము. అపౌరుషేయము నగు ఆధ్యానము రామనికాలములో జరిగినట్లును అప్పుడు అహల్యను రాము డుద్ధరించినట్లు వర్ణనయు సరియైనది కాదు. ఈ ఆరణ్యక వాక్యమునుజూచి భ్రమపడినవారెవరో చెప్పి యుందురు. కనుక ఇది ప్రక్షిప్తమని భావించి అది తెనిగింప బడలేదు. 51 సర్గలో శతానందుని వాక్యములలో 1వ శ్లోకము నుండి 11 స్మర శ్లోకముల వఱకుఁ గూడ ప్రక్షిప్తమని తోచుచున్నది. కాన అదియు తెనిగింపబడ లేదు.

అవుర ! మహాత్ముడా ! జనకు యజ్ఞసమృద్ధియు సంత యున్నదో
వివిధపు దేశవాసు లగు విప్రలు వేదము సంత చెప్పు శా
స్త్రవిధులు వేలమంది యిటు రాజిలుచుండె మహర్షివాటు లిం
దవుపడు నూర్లుగా శకటు లయ్యుటయే; మనముందు మెచ్చటన్. 651

వ. అని యడుగుటయు విశ్వామిత్రమహాముని అచ్చటసె జలసమృ
ద్ధియు ప్రశాంతియు గల చోట నివాస మేర్పఱచెను. అంత విశ్వామిత్రముని
వచ్చినట్లు విని జనకస్వపతి పురోహితుడును అనిందుడు నగు శతానందుని
ముందు పెట్టుకొని వినయముగా నెదురేగి మహాత్ములైన ఋత్విక్కులు
అర్హ్యమును సమర్పింప మహాత్ముడైన జనకుని యాపూజను గ్రహించి రాజు
కుశలంబును యజ్ఞము యధావిధిగా జరుగుచున్నదా అనియు నడిగెను.
ఆజనకుండును ఉపాధ్యాయపురోహితులతోఁ గూడ ఆమునుల యోగక్షేమాదుల
నడిగినంతయు డయ్యెను. అంతజనకమహారాజు కృతాంజలియై అర్హాసనమునఁ
గూర్చుండఁ బ్రార్థించి మునులు, అందఱు కూర్చుండ తామును కూర్చుండి
యందఱను తిలకించి యారా జిట్లు విన్నవించెను. 652

ఇప్పుడుగాదె నానవనవృద్ధి ఫలించె త్వదీయ దర్శనం
బిప్పగిదిన్ లభింపఁగ లభించెను యజ్ఞ ఫలంబు, ధన్యుడన్
ఇప్పు డనుగ్రహింపఁబడి తీగతి, మౌనులతోడ వచ్చుటన్
ఇప్పదిరెండు రోజుల ముగిం పగుఁ, జూచెదు యజ్ఞ భోజులన్. 653

వ. అని పలికి మఱియు ప్రహృష్టవదనుఁ డయి ప్రాంజలియై పురల
నారాజకుమారులఁ గూర్చి తెలిసికొనఁదలఁచి యిట్లు నెను. 654

దేవతల్యం బయిన ధీరత్వ మొప్పారె
వ్యాఘ్రు వృష గజ సింహములఁ బోలి
వళిన దళ విశాల నయనంబులను మీరె
ధను వంబులపొది కత్తిని ధరించి

అన్నీనిదేవుల నందంబుతోఁ జోలి
యనఁకు యౌదనమున నలరుచుండి
దివినుండి వచ్చిన దివ్యులం దనరారి
దివి సూర్య శకు లట్లు భువిని వెలసి.

ఇంగితములొన చేష్ట నాశ్వుతులలోన
ఒక రొకరికి సమానులై యున్నవీరు
ఎవరు పిల్లజుట్టు గల వీరేలవచ్చి
రేచని పుత్రులు దెల్పవే మహత్మ.

655

అనుచు నడుగ విశ్వామిత్రుఁ డన్ని చెప్పె
అఖిల సిద్ధాశ్రమ నివాస మసురవధయు
దశరథుని పుత్రుల తొటయుఁ దగ వచించి
నీదనువుఁ జూడ వచ్చిరి నిపుణులు.

656

న. అని చెప్పి మౌని విరమింప.

657

—: వి శ్వా మి త్రు ని చ రి త్ర :-

న. అంత అవిశ్వామిత్ర మహాముని మాటలు విని మహాశిఖఁ డగు
శతానందుఁ డట్లు నెను. ఓనరశ్రేష్ఠా ! అదృష్టవశమున విశ్వామిత్ర మహర్షిని
పురస్కరించుకొని యిటు నచ్చితిమి. ఈవిశ్వామిత్రుడు తపస్సుచే బ్రహ్మర్షి
యయ్యెను. ఇతడు పరమగతి. ఏవిశ్వామిత్రుడు మహాతపమును చేసి బ్రహ్మర్షి
యయ్యెనో వానిచే నీవు రక్షింపఁబడితివి కాన నీకంటె ధన్యతముండు ఈభూలో
కమున ఉండడు. అకౌశికుఁ డగు విశ్వామిత్రుని బలము వృత్తాంతమును నేను
చెప్పెద వినుము.

658

కుతుం డన్ రాజు గలం డతండు కుజనఘ్నుం డై న ధర్మజ్ఞుఁ డా
పశి విద్యాసహితుండు బ్రహ్మసుతుఁడౌ ప్రజ్ఞాయశశ్శాలికిన్
కుశనాభుం డనుపుత్తుఁ డుండెవినఁచుజ్ఞుం డై న యువ్యానికిన్
యశ మొప్పారెడు గాధి యన్న తనయుం డావిర్భవించెన్ గదె. 659

అతని కొడుకు విశ్వామిత్రుఁ డితఁడె యతఁడు
అతఁడును మహాతేజుఁడై యవని నేలె
చాలవేలేండ్లు నాతఁడు రాజ్యంబు చేసి
క్షోణి నక్షాహిణి సేనఁ గూడి తిరిగె.

660

వనముల్ రాష్ట్రము లాశ్రమాలు పురముల్ భవ్యాద్రులున్ దీర్ఘముల్
కనుచున్ జేరె, వసిష్ఠునాశ్రమము మార్గం బందుప్పజ్జాలు చ
ల్లనివై నీడల నీయ లేళ్ల కదుపుల్ మార్గాల కిర్వంకలన్
కనుచున్ నిల్వంగ నగ్నిహోత్రహవిసుల్ ప్రూణంబులన్ దన్వంగన్.

661

బ్రహ్మర్షు లొకచోట రాజర్షు లడిగెడి
యథ్యాత్మవిషయంబు లరసి చెప్ప
అగ్నికల్పులగు మహాత్ములు మిగులగ
సతతంబు తపములు నలుపుచుండ
బ్రహ్మకల్పు లగుధర్మార్షు లెల్లెడ తాము
ద్విజతతులకు వేదవిద్య చెప్ప
జల భక్షు లనిలభక్షులు శీర్షప
ర్ణాశనులు ఫలమూలభక్షులు దలిర్ప.

662

ఆయుషులు వాలఖిల్యులు నలరుచుండ
అన్యవై భాననులు నిండి యచట వఱల
హోమ జప పరాయణులును నొగినిగొలువ
ఆశ్రమం బది శాంతమై యలరుచుండె.

663

వసిష్ఠు నాశ్రమం బడి, రెండవ బ్రహ్మలోకమై
యుండగ విశ్వామిత్రుండు, ప్రతి శ్రేష్ఠుండు చూచెను.

665

—: విశ్వామిత్ర మహారాజునకు వసిష్ఠుఁ డాతిభ్య మిచ్చుట :—

సంతోషంబున నావసిష్ఠుఁ గని విశ్వామిత్రుఁ దుద్యత్ప్వలుం
డెంతో భక్తిని మ్రొక్క స్వాగతము సంప్రీతిన్ సమర్పించి థి
మంతుండైన వసిష్ఠు డాననము నాహ్లాభర్తముండుంచి యు
త్పంతప్రేమ భలాలు దుంపలును నర్హ్యం బిచ్చె సాద్యం బిడెన్.

666

ఆ వసిష్ఠుఁ డర్పించిన యతిఘోష
లబు గ్రహించి విశ్వామిత్రు డాదరమున
శిష్యవృక్షాన్ని హోత్రాల క్షేమ మడుగ
నావసిష్ఠుడును నృపు క్షేమాదు లడిగె.

667

సుఖముగఁ గూరుచున్న నృపుఁ జూచి జపించెడు వారితోన స
న్ముఖుండు వసిష్ఠుఁ డయ్యజునిపు త్నాడు ప్రశ్నము జేసె “భూపరా!
సుఖమె గదోయి నీకు ప్రజఁ జూచుచు ధర్మముతోడి వారికిన్
సుఖ మొనగూర్తువే గద సుఖోభితవృత్తుల భృత్యు లందుగె.

668

ఎపుడును నీమనాజ్ఞ జరియింతురె భృత్యులు పై రి గెల్తువే
ఎపుడును ధర్మముల్ కుశలమే, ధనధాన్య సమస్త కోశముల్
ఎపుడు సమృద్ధి నున్నవియె, యెప్పుడు మిత్రులు పుత్రపౌత్రులున్
విపుల శుభంబు లొందుదురె ప్రేమగ నందఱఁ జూతువే గదా.

669

అన నృవతి చెప్పె నెల్లక్షేమాదికముల
ఒక రొకరిని ధర్మాత్ములు నొగిఁ జిరంబు
ఇటు వసిష్ఠవిశ్వామిత్రు లిరువు రపుడు
నెల్ల శుభమైన కథలు వచించుకొనిరి.

670

అవల భగవానుడు వసిషుఁ డలరి మీగుఱ
నిట్లు అనియొకఁడై మిత్తు నిట్టు నీకు
నిలువముల కాతిథ్యమున్ నే నొసంగఁ
డలఁచితిని స్వీకరింపు సత్కార మిదియ.

671

అప్రమేయుండవౌ నీవు నాదరమునఁ
గైకొనుము నీ వతిథివి క్షావిభుఁడవు
కడు విశేషించి పూజనియుండ వనంగ
“నీవు మర్యాద కడుఁ జేసినావు చాలు.

672

అనఘ ! నీయాశ్రమమ్మున నలరుచున్న
ఫలములును దుంప లిడితివి పాద్య మర్ఘ్య
మిచ్చితివిగ నీదర్శన మిపుడు వచ్చె
వెల్లివత్తు నంజలి నీకు ప్రేమఁ గనుమి.

673

అని పలుకు నృపున్ మణిమణి యటు మునీశు
డతిథి మర్యాద గైకొని యదుగు మనుచు
సనె, నుదారమవస్సుతో, నంత నృపతి
యటులె పూజ్యుల కెటు ప్రేయం బటులె యవుత.

674

అన మహాతేజుఁడు జపించు ఘనులలోన
ఘనుఁ డగువసిషుఁ డంతటఁ గపిలగోవు
రాఁ బిలిచి ప్రీతితో బలెక్కి “రమ్మరమ్మ
అమ్మ ! శబల ! నామాటల నవధరింపు,

675

బలముతోఁగూడ రాజర్షి వరుస కెపుడు
కడు మహార్థ భోజనపు సత్కార మీయ
నిశ్చయించితి దానికిన్ నీవు తగిన
యటుల సర్వము సమకూర్చ నర్హ మవుదు.

676

ఎవరి కెన్నరి కేది యేది యిష్ట మగునో
 జడనంబులతోఁగూడ సత్కరింపు
 కామధేను ! యిదెల్ల సీఘ్రంబుగానె
 నాకొక కయి వర్షింపుమి నయముమీఁ.

677

రసము గల యన్నపానంబులను నొసంగి
 తోడ్పా చోష్యములన్ గూడ లీల నీయు
 అన్నముల రాసుల సృజింపు మమ్ము : శబల !
 తృప్తపడుమి యిక నీవు సర్వంబు కూర్పు.

678

ప. ఇటు మహానుభావుఁ డగువస్తిస్తుడు వచింప నంత కామధేనువు శబల
 సర్వకామములను ఎవరి కెవరి కేది యిష్టమో సృజించెను.

679

చెఱుకరసాలు తేనియలు చెన్నగు చిత్రపు టాననంబులన్
 నర రుచి పానకంబులు పెలల్ గల పెద్దవి పిండివంటలన్
 చిలు నులివెచ్చ యన్నములఁ జేరిన కొండలయంత రాసులున్
 అరుదగు పాయసాన్నములు నాపెరుగుం జెఱుపుల్ కడింది పప్పులన్.

680

రకరకంబు అగురసముల్ * హాడవములు
 బెల్లపుం బిండివంటలు వేలకొలది
 సిద్ధ మయ్యెను వానితో సేన లెల్ల
 హృష్టమై పుష్టమై యెంతో ప్రీతి నొందె.

681

ప్రమద మొందె విశ్వామిత్ర రాజముషీయు
 అంతిపురియును మరి యుపాధ్యాయగణము
 బ్రాహ్మణ పురోహితు అమాత్యవరులు మంత్రు
 లెల్ల భృత్యులు పొంగి పోయిరి కరంబు.

682

అట వస్థిమ విశ్వామిత్రుఁ డరసి యనియె
 బ్రహ్మ ! గారవించితి వర్షం బడసి తేను
 వాగ్విదా ! చెప్పెదను సొక్కవాక్కు వినుము
 వేల గోవు లిత్తు శబలన్ విప్ర ! యిమ్ము.

683

రత్న మీది పూజ్య ! రాజులో రత్నహరులు
 శబల నిమ్ము ధర్మమున కీశబల నాదె
 అనంగ భగవానుండు వసిష్ఠ మునిపరుండు
 ఇట్లు అనెను విశ్వామిత్ర నృపతితోడ.

684

అత్మవంతునికి మహాయశస్సువోరె
 ఈ * శబల శాశ్వతముగ నాకీర్తింబడియె
 దీనిలో హస్తకవ్యముల్ ప్రాణయాత్ర
 అగ్నిహోత్రము బలి హోమ మున్ని నిలుచు.

685

ఓరాజుల్లీ ! స్వాహా
 కార పక్షబాహములు సకల మగు విద్యలో
 చేరి శబలమీదనె యా
 ధారపడెను సంశయింపఁ దగ దిందేమీ.

686

నా సర్వస్వం బిదియే
 నా సత్యమానకును తుష్టి నయముగ నిదియే
 ఈసర్వ హేతువులచే
 నే సేవించు శబల నిడ నే నెటు లై నన్.

687

* శబల = కామధేనువు.

ఇటు పసిష్ఠుడు చెప్ప వాక్పటుత మెఱయు
అగ్రహమున విశ్వామిత్రుఁ డనియె నంత
“పసిడి గొలుసులు పసిండి గ్రీవాభరణము
కలుగు పదునాల్గు వే లేనుఁగులను నిత్తు.

688

పసిండి మువ్వల భూషణఁ బరగి యున్న
నాలుగేసి తెల్లనివి యశ్వాలు గలుగు
బంగారు రథంబు లెనిమిదివంద లై న
నివ్వఁ గలవాఁడను శబల నిమ్ము మౌని.

689

ఉత్తమ కులానఁ బుట్టి మహాజన మగు
పదునొకండు వేల హయాల నిదిగొ నిత్తు
రంగు రంగులు గలిగియుఁ బడుచు పగుచు
ప్రబలు కోటిగోవుల నిత్తు, శబల నిమ్ము.

690

లేక కోరుకో రత్నాలు లేక పసిండి
యెంత యైనను సరె శబల నిమ్ము మౌని
అనుచుఁ బలుక విశ్వామిత్రుఁ, డట పసిష్ఠుఁ
డనె “శబల నీయ రాజ ! యేమైన సరియె.

691

ఇదియే నారత్నము, ధన,
మిదియే సర్వస్వ మింక నిదె జీవితమున్
ఇదె దర్శపూర్ణ మాసము,
లిదె దక్షిణ లున్న యజ్ఞ మిదియే క్రియలున్.

692

ఇదె క్రియ లన్నిటిమూలం
బిది నేనింతకును మించి యెట్లు వచింతున్
అది యిది యని వే గతులం
బదరను నీకామధేనుమాతను నీయన్.

693

విశ్వామిత్రుఁడు కామధేనువును హరింప
కామధేనువు రాజు బలములఁ గూల్చుట.

ఏపుడై తే ఋషి కామధేను వెటులే నీయంగలేదో కరం
బపుడే బల్మిని రాజు తీసికొనిపో నాగోవు దుఃఖంబుతో
నిపు డీరాజున కీమహర్షి యిడెనా యేమీ వసిష్ఠుండు న
ర్వపవిత్రుం డిటు నన్త్యజించెన యిదేలా పట్టి రిసన్ భటుల్. 694

ఇటులన్ దై న్యముతోడఁ జింతిలుచు నేనేమైన నీమౌనికే
యిటు నేరం బొనరింతు లేనియెడ నన్నేలా మహాత్ముండు తా
నిటు వీడన్గదా యంచు మిక్కిలి పగన్ భృత్యాపతిన్ ద్రోవి ముం
గట నంభా యని మౌని కాళ్లదరి దుఃఖం బుబ్బుఁగా నిట్లనెన్. 695

భగవంతుండ ! ననుం ద్యజించితివె విశ్వామిత్రభృత్యుల్ ననున్
బిగియం బట్టి బలాత్కరింతు రిటు నే నీకేమి కావించితిన్
తగ వాక్రక్కువ్వు మనన్ వసిష్ఠుండు వ్యధార్తన్ జెల్లెలిన్ బోలెబా
గుగ వీక్షించి వచించె నిట్లు లొడలిన్ గోళ్ళుంచుచున్ దువ్వుచున్. 696

అపకారం బిసుమంత చేయవు నినున్ త్యాగంబు గావించవలె
దిపు డున్నతుండు పై న్యగర్వితుండు నిన్నీ రితి నానుండియే
స్వపురిన్ దీసుకపోవుచుండె శబలా ! బాహుబలం బొప్పుభూ
మిపతిన్ నేనెటు లేమిచేయఁగల నేమేన్ శక్తి నాకున్నదే. 697

ఇతఁడో భూపతి క్షత్రియుండు బలియుం డీతండు శూరాగ్ర్యుండున్
ఇతఁ డక్షాహిణీసేనకున్ బతి రథా లేన్గుల్ తురంగాలతో
నితఁ డేతెంచిన నేమి చేయగల మింతెనిన్ బలం బున్నదే
మతి నెల్లం గని చేతకాక యెదియున్, మైసోలి కూర్చుండితిన్. 698

౪. అని యిట్లు మహాత్ముండైన వసిష్ఠ మహామూని పలుక వాక్యతోబిడ
డగు గామధేనువు అతులప్రభుం డగు బ్రహ్మర్షితో నిట్లనియె. 699

క్షత్రియుని శక్తియు సదాక్క శక్తి యొక్కొ
బ్రాహ్మణుని శక్తితో సమం బైన దేది
బ్రహ్మ : బ్రాహ్మణ బలమే దివ్యంబును
బ్రాహ్మ మది కైత్రమున కంటె బలతరంబు. 700

అప్రమేయము నీకున్న యాబలంబు
ప్రొది నీకంటె బలవత్తరుండు లేడు
అధిక బలుండు విశ్వామిత్రుఁ డగునుగాక
నీదు తేజస్సొ సహియింపరాదు నిజము. 701

నను బంపించు త్వదీయ బ్రాహ్మబలసంతానిన్ మహాతేజ ! ఈ
క్షణమే యట్టిదురాత్ము గర్వబలముల్ గాళ్లన్ దిగం ద్రొక్కెదన్
అని యాహోమధుఁ గాఘధేను వనగా నాబ్రహ్మ కీర్తించి యి
ట్లునె నట్లే సృజియించు శత్రుబలగర్వచ్చేది సైన్యం బనన్. 702

అపు డంబా యనుచున్ సృజింప శతసాహస్రంబులౌ పష్టవుల్
వపువున్ బెంచి యడంచి రారెపుల విశ్వామిత్రుఁ డీక్షింపఁగా
నపు ధారాజును సప్తశస్త్రములతో నాధేను సైన్యంబు న
ష్టపడన్ జీయఁగఁ గామధేనువు సృజింపన్ సాగె సైన్యంబులన్. 703

అపు సృజియించిన శకులు యవను లంత
స్వర్ణ కింజల్క సమ బలప్రభలతోడ
అవనిఁ గప్పి పట్టస ఖడ్గ హేమవస్త్ర
ములను దాల్చి కాల్చి రరుల జ్వలను లట్లు. 704

అంత ఘనుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డస్త్రములను
వైచి యవన కాంభోజ పల్లవులఁ గూల్చి
కని మునిసు డనియె నిట్లు కామధేను !
యోగశక్తిఁ జూపుమి యూరకుందు వేల.

706

అన నంభాధ్వనిఁ బుట్టి రంత రవితుల్యజన్మి కాంభోజ లిం
కను శస్త్రంబులు దాల్చి పెన్ పొదుగునన్ నైసేసి రావల్లవుల్
తన గుహ్యంబుననుండి మ్రేచ్చులు శక్యత్థానంబునందున్ శకుల్
ఘన రోమాల జనించి రంత యవనుల్ కై రాతకుల్ హరితుల్.

708

వడి వారంతటఁ గాల్చి రాసకల విశ్వామిత్ర సైన్యంబు, చే
వడు మత్తేభగణంబు కాల్చులము లశ్వంబుల్ రథంబుల్ త్రుడిన్
వడిగాఁ గూలిచి వైవ, నూరుగురు విశ్వామిత్రపుత్రుల్ వయిన్
బడి శస్త్రాస్త్రము లేయ బ్రహ్మబుద్ధి హుంకారానఁ గాత్పాన్ వెనన్.

707

రథముల్ హస్తల వాజులన్ సుతుల గాల్చింట్లన్ ముహూర్తంబులో
ప్రతితేజస్వి వసిఁమఁ డప్పు డెదుటన్ భస్మంబు గావింపఁ బ్ర
వృథితుండై కడు సిగ్గుచేఁ గుమిలి విశ్వామిత్రుఁ డూర్కొన్న నీ
రథియై కోరలు వీడు పామయి గ్రహగ్రస్తారుక్ఘ డయ్యెన్ వగన్.

708

తనయుల్ పోవఁగ టెక్కలున్ నఱకఁ గ్రిందంబడ్డ పక్షింబలెన్
తన యుత్సాహము శక్తి దర్పములు చన్నన్ వేగ నిర్వేదమున్
గని యాజిన్ హతశేషుఁ డైన తనయున్ రాజ్యంబు పాలింపఁగా
వినియోగించి తపస్సు చేయ వనికిన్ శీఘ్రంబ పోయెన్ బగన్.

709

అతఁడు కిన్నెర సేవితం బగుహిమాద్రి
చటయలను మహాదేవు ప్రసాదంబు కోరి
యా మహాతపస్వి తపస్సు లావరింప
కొంత కాలంబునకుఁ గొశికునికి మెచ్చి.

710

శ్రీతివ ! ఎందుకు తపములఁ జేయుచుంటి
వేమి కావలె నెది యిష్ట మిదిగా నీకు
వరము నిచ్చెద వరమండ వరము కోరు
చునఁగ మ్రొక్కి విశ్వామిత్రుఁ డనె తపస్వి.

711

అభవా ! సొంగ ముహంగ యు శ్రీ సరహస్యంబౌ ధనుర్వేదమున్
విభు ! నాకిప్పు డనుగ్రహింపు మిట సంప్రీతుండ తై తేని స్వ
ర్విభు గంధర్వమహర్షి రాక్షసుల నేవేపున్నవో యస్త్రముల్
శుభమౌ నట్లు అనుగ్రహింపు మిత గల్లుంగావుతన్ నీదయన్.

712

అత్తె ! యగుఁగాక యని రుద్రుఁ డని చనంగ
రాజఋషియు విశ్వామిత్రుఁ డోజ మెఱసి
అస్త్రములఁ బొంది యతిదర్ప మంది యపుడు
చర్మములను సముద్రుండువలెను పొంగి.

713

ఇంక ఋషి యొడినట్లుగా నెంచి మదిని
ఆవసిష్ఠు నాశ్రమమున కరిగి యంత
యస్త్రములను వ్రయోగించి యాశ్రమంబు
తగులఁ బెట్టెను కోపించి తత్క్షణంబు.

714

అటు యశస్వి విశ్వామిత్రుఁ డస్త్ర మేయ
మునులు మునిశిష్యులు విహంగములును పాతి
భయముచే నందఱును నెల్ల పార్శ్వములకు
పాతి పోయిరి; మృగములు పాతిపోయె.

715

ఆ వసిష్ఠు నాశ్రమము వృక్షమలేలి
లేనటుల నిర్జనము శూన్య మైన దయ్యె
భయపడకుండు విశ్వామిత్రు బలము, మంచు
నటులఁ గూల్చు నని వసిష్ఠు డనినఁ గాని.

817

అప్పు డింక నూరకొనరా దని వసిష్ఠః
డలిగి యిట్లు విశ్వామిత్రుఁడ ననియెఁచుటః
ఎంత కాలమునుండియో యిట్లు వృద్ధి
కాంచు నియాశ్రమంబు దగ్ధం బొనర్తె.

717

ఇంక సివుండ వెలు దుష్టవృత్తి వైతి
వనుచు మిగులఁగోపంబుతో నపుడు వేగ
యముని దండమువలె నున్న దండ మెత్తి
పొగయె లేనట్టి కాలాన్నివోలె మండె.

718

వ. అపుడు మహాబలు డైనవిశ్వామిత్రుఁడు అగ్నియాస్త్రమును పైకెత్తి
“ఉండు ముందు” మనెను. అంత మరియొక కాలదండమువలె నున్న బ్రహ్మ
దండము నెత్తి భగవానుడైన వసిష్ఠుఁ డిట్లనెను. ఓకాశికా! క్షత్రియబంధూ !
ఇదిగో ఇచ్చటనే నిలబడి యుంటిని నీబల మేదో చూపుము. ఇదిగో ఇపుడు
నీదర్శమును నీశస్త్రముల దర్శమును నాశము చేయుదును.

719

ఎక్కడ నీ క్షత్రియబల
మెక్కడ నాబ్రహ్మబలము నిదిగో కనుమీ
యిక్కడ వనుచు, మునిశు
డక్కడనే బ్రహ్మదండ మపుడే నిలిపెన్.

720

వ. అంతట అక్కడ నిలిపిన బ్రహ్మదండముచేత గాధీపుత్రుఁడైన
విశ్వామిత్రుఁడు ప్రయోగించిన మోర మైన యాగ్నియాస్త్రము నీటిచే అగ్ని
వేగమువలె శాంతించెను. అంత విశ్వామిత్రుఁడు తపస్సులలో నుత్తముడైన
మునిశునిపై ని వారుణాస్త్రమును రౌద్రమును ఐంద్రమును పాశుపతమును
ఐషికమును మానవమును మోహనమును గాంధర్వము స్వాపనము జృంభ
ణము మాదవము సంతాపన విలాపనములను శోషణమును దారుణమును
జయింపరాని వజ్రాస్త్రమును బ్రహ్మపాశమును కాలపాశమును వరుణపాశ
మును పై నాకాస్త్రమును దయిత మను శుష్కార్ధము లైన రెండు అశనులను

దండాస్త్రమును పైశాచమును క్రౌంచాస్త్రమును వాయువ్యమును మథనమును హయశిరాస్త్రమును ధర్మచక్రమును శాలచక్రమును విష్ణుచక్రమును రెండు శక్తులను కంఠాస్త్రమును ముసలమును వైద్యాధర మహాస్త్రమును వారునమైన కాలాస్త్రమును ఘోరమైన త్రిశూలాస్త్రమును కపాలమును తంకజము అను ఈ ముక్తము లన్నిటిని ఎడతెజసి లేకుండ ప్రయోగించెను. రఘునందన ! అంత బ్రహ్మాస్తుతుఁడైన మునిశుడు బ్రహ్మాదండముచేత పీని నన్నిటిని బ్రింగి చేయుచుండెను. ఇది యంతయు అమృతముగ నుండెను. ఇట్లు లాయస్త్రము లన్నియు కాంతింపఁగా గాఢినందనుఁడైన విశ్వామిత్రుడు అమునిశునిపై బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించెను. 721

అటు బ్రహ్మాస్త్రముఁ గొనికుండు వదలన్ హాహక్యతుల్ చేయుమన్
చురుశక్తుల్ గల యగ్నియున్ సురలు దేవర్షుల్ పతంగోరగుల్
అట గంధర్వులు నాదిగా త్రిభువనం బార్షన్ మునిశుండు ముం
గిజి యస్త్రంబును బ్రహ్మాదండమున బ్రింగెన్ బ్రహ్మతేజస్సుచే. 722

అంత బ్రహ్మాస్త్రము నటు మహాత్ముఁడైన
యామునిశుండు బ్రింగుచున్నంత నతని
శోమకూపంబులందును ధూమ మడరు
నర్పులు గల యగ్నికివలె నర్చు లలరె. 723

ఇది వీక్షించి తపోనరిష్టు వర బ్రహ్మిష్టుఁడైన వసిష్ఠున్ మునుల్
మది హర్షించి స్తుతించి రేగతుల బ్రహ్మ ! సేతవల్లక్తి యీ
యొ దమోమం, బింకఁ దేజ తేజముననే యంతర్భవించందగున్
మది కాంతింపు మనుగ్రహింపు జగముల్ నష్టవృథం బయ్యెనున్. 724

ప. సేపు విశ్వామిత్రుని నిగ్రహించితివిగదా శాంతి హిందుమని మును
అని దిని మహాతేజంబు మహాతపుండు నగు మునిశుండు శాంతించె. అంత విశ్వా
మిత్రుఁ డిటు తిరస్కరింపబడి నిట్టార్చి యిట్లని తలంచె. 725

చూడ నిసి ! క్షత్రియబలంబు కూడ బలమె
బ్రహ్మ తేజోబలమై బలంబు సుమ్మి
ఒక్క బ్రహ్మదండముచేత నొక్క జేమి
యన్ని నామస్త్రములుగూడ హతము లయ్యె.

728

చాల నిది యంత చూచి వ్రసన్న మైన
యింద్రియములు మనస్సు ధరించి యుండ
నింక బ్రహ్మత్వ మొందగ హేతు పై న
యామహతపంబు నిపుడ యాచరింతు.

727

-: త్రిశంకువు బొందితో న్వర్గ మొందఁ గోరుట :-

పిదపఁ దన నిగ్రహము నెంచి హృదిఁ దపించి
వడి ననఘుండౌ వసిష్ఠుతో వైర మూని
దక్షిణముగ విశ్వామిత్రుఁ డాక్షణంబ
మరలె నిట్టూర్చి నిట్టూర్చి మహిషితోడ.

728

ప. ఆవిశ్వామిత్రుండు కడు దారుణం బగు తపంబు చేసె నంత కొంత
కాలమునకు

729

కడు ఘనుఁ డగువిశ్వామి
త్తుండు కనె ధార్మికులు ననఘులు నగు హవిష్యం
ద్రుండును మాధుస్యందుండు
ఓం నేత్ర మహారథు లనుధీరుల సుతులన్.

730

అటు వెయ్యేడులు నిండ బ్రహ్మయును వ్రత్యక్షంబయై పల్కె నిం
తట రాజర్షి జగత్తు గెల్చితివి ధన్యాత్ముండ ! రాజర్షి వి
ప్పటి కైనా వని చెప్పి బ్రహ్మ చనఁ గోవం బొంది రాజర్షి ని
ప్పటికైనావ ! మఱి యాతపంబునకు సాఫల్యం బిదా యింతియే. 731

న. అని తలంచుచు మతియు

732

దేవర్షులు వీరందఱు;

కాచిందిన తపమునకుఁ గలదే ఫలమునె

ఈవిధిఁ దలంచి యొనర్చెను

ఆ విశ్వామిత్రుఁ డింత నధిక తపమునె.

733

సరిగా నిప్పుడె సత్యవాదియును నిశ్చాకుప్రభుండున్ ధరా

వరుఁ డైనట్టి త్రిశంకు విష్ణి యొనరింపన్ బూని యాబొందితో

సుర లోకంబును జొందఁగా వలయు నంచున్ రా మునికున్ గనన్

సరికా దియ్య దశకృ మంచు గురుపున్ చాక్రమృచున్ పొమ్మనన్. 734

పొమ్మనిన యంత, దక్షిణముగను పోయి

యతడు స్వేష్ట సిద్ధికి గురుసుతులఁ జేరె

అనఘు లగునూర్పురు పసిష్టతనయు లెంతో

తపము చేయుచుండిరి, వారి నపుడు చూచి.

735

మోడ్చి లేలు సిగ్గున నుంత మోము వంచి

యనియె “శర జిచ్చు మిము శర జందినాఁడ

ఆ మహాత్ముఁ డగుమునిశుడరుగు మనుచు

త్రోసి వేసె మీరు భభములే పొందుఁ డయ్యు.

736

ఒక మహాయజ్ఞమును చేయునుంటి మీర

లనుమతింపుఁడు గురుభ్రాతృ లై వ మిమ్ము

చేతు లొగ్గి ప్రసాదింపఁ జేసికొందు

తపసు చేయు బ్రాహ్మణులు మీదరినె యుంటి.

737

మీరు ననుఁ గార్యసిద్ధికి మేలుకొల్పి
కాదనక యిష్టిచేయింతుగాక యిప్పుడె
బొందితో న్వర్గ మెట్టులు పొందువాఁడ
నట్లు మీరు చేయింప నగును జూడి.

738

ఆవసిషుఁడు నన్ను నిరాకరింప
ఓ మునులు ! గురుసుతులు ! మీరొకరు తక్కు
ఇంక మరి గతిలే, దిక్షైక్తులకు పురోధ
నావ నుడి నానయిని మీర దైవతంబు.

739

అలుకతోఁ గూడిన త్రిశంకు వలుకు వినుచు
గురుసుతులు పల్కి రిటులోయి కుటిలబుద్ధి !
సత్యవాదియౌ గురు తిరస్కరణ చేసె
ఇంక చొక్కని గురువు గావెంతు వోరి.

740

ఎల్ల యిక్షైక్తులకు పురోహితుఁడె గురువు
అట్టి సత్యవాది వలుకు నెట్టరాదు
ఇది యశక్య మని మహాత్ముడిమునిశ
డనిన యది చేయగ సమర్థులౌదు మెటుల.

741

పార్థివా ! యజ్ఞుఁడవు నీవు స్వపురి కరుగు
జ్ఞాప ! భగవానుఁ డేత్రిలోకముల కేని
యజ్ఞములను జేయింప సమర్థుఁ డగును
ఇతని కవమాప మేము పహింప లేము.

742

నృపతి వారి యీనుడి విని యిటుల పలికె
గురువుచే గురుసుతులచే నరుగు మనుచు
నే నిరాకరింపఁ బడితి నింక వేఱ
గతిని చూతును మీకు మేల్ గల్గుఁగాక.

743

గురుసుతులు రాజుమాటలు గూడ వినియు
నిపు చండాలుడవు కమ్మి యింక ననుచు
బహుళ కోపంబుతో నట్లు నలికి యంత
వారు మెల్లగఁ జేరిరి స్వాత్మరములు.

744

న. అపు డారాత్రి గడువఁగా రాజు చండాలత్వమును పొంది నిలవత్తు
ములు శరీరముపై నుండ నల్లనివాడై చరుడత్వము గలిగి కెండ్రుకలు
వృక్షము కాఁగా శ్మశానకుండలి మాల్యగంధాదులు పూని లోహభరణఁ
గవ్వెను. అచండాలరూపములో నున్న రాజును చూచి అతని యనుగాము
లైన హిరులును చరువెత్తి పోయిరి. అపు డొంటి వాడయి రాజు ధైర్యము
వీడక రాత్రిం బగళ్ళు దుఃఖము తగులఁ జెట్టుచుండ మునికునికి పై రియై తప
స్సునె ధనముగా గలిగిన విశ్వామిత్రుని చేరెను.

745

నృపు విభుత విశ్వామిత్రుఁ డెంచి మిగుల
బాలివడియు వానృపుని ఛండాలరూపు
గని యడిగె నమోధ్యాధిప ! ఘనుఁడ ! వచ్చి
తేల కాపాన నీవు ఛండాలుఁ డైతే !

746

అనఁగ రాజు విశ్వామిత్రు కనియె నిట్లు
గురువుచే గురుసుతులచేఁ దఱుమఁ బడితి
లోనవి కోరికలు పొంద కుంటగాక
పై గ కావయి పొందితి వారివలన.

747

పొందితోడ స్మర్యమునకుఁ బోవలె నని
హిమ్యు ! మతి గల్గినది నూలు జన్మములను
గూడ నింతవఱకు చేసినాడఁజుమ్మి
— నిశ్చల నల సేమియుఁ బడయలేదు.

748

అస్పృతం బెన్నడు నాడలేదె, యింక ముందై నన్ సరే యాడఁబో
వను క్షేత్రంబుల దై న సౌమ్య ! యొనరింపన్ లేదు, భ్రాత్రంబుతో
డను నీతోడను నొట్టు పెట్టుకొనుదున్ డంబాలు కావిల్వీ నే
జనులన్ ధర్మముతోడ నేలితిని పల్జన్మంబులన్ జేసితిన్.

749

గురువుల్ మున్నిట శీలవృత్తములచేఁ గూడన్ గడున్ మోదమొం
దిరి ధర్మమునకై ప్రయత్నముల నెన్నోచేయు నాయుండు మా
గురువుల్ తృప్తిని పొంది రిట్టిచుపుడున్ గూడన్ ఫలం బొంద ది
పురుషక్షేత్రము, దైవ మొక్కటియె యెప్పున్ జేయు సామ్రాజ్యముల్.

750

కడు నార్తుండ ననుగ్రహంబు మిగులన్ గాంక్షించుచున్నాఁడ ని
ప్పుడు దైవోపహతుండ నీకు పుభమౌ, ప్రోవంగ వాంఛింతు నె
వ్వడి నింకొక్కగతిన్ గనన్ శరణ మెవ్వా రై న లేరింక నా
రడ మొందన్ గని దైవమున్ బురుషకారం బొంద వర్తింపుమీ.

751

వ. అని యాత్రిశంకువు కోరఁగా కౌశికుఁడు జాలిపడి భండాలరూప
ముతో నున్న రాజును జూచి యిట్లు నెను.

752

వత్స ! యైశ్వర్యక ! నీకిదే స్వాగతంబు
ఈవు ధర్మాత్ముఁడ వని నేనెఱిగియుంటి
నేను శరణిచ్చితిని భయంజేమి పడకు
ఋషుల సురలఁ బిల్చెదను యజింపు హయి.

753

గురువు శపియింప నేరూపు పఱు నీకు
సరిగ దానితో బొందితో స్వర్గ మొరదు
ఇట్లు కౌశికు శరణంది యెసఁగి యుంట
క్షితివ ! నీకు స్వర్గం బుజచేతిలోదె.

754

ఋతువలె కి మహాతేజః డింక సుతుల
 కి సుతుల యజ్ఞ సామగ్రి తేగఁ జనిచి
 కర్మశిష్యుల కడఁ బిల్చి నాశాసనమున
 విజ్ఞుల ఋషి ఋత్విజుల రావింపుఁ డిటకు.

755

ఎవ్వరేని నావాక్య మాతించి యేమి
 చెప్పిన, ననాదరించినఁ జెప్పుఁ డనఁగ
 దేశికుని వాక్కు పిని యెల్ల దినల తేగి
 బ్రహ్మవాసుల నిటు పిల్చి వచ్చి యనిరి.

756

నీ పిలుపు విని ద్విజులు మన్నించినారు
 ఆమహోదయుఁడే తక్కు నరుగు దెంత్రు
 ఆవసిష్ఠు నూర్గురు సుతు అనిన వాక్కు
 తెవ్వెయో విను మయ్య మౌనీశ ! యిపుడు.

757

యాజకుఁడ క్షత్రియుఁడు ? నింక యజ్ఞ కర్త
 నిట విశేషించి ఛండాలుఁ డెసగె కొక్కొక్క ?
 అట్టి యజ్ఞ ములో హవిస్సంది కొనియు
 ఎట్లు దేవతలు ఋషుల్ భుజింత్రొ కాని.

758

బ్రాహ్మణులు మహాత్ములు గాని వచ్చి యిటకు
 ఏమి ! ఛండాలు భోజనం చెటు భుజింత్రు
 పరమమౌని విశ్వామిత్రు పాలితులయి
 స్వర్గ మెటుగాంతురో చూడవలయు నిపుడు.

759

అనుచు పరుషంబుగ వసిష్ఠు తనయు లెల్ల
 ఈమహోదయుఁడును కను తెఱ్ఱవడఁగ
 చెప్పి రన విని మిగుల రోషించి మౌని
 అల్కఁ గనులెట్లు వడ నవ్వు డనియె నిట్లు.

760

ఉగ్రమౌ తపమును చేయుచున్న నన్ను
దోషములులేని నన్నిట దుష్టుఁ గాఁగ
నిందచేయుచు నున్నార లిందుచేత
ఆ దురాత్ములు భస్మమై పోదు రింక.

761

ఇప్పుడు కాలపాశముచేత మృత్యుగృహము
పొంది రెండవందల జన్మ లందు వారు
భవములం దినుదురు గాక శ్వాసమాంస
మొత్తని నియత ముష్టికులు నిర్భ్రాణులునగుచు.

762

వికృతులు విచూపులు నగుచు వెలయుచుండ్రు
ఆ మహాదయుడు కుబుద్ధి యములు నన్ను
దుష్టుఁగా ననెఁగాన నాదుష్టుఁ డిప్పుడు
ఆ నిపాదజన్మను పొంద నడరుఁ గాక.

763

వ. మఱియు ప్రాణనాశనము చేయుటయం దానక్షుఁడై నిర్దయుఁడై
నాయులుకవల్ల దీర్ఘకాలము దుర్గతిని పొందును. అని యింతవఱకు మహా
తపసుఁ డగు విశ్వామిత్రుఁ డామునుల మధ్య పలికి విరమించెను.

764

—: త్రిశంకు స్వర్గ ప్రాప్తి :-

వ. మఱియు మహాతేజుఁ డగు విశ్వామిత్రుడు మహాదయునితోఁగూడ
వ్యష్టిపుత్రుల తపోబలహతులఁజేసి ఋషులనడుమ నిట్ల నెను.

765

ఇప్పు డిశ్వాకుపంశ్యుడౌ నీత్రిశంకు
డనఘుఁడు పదాన్యుఁడును శభఁడందె నన్ను
ఈశరీరముతో స్వర్గ మెనయుకొఱకు
నందుకై యజ్ఞమును చేయఁడయ్యమీదు.

766

నరొను లెట్ల విశ్వామిత్రు మాటలు విని
భర్మవిమతై కలసి యిట్లు తలచినారు
కుశితకులుఁ దై నవలుని మహతోపి కాన
ఇకఁడు చెప్పిన యటు చేత మిపుడు మనము.

767

చ. ఒకపేళ మన మట్లు చేసుకుందుమేని అన్నికల్పుడు; భగవానుడు
విశ్వామిత్రుడు రోషముతో కావమ్మిగఁడు. కావున

768

దివ్య మైనవిశ్వామిత్ర తేజమునను
జాందితఁడ నిక్షృకుల పుత్తుఁ డెట్లు
స్వర్గ మొందునో యటు చేయవలెను యజ్ఞ
మిందుచే మీరు క్రియలు గావింపు డయ్య.

769

ఇటు లని మహర్షులు చేసి రెల్లక్రియలు
యాజకుఁడుగ విశ్వామిత్రుఁ డయ్యె నపుడు
ఋత్విజులు నానుపూర్తిగ నెల్లకర్మ
లదె యథాకల్పముగ యథావిధి నొనర్తు.

770

అటఁ దపస్వి విశ్వామిత్రు డఖిల సురల
నమరి భాగాల కావాహ నమును జేయ
వారు వారు తమతమదు భాగమొంద
భువికి రారయ్యె ఛండాలు సవన మగుట.

771

అంత నొని విశ్వామిత్రుఁ డలుకఁ బూని
స్రవము నెత్తి త్రిశంకుని జూచి పలికె
నిపుడె చూడు నేనార్జించు తపసుశక్తి
నిదిగొ నృప ! నిన్ను స్వర్గ మొందింతు జమ్మి.

772

ఈశరిరముతో నెవ్వ రెనయరాని
స్వర్గ మొందింతు నాదు నోజన్ముచేత
స్వార్జితము కొంత నాతపఃఫలము గలదు
కాన బొందితో దివకేగు దానిచేత.

773

అని ఘోని వలుక బొందితో జనవరుండు
మనులు చూచుచుండంగ స్వర్గమునకుఁ జనియె
స్వర్గమునకు వచ్చు త్రిశంకు శత్రుఁ డరసి
సురలతోఁ గూడి పలికె భూపరునితోడ.

774

క్షత్రిశంకు ! మరలిపోవు మోరి ! యింక
సూధ ! గురుశాపహతుఁడవు భూమిమీద
నీవు తలక్రిందుగాఁబడి పోవు మిప్పుడు
అనంగ తలక్రిందుఁగ త్రిశంకుఁ డపుడె వడెను.

775

అటు తలక్రిందుగ త్రిశంకుఁ డపుడె వడుచు
కపు కావని యేడ్చుమఁ శాశికునికి
నపుడు మొర పెట్టుకొన నాతఁ డాగు మాగు
మనుచు బహురోషమును పూని యనియె.

776

అప్పుడు ఋషిమధ్యఁ దేజస్వి యచరబ్రహ్మ
వలెను మరొక సత్త్వ మండలముగూడ
దక్షిణదిశగను పృథివీ త్వరితగతిని
ఇంక క్రొత్త విశ్వామిత్రసృష్టి చేసె.

777

చెలంగి క్రోధంబుచేత మూర్ఖుల్లి మౌని
ఇంక నక్షత్రముల నిర్వదేదు మరల
దక్షిణముగ పృథివీయు దేవతలు నిందుఁ
జేతు లేక లోక మనింద్ర మౌత మనుచు.

778

ఎంచి దేవులన్ మౌని స్మరించసాగె
కరమం కంఠాదుపడి సురాసురులు ఋషులు
యంక్షులును కిన్నరులు సిద్ధు లామహాత్ముఁ
డైన మునిని విశ్వామిత్రు ననునయించి,

478

ఇటు అనిరి మహాభాగ ! యాత్రిశంకుఁ
డిపుడు గురుశాప హతుఁ డౌట నీతఁ డింత
బొందితో నెప్పటికి స్వర్గ మొందఁ దగఁడు
అనఁగ వారి మాటలు విని మౌని యనియె.

480

బొందితో స్వర్గమునకుఁ బంపుడు నటంచు
నీత్రిశంకునకును మాట యిచ్చి దాని
నన్విత మొనరింపఁ గోరను నాన్వపతికి
శాశ్వతంబుగ బొందితో స్వర్గ మగుత.

481

కడఁగి నే స్మరించినవి నక్షత్రములును
ద్రువములై యుండుఁ గావుత దివముపై ని
నే స్మరించినవి జగంబు లెంతవఱకు
నుండు, నందాఁకను ననుమతించు సురలు !

482

అనఁగ సుర లిటు పలికిరి మునివరేణ్య !
ఇట్ల యగుగాక శుభమౌత మిష్టె యెప్పుడు
దివిని వైశ్వానరజ్యోతి దిశకు వెలిగ
చాలదుక్కలుగల వందుఁ గ్రాలుఁగాక.

483

అట్టి నక్షత్రముల జ్యోతులందు వెలిగి
యాత్రిశంకువు తలక్రిందె యెసఁగు గాక
ఈత్రిశంకుని నీచుక్కు లెనయుఁగాక
స్వర్గమందట యశస్సహితుఁ డవుత.

484

అన సనఘుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డడై యనుచు
ఋషులు సురలు స్తుతింప వచించె నంత
వరము యజ్ఞంబు చివర దేవతలు ఋషులు
పందఱును వచ్చినట్లుగ నరిగినారు.

785

—: శునశ్శేపుని విశ్వామిత్రుఁడు బ్రతికించుట :—

వ. అంత మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రుఁడు బయలుదేరిన వనవాసులైన
ఋషులను జూచి యిట్లచెను. దక్షిణ దిశకు వచ్చి యున్న నాకు చాల
విఘ్నము కలిగినది. కనుక ఇంకొక దిక్కుకు పోయి యక్కడ మహాతపము
చేయుదు ననుకొనెను. అంతట విశాలమైన పడమర దిక్కున పుష్కంము
అందుండి సుఖముగా తపము చేయుదును. అదే తపోవనము. అని తలచి
యా మహా తేజుఁడు మూలములు పండ్లు ఆహారముగాఁ గొని ఉగ్రమును
దురాధర్షము నైన తపముఁ జేసెను.

786

సరిగ నీశాలమునయందె యంబరీషుఁ
డను సయోధ్యాధిపతి యజ్ఞ మాచరించె
అష్ట దతని బశువు నిండ్రుఁ డవహరించె
బశువు చన విప్రుఁడు పతితోఁ బలికె నిట్లు.

787

నృపతి ! నీయజ్ఞగ్రత్తఁ బశు వపహృతంబు,
కావలేని రాజును దోషగణము చంపు
ఇందు గొప్ప ప్రాయశ్చిత్త మెనయు రాజ !
కర్మయగులోన నరపశున్ కడకుఁ దెమ్ము.

788

అను నుపాధ్యాయు మాటలు వినియు రాజు
జేల గోవు లిచ్చియు నైన వెదకెఁ బశువు
జనపదములు పురములు దేశములు వనులు
వెలయు నాశ్రమంబులు రాజు వెదక సాగె.

789

అంత భృగువరహంబున భార్య యాత్మజులును
కలిసి కూడుచున్న ఋచీకుఁ గాంచి మ్రొక్కె
క్షేమ మడిగి ప్రసన్నుఁడ జేసికొనుచు
తవనుచే పెల్ల బ్రహ్మర్షి కపుడు చెప్పె.

290

నూలుపేల గోవులకుఁ దనూజు నొకనిఁ
బతువుగా విక్రయింతువేన్ భార్గవాగ్ని
ఇంకఁ గృతార్థుఁడ నాదు నెల్లెడల పెదకి
యజ్ఞపతువుఁ బొంద వెల కమ్ము సుతుని.

291

అన ఋచీకుఁ డనియె “జ్యేష్ఠ సమ్మ నేను
అనఁగ నామహాత్ముల మాత యనియె నిట్లు
అమ్మ నీజ్యేష్ఠ సనఁ బూజుఁడ డంత నాకు
ఈ కనిష్ఠుఁడు కునకుఁడు నెంతో ప్రియుఁడు.

292

అందుచే నృపతి ! కనిష్ఠ సమ్మనేను
తొత్తుచుగా జ్యేష్ఠ లిష్ఠులు తండ్రిలకును
మాతలకుఁ గనిష్ఠులు నిష్ఠులై తనర్తు
కాన నేనీయను కనిష్ఠుఁ గాచికొందు.

293

అనుచు మఃనియును మఃనిపత్ని యనఁగ నపుడు
మధ్యముఁడు * కునశ్శేష్ఠుఁడ బలికె నిట్లు
జ్యేష్ఠుఁ డిత యమ్మ ననెను గనిష్ఠ సమ్మ
సనియె మాత, మధ్యముఁడ నన్గొనుము రాజ !

294

* కులము నాశము గాకుండఁ బుత్రుని నమ్మవచ్చును. అది యజ్ఞము
నకుఁ గాన ధర్మమని పూర్వులు.

* కునస్=నుఖమైన, శేఫః=కొంతి గలవాఁడు అని ఋగ్వేదమంత్రము
అందర్థము చెప్పఁబడియె.

మధ్యముని నన్ను నమ్మిన మాడ్కి నెంచి
తీసికొని హిమ్ము స్పృహ ! యన తృప్తిచెంది
రాజు కోట్లకొద్ది పసిండి రత్నరాశి
గోవు లిడి శునశ్శేపుని కొనియె నపుడు.

795

అటులఁ గొని యెంతో ప్రీతితో నలరి యపుడు
యింక శునశ్శేపు రథము నెక్కించి కొనుచు
అరిగి యంబరీషుండు మధ్యాహ్నమందు
విమల పుష్కరతీర్థాన విశ్రమించె.

796

వ. అపుడు స్పృహతి యంబరీషుండు విశ్రమించుచుండఁ జూచి మహా
యతుఁ డగు శునశ్శేపుండు పుష్కరతీర్థమునకు వచ్చి ఋషులతోఁ గూడి
తపస్సుచేయు మేనమామ విశ్వామిత్రుని జూచి వివర్ణవదనుఁ డయి దప్పిక
చేతను మాన్యశ్రమచేతను దీనుఁడయి ముని యొడియందుఁ గూలబడి
యిట్లనెను.

797

తల్లియూ లేదు నాకింక తండ్రి లేడు
బంధువులును జ్ఞాతులు నింక నుందు రెటుల
నీవు ధర్మముఁ బట్టి నన్ గావదగుదు
సర్వులను పోషింపవాఁడవు సాధకుఁడవు.

798

ఎటుల రాజు కృతార్థుఁడౌ, ఎటుల నేను
నాశమును బొందక చిరాయునై సుఖింతు
ఎంతో యధికతపము చేసి యెటుల స్వర్గ
మొందుదునో యట్లు నీవ చేయం దగుదువు.

799

ఈ త్రమం బైన చిత్తము నొంది యిపుడు
దిక్కులేని నాకును నీవ దిక్కు వగుము
దయను ధర్మాత్మ ! పుత్తుని దండివోలె
కలుషమువనుండి నీవు నన్ గావదగుదు.

800

అనఁ దపస్వి విశ్వామిత్రుఁ డాచరించి
యతని నెంతయు నూరార్చి సుతుల కనియె
ఎందుకై తండ్రిలు సుతులన్ గొమ్మ రొక్కొ
అట్టి పరితోకహితము సంపాద్య మయ్యె.

801

ఇతఁడు మునిసుతుఁడు బాలుం
డితఁడు నన్ను శరణమ్ము నిచ్చడు పొందెన్
ఇతనికి సుతులారా ! జీ
తమే యిడి చేయుఁ డన్ము ప్రియమౌ పనియున్.

802

మీరెల్లరు పుణ్యాత్ములు
మీరెల్లరు ధర్మపరులు మీరే యిపుడే
అరాజు యజ్ఞపశులై
కూరిమి నన్నికిని తృప్తి కూర్పుఁడు త్వరగా.

803

శరణాండు తనశ్శేఖఁడు
మరి యజ్ఞులబో యవిఘ్నమై యింక జరుగున్
సురలును తృప్తినిగాంతురు
మరి నామాటయును మీరు మన్నించుటయౌ.

804

అన మధుష్యండుండు వెనుదొ తనయులు నని
పలికి భభిమానముగ, స్వప్నత్తులఁ ద్యజించి
యితర సుతులఁ గావడలఁతు విది యకార్య
మనుకొనెదము శ్వమాంస భోజనమువోలె.

805

సుతుల మాటలు విని మౌనిపతియు మిగుల
నలుకఁ గనులెఱ్ఱపడ నిట్లు అనియె పిదప
పరుషమయి పులక తిడు నావాక్కు తోసి
భయము విడి ధర్మ నింద్యముల్ పలికితి రిటు.

806

ఇక వసిష్ఠ పుత్రుల అటు వేయేండ్లు మీరు
కుక్కు మాంసము తినుచు దిగ్గుదురుగాక”
అనుచు బుత్రుల శపియించి మునియు నార్తు
నా శునశ్శేఫుఁ గాచుట కటు వదించె.

107

“పావన కుశపాశంబుల బద్ధుఁడ వయి
రక్తవస్త్రాలు గంధమాల్యములు దాల్చి
విష్ణు దైవత యూపంబు వేగ నెక్కి
* నగ్ని నాగ్నేయమంత్రాల నభినుతింపు.

108

దేవతాశ్రేష్ఠుడౌ నిందుని దేవు విష్ణుఁ
** బొగడు, మీదివ్యగాథలఁ బొగడి పాడు
మంబరీషు నిష్ఠిని సిద్ధి నందఁగలవు”
అనుచు నపుడు విశ్వామిత్రుఁ డనియెఁ గరుణ.

109

* ఈ క్రిందివి యాగ్నేయ మంత్రములు.

** ఈ దివ్యగాథలు ఋగ్వేదములో నున్నవి.

శునశ్శేఫో హ్యహ్వగ్నౌ భీత స్త్రి ష్వాదిత్యం దుగ్రవదేషు బద్ధః ।

అవై వం రాజా వరుణః సస్పత్యా త్యాద్విద్వా అదభౌ మోక్తుపాశాన్॥

ఋగ్వేద. 2-4-13.

సంస్కృతము :-

త్రిషు స్తంభేషు సంబద్ధః శునశ్శేఫోఽథ రక్షితుంవై ఆహూతవాన్,
రాజానం, వరుణ మదితిపుత్రకం, విమోచనో పాయు వేదీ, రాజా వరుణ ఏవహి!
అప్రతిహత శక్తిశ్చ, శునశ్శేఫం విముంచతు॥

మూడు స్తంభాల బద్ధుఁడౌ శునశ్శేఫుఁడు రక్షకై, రాజు నదితు పుత్రుల
వరుణు నంత బల్కిను. మోచనోపాయుం బెఱుంగు, రాజు వరుణుం, డివ్యుడే
అప్రతిహతశక్తియై, శునశ్శేఫు వదల్చుతన్. (నా ఋగ్వేదానువాదము నుండి)

ఇది వేదోప బృంహణము. వేద వాక్యములను వివరించు కథాభాగము.

చెలంగి భక్తి శ్రద్ధను శునశ్శేషుడ డపుడు
రెండు గాథల గ్రహియించి నృపతియైన
యంబరిషుతో బద్ధును నలరి యిటుల
తాను రక్షింపఁబడి నటు తలంచి మదిని.

810

“రాజవర ! మహానత్వ ! శీఘ్రంబై సభకు
పొవుదమ యజ్ఞ మొనరింపు, పూను దీక్ష”
అనంగ యజ్ఞ వాటిక చేరి జనవిభుండు
యజ్ఞమును చేయఁ బొడగెను నధికభక్తి.

811

అటుపి సుతుని వాక్యంబు లాలకించి
యజ్ఞ వాటిక గని సప్తస్వాజ్ఞ పొంది
రాజు సరపతున్ రక్షత్యధరుఁ జేసి
దర్బలను గట్టి యాపాన బద్ధుఁ జేసె.

812

అతఁడు బద్ధుడై మంత్రవాక్యములచేత
ఇందుగ్రి విష్ణున్ యధావిధి నిక సుతింప
ఇందుగ్రి రహస్యనుతులచే తృప్తి గాంచి
ఆ శునశ్శేషునకును దీర్ఘాయు విచ్చె.

813

అంత నంబరిషుఁడు సహస్రాక్షు దయను
బహుగుణం బగు యజ్ఞ పు ఫలము పొందె
అనఘుఁడైన విశ్వామిత్రుఁ డవల వేయి
యేండ్లు పుష్కరభూమిఁ గావించె దశము.

814

—: విశ్వామిత్రుఁడు మేనకావ్యామోహమునఁ బడుట :-

అతఁడు వేయేండ్లు నిండంగ వ్రతము పూర్తి
చేసి యవభృథ స్నానంబు చేసి కొనంగ
వరముని దరిఁ జేరి సురల్ తపఃఫలంబు
నీయఁ గోరి రంతట బ్రహ్మ యిటుల పలికె.

815

స్వార్జితం బగు తపములవలన నిపుడు
 నీవు ఋషి వై తివి నీకు నెనఁగు శుభము
 అని పలికి బ్రహ్మ త్రిదివము చనఁగ నపుడు
 నింకఁ జేసె విశ్వామిత్రుఁ డెంతో తపము.

816

చాల కాల మిట్లే గ పుష్కరములందు
 అప్పరస మేనకయొ స్నాన మాడ రాఁగ
 నీలిమబ్బులోన మెఱపువోలె మెఱసి
 సాటిలేని సొంపులు గుల్కు బోటిఁ జూచి.

817

మనసు చలియింప మౌని యామగువ కనియె
 అప్పరస ! స్వాగతమ్ము నాయాశ్రమమున
 నుండి మోహ మొందిన నన్ననుగ్రహింపు
 నీకు శుభ మగునన నట్లే నిలిచె నామె.

818

ఇటులు కౌశికు తపమున కెంతో విఘ్న
 మొదవె, నటులామె యటనుండఁ బదియునేండ్లు
 హాయిగా నాశ్రమంబున నపుడు గడవ
 చింతఁ గుమిలి కౌశికుఁ డెంతో సిగ్గుపడియె.

819

అంత ముని దేవతల కల్గి యనుకొనియెను
 అరరె ! యీతపోవిఘ్నము సురల వనియ
 ఇటు లహోరాత్రములఁ బదియేండ్లు గడచె
 మోహమునఁ బడి, నను నేనె ముంచికొంటి.

820

అనుచు మౌని పశ్చాత్తాప మంది యూర్చి
 యపుడె భయపడి వణకుచు నంజలించు
 మేనకను జూచి యామెను తీయనై న
 పలుకు లాడుచు వీడ్కొల్పి పంపి వై చె.

821

అవల రామ ! విశ్వామిత్రు డచటినుండి
యు త్రరముగఁ బోయి మనస్సు నొగి జయింప
నిష్ఠతోఁ గౌశికీతటిన్ దీక్షఁ బూని
దారుణంబుగ వెయ్యేండ్లు తపము చేసె.

822

ఇటులు ఘోరతపము లాచరించుచుండ
భయముపడి దేవతలు ఋషుల్ పలికి రిట్లు
ఇదిగో కౌశికుఁడు మహర్షి పదవి నిపుడు
పడయుఁగావుత మని యటు నుడివినంత.

823

దేవతల వాక్కు విని బ్రహ్మదేవుఁ డనియె
వత్స ! ఓమహర్షీ ! నీకు స్వాగతంబు
నీమహాగ్రతపస్సుచే నే మరింత
ఘోర మొందితి నింక మహర్షి వై తి.

824

అనఁగ నాబ్రహ్మవాక్కును విని మునీశుఁ
డంజలి యిడి యాబ్రహ్మతో ననియె నిటులు
స్వార్జితం బగుక్రియల బ్రహ్మర్షిపదవి
నిచ్చితివ యేని నవుడుఁ జితేంద్రియుఁడను.

825

అనఁగ బ్రహ్మ యసె జితేంద్రియత్వ మింక
నీకు లేదు జలంబు బగు నేనరిగెద
ననుచుఁ లోకపితామహుఁ డంత త్వరగ
బ్రహ్మలోక మేగ నింక దేవతలుఁ జనిరి.

826

చనఁగా దేవత, లూర్ధ్వబాహు వయి విశ్వామిత్రుఁ డాధార మె
ల్లనుఁ జెడించెయు వాయుభక్షుఁ డయి ఘోరంబౌ తపం బూసె, నెం
డను గ్రీష్మంబులఁ బంచవహ్నులవి మండన్ మధ్యగా నిల్చె వా
నను వర్షంబులబై ట నిల్చి చలిలోనన్ నీళ్ల నిల్చుండియున్.

827

పగలున్ రాత్రియు నేకభాటిగఁ దపం బత్యంతమున్ దారుణం
బుగ నెఱ్ఱిండులు చేయుచుండ దివిపై భూమ్యంతరిక్షంబులన్
మిగులన్ గందరగోళ మయ్యె సురలున్ దేవేంద్రుఁడున్ సంభ్రమం
బుగ రంభన్ గని పల్కి రాత్మకు హితంబున్ మౌని కప్రితిగాన్. 828

—: విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించుట :—

సురకార్యం బిది రంభ ! గొప్ప దిదియే సుమ్మీవు నీరోజునే
త్వరగానే చని హావభావముల విశ్వామిత్ర మోహంబులొఁ
జొఁగ గామంబులముంచివేయు మనఁగన్ జూపుల్ ధరన్ నిల్పియున్
శిరమున్ వాలిలి సిగ్గుతో వణుకుచున్ గేల్పొడ్చి పల్కెన్ వగన్. 829

సరే కానీ బహుదారుణం డయిన విశ్వామిత్రచూసితుఁ డో
సురరాజా ! కడు నావయిన్ గినుక చిచ్చుల్ చిమ్మి వర్షించు నే
నరుగంజాల ననుగ్రహింపు భయచూ నంచున్ వచింపంగ న
ర్తరి దేవేంద్రుఁడు మ్రొక్కి పల్కు సురకాంతన్ జూచి తా నిట్లనెన్. 830

నీవు నాయాజ్ఞ నెరవేర్పు నేనుగూడ
మూరువు తరువుల విరుల వసంతుఁ డరయ
నకుఁడు స్మరుతోడ హృదిలాగు పికమ నగుచు
నీకు సాయంబుగా నుందు నీదు దరినె. 831

వ. అని దేవేంద్రుడు ఆజ్ఞాపించగా అపుడు రంభ సొటిలేనిరూపముధరించి
శుభ్ర మైన నవ్వులతో నందమై విశ్వామిత్రుని లోభపెట్టసాగెను. కోయిల కూడ
మధురముగాఁ గూయుచుండెను. అపుడు విశ్వామిత్రుడు సంతసించిన మన
స్సుతో ఆమెను పై కెఁ జూచి ఆమె మధురగీతములచేతను ఆకోయిల మధుర
స్వరముచేతను రంభరూపముచేతను ముని సందేహించి ఇదంతయు శ్రవ

సైన్యం దయిన యింద్రుని పనిగా తలచి క్రోధముతో రంభను శపించెను. ఓరంభా ! దుష్టురాలా ! కామక్రోధముల జయింపఁ గోరు నన్ను లోభపెట్టు చున్నావు కనుక, నీవు పదివేలయేండ్లు రాతిబొమ్మగా ఉండువుగాక, తపో బలము కలవాఁడును మహాతేజస్వియు నగు బ్రహ్మపుత్రుఁడు నాక్రోధముచేఁ గలుషము నొందిన నిన్ను ఉద్ధరింపఁగలఁడు లెమ్ము అని పలికి విశ్వా మిత్రుఁడు క్రోధ మాపు కొనలేక యని యంతలో పశ్చాత్తాపము పొందెను. ఆమహా కోపముచే శపింపబడిన రంభ రాతిబొమ్మ యయి పోయెను. ఆకోపో క్తులు పిని స్మరుండు అక్కడనుండి వెడలిపోయెను. అంత ఆమహాతేజస్వి యగు విశ్వామిత్రుఁడు తనతప మంతయు వ్యర్థమయిపోగా ఇంద్రియములకు లొంగి అత్యశాంతి పొందలేక యిటులు చింతించెను.

832

ఇంకఁ గోపంబును జెందఁ గొంచెమును నేమీపల్కనే పల్క నెం దుకు నుచ్ఛ్వాసము వందయేండ్లయివ నెందున్ దీయనే తీయ, ముం దీక సర్వేంద్రియముల్ జయించుటకు నన్నెండింపఁజేతున్ మరే లకు బ్రాహ్మణ్యము పొందుదాకఁ దినఁ బీల్చున్ నేనిటి యుండెదన్.

833

నేనిటుల తపంబుల నాచరించుచుండ నాయవయవంబులు క్షయంబు నంద వెపుడు అని యటులను వేయేండ్లు దీక్షను వహించి అప్రతిమ మయినప్రతిజ్ఞ నతఁడు పూసె.

834

—: విశ్వామిత్రునికి బ్రహ్మర్షిత్యము సిద్ధించుట :—

అంత నుత్తరదిశ వీడి యామునీశుఁ డవలఁ దూర్పుగఁ బోయి యత్యంత ఘోర మైన తపమును గావించె మౌన మూని మౌనమును వేయియేండ్లును పూని యుండె.

835

అటు వేయేండ్లు తపంబు చేయ ముని కాస్తాకారుడై సోయె నెం
తటివిప్పుంబులు వచ్చినన్ మునియు క్రోధం బూనఁడింతేని, న
చ్చట దీక్షం గొన నిశ్చయించి యతికష్టం బొతవం బూనె నం
తట వెయ్యేడులు నిండగా వ్రతము పూర్ణం జట నామానియున్. 826

అన్నము భుజింప సాగిన నప్పు డింద్రుఁ
డొక్క ద్విజుఁ డయి వచ్చి యందున్న యన్న
మడుగ మాటు మాటాడక యన్న మంత
నిడుచు తినకె మానమున నుండె జడంధారి.

827

అటు వెయ్యేడులు శ్వాస తీయకయె యున్నంతన్ మునిశ్రేష్ఠముం
దట శీర్షంబున ధూమముల్ వెడలె నాత్మైశ్లోక్య ముత్తప్తమై
యట సంభ్రాంతము కాఁగ దేవగణముల్ వ్యామోహముంబొంది త
త్పటు తేజస్సున మందులై పడి యిటుల్ పాక్రుచ్చి రాట్రహ్మతో. 828

అన్ని గతుల విశ్వామిత్రు నరసినాము
కోవ పెట్టి లోభము పెట్టి చూపినాము
కాని తపము పృథ్వినిపొందు, వీని కింత
స్వల్పదోషమున్ గూడచూపట్టలేదు.

829

ఇతనికి కనుక నభీష్ట మిడక యున్న
తపసుచేఁ ద్రిలోకములు కాలి యిపుడె యణచు
దిశలు వ్యాకులం బయ్యె నేదియును వెలుగ
దంబుధులు క్షోభపడుఁ గొండ లగిలి పోవు.

840

పృథివి కంపించె గాలి స్తంభించిపోయె
బ్రహ్మ! యెఱుఁగు నా స్తికులయి ప్రజ లవుదురు
మూఁడు లోకాలు సంక్షోభమున మునింగె
ఆ మహర్షి తేజస్సులో నర్కుఁ డడఁగె.

841

ముని జగన్నాశమునఁ బూనుకొనక ముందె
అగ్నిసము ననుగ్రహ మిపుడందఁ దగును
అతఁడు త్రిలోకేగాల్పుఁ గాలాగ్నివోలె
స్వర్గరాజ్యము కోరి నప్పటికి నిడుము.

842

ప. అని పలుకుచు బ్రహ్మాదిదేవతలందఱు కలసి మునితో నిట్లనిరి. 843

ఓయిబ్రహ్మర్షి ! తపసుచే నొదవె ముదము
స్వాగతమునీకు ! నుగ్రతపంబుచేత
బ్రాహ్మణత్వ మొందితివి దీర్ఘాయు వగుము
స్వస్తి యగు నీకు శుభమౌతఁ జనుము హాయి.

844

అని బ్రహ్మాదిసురల్ వచింప ముని యత్యానందముం జెంది మో
మునఁ గెల్మోడిచి శ్రద్ధ భక్తి వినయంబుల్ తోచ నీరీతిఁ బ
లెక్కు బ్రాహ్మణ్యము దీర్ఘ మాయువును సంప్రీతిన్ సమర్పింపగా
నను నొంకారవషట్కృతుల్ శ్రుతులు సన్మానింప నేతెంచుతన్. 845

బ్రహ్మక్షత్రియ వేద వేత్తృగణ సర్వశేఘడున్ శిఘడున్
బ్రహ్మిష్ఠుం డగునా వసిష్ఠుఁడె ననున్ బ్రహ్మర్షివీవన్నచో
బ్రహ్మేంద్రాదివరిషులార ! యింకఁ బూర్ణంబౌ మదిష్ఠం, బనన్
బ్రహ్మమల్ సరె యంచు నేగికని రంతన్ తద్వసిష్ఠావృతిన్.

846

ఇంక బ్రహ్మర్షి వసిష్ఠుఁడంత సరె యజ్ఞే యంచు వాక్రచ్చిమన్నించె గౌ
శికు బ్రహ్మర్షిప, యైతి నీదుప్రియముల్ సిద్ధించె సందేహ మెం
దుకు నీయందు సమ స్తమౌ విషయమున్ శోభించి సంపన్నమొం
దకయినే యని వచ్చినట్లు సుర లంతర్ధానమై రంతటన్. 847

ప. అనంతరము ధర్మాత్ముడైన విశ్వామిత్రుడును ఉత్తమ మగు
బ్రాహ్మణ్యమును పొంది బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠుని పూజించి కృతార్థుఁడై సర్వ

మహిమండలమును తపస్సులోనుండియే సంపదించెను. రామ : మహాత్ముఁ
డీర డిట్లు బ్రాహ్మణ్యమును పొందెను. 848

ఈతఁడు మౌనులందు ఘనుఁ డీతఁడు మూర్తిని గొన్న సత్తవం
లీతఁడు నిత్యధర్మపరుఁ డీతఁడు వీర్యనిధానమేనుమీ
ఈతఁడు నిట్లు లింగద్రిశుము లెల్ల జయించిన ధీరచిత్తుఁడౌ
ఈతని శక్తి దానవ మునిశ సురామ తెలుంగ తెప్పరున్. 849

వ. అని పలికి ద్విజోత్తముఁడు ముగింప రామలక్ష్మణ సన్నిధిని శతా
సందుని వాక్యము లాలకించి ప్రాంజలియు జనకమహారాజు విశ్వామిత్రు
నితో నిట్లనియె. 850

ఈకకుత్స్థ పంశ్యులతోడ నిచట నేను
చేయు ముష్ణంబునకు వచ్చితివి గాన
ఎంత ధన్యుడైతి ననుగ్రహించఁబడితి
బ్రహ్మ ! నివర్ధనమునఁ జావనుఁడ నైతి. 851

ఓమహాభాగ ! బ్రహ్మర్షి వుత్తముఁడవు
నినుఁ గనుంగొనుటను జాలగుణము లబ్బె
బ్రహ్మ ! విస్తరంబుగ నీదు వరమతవము
పొగడఁ బడఁగ వింటి మిట దాముండును నేను. 852

వా సదస్సున కేతెంచినట్టివారు
నిమహాగుణంబు లభినందించినారు
నీతవం బ్రవ్రమేయము నీబలమ్ము
నీగుణంబు లవ్రవ్రమేయముల్ నిత్య మనఘ : 853

బాలకాండ (857 నుండి 86వ పర్వ)

నీదు నాశ్చర్యకథ కంతులేదు ప్రభువ !
కర్మలకుం గాల మయ్యెను కర్మనిరత !
అదిగో సూర్యమండలము ప్రేలాడు చుండె
ఉదయమే మహాతేజ ! చూచెదముగాక.

854

నీకు స్వాగతము తపస్వి లోకమాస్య !
త్వరగ నాకాంక్ష యిడు పోయివత్తు నింక
అన మునివరుండు నాపురుషాస్రమే మెచ్చి
ప్రీత చిత్తుండౌ జనకుని వీడుకొలిపె.

855

అంత మిథిలాధిపతి తాపసాధిపతికి
బంధువులతో నుపాధ్యాయప్రతతితోడ
నికం బ్రదక్షిణ మొనరించె, ఋషులు గొలువం
జనితి ముని రామలక్ష్మణుల్ నవన కుటికి.

856

—: శివభనుర్పును గూర్చి జనకుండు తెలుపుట :-

పెదవఁ దేటగా తెలవాట నుదయకృత్య
మెల్ల నెఱవేర్చి మునిని దర్శించి శ్రద్ధ
నర్ఘ్య పాద్యాదు లిడి కొల్చి యనఘులై న
రాఘవులు చినన్ మునితోడ రాజు పలికె.

857

స్వాగతము నీకు భగవంత ! స్వాగతంబు
ఏమి నీకుఁ జేయుదు నాజ్ఞ యిడెడుగాక
ధన్యచరిత ! నన్ శాసింపఁ దగుదువీవు
అనంగ రాజుతో చాన్చిత్త ముని పచించె.

858

వీరు దశరథపుత్తులు వీరవరులు
క్షత్రియులును విశ్వతులు నీకడనె యున్న
ధనువు కవఁ గోరుచున్నారు కనఁబఱపుము
నీకు శుభమాఁ గని యొనర్తు నేర్చినటుల.

859

అని పలుక మునీశున కనె జనకుఁ డపుడు
ఎందుకై యీధను స్పృట నెనఁగె వినుము
నిమికి నాఱవవాఁడైన సృపతి గలఁడు
దేవరాతుఁ డనంగ భ్రాతని గడించె.

860

ఆ మహాత్ముడౌ రుద్రుఁడె యతని దరిని
దాఁచఁ బెట్టెను భగవంత ! ధనువు నెపుడౌ
దక్ష యజ్ఞ నాశమునందు ధనువు నెత్తి
మునుపు రుద్రుఁడు సురలతో ననియె నిట్లు.

861

పోక యజ్ఞ భాగము కోరు నాకు మీరు
యజ్ఞ భాగము కల్పింప రైరి కావ
ధనువుచే మీశిరస్సులు దునిమి పైతు
ఆనఁగ బ్రతిమాలుకొనిరి దైత్యమున సురలు.

862

అపుడు వారికిఁ బ్రీతుఁడై హరుఁడు కరుణ
ఆ మహాత్ములౌ సురలకు నాధనుస్సు
కాను కీయగ మాకు పొచ్చినుడైన
దేవరాతున కిచ్చిరి దేవు లపుడు.

863

అన్ని యిటులుండ నేభామి దున్నుచుండ
పొలము శోధించు నప్పుడు హలమునుండి
పైకి లేచెను నొక బిడ్డ; పృజలలోన
అదియు సీత యనంగఁ బ్రఖ్యాతి గాంచె.

864

భూతలమునుండి పుటి యాబోటి పెరిగె
ఆయయోనిజ కేను వీర్యంబె కట్టు
మని స్థిరంబు చేసితి నంత నఖిల నృపులు
మెచ్చి పెండ్లి యాడుదు మని వచ్చినారు.

865

చూచి యామెకు వీర్యంబె శుల్క మనుచు
నేగుదెంచిన వారల కేను నిడను
అంత వారలు మిథిలకు నరుగుదెంచి
యేది వీర్యమో తెలిసికో నెంచినారు.

866

అపుడు వారిముందు తమ మైనధనుసు
పెట్టితిని వారొ యది యొక్క పెట్టలేదు
వారి వీర్యము చాలస్వల్పంబ యనుచు
నెంచి వారలను నిరాకరించినాను.

867

వ. అపుడు వారు మిగుల కోపముతో వచ్చి.

868

వారలను నేను నవమానపఱచితి నని
మిథిలపై కి దండె త్తి యామిథిల పాడు
చేసి రటులాక్క యేడేగ నానసుస్త
సాధనములు నాశము కాంగ బాధపొంది.

869

ఏం దవసుచే సురల ప్రసాదింపఁ జేయ
వారు కడు ప్రీతిఁ జతురంగబలము లిడిరి
అంత రాజులు పరువై త్తి హతులె యగుచు
వీర్యమును చెడ నా ఖలుల్ వెడలిచనిరి.

870

ఓయి మునిచంద్ర ! భాస్వరమై యెసఁగు
ప్రథిత ధనుసు చూపెద రామలక్ష్మణులకు
ఈ ధనుస్సును రాముఁడె యెత్తెనేని
మఱి యయోనిజ సీత దాశరథి కిత్తు.

871

—: రాముడు శివధనుస్సు నెత్తి విజయము :-

అధిపు వాక్కు విశ్వామిత్రుఁ డాలకించి
రామునికిఁ జూపు ధను వని రాజుఁ బలుక
తిరిగి సచివుల శాసించె దివ్యధనువు
మెండు గంధమాల్యము లుంచి తెండటంచు.

872

జనకుఁ డాజ్ఞ యీయగ నెల్ల సచివు లపుడు
యజ్ఞ వాటినుండి పురికి నరుగుదెంచి
ధనువు ముందుంచికొని యావతలకు వచ్చి
భృత్యులను నియోగించిరి విల్లుతేఱగ.

873

అయిదువేల మంది జనులు నాధనుస్సు
నిడిన యెనిమిది చక్కల యినుప పెట్టె
ఎట్టులో లాగి కొని వచ్చి నృపతి కనిరి
నృపతి : యిదె విల్లు తెచ్చితి మదిగొ చూపు.

874

అనంగ రాజు విశ్వామిత్రు నధిపసుతుల
నరసి యిల్ల నె బ్రహ్మ : యీవరధనుస్సు
జనకకులులచే నృపులచే సత్కృతంబు
ఇది యసుర సుర యక్షులు నెత్తలేదు.

875

ఇంక మనుజుల సంగతి యేమి చెప్ప
ఎత్తుటయె కాదు కదపుట, హత్తుకొనుట,
వీదియును చేయజాలర యట్టి ధనువు
రామలక్ష్మణులకుఁ జూపు మోమునీశ :

876

* విజ్ఞానం జనకుడియైన వినియూ ధర్మ
మూర్తి యయిన విశ్వామిత్ర మునివరుండు
నామనా ! వత్స ! యోరామ యీశుపూర్వ
ధనువుం జూడు ముందును ననియెం బీరితి.

877

వ. అంత మహర్షి నూటలు విని రాముడు ఆ ధనుస్సున్న యినపపెట్టెను
తెజసి ధనుస్సును చూచి యిట్లు నెను. ఓ బ్రహ్మ ! ఈ వరధనుస్సును చేతితో
తాతెదను. ఎత్తుటకును ఎక్కు పెట్టుటకును ప్రయత్నించెదను అనంగ “మంచి
దగ్గ” అని ముని యనంగ నపుడు.

878

జనముల్ వేలకొలందిమంది కన విశ్వామిత్రు వాక్యంబుచే
ధనువున్ మధ్యగ లీలం బట్టుకొని యాధర్మాత్ముడౌ రాముం డా
ధనువున్ పైకిడి యెక్కు పెట్టబొడంగెన్ తత్కాలమం దిట్టె పెన్
ధనువున్ మధ్యగ భగ్గు మయ్యె పిడుగున్ పడ్డట్లు పెన్ ఘోషతో. 879

ప్రథివి కంపించె కొండలు వ్రేల్చినట్లు
గొప్పధ్వని యయ్యె దారుణ ఘోషతోడ
మోహితు అయి జనంబులు మూర్ఛపడిరి
మునియు రాజును రామలక్ష్మణులుతక్క.

880

జనము లాశ్వాసమును పొంద సాధ్యసంబు
లేక జనకుండు కడు నంజలించి యనియె
ఓయి భగవంత ! రాముని యుగ్రబలము
అద్భుత మచింత్య మిట్టిది యనంగ రాదు.

881

* “ఐ” అన్నది గాయత్రీ మంత్రములోని మూడవ అక్షరము. మూడవ
వేయి శ్లోకముల కిది మొదటిది.

దాశరథి రాము భర్తగాఁ దనయు సేత
కాంచి జనకుల కులమున భ్యాతి దెచ్చు
నాబ్రతిజ్ఞయొ బలమొ కట్టుముగఁ గలది
సేత నాప్రాణ మింక రాముచేత నిడుదు.

882

సేతునఁ జూచు పొంది మంత్రివ్రజంబు
కొరిక : యయోధ్యకును పోవఁ గలరు నేడ
సేతు తుభన్వౌత నరసతిన్ విన్నవించు
వీర్య బుద్ధి ప్రవాహమున్ వేడ్కఁ దెలిపి.

883

రామపులుసు నులులు మౌని రక్షణమున
అనియు సెడిగింతుగ్గాక రాజునకు నిపుడె
ప్రీతుఁ డగురాజు నిటకు రావించుగ్గాక
అన జనకుఁడు, విశ్వామిత్రుఁ డద్లె యనఁగ.

884

కూర్మముగ జనకుఁడు మంత్రులకుఁ జెప్పి
ఇచట జరగినయది విన్నవించుటకును
సృవతిఁ బరివార సహితు రావించుటకును
పంపెను సయోధ్య కాజ్ఞానుపల్లిజనుల.

885

∴ దాశరథుని రక్షింప జనకుఁడు మంత్రులఁ బంపుట ∴

జనక సృవతి యాజ్ఞాపేంప వినయ మూర్త
గుఱ్ఱము లెనిసి పోయినఁగూడ సేగి
మూర్తమన మూఁడు నిశలుండి మంత్రు లపుడు
మాతలై యయోధ్యాపురిఁ దొరగఁ జనెరి.

886

రాజు ననుమతి పొంది యారాజు గృహము
ద్వారపాలురును ప్రశంసలతో జూచి
దేవనమ్మపృథ్వు దశరథుఁ డెఱి చూచి
చలికి రిటు దోసిల్పొని సాధ్వసములేక.

887

అతఁడు జనకుండు మిథిలా
పతి యగ్నిని ముం దునిచి యుపాధ్యాయ పురో
హితయుతు నిను స్నేహ మధుర
మృతిఁ గుశలాదితంబు మణిమణి యడిగెన్.

888

“మిథిలాపతి నై దేహుండు
యథావిధిగ కుశల మడిగి యువ్యగ్రముగా
ప్రతిభితుఁడు విశ్వామిత్రుని
యథానుమతి నీకు నిట్లు అనె వినయముతో.

889

మును పెపుడొ వీర్యశుల్కగ
తనయనిడఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి తనరుట యది తె
ల్పినదే నిర్విర్యులునై
చనిరి నృపు అమర్షమునను స్వపురంబులకున్.

890

తనయ యిది ఓన్మపాలా !
యనుకొనకుండఁగనె యిటకు నరుదెంచిన యా
మునివర విశ్వామిత్రుండు
మునుపగు నీసుతులచేత భువి జితయయ్యెన్.

891

ఆ దివ్యధనస్సో నృప !
నీదుసుతుడు రాముచేత నృపరులు కనఁగా
భేధింపఁబడె మధ్యకు
నాదు మహాసభకు మధ్య నై పుణితోడన్.

892

నాదు పృతిజ్ఞను దాటగ
నీదు ననుజ్ఞను సుత నిడ నేఁ గాంక్షింతున్
నీదు నుపాధ్యాయపు
రోధస్సులతోడ వచ్చి తుగ్గిడిఁ గను సుతులన్.

892

నీకు శుభము నాకును పీఠి నెఱయఁ గూర్చు
పుత్తు లిరువరస్రియ మీవుఁ బొందఁగలవు
అని జనకుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డాజ్ఞ యియ
ఆశతానందు మతిఁ బ్రియం బారఁ బలికె."

894

అనెడి దూతల వాక్యముల్ వినియు రాజు
బహుళ హర్ష మొంది వసిష్ఠ వామదేవు
నితర మంతులఁ గూడ రావించి యటకు
నెంతో యానందమునఁ బొంగి యిట్టులనియె.

895

ఎవుఁడు గౌసల్య కానంద మిచ్చురాముఁ
డిపుడు గాచి విశ్వామిత్రుఁ డెల్లవిధుల
తను నిరీక్షించు చుండ, లక్ష్మణునితోడ
అట విదేహల నున్న వాడట వినుండు.

896

ఆ మహితజనకుఁడు మనరాము వీర్య
మెంచి తనపుత్తి రాముని కీయఁ దలంచె
ఈ మహాత్ము నాశయము మీ కిష్టమేని
మిథిలకును పోవుదమ వేళ మించకుండ.

897

అనఁగ విని మంత్రులు మహర్షు లగ్నే యనిరి
అధిక ముద మొంది వతిరేపె యాత్ర యనియె
మంత్రు లానంద మొంది యాక్షాపుతోడ
సుత్రమ గుణులై యారాత్రి యుండినారు.

898

ప. అంత రాత్రి గడచిపోవ ఉపాధ్యాయులు బంధువులతోఁ గూడి, దశ
 రథ మహారాజు నుచుంఁటని కిట్ల నియె. ఇప్పుడు కోశాధ్యక్షులు ధనమును పుష్క
 లముగాఁ దీసికొని నానారత్నములతోఁగూడ నువిహితులై ముందుగా వెళ్ళు
 దురు గాక! అంతట శీఘ్రముగా చతురంగ జలమును వాహనములు గుఱ్ఱము
 లును నాయాజ్ఞతో వెళ్ళునుగాక. వసిష్ఠుడు వామదేవుడు జాబాలి కాశ్యపుడు
 మార్కండేయుడు సుధీర్ఘాయువు కాత్యాయనఋషి మొదలైన ద్విజులు
 అగ్రమున పోదురుగాక. నన్నీ దూతలు తొందర చేయుచున్నారు అన
 అప్పుడు రాజు మాట వలన చతురంగసేన ఋషులతోఁ బోవుచున్న రాజునకు
 వెనుకగా అనుసరించి వెళ్ళెను. అట్లు నాలుగు రోజులు ప్రయాణముచేసి రాజు
 సజరివారముగా విదేహ దేశములు చేరెను. అట్లు దశరథ మహారాజు వచ్చినట్లు
 విని శ్రీమంతుడైన జనకుఁడు వారిని గౌరవించెను. పిదప పృథ్వుడైన దశరథ
 మహారాజును సమీపించి ముదితుడైన జనకుఁడు మిక్కిలి సంతోషము పొం
 దెను. అంత ఈ సరశ్రేష్ఠుడు ఆ సరశ్రేష్ఠునితో నిట్లనెను.

౪౪౪

స్వాగతము నీకు మహారాజ! స్వాగతము
 మా యదృష్టముచే నిపు మాపురికిని
 పద్మితి సుతుల వీర్యమువలన నిపుడు
 ప్రాప్త మగు ప్రీతి పొందిన వాడ వగుము.

౪౪౫

మా యదృష్టముచేత బ్రాహ్మణులతోడ
 దేవతలతోడ దేవేంద్రు తీవి నిటకు
 వర మహాదేజుఁడును భగవంతుడైన
 యా పశువు మహర్షియు నరుగు దెంచె.

౪౪౬

వీర్యమున శ్రేష్ఠులు మహాత్ము లార్యులైన
 రాఘవులతోడి సంబంధ లభివలన
 ఆ యగ్రహ్లాన విఘ్న జయంబు కలిగె
 మా కులంబును పూజితంబై వెలింగె.

౪౪౭

రేపు ప్రొద్దుట మనుజేంద్ర ఋషుల మతిని
 స్మృగ వివాహము జరుప తుభయమగును
 యజ్ఞము తుదిఁ బెండ్లిని జేయ నర్హుడవును
 నని జనకుఁ డన ఋషి మధ్యననియె రాజు.

101

కన్య మొదలైన యవి ప్రతిగ్రహముచేత
 దాత యిష్టముఁ బట్టియె దనరుచుండు
 అనుచు మును వింటి మీరెట్లులనిన నటులె
 మేము చేయుదు మనిరాజు మేలుచెప్ప.

904

ధర్మయుక్తము కీర్తి ప్రదంబు నైన
 సత్యవాది వాక్యము విని యాజనకుఁ డెంతా
 విన్నయము పొందె ఋషులు వీరు వారు
 బందొరులు కల్పికొని రాత్రి యుండి రెలమి.

905

స్వపతియును రాఘవులఁ జూచి యెంతా పొంగి
 జనకుచేఁ బూజితుండయి తనరె నటనె
 జనకుడును తత్త్వవేత్తయై జన్మమునకు
 కర్మల సుతులతోఁ జేసి గడిపె నిశను.

906

—: సూర్యవంశ క్రమమును వసిష్ఠుడు చెప్పుట :—

తెల్లవాఁగ దినకృత్య మెల్లఁ జేసి
 ఆ శతానందుడు పురోధ కనియె రాజు
 ధార్మికుఁ డగు తమ్ముడు కుశధ్వజు డనంగ
 భ్యాతి పొందిన వాడటంగలడు సుండి.

907

అతఁడు దుశ్శమున్ యంత్రము లలరియుండి
తమిఁ గుఱెరు పుష్పత విమానమునుబోలు
పుణ్యసంకాత సాంకాశ్య పురిని నిలిచి
ఇట్లు మతి నదీ జల నూని యెసంగె నటనె.

908

వ. అతనిని జూడవలె ననుకొనుచున్నాను. నాతోపాటు ఆ మహాతేజఁడు
ప్రితిని పొందగలడు. అని నరేంద్రుఁడు శాసింప ఇంద్రుని యాజ్ఞచే విష్ణుని
బోతె ఆ కుశధ్వజుని రప్పింప శీఘ్రముగా బోవు గుఱ్ఱముల నెక్కి జనులుపెక్కి
ఆ కుశధ్వజుని తీసుకొని రాగా అతఁడు మహాత్ముడైన జనకుని జూచి గౌరవానంద
దునికి రాజునకు నమస్కరించి రాజార్థమగు దివ్యాననము నలంకరించెను.
అపుడా సోదరు లిద్దఱు కూర్చుండి శీఘ్రముగా కుమారులతో పాలు ఇడ్డాకు
వంశస్థుడైన దశరథుని రప్పించుటకై మంత్రిశ్రేష్ఠుడైన సుదామఁ డను
వానిని పంపిరి. అప్పు డతఁడు దశరథుని శిబిర నన్ని పేళమునఁ జేరి శిశువు
పంచి నమస్కరించి రఘుకుల వర్ణమునితో నిట్ల నెను.

909

అతఁడు జనకుం డయోధ్యా
పతి! యిప్పుడె నిన్నుచట సుపాధ్యాయ పురో
హిత యుతుఁ గనగోరె ననగ
అతఁడు దశరథుఁ డరుదెంచి యనె జనకునితో.

910

అనఘుండా విశ్వామిత్రుని
యనుమతి పొందియె సకల మహర్షులతోడన్
అనఘుండు వసిష్ఠుఁడుచే
ప్రసన్నుడగు నన నృపుఁ డనె ముని జనకునితో.

911

వ. అప్యక్త ప్రభవుఁడును కాశ్యపుఁడు నిత్యుఁడు అవ్యయుఁడును
నగు బ్రహ్మ కలఁడు. అతనికి ప్రజాపతులు పదిమందితో నొకఁడైన మరిచి
పుట్టెను. ఆ మరిచికి కాశ్యపుఁడును ఆ కాశ్యపునికి వివస్వంతుఁడును అతనికి
వైవస్వతుఁ డను పేరు గల మనుప్రజాపతియును అతనికి ఇక్ష్వాకువును పుట్టిరి.

అయోధ్యాపతి యైన యా యిక్ష్వాకువునకు కుక్షియును, కుక్షికి వికుక్షియును విక్లుక్షికి మహాతేజః డైన బాణుండును బాణునికి అనరణ్యుడును అనరణ్యునికి పృథువును పృథువునకు త్రిశంకువును త్రిశంకువునకు దుంధుమారుండును దుంధుమారునికి మహారథుం డైన యువనాశ్వండును యువనాశ్వనికి మాంధాతయును మాంధాతకు సుగంధియును సుగంధికి ద్రువసంధి, ప్రసేన జిత్తు అను నిర్వురును ద్రువసంధికి భరతుండును భరతునికి అశితుండును పుట్టిరి. అతనిని ప్రతిరాజులైన శత్రువులు మోహయులు తాళజంఘులు శశిఖిందువులు మహాయుద్ధములో ఓడింపఁగా అతఁడు హిమాద్రికివచ్చి భృగు తటమున నుండెను. ఆయనకుఁ డల్పబలుఁడు అతఁడు మంత్రులతో నచటనె వసించెను. అతనికిఁ శర్దూ గర్భవతులైన భార్య లుండి రని వినికిడి. అందులో ఒకతె గర్భము నశించిపోవుట కయి సవతికి గర్భము (విషము)తో గూడిన సగ రమును (భక్ష్యమును) పెట్టెను. పేదప భృగువంశ్యుడైన చ్యవనుఁడను ఋషి రమ్యమైన యాహిమాలయుమునకు రాఁగా అందులో మహాసుభాగురాలును తామరపువ్వులఁ బోలిన కన్నులుగల కాళింది యనునామె ఆ భార్గవునికి నమస్కరించి తనకు పుత్తుఁడు కలుగ వలెనని కోరఁగా అతఁ డిట్లనెను. ఓమహాభాగురాలా! నీగర్భమున మహాబలుఁ డైన యొక సుపుత్తుఁడు ఉద్భవింపును. అతఁడు మహాతేజఃడు, అతఁడు గర్భము (విషము)తోఁ గూడిన వాడు. అయిన దుఃఖింపకుము అనెను. అపుడామె అతనికి నమస్కరించినది. ఆమెయు భర్త లేనిది. ఆచ్యవనుని యనుగ్రహమువల్ల ఆమె ఒక కుమారుని కనెను. సవతి గర్భ విచ్ఛిత్తి కావలయునని గర్భమును (విషమును) పెట్టెను గాన ఆగర్భముతోఁ గూడిన వాఁడు గాన సగరుఁ డని పేరు పొందెను. ఆసగరునికి అసమంజుఁడు వానికి అంశమంతుండును వానికి దిలీపుఁడును వానికి భగీరథుండును వానికి కాకుత్స్థుండును వానికి రఘువును వానికి పురుషోద్దుండు అను కల్మాషపాదుండును వానికి శంఖుండును వానికి సుదర్శనుండును వానికి అగ్నివర్ణుండును వానికి శీఘ్రుండును వానికి మరువును వానికి ప్రళుప్రుకుడు వానికి అంబరీషుండును వానికి నహుషుడును వానికి యయాతియు వానికి నాభాగుండును వానికి అజుండును వానికి దశరథుండు వానికి అనుజులైన ఈ రామలక్ష్మణులును పుట్టిరి.

ధరలో పూర్వము నాదివంశ తుడులున్ ధర్మాత్ము లిజ్ఞాకుసా
గర రాకెందులు సత్యవాదులు సప్రకృప్తభాజితోత్కృష్టసం
గరులౌ వీరులు రామలక్ష్మణులకై కాంక్షింతు నీకన్యలన్
పరులౌ యోగ్యులకై సుయోగ్య సుతులన్ రాజేంద్ర నివీచ గున్. 913

—: జనకుడు నిమివంశమును జెప్పట :—

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న వసిష్ఠుని జూచి జనకుడు కృతాంజలియై పలికెను
నీకు తుభుమగు కాక: కీర్తింబుచున్న మా కులమును గూడ వినఁ దగుదువు.
ఓ నరశేష్టా! తులీనుండైన వారు నిశ్శేషముగఁ దనగులము కన్యాప్రధాన
సమయమునఁ జెప్పఁదగియున్నది. ఓ మహాముని! యాలకింపుము. మహాడు
లోకములందు తనకర్మచేత ప్రభాతిని పొందిన వాడును ధర్మాత్ముడును
సర్వసత్త్వబంతులలో నుత్తముఁడై న నిమియను రాజు గలఁడు. అతనికి
మిథి అను కుమారుడు కలిగెను. ఆ మిథిచే నిర్మితమై యుండుటచే ఈ పురి
మిథిల యనఁబడినది. ఆ మిథికి జనకుడును జనకునికి ఉదావసువును ఉదా
వసువునకు ధర్మాత్ముడైన నందివర్ధనుడును ఆ నందివర్ధనునికి సుకేతువును
సుకేతువునకు ధర్మాత్ముడైన దేవరాతుడును దేవరాత రాజర్షికి బృహద్రథుఁ
డును బృహద్రథునికి మహావీరుఁడును మహావీరునికి సత్యవిక్రముడైన సుధృ
తియును సుధృతికి ధార్మికుడైన దృష్టకేతువును దృష్టకేతు రాజర్షికి హర్యశ్వుఁ
డును హర్యశ్వునికి మరువును మరునికి ప్రతింధకుఁడును ప్రతింధకునికి కీర్తి
రథుఁడును కీర్తిరథునికి దేవమీధుడును దేవమీధునకు విబుధుఁడు విబుధునికి
మహీద్రకుఁడును మహీద్రకునికి కీర్తిరాతుఁడును కీర్తిరాత రాజర్షికి మహారోము
డును మహారోము రాజర్షికి హర్షిరోముఁడును హర్షిరోమునికి ఇద్దరుపుత్రులు
పుట్టిరి. జ్యేష్ఠుఁడును నేను, నాయనుజుఁడు ఈ కుశధ్వజుఁడు.

914

కని జ్యేష్ఠున్ నను రాజ్యమందు నభిషేకంబంతఁ గావించి యి
కను నాపై ధరణీన్ గుశధ్వజున్ వేగన్ నిల్పి మాతండ్రి తా

వనికిన్ బోయి మృతిన్ గనన్ ధను నేభద్రంబుగా నేలి భ్రా
తను ప్రేమన్ గనుచుండఁ బంపె మిథిలన్ దండుల్ సుధన్వుండొగిన్.

915

వ. అట్లు సుధన్వుఁడు సాంకాశ్యసగరంబునుండి వచ్చి తన సైన్యమును
మిథిలపైకిఁ బంపి యిట్లు నాకు కబురంపెను.

“గొప్పదగు శివధనుసును కువలయాక్షి
సీతఁ గన్యను నాకప్పజెప్పఁమనుచు
దాని నీయకుండుటను యుద్ధంబు జరిగె
నట సుధన్వుండు నాచేత హతుఁడ యయ్యె.”

917

మౌనివర! సుధన్వ సృపతిన్ నేను వంపి
ఘనుఁ గుశధ్వజున్ భ్రాత సాంకాశ్యమందు
పట్టమును గట్టితిని పెద్దవాడ నేను
సరిగ నాకుఁ దమ్ముఁ డగు నీకుశధ్వజుండు.

918

దేవకన్యఁ బోలిన సీత దేవి సుతను
వీర్యశుల్కును, రెండవ బిడ్డయైన
ఊర్మిశను గూడ నిదె యథాయోగ్యముగను
నిడుదు ముమ్మాటికిని సంశయింపవలదు.

919

రాజ! *గోదానక్రియ రామలక్ష్మణులకు
అమరఁ జేయించు నాంది శార్దూమును గూడ;
నీకు శుభమౌత ఆపైని నిపుణ భంగి
జరపుము వివాహ శుభ కార్య ధరణినాథ.

920

* గో=కేశ, దానకర్మ=ఖండనకర్మ (సమావర్తనము)

—: కన్యా వరణము :—

నేడు మఱు మూడవ దినమునాడు నీవు
రాజ యుత్తరఫల్గుని అగ్నమందు
జరపుము వివాహ శుభకర్మ జ్ఞాప! రామ
అక్షణములకు సౌఖ్యముగ ధర్మముల జేయు

921

జనకుం డిట్లన నామసిండును విశ్వామిత్రుడున్ గూడ ని
ట్లుని, రితైవుకు విదేహవంశము అచింత్యం బ్రవమేయంబు లెం
దును నివ్వనికిఁ దుల్యమైన పెరియున్ జూడంగఁ బోమందమం
దును తుల్యంబునె ధర్మమందు సమముల్ తుల్యంబు శీలంబులన్.

922

కార్మిశ్రీశీలముల సీత యూర్మిశయము
రామలక్ష్మణులకు నెందు రాజ! తీసి
పోరు, రూపాన ధర్మాన, పుణ్యవిధుల
నొక్కొక్కరికి దుల్యతై యుండదునుమ్మి

923

ఇంకను జెప్పదగ్గది యెన్న దెటులు వినుము
జనపతి! పిన్నవాఁడీ కుశధ్వజుండు
ధర్మవరుఁ డగు నీతని తనయు లిర్బు
రందమున సాటి లేకుండ నలరుచుండ్రు

924

భరతసుతుసకు శత్రుఘ్నవరమమతికి
ఈ తనయు లిద్దఱును వరింతు మధిప
వీరు దశరథపుత్రులు విబుధ సములు
రూప యౌవనుల్ లోకపా లోపములును

925

పావన మగు మీకులము నిక్షాకు కులము
 నీవియు సంబంధములను బంధింపఁ బడుత
 ఈ విధముగ విశ్వామిత్రుఁ డాపనిష్ఠు
 డనువుగాఁ జెప్పఁ గేల్మోడిచ్చి జనకుఁ డనియె.

923

తాపస వరేణ్యులగుమీరు తగిన రీతి
 వర్త సంబంధములఁ జెప్పినందువల్ల
 మాకులము ధన్య మయ్యెను మహితగతిని
 ఇట్ల యగుగాక శుభము మీకెనఁగుగాక.

927

భరత శత్రుఘ్ను లిర్వురు భద్రలైన
 పత్నుహిందు తమ గుశధ్వజుని సుతల
 రాజు సుతులు నల్లరు నొక్కరోజునందె
 నృపతి సుతల నల్లరికెల్ గ్రహింతుగాక.

928

రమ్య ఫల్గునీ నక్షత్ర లగ్నమందు
 భగ్గుఁడును ప్రజాపతిగ నున్నతగినవేళ
 ఉత్తర దినమున వివాహముత్తమమని,
 పెద్దలు ప్రశంసగావింతు విహిత రీతి.

929

ఇటుల సౌమ్యముగ పచింప నృపతి లేచి
 ప్రాంజలియయి మౌనివరుల కనియె నిట్లు
 వరమధర్మంబు గావింపబడియె నాకు
 మీకు శిష్యుఁడ నై సదా మెలగుచుందు.

920

ఈ వరాసనము లలంకరింపుఁ డిప్పుడు
 మిథిల యమ్యుది యా దశరథుని కెట్లా
 అట్లె నాకయోధ్య, ప్రభుత్వమందు సంశ
 యింపకుండు మీరు స్వేచ్ఛ గావింపవచ్చు.

931

ఇటు విదేహ జనకుఁడు వచింపనలరి
అపశరథమహారాజు ననియె నిట్లు
మీ రగణితగుణులనుజుల్ మీథిల తులులు
ముములు రాజులు మీచే భజింపఁబడిరి.

బ్ర 22

స్వస్తి యగుగాక భద్రమౌ; పసతి కరిగి
ఎల్ల శ్రాద్ధ కర్మలను గావించుననుచు
స్వపతి సెలవంది దశరథస్వపతి పిదప
మునుల ముందుంచి విడిదికిఁ జనియె వేగ.

బ్ర 23

చని యథావిధి శ్రాద్ధంబు సలిపి యపుడు
రేపకడ వర గౌదాన క్రియల కొఱకు
రాజు సుతుల నుద్దేశించి బ్రాహ్మణులకు
నూనువేల గోవులు, ధర్మ మారఁ జేసె.

బ్ర 24

పసిడికొమ్ములు కంచుకుంభములు దూడ
లున్న నూనువేలాపులు, నొసఁగి తెలిగె
క్షితివతి కృత గోదానులౌ సుతులతోడ
సరిగ లోకపాలురతో ప్రజాపతివలె.

బ్ర 25

—: సీత ఊర్నిక మాండవి శ్రుతకీర్తులకు వివాహము :-

ఏ దినమున గోధానము స్వపతి చేసె
ఁ దినమె యథాక్షిత్తును నరుగు దెంచె
అతఁడౌ కేకయ సుతుఁడు భరతుని మామ
అతఁడు రాజు క్షేమ మడిగి యడిగి యనియె.

బ్ర 26

తేకయాధిపతియు నీదు క్షేమ మడనె
ఎవరి క్షేమము నీవు కాంక్షింతు వొక్కొ
వారు క్షేమంబుగా నున్నవారు నుమ్మి
నామ మేనల్లు రాజు కనంగఁ గోరె.

837

అందుకై యమోధ్యతు నేను నరుగుదేజు
నీవు మిథిలకు నుతులపెండ్లి కిని వేగ
వచ్చి నలు దిని నేనును వచ్చినాడ
నామ మేనల్లు భరతుఁ గనంగఁ గోరి.

938

పిదప రాజు దశరథుండు ప్రియుని నతిథి
నఖిల సత్కారములతోడ నర్చవేసె
అంత నారాత్రి నుతులతో నటనె యుండి
యుదయమే కర్మలను యధావిధిగఁ జేసె.

939

స. మణియు నాదశరథుండు ఋషులను ముందుంచుకొని యజ్ఞవాటికి
వచ్చెను. అంత యుక్త మైన విజయ ముఖూర్తమందు సకలాభరణ భూషితు
లైన తమ్ములతోఁ గూడి కొతుక మంగళములు చేసి వసిష్ఠుని నితర మహర్షు
లను ముందుంచుకొని రాఁగా భగవానుఁ డైన వసిష్ఠుడు విదేహాధిపతి జనకుని
కిట్లనియెను.

940

నృప దశరథ మహారాజు నెల్ల శుభము
లాచరించిన నుతులతో నాదరముగఁ
జేరి నిన్నుఁ గన్యాదాతఁ గోరి యిపుడు
తా నిరీక్షించుచుండెను ధరణినాథ.

941

దాతవలన మణి ప్రతిగ్రహీతవలన
దాన ధర్మాదులు సకలార్థములు పుట్టు
కాన నుత్తమము వివాహ కర్మ జరిపి
నీదు ధర్మము పొందుము నృపతివర్య.

942

వ. అని మహాత్ముడగు వసిష్ఠుండు తెలుపగా పరమోదారుడు మహాశేజుఁ
ఁడు పరమధర్మవేత్తయు నగు జనకుఁడెట్లు పలికెను. 943

కలఁడె యేప్రతిహరియే నెవరి యాజ్ఞ న్ నీ మీరు విక్షింపంగా
వలె, మీయింట విచార మేది, యిది మీస్వారాజ్యమే, సర్వమం
గళకార్యములు చేసి వేది దరి నాకన్యల్ శుభాగ్నిచ్చటల్
పలె నున్నారలు నేనొ వేదిదరి మీరాకన్ గాంతు సజ్జండవై. 944

వ. రాజు వివాహకార్యము అవిఘ్నముగా జరుపునుగాక యెందు
క్రియాన్యము అని జనకుండు పలుకఁగా విని దశరథుండు తన కుమారులను
సకల ఋషిగణములను మండపమునఁ బ్రవేశపెట్టెను. అప్పుడు విదేహాధిపతి
యిట్లనెను. ఓ ఋషీ ! స్వఋషులతోడ లోకాభిరాముఁడైన రాముని వివా
హమును జరుపుము అని. అప్పుడు భగవానుడైన వసిష్ఠు డట్లే యని విశ్వామి
త్రుని ధార్మికుఁడైన శత్రుఘ్నుని ముందుంచికొని యుజ్జ్వలకు మధ్య యథా
విధిగా వేది మందంతట గంధపుష్పములతో నలంకరించెను. 945

అంకురములు గలస్వర్ణ పాలికలతో
స్వర్ణమయమగు కుంభములతోడ
అంకురములు మొల్చు నామృతములతోడ
నగురు పొగుల చుగురు కుండలతోడ
సకలార్ఘ్యములు నిండు శంఖపాత్రలతోడ
నమరు స్రుక్తుఃపూఁ జాత్రములతోడ
వసు పారుపేలాల వసిడి పాత్రికలతో
నక్షతల్ వెలయు పళ్యాలతోడ

946

పూత సమిధలతో దర్భముడులతోడఁ
దనరి సొంపై న యగ్నిహోత్రంబు చుట్టు
దర్భపోచలఁ బఱచి మంత్రములతోడ
వేదివహ్నిన్ వసిష్ఠుండు వ్రేల్చెనపుడు.

947

అవల సకలాభరణ భూషితాంగి సేత
నచ్చటకుఁ దెచ్చి రాముని కభిషుఖముగ
మంచి యగ్నికి నెమటఁ గూర్చుండఁబెట్టి
జనకుఁ డనెను తానల్యనందనునితోడ.

943

“ఈసేత నాదు పుత్త్రిక
నీ సహధర్మచరి యౌచు నెగడుచు నుండున్
ఈసేతను గైకొను మెం
టో కుభము, గ్రహింపుము పాణితోడన్ పాణిన్.

949

ఈమె పత్నివత యనఘయు
నీమెయొ నీడవలె ననుసరించును నిన్నున్
రామ ! గ్రహిం పని జనకుండు
రాము కరమున నిడె మంత్రరక్షజలమున్.

950

కని దివి దేవులు మేల్మే
లని, రిలపై సాధు సాధు యనిరి మహర్షుల్
వినువీధిన్ దుందుభులును
పెనుమోత లిడె, దివిఁ బుష్పవృష్టియుఁ గురిసెన్.

951

ప. అపుడు జనకుండు సేతను మంత్రతోదక పూర్వకముగా నర్పించి
ఆనంద బాష్పములు రాల లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

952

ఈమెయొ యూర్మిళ నానుత
ఈమెయొ సహధర్మచరిగ నెపు డగు నీకున్
ఈమెఁ గొను లక్ష్మణ ! క్రమం
బామించకు, పాణితోడఁ బాణిని గొనుమి.

953

ప. అనఘ పదప భరతశత్రుఘ్నులతోగూడ నిట్లనియె.

954

ఈమెయె మాండవి నాసుత
ఈమెయె సహధర్మచరిగ నెపు డగు నీకున్
ఈమె గొనుము భరత ! క్రమం
బామించకు పాణితోడఁ బాణిని గొనుమీ.

955

ఈమె శ్రుతకీర్తి నాసుత
ఈమెయె సహధర్మచరిగ నెపు డగుఁ గొనుమీ
ఈమెను శత్రుఘ్న ! క్రమం
బామించకు పాణితోడఁ బాణిని గొనుమీ.

956

అందఱు మీరలు సౌమ్యులు
అందఱు మీరలు వ్రతంబు లార్జించిరిగా
అందఱు వత్సులతోడుత
నుందురుగాక సుఖము చుద నొగి మీరకుఁడీ.

957

జనకు పలుకులు విని కరము
లను కరములతో స్పృశించి రాజిలిరి, వా
రిని నల్లరను నలుగురును
ననువుగ చూచిరి వసిష్ఠ ననుమతితోడన్.

958

అగ్నిని ప్రదక్షిణము చేసి యవల వేది
నరవతిని ఋషులఁ బ్రదక్షిణంబు చేసి
భార్యలను గూడి యారఘువరులు పిదప
పెండ్లి యాడి రియల యథావిధిగ నపుడు.

959

కురిసెను దివి పరివానలు
మొరసెను దివ్యంపు దుందుభులు, సృత్యముచే
సిరి యువ్వరనలు, సురకి
న్నరులును గీతాలుపాడ సద్భుత మయ్యెన్.

960

ఇటు వాద్యమ్ము అడర ను
తక్కుట మగు నుత్పాహ మొప్పఁ దద్రాఘవులున్
అటు నగ్నికిని ప్రదక్షిణ
మటు ముమ్మారులును చేసి రథాంగులతో.

921

అంత రఘుసందనులు భార్య అనుసరింప
తమదు విడిమలకును బోయి రాత్మ హింగ
ఋషులు బాంధవులును కూడ నేగుదేర
అధిపుడునుగూడ వారల ననుసరించె.

922

—: పరశురాముఁడు రాముని ఎదుర్కొనుట :—

తెల్ల వాణ విశ్వామిత్రుఁ డలలేచి
ప్రథివిపతిని రాకొమరుల వీడుకొలిసి
యజ్ఞ కార్యాదికములు సమాప్తి చెంద
ఉత్తరాద్రిపై పుగఁ బోయె సత్తముండు.

923

ఇటుల నట్టివిశ్వామిత్రుఁ డేగ రాజు
జనకు మిథిలేళు పై దేహు ననుమ తడిసి
మరి దశరథమహారాజు త్వరగ పురికి
బంధు పరివారములు రాగ బంతులు దేతె.

924

ననువా గోవులు నూలువేల్, జిలుగురత్నాల్ చెక్కు కంటళ్ళు ను
న్నని క్షౌమంబులు కోట్ల దుష్టులువ లెన్నందగ్గ గుఱ్ఱాలు చ
క్కని యెన్నల్ రథపంక్తి కాల్పలము లింకన్ దాసదాసీలు త
గ్గని బంగారము వెండి పల్లవపడముల్ కన్యాధనాల్ రాజిడెన్.

925

ఇట్లు పెక్కు కన్యాధనం బిచ్చి జనకుఁ
 డాయయోధ్య పతి యనుజ్ఞు లందె; పిదప
 కనుల నిరూప సుతలును జనకు లెంతో
 ఒక రాకతి వీడ లేక యింద్లకును బనిరి.

966

ఇక నయోధ్యాధిపతి పుత్రు లేగుదేత
 ఋషుల ముందుంచుకొని బయల్దేతె నంత
 అభ్రమున ఘోరముగఁ బక్షు లఱచుచుండె
 త్రింద మృగముల్ ప్రదక్షిణల్ చేయుచుండె.

967

వారిఁ జూచి రాజు వసిష్ఠుఁ బ్రార్థించె
 “పక్షులో యసౌమ్యముగఁ గ్రూరభంగి నఱచె
 మృగములొ ప్రదక్షిణ చేసి ప్రీతివరలె
 హృదిని కంపించు నిది యేమి, హృదియె పగచు.

968

దశరథుని వాక్కులు విని శాంతముగ మౌని
 యనియె వీని ఫలంబులు వినుము రాజ !
 పక్షిరుతములు ఘోరమౌ భయముఁ దెలుపు
 మృగములొ భయ శాంతి దెలుపు వగను విడుము.

969

ప. అని వారు వలుకుచుండగ.

970

క్షమ కంపింపఁగఁ జెట్లు కూలి పడ యుండువా యువులేవీచె న
 భ్రముపై సూర్యుఁడమంబు గప్పె, దిశ లెల్లన్ వెల్లులేకుండె, న
 ర్వము భస్మంబులు నావరించె, బల మెల్లన్ మూర్ఛ నొందెన్ ఋషుల్
 కొమరుల్ రాజు వసిష్ఠుడున్ మిగులఁ దక్కున్ సేన వీడెన్ స్మృతిన్.

971

ప. అప్పుడు సేన తమనుచేఁ గప్పబడి బూడిదచేఁ గప్పబడి నదివలె
 నయ్యెను. అప్పుడు

972

జడల గుంపును చాల్చి కడుభయం కరుల డయి
రుద్రుడువలె భయరూప మొంది

క్షైలాస మట్టులు కదిచుగా రాచుండి
కాలాగ్నివలె సైచ వీలుకాక

మండుచున్నటు జ్యోతిమండలమాలచేత
పామరులకుం జూడ పలనుగాక

రాజరాజులను నిర్వది యొక్కమాటులు
మర్దించిన బలంబు మహిమ ఘోర

భుజమునన్ గండగొడ్డలిమొనను నిల్చి
మోఱుటంజమువలె ధను స్వరయం చాల్చి
అమ్ముచేతం బూనిన త్రిపురారిం బోలు
వరకురాము వసిష్ఠాదు అరసిరపును.

872

వ. అంత వారిట్లు తనులో తాము తలచిరి. ఈవరకురాముడు తండ్రి
పథచే గోపించి క్షత్త్రు జాతినే సరింపఁజేయుచుండగదా. ఇదివరకు క్షత్రియుల
పథచేసి మన్యువును పోగొట్టుకొనెనుగదా. బహుశా ఇప్పుడు క్షత్త్రజాతిని సరింపఁ
జేయుడు. ఇది యుతని యుభిలాష అయి యుండదు. అని యిట్లు వారలో
చించి యుర్భ్యమును గైకొని భయంకరదర్శనముగ రాముని రామ రామ అని
వలుకుచు పమిపించిరి. అంత ఆ యుర్భ్యమునుగైకొని యునులుచేసిన పూజను
గ్రహించి జమదగ్ని కుమారుఁ డైన రాముడు దశరథుని కుమారుఁ డైన
రామునితో నిట్లనెను.

874

—: వైష్ణవ ధను : ప్రశంస :—

రామ ! దాశరథీ ! నీ పరాక్రమంబు
అద్భుతంబుగ విసఁబడె నాధనుస్సు
విజయ టాదివృత్తము లెల్ల వినియె ధనుసు
చాల్చి వచ్చితి నది యచింత్యాద్భుతంబు.

875

ఈపు జామదగ్గుము హెర మీథసును
 ఈమతో నెక్కుపెట్టి నిశక్తి చూపు
 ఈప మెక్కుపెట్టుతడి నిశక్తి చూచి
 యోధులును మెచ్చుకొను శ్రద్ధయుద్ధ మిడుదు.

976

ప. అనంగా విని పదనమున విషాదము తోచగా దీనుడై ప్రాంత
 దశరథుం డిట్లు పలికెను.

977

క్షత్రియులన్ వగన్ విడిచి శాంతుడ పైతివి బ్రాహ్మణుండ వీ
 పుత్తులుబాలురి వభరుమున్ దనుచే మంగ దగ్గ వాడవున్
 పాత్తుండవున్ శ్రుతివ్రత భాగ్యవంతుడ ఓట్టి నీవు మీ
 పిత్రభివాంఛ నస్త్రముల వీడిన వాడవు ధార్మికుండవున్.

978

వరకశ్యపునకును వసుం
 ధర నిడి; యుండివి మహేంద్ర ధరణీంద్రముపై;
 మరణమె నాకులశరణము
 మరణింపగ రాముం డేము మరణింతుముగా.

979

ప. అని దశరథుండు అనునయింతుచున్నను వాని నాదరింపక ప్రతాప
 వంతుడైన జామదగ్గుండు రాముని దగ్గకు వచ్చి యిట్లు నెను.

980

ఇవి రెండుశ్రేష్ఠధనువుల
 యివి దివ్యంబులు, జగముల నివి విశ్రుతముల్
 ఇవి దృఢములు బలయుతములై
 యివి ముఖ్యము విశ్వకర్మ యిట నిర్మించెన్.

981

ఏది నీవు రామ ! విడిచితి
 వది సురలిడగఁ ద్రిపురముల హరుండు జయించెన్
 ఇది రెండవ పైష్టవ ధను
 సిది హరుని ధనస్సుతోడ నెన యగు ధనుసే.

982

అపుడే దేవత లెల్లరున్ హరుని సామర్థ్యంబు నావిష్టుశ
క్తి పరీక్షింపగ గోరి బ్రహ్మ సడుగన్ దేవాశయం బెంచి తా
నపుడే బ్రహ్మయు రుద్రవిష్ణులకుఁ బోరాటంబు గల్పింపఁగా
నపుడో చేసిరి రుద్రవిష్ణులు మహాగ్రాశ్చర్యమౌ యుద్ధమున్. 96

అపుడు విష్ణు హుంకారాన హరు ధనుస్సు
జ్వంభితంబయ్యె హరుఁడు స్తంభింపఁబడియె
అపుడు ఋషులు దేవులు వచ్చి ప్రార్థనంబు
నెఱప రుద్రవిష్ణువులు శాంతించినారు. 97

విష్ణు విక్రమంబున రుద్రు విక్రమంబు
జ్వంభితం బొడిచే దేవు లెల్ల రంత
విష్ణువే గొప్పవాఁడని విశ్వసించి
రపుడు హరుఁడల్లి విలు దేవరాతున కిడె. 98

రామ ! యీవిష్ణు ధనుస్సు పురంజయంబు
భార్గవ ఋచీకుసరు న్యూహభంగి నిచ్చె
ఆఋచీకుఁడు ప్రతికర్మ యరయ నట్టి
నాపిత జనుదగ్ని మహాత్ము కప్పగించె. 99

ఘన తపోబలము గలుగు జనకుఁ డంత
సత్తమమును వీడఁ గార్తవీర్యార్జునుండు
పామరుం డయి తండ్రీఁ జంపంగఁ, దగని
దారుణంబై న తండ్రీవధంబు వినియు. 997

పుట్టు పట్టి క్షత్రియజాతి పూర్ణముగను
చంపుచును సర్వభూమిని చంచరించి
హనన యజ్ఞ దీక్ష చిహర ననఘంబై న
కశ్యపుని కిచ్చితి సకలవ్యాతలంబు. 998

వ. అట్లు ఇచ్చి మహేంద్రపర్వతనిలయమున కేగి యుంటిని. ఇంతలో ధనుర్భంగమును విని శ్రీభుముగ పచ్చితిని. రామా! ఈవైష్ణవధనున్ను తండ్రి తాతలనుండి వచ్చినది. నీవు క్షత్రియ ధర్మమును పురస్కరించుకొని గ్రహింపుము. ఈధనుశ్రేష్ఠమందు శరణును కూర్చుము. ఇందులో నీవు సమర్థుడవై నవో ద్వంద్వయుద్ధమును నీకు ప్రదానము చేయుదును. 989

—: పరశురాముని గర్వభంగము :—

పరశురాము వాక్కు విని దాశరథి యపుడు
జనకు గౌరవాన వినయమున వచించె
ఎట్టి కర్మల నీవు గావించినావో
వాని వింటిఁ బితృభావము దీర్చగఁ దలఁతు.

990

విక్రమము లేక జాత్రమున్ వీడినట్లు
నన్ను నపమానపఱచు నున్నవాండ
విదిగొ చూడుము నాతేజ మిదిగొ చూడు
నా పరాక్రమ మెట్టిదో చూపువాండ.

991

అనుచు కోపాన రాఘవుఁడు వేగ
పరశురాముని ధనువును శరముఁ గూడ
అతని చేతినుండియు లాగి హస్తలఘుత
వింటి నెక్కిడి యమ్ముంచి వినిచె నల్లి.

992

బ్రాహ్మణుండవు విశ్వామిత్రుఁ బట్టి నీవు
పూజ్యుండవు ప్రాణహర బాణములను బూన్చి
కుంటి, నిదె నీగమనమునా కొట్టిపైతు
లేక తపసుచే నార్జించు లోకములన.

993

ధనువున్ దాల్చి శరంబు కూర్చి విడువన్ దచ్చాడు రామున్ ఋషుల్
మునులున్ దేవులు కిన్నరావ్వరసలున్ ముందుంది యాబ్రహ్మ నీ
ఘనమౌ చిత్రము చూడ నిల్చి దివిలోకం బెల్ల మూర్ధ్విల్ల గాం
చెను నిర్విరత జామదగ్న్యఁడు తలన్ జేయెత్తి శ్రీరామునిన్. 994

రామునెడ సంక్రమించిన ప్రకటతేజ
మునను జడుఁడై పరశరాముఁడును దశరథ
రాము లోకాభిరామునిఁ బ్రకటతేజు
నల్లనల్లన వినయాన ననియె నిట్లు. 995

వరకశ్యపునకును వసుం
ధర నెపు డిచ్చితివో యపుడె నాదేశమునన్
మరియుండకు మన నేనున్
గురువాక్కున ధరణి రాత్రికూడ వసింపన్. 996

సరె యని ప్రతిజ్ఞ చేసితి
ధర కాశ్యపునకును నిచ్చిదసరితిఁ గానన్
మరి నాగతి కొట్టనిచో
సరిగి మనోగతి మహేంద్ర మనుగిరి నుందున్. 997

తపసుచేత నాచేత ననుపమ మైన
లోకములు జయింపఁబడెను లోకరామ
శరముచే నింకఁ గొట్టుమి నాజగము లెల్ల
ఇంక నాలస్యమేమి గావింపవలదు. 998

ఈధనుస్సును నీవు స్పృశింపఁబట్టి
నీవు మధుసూదనుఁడ వని నేను దలఁతు
ఇరుగొ నిన్ను సురలు నిరీక్షింతు రిట్లు
ఆవహమున నీకెదురెందు నరయ నింక. 999

అత్రిలోకనాథుండ పై న యనఘుఁ డైన
నీనలన నేవిమఁఖుండైనై నెగడియుంటి
ఇందు నే సిగ్గుపడు పని యేమి లేదు
ఎనయు లేని శరంబు విసర్జింపు మిపుడు.

1000

శరంబు విడువంగ నేను మహేంద్రగిరికి పోదు
అనుచు భార్గవరాముండు ననుచు నుండ
దాశరథి రాముండు శరంబు వేసె నంత
రాముడే జగాల్ చన భృగురాముఁ డేగె.

1001

పిదప దిశలు విదిశలును విశద మయ్యె
సురలు ఋషులును రాముఁ జేసిరి ప్రశంస
ఇంక దశరథరాము డ్లాఘించి యంత
తగఁ బ్రదక్షిణ గొని జామదగ్న్యుఁ డరిగె.

1002

—: దశరథుండు పుత్తులతో అయోధ్య చేరుట :-

చరణరాముండు పోవ దాశరథి రాముఁ
జాధనుస్సును వరుణుని కప్పగించి
యపుడు భక్తితోడను వసిష్ఠాది ఋషులు
ప్రమోక్తి విహ్వలుడౌ తండ్రీ మ్రొక్కి యనియె.

1003

జామదగ్న్యు రాముండు వెళ్లె సైన్య మిపుడు
నాథుఁ డైన నీచే రక్షణంబు పొంది
యింక నయోధ్యాభిముఖ మౌచు నేగుఁగాక
అన దశరథుఁ డానూటల నాలకించి.

1004

రాముని గొగిలించి శిరంబును మూర్కొని జామదగ్నుఁ డా
రాముఁడు పోయె నంచును ధరాపతియున్ విని పొంగి పోయి శ్రీ
రామునిఁ బుత్తుఁ డన్నును ధరన్ మరలన్ జనియించి నట్లుగా
నే మది నెంచి సేనఁ గదలించి యయోధ్యకుఁ బోయె వేగమే. 1005

అల జెండాలును చేతు లెత్తి ప్రభు నాహ్వానింప ఘోషించి భే
రులు మ్రోయన్ వడి రాజమార్గముల నిళ్లున్ జల్లి తీర్చంగ పూ
వులు పూమల లలంకరించి గడుముఖంబుల్ పైకిఁగా నెత్తి పా
రులు సన్నంగళవాద్యముల్ నెఱవ స్త్రీలున్ జూడఁ జొచ్చెం బురిన్. 1006

జనముల్ ప్రోగయి చేరఁ బొరులును రాజద్వారమందుండి జై
యని ఘోషించుచు స్వాగతం బిడి యెదుర్కొ నాట్రాహ్మణుల్ రాఁగ రా
తనయుల్ తో నరుదేఱహర్ష్యము గిరింద్రంబట్లు వేగంబ చొ
చ్చిన సమ్రాట్టు సపుత్రభాంధవముగా శీఘ్రంబ హయిన్ గనెన్. 1007

మైత్రితోడఁగొనల్య సుమిత్ర కై క
ఆతదితరరాజవనితల్ సేత యూర్మి
శలకు మాండవి శ్రుతకీర్తులను ప్రయంభుఁ
గోడకులను గ్రహించిరి కూర్మితోడ. 1008

మంగళాలాపములుచేత మంచిచేత
కోభిలుచు క్షేమవసనముల్ చూచి దాల్చి
అఖిల వధువులు ప్రియ దేశతాలయముల
కేగి భక్తి దేవతలఁ బూజించి రెలమి. 1009

మ్రొక్కఁ దగువారలకు మ్రొక్కి భూపసుతులు
ప్రియసతులఁ గూడి యెంటి హర్షించినారు
సరవరులు పెండ్లియాడి ధన్యాత్ము లగుచు
జనకు శుశ్రూష చేయుచు సంతసిలిరి. 1010

పిదప బ్రాహ్మణుల్ వణిజులున్ విషయ వాసు
లంత రాము శీలము వృత్త మరసి ప్రీతి
నుండ రాముండు సత్యధర్ముండె యగుచు
యశము గని స్వయంభు వయి గుణాఘ్యుఁ డయ్యె.

1011

రాముండు సీతతోఁ గలసి రమ్యములౌ ఋతులందు పుష్పితా
రామములన్ మనస్వి యయి రాత్రివవల్ విహరించుచుండ నా
రామయు సీతగూడ ప్రియరామునికిన్ పితచేత దత్తయై
రాము గుణాల రూపమున లాగఁగ నొండొరుఁ బ్రీతి వర్ధిలెన్.

1012

ఆమెకు భర్తయున్ ద్విగుణమై హృదయంబున సెంతౌ వర్ధిలెన్
ఆమెకు లోని వెల్ల హృదయంబుననే హృదిఁ దెల్పు రాముండున్
ఆమెయొ సీత రామునికి నన్నిటికంటె బ్రయంబె యయ్యె నిం
దీమెయొ మూర్తి చాలించిన శ్రీ యను దేవత తుల్యయై తగెన్.

1013

అభిరామను సీతను గని
అభిమతుడు మనోభిరాముఁ డభిరాముండై
శుభ కామినితో రాముండు
విభవము గనె శ్రీని బొంది విష్ణువువోలెన్.

1014

ఇది

శ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రి జనక గురు ప్రాప్త విద్యుండును
వెంకమాంబా పుత్రుండు నగు చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే
అను వ దిం ప బ డి న

వాల్మీకి రామాయణసుధ యందు
బా ల కాం డ ము.